

ISSN 1857-2294

Academia de Științe a Moldovei
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

REVISTA

DE FILOZOFIE, SOCIOLOGIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953
Actualizată în 1991

1 (161)
2013

Chișinău, 2013

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF

Victor Moraru, doctor habilitat în științe politice

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Victor Juc, doctor habilitat în politologie

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

SECRETAR ȘTIINȚIFIC

Svetlana Ciumac, doctor în economie

COLEGIUL DE REDACȚIE

Gheorghe Paladi, academician al AȘM

Alexandru Roșca, academician al AȘM

Arcadie Ursul, academician al AȘM (Rusia)

Andrei Timuș, membru corespondent al AȘM

Teodor Dima, academician al Academiei Române (România)

Philippe Claret, doctor în științe politice, Universitatea Montesquieu Bordeaux IV (Franța)

Valeriu Mîndru, doctor în sociologie

Olga Găgăuz, doctor în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor habilitat în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie

Revista este aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Tipul de revistă: categoria C

Redactor: **Tamara Osmochescu**

Procesare computerizată: **Ludmila Iliin**

Toate materialele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției:

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Academia de Științe a Moldovei

MD-2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1

<http://www.iiesp.asm.md>

e-mail: iiesp.asm@gmail.com

tel./fax: (+373-22) 27-05-37, 27-14-69

CUPRINS

FILOSOFIE

- Arcadie Capcelea, Valeriu Capcelea, Ion Rusandu** Metode și mijloace de studiu ale managementului ecologic 7
- Victor Juc, Irina Nistiriuc** Conceptul de cultură organizațională: general și particular 20

ȘTIINȚE POLITICE

- Pantelimon Varzari** Provocările și implicațiile democrației în societatea contemporană 39
- Aurelia Peru-Balan** Barack Obama: capitalul de imagine al campaniei prezidențiale – 2012 49
- Владимир Аникин** Независимые кандидаты в депутаты как институт гражданского общества 60

STUDII EUROPENE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

- Yuri Josanu** Istoriografia proceselor de constituire și evoluție a multipartidismului 71
- Rodica Rusu** Dimensiunea axiologică a integrării europene a Republicii Moldova 82
- Иван Варзарь, Лилия Зайченко** Политический технократизм вчера и сегодня: его плюсы и минусы на путях социально-политического прогресса 91

SOCIOLOGIE ȘI DEMOGRAFIE

- Diana Cheianu-Andrei** Diaspora moldovenească în Federația Rusă și Italia: aspecte ale formării și integrării 104
- Tatiana Gribincea** Politici de asistență socială a persoanelor de vîrsta a treia 118
- Alic Bîrcă** Asigurarea securității și sănătății în muncă în cadrul organizațiilor autohtone prin prisma politicii Uniunii Europene 127

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

Ion Mocanu	Formarea și sporirea participării electorale: studiu istoriografic	136
Florin Paloșan, Gheorghe Spiridon	Impactul mass-mediei în educație	154
Mircea Manoli	Consolidarea imaginii organelor de drept în Georgia: lecții pentru Republica Moldova	160
Corina Savițchi	Probleme sociale și de integrare ale tineretului în câmpul muncii	173
Tatiana Busuncian	Considerații asupra strategiilor organelor securității statului din Republica Moldova privind combaterea terorismului internațional	178
Ruxanda Krekeler	Teoria actor-rețea	197
Елена Бобкова	Региональные особенности стратификации в Молдове	205
Ольга Леонтьева	К вопросу о соотношении некоторых понятий теории элит	208

MOȘTENIRE

Marțian Iovan	Cultura, civilizația și reperle universal-axiologice – motive de gândire creativă și activitate politică a lui Vasile Goldiș	211
----------------------	--	-----

EVENIMENTE

Lidia Troianowski	Racordări spirituale la universul hașdeean	222
--------------------------	--	-----

CONTENTS

PHILOSOPHY

- Arcadie Capcelea,
Valeriu Capcelea,
Ion Rusandu** The study methods and means of environmental management 7
- Victor Juc,
Irina Nistiriuc** The concept of organizational culture: general and specific 20

POLITICAL SCIENCES

- Pantelimon Varzari** The challenges and implications of democracy in the contemporary society 39
- Aurelia Peru-Balan** The Barack Obama's presidential campaign of the capital picture of the 2012 49
- Владимир Аникин** The independent candidates as civil society institute 60

EUROPEAN STUDIES AND INTERNATIONAL RELATIONS

- Yuri Josanu** The historiography of the process of developing and evolution the parties system 71
- Rodica Rusu** Axiological dimension of the european integration of the Republic of Moldova 82
- Иван Варзарь,
Лилия Зайченко** The political technocracy yesterday and today: its advantages and disadvantages on the ways of social and political progress 91

SOCIOLOGY AND DEMOGRAPHY

- Diana
Cheianu-Andrei** Moldavian diaspora in Russian Federation and Italy: formation and integration aspects 104
- Tatiana Gribincea** Social policy for the persons of the third age 118
- Alic Bircă** The insurance of the safety and health at work in the national organizations through the European Union policy 127

RESEARCH PAPERS

Ion Mocanu	The training and increasing of the election participation: historiographical study	136
Florin Paloşan, Gheorghe Spiridon	The impact of media in the education	154
Mircea Manoli	Consolidation of Georgia's law enforcement bodies image: lessons for the Republic of Moldova	160
Corina Saviţchi	Youth in present: social issues and integration in labor	173
Tatiana Busuncian	Considerations on strategies of the Republic of Moldova State Security Institutions on combating international terrorism.	178
Ruxanda Krekeler	The Actor – Network – Theory	197
Елена Бобкова	The regional features of the stratification in the Republic of Moldova	205
Ольга Леонтьева	The relation of some concepts of the theory of elites	208

HERETIGE

Marţian Iovan	Culture, civilization and universal axiological landmarks – grounds for the creative thinking and political activity of Vasile Goldiş	211
----------------------	---	-----

EVENTS

Lidia Troianowski	Spiritual development of work B.Petriceicu Hasdeu	222
--------------------------	--	-----

METODE ȘI MIJLOACE DE STUDIU ALE MANAGEMENTULUI ECOLOGIC

Arcadie CAPCELEA, *doctor în geografie,*
Banca Mondială,
Valeriu CAPCELEA, *doctor habilitat în filosofie,*
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,
Ion RUSANDU, *doctor în filosofie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

This article contains an analysis of the current spectrum of environmental management methods and tools. All of the research methods used in environmental management as a new scientific discipline are included in the following groups: universal scientific methods (dialectical, systemic-structural praxiological, of comprehensive modeling, evolutionary, comparative and quantitative); general scientific methods of observation and measurement, of analysis and generalization; intuitive methods (Brainstorming, Delphi, scenario method, etc.); and specific environmental management scientific methods (environmental standard and normative setting, integration of environmental requirements into development or sectoral public policies or into private company policies, environmental assessment, environmental forecasting, planning, and statistics, environmental education, and scientific research, environmental information dissemination, and others). This represents one of the first attempts to summarize the existing environmental management methodic arsenal.

 Analiza literaturii publicate în domeniu demonstrează atât existența unui număr impunător de materiale ce se referă la diferite aspecte ale managementului ecologic (în continuare ME) în calitatea unui instrument eficient de organizare și administrare a relațiilor între societate și mediul înconjurător, cât și lipsa sau o atenție mult mai redusă asupra problemelor metodologice care ar reflecta bazele teoretice ale lui în calitatea unei științe independente. Aceasta se referă și la lipsa publicațiilor în care ar fi expuse metodele și mijloacele ME. În acest context, obiectivul prezentului articol este de a face o generalizare a viziunilor în domeniu și a prezenta într-un mod sistematic arsenalul metodic al acestei noi discipline științifice ce capătă o dezvoltare vertiginoasă în contextul tranziției societății contemporane către Dezvoltarea Durabilă și o creștere economică „verde”.

Fiecare disciplină științifică își are propriul arsenal de metode și mijloace care sunt aplicate în cercetare. În același timp, aceste discipline pot folosi atât arsenalul metodologic utilizat pentru cercetarea științifică în general, cât și metodele lor specifice. Astfel, specificul arsenalului metodologic și metodic al unei sau altei științe nu poate fi considerat drept un criteriu de identificare a unei sau altei discipline științifice, din cauza că fiecare știință utilizează o multitudine de abordări metodologice și metodici aplicate, care poartă deseori un caracter universal și sunt utilizate de mai multe științe [8, p.197]. În acest context, managementul ecologic a reușit să împrumute, adaptându-le la interesele sale specifice, metode calitative, dar și cantitative, din toate științele cu care interacționează în mod direct sau indirect. Totodată, managementul ecologic poate aplica și un șir de metode specifice, legate de particularitățile obiectului său de studiu – reglementarea relațiilor dialectice dintre mediu și societate.

Complexitatea protecției mediului și, respectiv, a managementului ecologic presupune utilizarea unor abordări, metode, procedee și instrumente de cercetare destul de complexe și variate. La investigarea unor fenomene în care se îmbină aspectele biologice cu cele fizice, chimice, sociale și economice nu se pot aplica decât metode de studiu interdisciplinare. Pentru orice știință, metoda de studiu este determinată de realitate, de legi, regularități, concepte, principii pentru a fi introduse în teoria științei respective. În acest scop, metoda de studiu a managementului ecologic utilizează procedee, mijloace, instrumente și modalități comune pentru activitatea științifică în general, dar și procedee specifice de cercetare în mod special. Avînd în vedere faptul că investigarea propriu-zisă a fenomenelor nu mai prezintă restricții semnificative, reale, sub raportul mijloacelor disponibile, cercetarea unui domeniu și rezultatele obținute sunt influențate în mod hotărîtor de poziția teoretică inițială, de modul în care se abordează problematica cercetată. Modul de abordare și metoda adoptată constituie astfel elementele teoretice esențiale în asigurarea obiectivității științifice a rezultatelor obținute. În **cercetarea** teoretică, pentru managementul ecologic, spre deosebire de studiile aplicative, această caracteristică devine un obiectiv prioritar, dat fiind necesitatea de a certifica relațiile cauzale fără de care nu este posibilă justificarea formulării și implementării proiectelor de investiții în domeniul protecției mediului.

Metodologia, ca învățătură generală despre metodă, nu se reduce la o simplă totalitate de metode particulare sau generale de cercetare. Între diversele trepte metodologice – universal, general, particular, singular – se stabilesc raporturi complexe, în cadrul cărora se pot distinge aspecte caracteristice legăturii dintre general și particular, dintre parte și întreg, dintre element

și structură. Luând în calcul aceste postulate, noi vom aborda metodele de cercetare științifică care sunt utilizate în știința managementului ecologic reieșind din următoarea clasificare: metodele științifice universale (în primul rând cele filosofice), metodele științifice generale (inclusiv cele empirice și teoretice) și metodele științifice particulare (specifice pentru fiecare știință în parte sau pentru un anumit grup de științe). Cele mai cunoscute metode universale folosite și de managementul ecologic sunt: *dialectică, sistemico-structurală, praxiologică, comprehensivă, modelării, evoluționistă, comparativă și cantitativă* [6, p. 48; 8, p. 25].

Metoda dialectică constă în cercetarea realității, care privește fenomenele ca fiind în strânsă legătură, dezvoltare și într-o condiționare reciprocă. Ea este una din cele mai importante metode care stă la baza deciziilor aplicative în cadrul managementului ecologic. Datorită contribuțiilor științei și filosofiei din ultimele cinci-șase decenii, mai ales începând din anii '60 ai sec. al XX-lea, aparatul conceptual al dialecticii s-a îmbogățit continuu. Grupului tradițional de concepte ale dialecticii din epoca modernă (contradicție, negație, salt, negarea negației și, respectiv, cauzalitate, necesitate și întâmplare, legitate) i s-au adăugat: complementaritate (concept care reactualizează, la rândul său, conceptul kantian de antinomie); sistem, structură, funcție (privite dintr-o perspectivă unitar contradictorie, sincronică și diacronică); entropie și negentropie, simetrie și asimetrie structurală; emergență și organizare (în care se îmbină dialectic imanența și tranzitivitatea); probabilitate (în care se realizează o sinteză între hazard și necesitate); finalitate și scop (din perspectiva unei sinteze între necesitate și libertate); disipativitate structurală, recesivitate etc. Totodată, astăzi au dobândit resemnificări și unele concepte de tradiție ale gândirii dialectice, mai ales conceptul de probabilitate, care, pe de o parte, obține o dimensionare ontologică, iar pe de altă parte, pune într-o nouă perspectivă rolul conceptului de întâmplare în structura de ansamblu a raporturilor de determinare și, implicit, reclamă o redefinire a conceptului clasic de cauzalitate (care devine nu numai compatibil cu cel de statisticitate, ci obligă gândirea dialectică să constituie un nou concept, cel de cauzalitate statistică).

La rândul său, metoda *sistemico-structurală* are la baza sa stabilirea legăturilor reciproce de bază care condiționează crearea sistemelor și oferă posibilitatea de a se abstractiza de la legăturile secundare. În metodologia cercetărilor sistemice, un rol important îl joacă noțiunile de „sistem”, „element”, „structură”, „funcție”, „ierarhie”, „mediu”. Savantul rus Iu. Urmanțev a încercat să fundamenteze legea sistemică, care specifică că orice obiect-sistem (material sau ideal, static sau dinamic) aparține măcar la un sistem de obiecte dintr-un domeniu sau altul și că acest sistem funcționează, se dezvoltă

sau se transforma în alte sisteme în baza anumitor legi ale compoziției [10, p. 48]. Legile în cauză asigură unitatea, stabilitatea funcționării și dezvoltării sistemului dat și reprezintă restricțiile (condițiile-limită) la care sunt supuse elementele constitutive și relațiile dintre ele. Metodologia sistemică conferă managementului ecologic o viziune integratoare asupra desfășurării interacțiunilor dintre mediu și societate, făcând posibilă atât formularea unor legi generale, cât și explicarea relațiilor din natură și societate [a se vedea: 1]. Se știe că, pentru definirea unui sistem sunt necesare următoarele condiții: (a) interacțiunea dintre elemente (influența reciprocă și permanentă); (b) totalitatea. Interacțiunea dintre elementele sistemului determină o sinergie care va asigura caracterul de întreg, integralitatea, astfel că sistemul va avea proprietăți noi, care nu sunt caracteristice pentru nici una din componente și care nu se pot manifesta decât în prezența tuturor elementelor; (c) organizarea rezultă din structură (relații spațiale), dar și ca urmare a funcționării (relații temporale) pe baza unei încărcături informaționale; și, (d) complexitatea, dependentă de numărul de subsisteme și numărul de relații dintre acestea. Ele oferă calitatea de sistem asigurând funcționarea lui.

Un rol deosebit de important o poate avea în procesul de investigare a problemelor managementul ecologic și *praxiologia*, teoria și metoda acțiunii umane eficiente. Bazele teoriei generale asupra acțiunii umane și asupra căilor de sporire a eficienței ei au fost create de T. Kotarbinski și T. Parsons [a se vedea: 3; 4], care au elaborat, independent unul de altul, două teorii cuprinzătoare despre acțiunea umană. Lucrarea lui T. Kotarbinski *Tratat despre lucrul bine făcut* este apreciată ca prima încercare de exprimare sistematică din perspectivă logico-epistemologică a obiectului și problematicii praxiologiei [a se vedea: 3]. T. Kotarbinski consideră că marile scopuri ale acestei metode sunt: construirea și fundamentarea unor norme dintre cele mai generale ale unei eficiențe cât mai înalte, a unui sistem de recomandări și contraindicații general-tehnice în vederea realizării unei acțiuni eficiente; conștientizarea și aprofundarea dinamicii progresului artelor practice pe calea spre măiestrie, fiind vorba de o tendință către o anumită succesiune a fazelor și de factorii ce determină anumite schimbări; descrierea analitică a elementelor acțiunii și a celor mai diverse forme ale acesteia, înțelegându-se, prin elementele acțiunii, subiecții care acționează, materialele, mijloacele, metodele, scopurile, produsele etc. Sintagma lui T. Kotarbinski „lucrul bine făcut” include: a) un apel la eficiență; b) precizie și economicitate; c) conștiințiozitate. Definitorie pentru acțiunea umană poate fi intervenția individului în desfășurarea firească a evenimentelor, intervenție marcată de o intenție sau scop uman.

T. Parsons evidențiază componentele de bază ale structurii acțiunii uma-

ne: scopurile umane; situația de acțiune (mijloace+condiții); orientarea normativă (valori+norme). Gradul de adecvare a mijloacelor la scop definește raționalitatea acțiunii umane, oferind cel mai adecvat model al determinismului social, în configurarea căruia interferează raporturi cauzale și de condiționare (acționînd din necesitate) cu raporturi teleologice (acționînd din libertate), prin intermediul cărora determinismul vieții sociale se realizează ca expresie a unității dintre subiect și obiect. T. Parsons consideră că potrivirea mijloacelor la scopuri și scopurile în sine trebuie să se supună criteriului raționalității. A urmări rațional o acțiune înseamnă, după T. Parsons, a face să se împlinească printr-o cât mai bună adecvare a mijloacelor la scop. „Acțiunea este rațională în măsura în care urmărește scopurile posibile în condițiile situației și prin mijloace care se află la dispoziția actorului, sunt în mod intrinsec cel mai bine adaptate scopului, din cauze care pot fi înțelese și verificate de știința empirică pozitivă” [4, p. 58]. Această adecvare a mijloacelor la scop denotă o raționalitate intrinsecă, în care scopurile sunt urmărite și atinse prin cele mai bune mijloace, alese în urma unei deliberări bazate pe adîncă lor cunoaștere empirică sau științifică.

T. Parsons distinge patru momente ale acțiunii umane: axiologic-normativ, cognitiv, teleologic-finalist și psihologic-motivațional, care se desfășoară sincron și diacronic în cadrul acesteia. Din analiza fundamentului cauzal al unității dintre nomologic și psihosociologic, dintre teleologic și axiologic în proiectarea și realizarea eficientă a acțiunii umane au rezultat premisele principale ale unei scheme generale a lanțului praxiologic, elaborat de T. Kotarbinski și structurat după cum urmează: praxisul=agentul+obiectul acțiunii+ situația+realizare.

În contextul praxiologiei, procesul activității prodigioase a managementul ecologic și al acțiunilor îndreptate spre optimizarea și eficientizarea relațiilor dialectice între societate și mediu trebuie să se fundeze pe teoria și metoda praxiologică, care va include în sine trei faze: a proiectării, tehnologice și reflexivă [9, p. 258-321]. *Prima fază* – cea a proiectării, presupune: stadiul conceptual (evidențierea contradicției; formularea problemei; determinarea problematicii; determinarea scopului și alegerea criteriilor); stadiul modelării (construirea modelelor; optimizarea; alegerea sau adoptarea deciziei); stadiul construcției (decompozitarea; agregarea; cercetarea condițiilor; proiectarea programei); stadiul pregătirii tehnologice, care poate fi diferit în dependență de domeniul concret al activității umane. *Logica fazei a doua* – a celei tehnologice, depinde în totalitate de conținutul fiecărei activități practice efectuate de un anumit specialist, deoarece într-un anumit complex concret de condiții acțiunile vor fi unice și irepetabile. Totodată, *logica fazei a treia* – a celei reflexive, presupune un șir întreg de acțiuni: oprirea, fi-

xarea, înlăturarea, obiectivizarea, întoarcerea, care este una generală pentru orice activitate practică.

În opinia noastră, un rol deosebit în arsenalul metodologic al managementul ecologic trebuie să-l ocupe și *metoda comprehensivă*. Comprehensiunea reprezintă o cale de acces la psihismul aceluia ce acționează, fiind, deci, o înțelegere aparte a actelor și acțiunilor umane, înțelegere de care are nevoie și managementul ecologic ca una din științele ce se ocupă de studierea relațiilor dintre om și natură, care trebuie să se transforme într-un instrument/mecanism practic al reglementării relațiilor dintre societate și mediul înconjurător. În cercetarea contemporană, inclusiv în investigarea problemelor cu care se confruntă managementul ecologic, a devenit tot mai evidentă încercarea de a privi explicația și comprehensiunea ca demersuri complementare, nu exclusive. Pentru că, pe de o parte, atunci când înțelegerea (comprehensiunea) nu se poate realiza în bune condiții, se recurge la explicație pentru a face înțelegerea mai clară. Pe de altă parte, nu există explicație care să nu se desăvârșească prin comprehensiune.

În baza acestor metode filosofice universale devine posibilă utilizarea *metodei modelării*, în cazul când sunt cunoscute componentele de bază și interacțiunile lor. Modelele reprezintă o formă abstractă a realității, păstrând doar elementele materiale și legăturile esențiale din lumea reală. În procesul modelării sunt implicați patru „participanți”: „subiectul”, care este inițiatorul modelării, sau cel ce se va folosi de rezultatele ei; „obiectul original” – obiectul modelării, adică acel sistem care vrea să-l creeze sau de care se va folosi ulterior „subiectul”; „modelul” – chipul, imaginea; „mediul”, în care se află și cu care interacționează toți participanții. Modelarea îndeplinește un șir de funcții: descriptivă, de pronosticare și normativă. *Funcția descriptivă* constă în aceea că în dependență de abstractizarea modelului se pot explica fenomenele și procesele ce sunt observate în practică. *Funcția de pronosticare* reflectă posibilitatea de a prezice proprietățile și stările sistemelor supuse modelării. *Funcția normativă* se reduce la obținerea răspunsului la întrebarea „cum trebuie să fie”, adică presupune crearea chipului normativ care este dorit din punctul de vedere al subiectului. Funcția în cauză este legată în mod indisolubil cu rezolvarea sarcinilor de administrare, adică ne poate da răspuns la întrebarea „cum putem obține ceea ce dorim” (stările, proprietățile sistemului).

Managementul ecologic utilizează toată gama de modele existente – de la cele imitative, sub formă de imagini, filme, desene artistice, la cele de tip index (scheme), care redau legăturile esențiale dintre componentele unui sistem sau evoluția cantitativă a unui fenomen (grafice, diagrame etc.). Nivelul maxim de abstractizare se realizează prin modelele de tip simbol, reprezentate de concepte, legi, definiții, teorii.

O altă metodă utilizată în managementul ecologic este *metoda evoluționistă*, ce se referă la faptul că organismele complexe rezultă din predecesorii săi mai simpli. Ea privește fiecare fenomen, proces ecologic ca rezultat și, în același timp, ca moment al unui proces îndelungat de evoluție. Teoria evoluției este unul din elementele fundamentale ale teoriei biologice, care explică apariția diferitelor tipuri de plante și animale (ca și a altor forme de viață ale Terrei) prin pre-existența altor tipuri, diferențele între acestea fiind datorate unor modificări produse în procesul dezvoltării unor generații succesive. Ea prezintă și o explicație științifică a fenomenului *diversității și ordinii* biologice și explică variația ordonată constatată de biologi ca fiind produsul unor procese naturale care s-au repetat de numeroase ori în istoria vieții și care continuă să se manifeste și azi [1]. Această abordare mai este numită și ca *metodă istorică* – în acest caz managementul ecologic este prezentat în evoluția sa în decursul timpului, studiind modul în care s-au format o serie de categorii și de concepte ale protecției mediului cu care se operează astăzi, precum: tipul de management; esența protecției mediului, forma, funcțiile, mecanismele managementului ecologic etc.

Destul de frecvent este folosită în cadrul managementului ecologic și *metoda comparativă*. Comparația reprezintă o operație ce urmărește constatarea unor elemente identice sau divergente la două fenomene. Compararea sistemelor managementului ecologic din diferite state, atât a trăsăturilor instituțiilor și elementelor, cât și a mecanismelor de funcționare a acestora, poate fi extrem de fructuoasă în procesul de studiere a problemelor cu care se confruntă managementul ecologic. În același timp, este important de a lua în calcul unele reguli ale procesului de comparare. Prima regulă presupune de a compara numai ceea ce este comparabil. În cadrul ei va trebui să se constate, mai întâi, dacă sistemele managementului ecologic comparate aparțin sau nu aceluiași tip sau aparțin unor sisteme de management diferite. Dacă sistemele managementului ecologic din care fac parte instituțiile comparate sunt diferite, este evident că procedeul comparației nu poate fi relevant decât sub aspectul stabilirii diferențelor. O altă regulă a abordării comparative ne obligă să se considere termenii supuși comparației în conexiunile lor reale, în contextul social, politic, cultural din care rezultă. Prin urmare, apare necesitatea ca în procesul de comparare să se pornească de la cunoașterea principiilor funcționării managementului ecologic și regularității care comandă aceste sisteme. Luarea în discuție a principiilor – pe lângă compararea instituțiilor și mecanismelor lor de funcționare – se impune pentru a mări potențialul științific al cercetării comparate și pentru a preveni un eventual fragmentarism empiric. La baza tuturor comparațiilor

trebuie să stea descoperirea unui anumit număr de indici comuni, a căror existență permite discuția despre o identitate de fenomene.

În managementul ecologic, un loc deosebit îl ocupă *metoda cantitativă*, care urmărește obținerea unui spor de precizie caracteristic științelor exacte prin folosirea cunoștințelor din domeniul matematicii statistice. Utilizarea în acest proces a calculatoarelor facilitează procesul de investigare a problemelor managementului ecologic, optimizând deciziile adoptate. Această modalitate de abordare contribuie în mod esențial la perfecționarea reglementărilor în domeniul vizat, la sporirea eficienței aplicării lor. În ultimele decenii, progresul înregistrat în tehnologie a furnizat instrumentarul necesar trecerii de la o abordare preponderent calitativă și descriptivă la o abordare cantitativă a sistemelor complexe ale managementul ecologic – calculatoarele din ce în ce mai performante, sistemul geografic informațional, monitorizarea automată a parametrilor etc.

Este știut că, aplicînd criteriul nivelului de generalizare, de regulă, se evidențiază următoarele grupuri de metode: (a) metodele de observare și măsurare; (b) metodele de analiză și generalizare și (c) metode intuitive. Toate aceste grupe de metode sunt pe larg aplicate și în managementul ecologic. În categoria *metodelor intuitive* intră instrumentele tipice de stimulare și valorificare a creativității: metoda Brainstorming, metoda Delphi, metoda scenariilor etc.

De regulă, observarea și măsurarea în baza cărora se asigură colectarea materialului factologic se efectuează în baza metodelor statistice, de cartografiere, descriere etc., în timp ce prelucrarea lor ține de metodele de analiză mai generale și care sunt orientate spre perfecționarea celor particulare și sporirea eficienței lor (extrapolare și interpolare; modelărilor statistice, sinteză, pronosticare etc.). *Interpolarea* constă în stabilirea mărimilor intermediare între două variabile date, și anume, nivelul anului de bază și cel prevăzut pentru anul final al perioadei de prognoză sau de plan. La rîndul său, *extrapolarea* reprezintă prelungirea în viitor a evoluției constatate în trecut, lucru care se poate realiza prin două categorii de funcții: (a) o funcție de timp, prin prelungirea tendinței cu ajutorul ritmurilor medii și a luării în considerare a evoluției sporului absolut și (b) o funcție de evoluție a unei variabile sau mai multor variabile independente aflate în relație cu dinamica variabilei dependente care face obiectul previziunii. Funcțiile ce pot fi utilizate pentru stabilirea trendului sau a corelației simple dintre două variabile la nivelul orizontului previziunii sunt cele liniare, exponențiale, logistice și cele care exprimă corelații multiple.

Totodată, în managementul ecologic sunt utilizate pe larg un șir de metode și instrumente:

Anchetele statistice, care constau în consultarea unor colectivități umane de către persoane specializate, folosindu-se fie întrebări directe, fie chestionare distribuite subiecților. Anchetele sunt, în general, selective, întrucât se realizează prin sondaje, adică prin selecționarea unui eșantion reprezentativ de persoane.

Pronosticarea fenomenelor, care se efectuează actualmente prin utilizarea tehnicilor computerizate, prin metode de modelare matematică. După cum relevă prof. I. Dediu [2, p. 93], prognozarea reprezintă o parte integrantă a managementul ecologic.

Modelarea economico-matematică este o metodă de cercetare și cunoaștere a realității cu ajutorul unor modele, adică a unor reprezentări schematice abstracte a fenomenelor și proceselor studiate sub formă de sisteme analitice. Modelul economico-matematic reprezintă o reflectare simplificată a realității, bazată pe relații cantitative, cu ajutorul căreia se studiază comportarea sistemului real pe care îl reprezintă prin analogie. Principalele tipuri de modele folosite în previziune sunt: (a) modele de creștere economică; (b) modele interramurale (modele input-output sau BLR- balanța legăturilor dintre ramuri); (c) modele de optimizare a utilizării unor resurse; (d) modele bazate pe funcții de producție.

Dezvoltarea *sistemelor inteligente*, în general, și a *sistemelor expert*, în special. lor li se datorează efortul cercetătorilor în vederea atingerii scopului de a construi programe pe baza cărora calculatoarele să poată gândi și soluționa probleme într-o manieră similară oamenilor [5, p. 251-270]. Această metodă constă în aplicarea programelor computaționale, care se fundează pe baze de date și cunoștințe și se aplică în locul experților individuali care se bazează pe experiența și cunoștințele proprii. Un sistem expert este un instrument complex prin care se stochează, se codifică, se pune la dispoziția unui utilizator o *expertiză umană* de cea mai înaltă specializare și se amplifică această expertiză prin capacitatea de memorare și procesare a calculatorului. Obiectivele principale ale dezvoltării unui sistem expert sunt: (a) achiziționarea ușoară a cunoașterii prin exprimarea cât mai direct posibilă a expertizei obținute de la experții umani; (b) exploatarea eficientă a colecției de cunoștințe prin: (c) combinarea și înlănțuirea cunoștințelor pentru a infera noi cunoștințe prin judecăți, planuri, demonstrații, decizii și predicții; (d) luarea în seamă a modului în care sunt inferate cunoștințele noi; și, (e) să suporte cu ușurință întreaga gamă a operațiilor asupra cunoștințelor (adăugarea, modificarea și eliminarea lor).

Brainstormingul sau asaltul de idei sau metoda evaluării amânate inițiată în 1953 de A. Osborn, care pe o perioadă de timp suspendă criticismul din gândire și în rezolvarea unei probleme, admite pentru început orice idee, fie

chiar surprinzătoare, aparent utopică, să participe la competiția intelectuală pentru găsirea soluției. Ea oferă posibilitatea ca prin discuții în grup să se obțină cât mai multe idei privind modul de rezolvare a unor probleme. O atenție deosebită în acest proces trebuie acordată asigurării condițiilor pentru desfășurarea ședinței, avându-se în vedere: selecționarea atentă a participanților; expunerea clară, explicită a participanților; asigurarea unui climat de permisivitate, de libertate deplină în emiterea ideilor; admiterea și stimularea ideilor îndrăznețe; interzicerea, de la bun început, a criticilor, a aprecierilor de orice natură pentru a contracara teama participanților de a nu greși sau de a fi subapreciați; justificarea prezenței să se facă prin emiterea de idei și nu prin simpla luare de cuvânt.

Un loc deosebit în cadrul managementului ecologic îl ocupă și *metodele de executare*, care sunt, *de facto*, forme de exercitare a funcției de motivare a managementului public și cuprind:

Metoda constrîngerii, care se aplică în mod expres în statele centralizate, ce au fost transformate în instrumente de dominare de către o minoritate socială privilegiată asupra majorității societății, lipsită de drepturi și asuprită. În statele nedemocratice, metoda constrîngerii este principala metodă de asigurare a executării deciziilor administrative, a actelor organelor statului în general.

Metoda convingerii, care se aplică în țările democratice, unde organele de stat apară și promovează interesele cetățenilor și acționează cu consecvență pentru creșterea bunăstării materiale și spirituale a membrilor societății. În statele în care se utilizează cu preponderență metoda convingerii, deciziile administrative, actele organelor statului sunt respectate și executate de bună voie de către funcționarii publici și de membrii societății, conștienți fiind că prin aceasta acționează în propriul lor interes.

Metoda cointeresării constă în faptul că statul poate să utilizeze și alte metode pentru a determina funcționarii publici și cetățenii să-și îndeplinească obligațiile ce le revin, iar personalul implicat în sistemul administrației să fie eficiente. Astfel, se pot acorda recompense materiale pentru realizări deosebite în propria activitate. Metoda cointeresării presupune elaborarea unor sisteme de indicatori pentru sensibilizarea angajaților instituțiilor publice față de realizarea intereselor publice generale.

O altă metodă folosită de managementul ecologic este *metoda organizării raționale a activităților administrative*, care descrie, de fapt, modul în care activitățile administrative trebuie să se desfășoare pentru a servi realizării obiectivelor managementului ecologic. Ea presupune conceperea unui plan de activitate care să fie orientat, pe de o parte, către realizarea obiectivelor ecologice și, pe de altă parte, să detalieze, la nivelul instituțiilor manageriale,

o serie de activități menite să susțină îndeplinirea misiunii sociale a managementului public. Metoda în cauză presupune conceperea unor planuri de activitate pe ansamblul sistemului administrativ și a unor planuri de detaliu pentru fiecare instituție publică a managementului ecologic.

Un loc important în managementul ecologic îl ocupă și *metoda conducerii eficiente*, care constă dintr-un ansamblu de modalități orientate spre desfășurarea unor activități eficiente de către managerii publici implicați în procesele de management și de execuție din instituțiile publice. Pentru aceasta, ei trebuie să posede cunoștințe în domeniul în care își desfășoară activitatea în mod efectiv, în domeniul administrativ juridic, să posede facultăți morale, dar și calități și cunoștințe în domeniul economic, al managementului, sociologiei și psihologiei. Pentru o administrare eficientă este necesară o foarte bună cunoaștere a realității social-ecologice, a intereselor sociale și de mediu care stau la baza stabilirii obiectivelor din cadrul sistemului managementul ecologic.

În procesul dezvoltării științei sunt elaborate și se perfecționează *mijloacele de cunoaștere științifică: materiale* (aparatele și dispozitivele utilizate în cercetare etc.), *matematice* (care oferă posibilitatea de a sistematiza datele empirice, de a scoate la iveală și a formula dependențele cantitative și legitățile, fiind utilizate în calitate de forme speciale a idealizării și analogiei – modelarea matematică), *logice* (care oferă posibilitatea investigatorului de a determina argumentele false de cele adevărate, confuzia de contradicție etc.), *lingvistice* (regulile construcției unor anumite noțiuni sau definiții, evocă necesitatea de a preciza noțiunile create, simbolurile și semnele), iar în ultima perioadă la ele s-au adăugat și cele *informaționale* (implementarea tehnicii de calcul, tehnologiilor informaționale, mijloacelor de telecomunicații care pot fi utilizate pentru automatizarea și modelarea experimentelor științifice, prelucrarea datelor statistice din toate științele). Aceste mijloace de cercetare științifică au un impact pozitiv asupra cercetării problemelor managementului ecologic.

Totodată, managementul ecologic are în arsenalul său și un șir de metode specifice, printre care se relevă următoarele [11, p. 425- 433]:

Normarea ecologică, care constă în stabilirea unor parametri de comandă – norme, normative, cu ajutorul cărora se urmărește obținerea unor consumuri raționale de efort social cu efecte optime. Normele și normativele îndeplinesc funcțiile de: (a) instrumente de calcul previzional; (b) fundamentare a planului; (c) stimulare a organizațiilor și salariaților; și, (d) control al eficienței. Norma reprezintă o mărime prestabilită, exprimată, de regulă, în unități fizice, care precizează, pentru anumite condiții date, limitele minime sau maxime ale utilizării resurselor în vederea obținerii unei unități de efect util.

Integrarea problemelor protecției mediului și utilizării raționale ale resurselor naturale în politica instituțiilor publice sau a firmei care contribuie la o „ecologizare” a activităților social-economice, fapt ce se demonstrează prin poziția respectivă a instituțiilor vizate, a proprietarului, a conducerii și lucrătorilor față de problemele de mediu și se reflectă prin nivelul alocațiilor financiare.

Evaluarea de mediu a activităților antropice, expertiza ecologică a producției și serviciilor la toate etapele, începînd cu evaluarea documentelor strategice (politicilor, programelor și planurilor) și terminînd cu evaluarea documentației proiectelor și tehnologiilor.

Statistica ecologică, care prevede colectarea datelor veridice privind atît calitatea mediului înconjurător și determinarea tendințelor schimbării ei, cît și a celor care se referă la activitatea de protecție a mediului și efectuarea periodică a auditelor de mediu.

Prognozarea ecologică, care se efectuează în baza datelor privind tendințele calității mediului, activităților antropice preconizate și a legităților interne de dezvoltare ce efectuează prognozarea evoluției sistemelor socio-ecologice și a componentelor lor. Aceste prognoze stau la baza adoptării deciziilor care se referă la utilizarea rațională și protecția resurselor mediului.

Planificarea ecologică, ce se aplică pe larg la toate nivelurile și constă în identificarea acțiunilor prioritare atît la stabilirea consecutivității implementării surselor de finanțare, cît și a cadrului instituțional de implementare a indicatorilor de monitorizare.

Educația ecologică (trainingul, conștientizarea) a personalului instituției, a părților interesate și a publicului larg în scopul majorării responsabilității lor și a luării în considerație a cerințelor ecologice în activitățile planificate și desfășurate.

Efectuarea cercetărilor științifice ecologice sau contribuția la efectuarea lor în scopul determinării căilor și metodelor reducerii impactului asupra mediului, producției, proceselor tehnologice și a serviciilor furnizate. De asemenea, dezvoltarea, proiectarea și exploatarea eficientă a tehnologiilor ecologic inofensive, luîndu-se în calcul utilizarea eficientă a energiei, utilizarea economicoasă a resurselor regenerabile, minimalizarea impactelor antropice și a riscurilor.

Asigurarea sistemului de informare ecologică, care administrează fluxul informațional în așa fel ca părțile interesate și publicul larg să cunoască atît despre pericolele ecologice potențiale, consecințele posibile din partea mărfurilor, deșeurilor sau a proceselor tehnologice, cît și despre măsurile de prevenire și de lichidare a consecințelor lor.

Atragerea părților interesate și a publicului larg în procesul decizional în

domeniul protecției mediului ar asigura participarea publicului în adoptarea deciziilor în domeniu, oferind opinii importante privind securitatea utilizării mărfurilor și serviciilor, regulile de utilizare rațională a resurselor naturale, standardele de mediu, asigurarea normativelor și indicatorilor ecologici ai materiei prime, materialelor, a cerințelor ecologice a comanditarului.

Cele expuse mai sus demonstrează diversitatea largă a metodelor și mijloacelor aplicate în știința a ME, atât celor ce sunt universale și caracteristice pentru multitudinea altor științe sociale sau naturale, cât și celor specifice numai acestei noi discipline științifice. Generalizarea acestora și prezentarea arsenalului metodic al ME reprezintă una din primele încercări în literatura publicată de a sistematiza abordările și viziunile existente în domeniu, care, sperăm, va stimula apariția noilor publicații la tema dată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bran F., Dincu I. *Ecologie generală și protecția mediului*. București: ASE, 1996. 671 p.
2. Dediu I. *Introducere în Ecologie*. Chișinău: Ed. Phoenix Academia de Științe Ecologice, 2006. 340 p.
3. Kotarbinski, T. *Tratat despre lucrul bine făcut*. București: Ed. Politică, 1976. 526 p.
4. Parsons, T. *The Structure of Social Action*. New York: McGraw-Hill, 1937. 817 p.
5. Warwick C., Mumford J., Norton G. *Environmental Management Expert Systems*. În: *Journal of environmental management*. Volume 39, Issue 4, December 1993, p. 251-270.
6. Голубчик М. и др. *Теория и методология географической науки: Учеб. для студ.* Москва: Издательский центр Владос, 2005. 463 с.
7. Красилов В. *Охрана Природы: принципы, проблемы, приоритеты*. Москва: Институт Охраны Природы и заповедного дела, 1992. 173 с.
8. Лаптев И. *Научные основы охраны природы*. Томск: Изд-во Томского Университета, 1970. 489 с.
9. Новиков А. М.; Новиков Д. А. *Методология*. Москва: СИНТЕГ, 2007. 663 с.
10. *Система. Симетрия. Гармония/* Под ред. В. С. Тюхтина, Ю. А. Урманцева. Москва: «Мысль», 1988. 315 с.
11. Никитин А.Т. Степанов С.А. Забродин Ю.М. *Экология, охрана природы и экологическая безопасность*. Москва: Изд-во МНЭПУ, 2000. 648 с.

CONCEPTUL DE CULTURĂ ORGANIZAȚIONALĂ: GENERAL ȘI PARTICULAR

Victor JUC, *doctor habilitat în politologie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice,
Irina NISTIRIUC, *doctorandă,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

The concept of culture has emerged relatively recently and experienced a strong theoretical and practical development. The interest led to this new aspect of the political and managerial practice has resulted in the numerous theoretical attempts to delineate and define each other. The organizational culture of local government depends heavily on the goals and objectives of public institutions. If the political factors influencing the public sphere especially when the organizational culture can not root the values as long as this factor will prevail on the various social, administrative and economic areas. A strong culture needs the values generally accepted by the employees, with non-political and guidance from the center, the new set of values should provide the institution's missions, that satisfy the general interest of the society, and not personal or party objectives.

Conceptul de cultură organizațională a apărut relativ recent și a cunoscut o accentuată dezvoltare teoretică și practică. Interesul provocat față de această nouă latură a practicii politice și manageriale s-a soldat în plan teoretic cu numeroase încercări de a o delimita de altele și de a o defini. *Petit Robert* a definit cultura ca fiind un „ansamblu de forme de comportament create în societățile umane”. În această bază, prin asociere, cultura organizațională poate fi definită drept „un ansamblu de forme de comportament create într-o instituție”. O definiție mai amplă a culturii organizaționale este elaborată de E. Schein, citat de C. Roșca și M. Varzaru, care o numește „ansamblul ipotezelor de bază pe care un grup le-a inventat, descoperit sau dezvoltat învățând să facă față problemelor de adaptare externă și de integrare internă care s-au derulat suficient de bine pentru a fi considerate valide și deci, pentru a fi învățate de nou-veniți ca fiind maniera corectă de a gândi, de a percepe și de a simți vizavi de aceste probleme” [1, p. 332-333].

În urma cercetărilor complexe pe care le-a efectuat E. Schein, invocat de E. Burduș și Gh. Căprărescu a formulat definiția culturii organizaționale bazându-se pe următoarele: regulile de comportament observate când oamenii se întâlnesc, cum ar fi limbajul folosit și modalitățile de exprimare a stimei și respectului; normele care se dezvoltă în cadrul echipei de lucru; valorile dominante adoptate de instituții privind produsele; filosofia care că-

lăuzește politica unei instituții față de proprii angajați și solicitanți; regulile statornicite în administrație pentru funcționare eficientă; spiritul și climatul prezente în autoritate, exprimate prin design, confort și felul în care membrii instituției iau contact cu cei din afară [2, p. 182]; abilități personale, respectiv acele competențe specifice care se așteaptă a fi aplicate de membrii autorității în îndeplinirea sarcinilor de muncă și în relațiile cu cei din afară; semnificații activate, moduri de înțelegere a evenimentelor cotidiene sau a îndeplinirii sarcinilor de muncă; metafore și simboluri, configurate în idei, sentimente, trăiri sau imagini despre sine și despre fenomene din organizație, care se manifestă în viața cotidiană [3, p. 266].

Potrivit lui N. Oliver și J. Lowe, citați de O. Niculescu și I. Verboncu, cultura organizațională constă într-un set de credințe, împărtășite de cea mai mare parte a personalului unei instituții, referitoare la cum oamenii ar trebui să se comporte în procesul muncii și la cele mai importante scopuri și sarcini de realizat. O definiție sensibil mai cuprinzătoare a culturii organizaționale este propusă de alți doi cercetători, M. J. Stahl și D. W. Grigsby, în ale căror accepție cultura organizațională desemnează un ansamblu de valori, credințe și sensuri majore împărtășite de componenții unei instituții. Prin urmare, cultura organizațională rezidă în ansamblul valorilor, credințelor, aspirațiilor, așteptărilor și comportamentelor conturate în decursul timpului în fiecare instituție, care predomină în cadrul ei și îi condiționează direct sau indirect funcționalitatea și performanțele [4, p. 401-402].

Printre cele mai importante contribuții teoretice în cercetarea culturilor organizaționale nominalizăm lucrarea lui G. Hofstede, abordată de C. Tripon și M. Dodu, care, după decenii de cercetări comparative între organizații din diverse țări, a elaborat cinci dimensiuni esențiale pentru culturile naționale care influențează și culturile organizațiilor din țările respective:

1. Individualismul *versus* colectivismul se referă la valoarea acordată comportamentelor de tip individualist: într-o instituție în care predomină individualismul legăturile dintre membri sunt reduse, există o mare libertate de alegere a direcțiilor de acțiune și fiecare își urmărește propriul scop; într-o instituție în care predomină colectivismul, indivizii conlucrează deciziile și acțiunile lor țin frecvent seama de pozițiile celorlalți membri ai societății.

2. Distanța față de putere vizează mijloacele pe care administrația le folosește în modul în care tratează cu inegalitatea (socială, economică, de șanse etc.). Cu alte cuvinte, este vorba despre modul de distribuție al resurselor, care presupune: distanță mare față de putere – mod de distribuire al resurselor care amplifică inegalitatea și distanța socială; distanță mică față de putere – mod de distribuire al resurselor care reduce inegalitatea și distanța socială.

3. Atitudinea față de incertitudine se bazează pe atitudinea față de timp, pe accentul diferit care poate fi pus pe trecut, prezent sau viitor. Din acest punct de vedere, există două abordări: fatalistă – incertitudinea viitorului face parte din viață și nu o putem influența, și pragmatică – viitorul poate fi influențat de ceea ce facem în prezent. Drept urmare, avem două tipuri de instituții: tolerante față de riscurile incertitudinii, acceptă că există lucruri care nu pot fi controlate; intolerante față de incertitudine, doresc să maximizeze doza de control pe care o exercită în orice domeniu.

4. Masculinitate *versus* feminitate se referă la divizarea rolurilor sociale între sexe: instituțiile de tip masculin tind să pună accent pe asemenea valori cum ar fi subordonarea (adică relații ierarhice), obținerea de bani și indiferența față de alții; instituțiile de tip feminin tind să pună accentul pe alte valori, cum ar fi cooperarea, conservarea mediului, importanța calității vieții, credința că „ceea ce este mic este frumos și nu ceea ce este mare, uriaș”.

5. Orientarea pe termen scurt contra orientării pe termen lung. Perioada folosită: pe termen scurt (se referă la tendința către consum și menținerea imaginii prin menținerea performanței) contra celei pe termen lung (se referă la menținerea relațiilor bazate pe statut, acumulare materială, amânarea gratificării) [5].

Conform părerii lui G. Hofstede, citat de M. Preda, există țări în care colectivismul este ridicat (țările din sud – estul Asiei), în timp ce în lumea anglo-saxonă individualismul este predominant; masculinitatea este foarte ridicată în zona țărilor musulmane (arabe, în primul rînd), iar feminitatea – în democrațiile scandinave; Japonia are o orientare pe termen lung, în timp ce țările din America Latină promovează o orientare pe termen scurt [6, p. 46-47].

Suntem de părere că teoriile organizaționale și manageriale au debutat în mare parte odată cu descoperirea importanței oamenilor și a climatului sociouman pentru funcționarea eficientă a organizațiilor. Este însă necesar să distingem, potrivit M. Vlasceanu, între două universuri ale oricărei organizații: pe de o parte, mașinile și tehnologia, fluxurile productive și piața de desfacere, productivitatea și competitivitatea produselor, managementul și organizarea urmînd să se concentreze asupra lor pentru a atinge nivelurile planificate ale eficienței; pe de alta, există un univers la fel de distinct și de semnificativ ca și primul, reprezentat de oameni individuali și de relațiile dintre ei, de cunoașterea pe care oamenii o stochează, o produc și o aplică, de miturile pe care le generează și acționează sau de valorile la care aderă și pe care le propun ca referință în relațiile cu lumea din jur [3, p. 262-265].

Putem identifica variații semnificative în interiorul conceptului de cultură organizațională; o primă distincție se referă la existența unor culturi

puternice (în cazul cărora membrii împărtășesc și aderă puternic la valorile/postulatele instituției) sau slabe (bazate pe un nivel mai scăzut de consens și angajare față de aceste valori și postulate). În accepția lui C. Hințea și C. Mora, citindu-i pe H. Trice și J. Beyer, se identifică existența a multiple culturi și subculturi în interiorul organizației; subculturile se pot structura în jurul specializărilor ocupaționale, locațiilor, nivelurilor ierarhice, sindicatelor sau chiar grupurilor rebele ce se opun culturii „oficiale”, tradiționale. Evident este în opinia noastră că existența unor culturi/subculturi multiple în mediul organizațional poate fi un factor care semnaleză prezența unor probleme semnificative în ceea ce privește activități esențiale de tipul stabilirii priorităților și valorilor instituției.

Funcționarea organizațiilor publice, susțin C. Hințea și C. Mora, este strâns legată de existența și transmiterea simbolurilor organizaționale; chiar în lipsa definirii unor limite structurale stricte, oamenii au tendința de a fi influențați și constrinși de mituri, ritualuri, valori etc. Din acest punct de vedere, managerii publici trebuie să ia în considerare diferitele forme de exprimare și transmitere a valorilor și postulatelor instituției [7]. Cultura organizațională poate fi exprimată prin simboluri de profunzime și simboluri de suprafață: simbolurile de suprafață sunt acele instrumente concepute special pentru a crea autorității o anumită imagine, pe când simbolurile de profunzime oferă un indiciu cu privire la felul în care se lucrează în autoritatea respectivă [8].

Considerăm că asupra culturii unei administrații putem aplica o abordare individualistă, atunci când ne concentrăm asupra modului de reprezentare și instituire a sinelui individual în raporturile cu alții în cadrul instituției sau o abordare holistă, atunci când se intersectează modelele tipice de comportare, ritualurile și tradițiile, normele și credințele dominante, climatul sociouman dominant din respectiva organizație.

Abordarea individualistă a fost propusă de E. Goffman, care a încadrat-o în paradigma interacționist-simbolică, și a numit-o „dramaturgică”, în sensul că viața socială este privită ca o scenă pe care persoane individuale joacă, precum actorii, roluri cu scopul de a transmite anumite impresii despre sine și a le controla în așa manieră încât să-i fie cât mai favorabile. Interesul lui E. Goffman s-a orientat către „stabilimentele sociale concrete, domestice, industriale sau comerciale” cu scopul de a considera „modul în care individul prezintă altora propriul sine și activitatea sa în situații obișnuite de muncă, modurile în care orientează și controlează impresia pe care alții și-o formează despre el și tipurile de lucruri pe care le poate sau nu le poate face în timp, susținând spectacolul în fața lor” [3, p. 264].

Conform abordării holiste, cultura administrației se manifestă prin nor-

me, valori, modele de comportare, ritualuri sau tradiții care sunt transindividuale. Deși fiecare individ le știe și le practică mai mult sau mai puțin asiduu în instituție, ele dispun de o constituționalitate proprie, structurală, stabilă și independentă de individualități. Structuralitatea culturii organizației rezultă din coerența mesajelor componentelor, din semnificațiile integrate care operează ca un tot unitar și atunci când se produce un eveniment sau se desfășoară o interacțiune simbolistică lor este deja conferită de cultura existentă. Elementele cognitive sau emoționale asociate cu un eveniment, oricât de inedit ar fi acesta, sunt deja prezente în cultura autorității, restul componentelor fisurând doar în activarea asociațiilor. Atunci când se asociază elemente cognitive sau afective noi, exercițiul este unul interpretativ și de căutare a coerenței și consistenței cu elemente preexistente. Cultura organizațională, în ordinea de idei, este eminent conservatoare, iar dezvoltarea ei este simplu incrementalistă, adică lentă și continuatoare în paradigmă. Altfel spus, nu-i loc pentru revoluții culturale în organizații [3, p. 265].

Cu certitudine, cultura este considerată de majoritatea specialiștilor ca fiind un factor care influențează în mod hotărâtor performanța administrațiilor. Legătura cultură – performanță a fost stabilită empiric, prin corelație statistică, în urma unor cercetări îndelungate, care au urmărit fenomenul la multe organizații de diverse mărimi și din diferite domenii de activitate. Explicațiile teoretice ale acestei relații sunt mai rare și se referă la numeroase aspecte: cultura îndeplinește mai multe funcții, care ameliorează performanța organizației, fără să aibă o acțiune directă asupra performanței, cultura poate să constituie o frână sau, dimpotrivă, un factor de schimbare în organizație.

Gestiunea culturii este însoțită de cel puțin două avantaje, unul dintre care derivă din faptul că prin intermediul său se înlocuiește comunicarea, ceea ce înseamnă o reducere importantă de cheltuieli. Este normal să fie așa, susțin C. Roșca și M. Varzaru, deoarece indivizii structurii care și-au însușit valori certe aderă, normal, la comportamente nou dorite și nu mai trebuie convinși prin alte căi costisitoare dacă avem în vedere, de exemplu, gestiunea simbolurilor, care poate fi eficientă și prin intermediul unor „investiții” de mică valoare [1, p. 364-365].

Prin urmare, cultura organizațională este considerată temelia administrațiilor moderne, care asigură conlucrarea unor categorii de oameni, ei pot avea chiar păreri antagoniste, dar împărtășesc aceleași valori, norme impuse de forma și tipul instituției. O activitate eficientă poate avea loc doar în cazul în care cultura instituției corespunde cu ideologia acesteia, iar salariații manifestă voință și încredere în atitudinile pentru care optează și pe care le etalează. Cultura organizațională este elementul care leagă autoritatea într-un lanț de semnificații tacite, iar acestea oferă înțelesuri specific umane

tuturor activităților și proceselor instituționale. În același timp, este factorul de rezistență cel mai important în orice demers de schimbare, indiferent de anvergura sa.

Cultura organizațională reprezintă un adevărat „mod de viață” pentru membrii instituției, care consideră adeseori influența sa ca fiind înțeleasă de la sine. Cultura organizațională a unei autorități devine evidentă, în mod frecvent, numai atunci când este comparată cu cea din alte instituții sau atunci când este supusă schimbării. Deoarece cultura implică ipoteze, valori și credințe de bază, ea tinde să fie destul de stabilă în timp. În plus, odată ce o cultură este bine definită, ea poate persista în pofida fluctuației personalului, asigurând o continuitate socială. Conținutul unei culturi organizaționale, afirmă G. Johns, poate implica factori interni, dar și externi, autorității. Extern, o cultură poate sprijini lozinca „solicitantul înainte de toate” sau comportamentul lipsit de etică față de concurenți. Cultura poate avea un impact foarte mare asupra performanței instituționale și satisfacției membrilor săi [9, p. 277-278], consideră cercetătorul.

Cunoașterea culturii organizaționale este necesară și utilă, întrucât constituie, probabil, unicul și cel mai folositor element anticipativ, pe termen lung, al unei instituții. Poate fi dificil pentru cineva atât din interior cât și din afară să pătrundă în cultura organizației, aceasta fiind deseori considerată drept un univers de convingeri, valori și concepții oferite odată pentru totdeauna și care este rareori declarat ori supus chestionării [10].

În acest sens de idei, se poate de specificat și modelul Denison Organizational Culture Survey (DOCS) ca modalitate de a măsura cultura organizațională. Modelul Denison distinge patru dimensiuni ale culturii organizaționale, fiecare cuprinzând trei trăsături:

1. *Implicare* – legată de sentimentul de proprietate și de responsabilitate, ale cărui trăsături sunt: abilitare – angajații dispun de autoritate, inițiativă și capacitate de a-și administra propria activitate; orientare spre munca în echipă – instituția se bazează pe eforturile echipei; dezvoltarea abilităților – instituția investește în dezvoltarea competențelor angajaților.

2. *Consistență* – indivizii din cadrul structurii sunt extrem de angajați, există anumite valori-cheie centrale, o metodă distinctă de a presta servicii, o tendință de a promova din interior și un set clar de norme. Trăsăturile definitorii sunt: prezența unui set comun de valori; consens, atât general, cât și capacitatea de a reconcilia diferențele care apar; coordonare și integrare – unități diferite pot lucra împreună.

3. *Adaptabilitate* – a răspunde la semnalele externe, cerințele solicitanților și capacitatea de schimbare. Trăsăturile caracteristice sunt: crearea schimbării, în sens de prezența capacității de schimbare; orientarea către

cetățean, adică organizația reacționează și anticipează nevoile cetățenilor; învățarea instituțională – organizația își canalizează activitatea pe cunoaștere și inovare.

Misiune – angajații cunosc necesitatea și importanța muncii lor, trăsăturile definitorii fiind: conducerea strategică, în sens că strategia este clară tuturor; scopuri și obiective – un set clar de scopuri și obiective ghidează activitatea tuturor; viziune – administrația are o viziune comună cu privire la viitor [11].

Astfel, E. Schein consideră cultura organizațională ca un model de postulate fundamentale pe care grupul și l-a asumat pe măsura rezolvării problemelor de adaptare exterioară și interioară și care a funcționat suficient de bine pentru a putea fi considerat valid și deci transmis noilor membri ca mod corect de gândire și percepere în relația cu aceste probleme. Totuși, diferite instituții pot furniza modele diferite de cultură – ele pot exprima valori diferite în funcție de specificul lor (spre exemplu, administrația locală ține cont sau ar trebui să țină cont de valorile comunității). Însă cultura organizațională a tuturor structurilor administrative ar trebui să fie direct legată de valori precum justiția socială, participarea publică sau servirea interesului cetățeanului. Deseori însă administrația publică are tendința de a promova valori tradiționale ce acordă o atenție scăzută cetățeanului și se subsumează, în primul rînd, principiului servirii statului și puterii centrale. Includerea unei perspective clar orientate înspre cetățean, perceput ca și client și participant activ al domeniului public, semnifică modificări majore în cultura organizațională, în designul structurilor și în modul de funcționare al organizațiilor publice [12]. Multe instituții administrative, menționează St. Ranson, au tendința de a privi cetățeanul ca o valoare teoretică, cu un impact minor la nivelul funcționării efective; dincolo de declarațiile tipice și necesare referitoare la prioritatea acordată intereselor cetățeanului funcționarii au tendința de a considera publicul ca o entitate abstractă ce își îndeplinește disciplinat îndatoririle definite de administrație și care nu își depășește condiția de subiect al administrării [13].

Se cuvine de specificat că una dintre cele mai utilizate teorii privind cultura organizațională a fost cercetată de Ch. Handy, citat de L. Coman-Kund, care distinge patru tipuri de cultură: putere, rol, sarcină, persoană.

Cultura de tip putere este caracteristică instituțiilor militare, politice, unde este prezent un singur centru de putere, care controlează în totalitate instituția prin intermediul unor persoane-cheie. Atmosfera este aspră, neconfortabilă, moralul este redus, fluctuația personalului este mare. Managerul trebuie să fie mereu în alertă, deoarece slăbirea presiunii asupra angajaților duce la perturbări sau chiar la disoluție.

Cultura de tip rol sau birocratică este tipică instituțiilor clasice, unde predomină sectoare funcționale puternice, și în multe cazuri specializate. Coordonarea lor se realizează de la vîrf de o echipă managerială restrînsă, iar salariații au siguranță și dobîndesc formare profesională, însă cei ambițioși sunt nemulțumiți. Conducătorii sunt promotori ai stabilității și predictibilității fenomenelor și proceselor [14].

Cultura de tip sarcină se caracterizează prin distribuirea obiectivelor potrivit potențialului intelectual și profesional al indivizilor, personalul beneficiază de autonomie în alegerea modalităților de realizare a sarcinilor, valorile promovate sunt creativitatea, lucrul în echipă, realizarea obiectivelor comune înaintea celor individuale.

Cultura de tip persoană este foarte rar întilnită, rolul central revine indivizilor, toate structurile instituționale fiind puse în serviciul interesului acestuia [15], iar individul poate oricînd părăsi instituția, pentru că predomină atașamentul redus față de organizație.

În același context se cere de menționat și clasificarea prezentată de T. Deal și A. Kennedy, care include următoarele tipuri: *macho*, *bet the company*, *word hard-play hard*, *proces*.

Culturile „macho” acceptă riscul ridicat, este necesară o adaptare imediată în funcție de calitatea și rezultatul propriilor decizii și acțiuni, nu încurajează rezultatele de cooperare, tind să aibă o rotație a personalului foarte mare și din aceste cauze adesea eșuează.

Culturile „bet the company” sunt caracterizate prin risc înalt și reacții lente, ele favorizează acțiuni planificate și sistematice, cu o evidentă micșorare a dinamismului, prestează servicii de calitate, dar reacția lor înceată la stimulii mediului le poate cauza deseori probleme.

Culturile „word hard-play hard” cu un risc redus, dar reacții imediate, favorizează aparențele prin promovarea unui stil elegant: deși au succes, de multe ori tind să înlocuiască calitatea prin volum, concentrîndu-se pe prezent mai mult decît pe viitor și recurgînd la soluții rapide și locale atunci cînd apar probleme.

Culturile „proces”, caracterizate prin reacții lente și risc redus, sunt fondate pe reguli și proceduri stricte, o importanță deosebită fiind acordată pozițiilor ocupate și titlurilor deținute, reflectînd structura ierarhică rigidă și importanța puterii deținută într-o anumită poziție a organigramei: este o cultură eficientă atunci cînd se manifestă într-un mediu cunoscut și previzibil, dar sunt incapabile să reacționeze rapid, lipsite de viziuni și soluții creative [16].

În accepțiunea lui R.L. Daft, cultura organizațională deține două mari funcții critice pentru orice structură administrativă:

1. Constituie principalul mecanism de integrare a membrilor instituției, fapt care reprezintă un aspect important, deoarece îi ajută să învețe și să știe cum să se raporteze și să relaționeze cu alte persoane. De altfel, integrarea internă înseamnă că membrii instituției dezvoltă o „identitate colectivă”, care le ajută să lucreze împreună mai eficient, cultura organizațională ghidând cotidian comportamentul și relațiile de muncă între angajați. Cultura organizațională determină modul în care angajații comunică și conlucrează, statutul și nivelul fiecăruia de putere, comportamente și conduite care fie sunt acceptate, fie sunt respinse;

2. Formează unul dintre mecanismele care ajută autoritatea să se adapteze la mediul extern. Cultura organizațională, prin faptul că impune și promovează anumite comportamente, contribuie la ghidarea cotidiană a activităților membrilor instituției pentru ca ei să-și valorifice eficient scopurile și obiectivele pe care le-au trasat, fapt care, evident, ajută autoritatea să contracareze efectul negativ generat și/sau să profite de diferiți factori de mediu externi. O cultură organizațională implementată corect, în măsură să promoveze acele valori care ajută instituția să-și atingă obiectivele, determină atât creșterea performanțelor, cât și gradul de adaptabilitate [17].

Pe lângă elementele enumerate anterior, orice cultură organizațională, în opinia lui G. Hofstede, dispune de unele atribute, invariabile, cum ar fi: este holistică – formează o totalitate mai mare decât suma părților componente; este determinată istoric – reflectă evoluția în timp a instituției; este fundamentată din punct de vedere social – este creată și păstrată de un grup de oameni care formează împreună o structură administrativă; este ușoară – deși G. Hofstede folosește calificativul „ușor”, în realitate se dovedește a fi „greă” [18].

Este de notat că au fost lansate unele mituri ce țin de cultura organizațională, și anume:

1. Cultura este misterioasă și greu de definit – deși cultura unei instituții este intangibilă, aceasta, în accepțiunea noastră, nu este misterioasă, ci se referă la două componente misterioase: valori și așteptări. Valorile reprezintă principiile care ghidează politica și procesele organizației, iar așteptările se referă la ceea ce cred angajații că vor fi rezultatele acțiunii lor.

2. Cultura organizației este impusă de sus – așteptările se dezvoltă în timp, managerii de vîrf au un rol important în formarea culturii, dar, cu certitudine nu o pot impune sau schimba instantaneu.

3. Cultura organizației este formată, în principal, din sloganuri și simboluri – considerăm că aceasta este o viziune superficială generată de ceremonii de premiere, întruniri la nivel de instituție, efort pe termen scurt. Deși acestea se dovedesc a fi instrumente utile, în realitate ele nu definesc

cultura: dacă nu sunt susținute de valori și angajamente, angajații nu le vor urma [19].

Un alt aspect al culturii organizaționale își găsește manifestare în situațiile în care oamenii participă, ca membri ai unui colectiv de muncă, la întruniri formale, când se citesc rapoarte și alte documente oficiale sau asistă la prezentări de date oficiale, situații în care aceștia sunt lipsiți de posibilitatea de a sesiza nuanțele și subtilitățile metodelor de lucru sau detaliile provenite din exigențele activității în domeniul respectiv. În acest sens, cultura organizațională are un rol important în modul de confruntare cu barierele individuale, care pot împiedica dobândirea, distribuirea și aplicarea cunoașterii. Schimbarea presupune oriunde și oricând provocarea unui stres nu numai individual, dar adesea și colectiv, instituțional: această situație este cauzată mai mult de conotații decât de aspectele denotative ale acelei schimbări. Conceptul de schimbare este, prin urmare, mai predispus a fi operaționalizat și interpretat negativ de membrii oricărei instituții. Conservarea și schimbarea în cultura unei structuri sunt procese complementare: pe de o parte, modelele de comportare și relaționare, tradiții, ritualuri, mituri, stiluri de muncă și interacțiune se perpetuează în timp pentru a conserva o anumită identitate a unei anumite autorități, iar pe de altă parte, schimbările din cultura mai cuprinzătoare a societății, în care oamenii unei instituții participă, influențează și modelele culturale dominante din respectiva autoritate în sensul că solicită anumite modificări, adaptări, ajustări. Toate acestea se produc cu mari consumuri de energie psihică umană, costuri materiale mai puțin semnificative și, important de reținut, cu rezultate adesea neconcordante cu eforturile și mai ales cu scopurile instituției [20, p.74], subliniază I.-F. Tănase.

Cultura organizațională a administrației publice poate să se diferențieze de la o autoritate la alta, de aceea este important să se țină cont de valorile fiecărei structuri în parte. Chiar dacă există anumite raporturi între autoritățile publice centrale și cele locale, acestea nu trebuie să intervină prin anumite ingerințe una în activitatea celeilalte, deoarece raporturile dintre autoritățile publice centrale și cele locale au la bază principiile autonomiei, legalității, transparenței și colaborării în rezolvarea problemelor comune. Conform accepției lui I. Creangă, practic toate raporturile dintre autoritățile publice locale și alte autorități urmează să fie construite strict în conformitate cu interesele acestor autorități, respectând principiul autonomiei, fără a admite anumite ingerințe în activitatea acestora. Autonomia locală presupune transferarea unor competențe de la nivelul central către diverse organe sau autorități administrative, care funcționează autonom în unitățile administrativ-teritoriale, autorități alese de către colectivitățile locale respective.

Fiind una dintre cele mai eficiente forme de autogestiune, autonomia locală asigură un grad înalt de democrație, colectivitățile teritoriale autonome fiind contraputeri eficiente ale administrației publice centrale. [21, p.72]

În fiecare țară își desfășoară activitatea o putere administrativă datorită continuității politicilor administrației și a serviciilor sale, permanenței, tehnicității, competenței și funcționalității datorită existenței unei caste formate din personalul politic și administrativ. Administrația exercită o anumită influență asupra guvernului, sugerându-i unele atitudini. Într-o formă generală, permanența actuală a funcționarilor, continuitatea administrației estompează amploarea schimbărilor politice, schimbări care rezultă din deplasări în majoritatea parlamentară, din ascensiunea la putere a unor partide aflate în opoziție sau chiar necunoscute. În administrație, anumite organe, anumite persoane pot genera mai multe dificultăți în formarea unei culturi organizaționale puternice datorită faptului că diferite persoane pot avea un cuvânt greu asupra voinței oamenilor politici. Deși există o tendință a administrației de a deveni independentă față de puterea politică, de a nesocoti autoritatea lor, totuși cultura politică poate predomina asupra culturii organizaționale, deoarece guvernul este preocupat de a gestiona și controla administrația, de a se proteja împotriva nesupunerii și a forței excesive a funcționarilor [22, p.22].

În acest context de idei, cultura administrației publice este direct influențată de schimbările care au loc în societate, deoarece aceste schimbări impun necesitatea unui proces de reformare a administrației publice. Conform părerii lui A. Simboteanu, procesul de reformare constituie un sistem complex de activități prin conținutul și modalitățile lui de manifestare. Complexitatea conținutului derivă din caracterul schimbărilor, care sunt radicale prin natura lor, nestandarde, inovatoare, nu poartă semnele unei simple îmbunătățiri a administrației publice, dar edifică un sistem nou de administrație. Aceasta determină și modalitățile de realizare a procesului de reformare pentru care sunt caracteristice, pe de o parte, diversitatea, multidimensionalitatea și interdependența factorilor politici, economici și sociali, iar pe de altă parte, influența vădită asupra utilizării unor sau altor modalități ale factorilor subiectivi, care se manifestă preponderent prin activitatea personalului din organele administrației publice, îndeosebi a factorilor de decizie. [23,p.59] Totuși, evidențiem că reforma și schimbarea nu ar rezulta doar din introducerea descentralizării într-un sistem, dat fiind că ar fi considerabil facilitată și nu s-ar produce fără crize succesive, ci ar impune progresiv un nou tip de sistem administrativ, purificat de rigiditățile care îl paralizează. Conform opiniei lui M. Crozier, descentralizarea reprezintă o condiție a schimbării. Nimeni nu se îndoiește că este vorba deocamdată de

un ideal fie și numai dacă vom constata diversitatea interpelărilor care pot fi avansate când se trece de la principii la soluții concrete, ceea ce ne face să observăm că descentralizarea nu este decît o imagine, destul de imprecisă, pe care ne-o propun structurile administrative viitoare pentru a le permite să reziste și să depășească problemele întîlnite de actuala administrație relativ centralizată. Descentralizarea astfel concepută nu este doar o tehnică administrativă, ci și o speranță politică [24, p. 228]. Cu toate acestea, după cum menționează V. Guțuleac, autoritățile publice centrale și cele locale se află în raporturi direct proporționale. Autoritățile administrației publice locale pot fi investite cu anumite împuterniciri de stat prin transferul mijloacelor pentru realizarea lor. Realizarea prerogativelor transmise sunt controlate de autoritățile administrației publice centrale. În același timp, autorităților administrației publice locale i se garantează dreptul la protecție juridică, la compensarea cheltuielilor suplimentare survenite în rezultatul hotărîrilor luate de către instituțiile puterii de stat, la interdicția limitării drepturilor autorităților administrației publice locale stabilite de Constituție și de alte legi [25, p. 24].

Cultura organizațională a autorităților administrației publice locale este influențată de diferiți factori: sociali, politici, economici, care diferă de la o țară la alta și de la o perioadă la alta. Un administrator eficient va căuta mereu căile de înlăturare a obstacolelor în acest domeniu, chiar preluînd anumite caracteristici din mediul privat. Această practică reprezintă o nouă tendință a administratorilor publici de a prelua de la instituțiile private idei, valori, care, fiind aplicate în instituțiile publice, vor da un rezultat așteptat. Aceste tendințe, potrivit A. Hîncu și N. Ene, țin de cîteva evoluții în fond:

- dezvoltarea intervențiilor publice, fapt care a condus administrația să fie interesată de domenii diferite de cele ce constituiau responsabilitatea sa în trecut și deci să fie confruntată cu noi exigențe;
- criticile aduse metodelor tradiționale de gestionare a sectorului public, aflate într-o întîrziere semnificativă față de evoluția tehnicilor manageriale;
- evoluții sociologice care au condus la o anumită diluare a noțiunilor de bun public sau serviciu public;
- presiuni economice și bugetare, legate de fenomenul de precaritate a alocațiilor bugetare;
- presiuni tehnologice, provenite în principal de introducerea unor programe și direcții moderne;
- presiuni venite din partea utilizatorilor de servicii publice, mai mult dispuși să compare condițiile de intervenție publică cu cele ale sectorului privat;

- presiuni derivate, în perspectiva integrării europene, din necesitatea compatibilizării structurilor administrative [26, p.19].

Cultura din administrația publică se constituie ca element de interferență a trei niveluri distincte: socială, politică și administrativă. În domeniul culturii sociale două aspecte ale valorilor din societate sunt importante pentru a înțelege administrația publică locală: modelul antreprenorial și cel birocratic. Primul model generează o cultură de tip putere, iar cel de-al doilea, o cultură de tip rol. Cultura politică o influențează pe cea administrativă prin următoarele dimensiuni: ierarhie și egalitate, libertate și constrângere, loialitate și angajare, încredere și neîncredere. Influența culturii politice și, în general, a valorilor culturale se regăsește în totalitatea ieșirilor din sistemul administrativ și în managementul instituțiilor, tipul culturii având un impact semnificativ asupra comportamentului din cadrul autorităților administrației publice locale. [27]

Tipurile de guvernare care s-au dezvoltat în era industrială, cu administrațiile lor centralizate și inerte, preocuparea față de reguli și regulamente și ierarhiile lineare de conducere astăzi nu mai sunt prea eficace. Într-o anumită perioadă, datorită lor, s-au obținut rezultate importante, dar undeva, pe parcurs, serviciul public a devenit risipitor și ineficient, fiind necesar de adoptat o nouă perspectivă. Conform opiniei lui J. Keynes, citat de D. Osborne și T. Gaebler, problema nu constă în elaborarea ideilor noi, ea constă în evadarea de la cele vechi [28, p. 459].

Astfel, schimbarea culturii organizațională în administrația publică devine inevitabilă, iar obiectul schimbării fiind constituirea unei culturi puternice, cu o înaltă coeziune, aceasta fiind cultura dorită în interiorul autorităților administrațiilor publice locale. Prin cultură puternică înțelegem cultura bazată pe un model „strâns al Țesuturilor de valori și acțiuni” care asigură comunicare și înțelegere, cu sancțiuni severe împotriva celor care nu o respectă. În literatura de specialitate se identifică cinci tipuri majore ale schimbării culturii organizaționale. Primul tip vizează schimbarea determinată de disfuncționalitatea mediului intern și extern, care se poate structura astfel: discontinuitate majoră determinată de schimbările în legislație, politică, economie, condițiile tehnologice care modifică bazele concurențiale; modificarea ciclului de viață al serviciilor; schimbări în dinamica internă a organizației. Al doilea tip este schimbarea de tip „revoluționar”, care se realizează brusc, în cadrul mai multor compartimente ale autorităților administrației publice locale. Într-un timp scurt este dificil să se modifice fiecare parte a culturii organizaționale, deoarece vechile părți tind să se readucă una pe alta. Totuși, un model eficace al schimbării culturale impune modificarea concomitentă a tuturor părților într-o nouă direcție strategică. Studiile în

domeniu arată că se pot obține beneficii importante dacă schimbările culturale se desfășoară într-o perioadă cât mai redusă. Al treilea tip, paradigma procesului de schimbare, presupune trăsături generale în modificarea culturii, deși schimbările sunt croite potrivit dimensiunilor fiecărui mediu și ale tuturor segmentelor. Al patrulea tip, schimbarea asigurată de top management, impune ca modificările să fie sesizate de managerii de top care dețin un rol activ în dirijarea lor. Aceștia au responsabilitatea modificărilor strategice, pe când cei de la nivelul executiv nu înțeleg obiectivele majore și nu dispun de energie de a asigura schimbările culturale. Al cincilea tip continuă învățare și schimbare, presupune că schimbarea culturii administrației publice locale este o incertitudine și un risc, dar acestea se pot diminua prin învățare și inovare. Personalul trebuie să învețe cum să legifereze noul comportament dorit și să implementeze noile direcții ale culturii. Acest proces de învățare este eficace dacă se desfășoară la toate nivelurile organizației, de la executant la structurile manageriale înalte.

Prin urmare, schimbarea culturală a administrației publice locale este dificilă și implică un risc apreciabil. Procesul de schimbare se poate implementa în special când cultura administrației publice locale nu mai concordă cu mediul ei. Reducerea riscului în aplicarea unei noi tipologii de cultură organizațională se realizează prin: viziune strategică clară a schimbării și corelarea acesteia cu elementele culturii, valorile și normele ei; angajarea top managementului în procesele de schimbare; administratorii de pe treptele ierarhice superioare, dar și de pe cele inferioare, trebuie să comunice noua cultură, să constituie un „leadership simbolic” al acestui proces; susținerea procesului de schimbare culturală de către toate structurile organizaționale și cele informaționale; selectarea și socializarea noilor elemente de culturi și schimbarea relațiilor dintre oameni, dintre structuri organizatorice; lansarea noilor valori și norme în funcție de sensibilitatea factorului uman și nu în mod director, coercitiv [27].

Misiunea fundamentală a guvernelor și instituțiilor publice este de a servi interesul public, cetățenii dorind ca funcționarii publici să-și facă datoria în mod cinstit, corect și imparțial. Tendința ultimilor ani este ca guvernele tuturor țărilor să întreprindă măsuri pentru ca funcționarii publici să nu permită compromiterea procesului de adoptare a deciziilor în dependență de interesele și relațiile personale. În condițiile când cresc cerințele societății, nerespectarea integrității în administrația publică poate slăbi încrederea cetățenilor în activitatea corectă a instituțiilor publice. Integritatea administrației publice, profesionalismul sunt elementele-cheie în consolidarea democrației și a statului de drept, această situație fiind valabilă și în cazul administrației publice locale de prim nivel cu care cetățeanul intră în con-

tact, deoarece populația percepe eficiența administrației în dependență de contactul direct cu aleșii și funcționarii locali [29, p. 246-248]. La rîndul lor, autoritățile locale trebuie să fie imparțiali și onești, să rezolve prioritare problemele cetățenilor, important fiind ca politicul să nu denatureze calitatea serviciilor prestate către cetățeni. Dat fiind faptul că în linii mari, cultura politică se exprimă prin acțiunile agenților politici, care adesea sunt funcționarii și aleșii locali, este important de a respecta anumite valori și aspirații ale culturii organizaționale din instituția în care ei activează, lăsînd deoparte cerințele partidului. Or, este cunoscut faptul că seriile de acțiuni politice în plan istoric valorifică în mod coerent întreaga cultură stăpînită de agenții politici, cu predilecție cultura politică, rezultînd diferite stiluri de acțiune politică infiltrată prin indivizi în cadrul instituției. Stilul politic, fie al unui ales local, fie al unui tip de funcționari, care sunt membri ai aceluiași partid, exteriorizează idealurile, valorile, proiectele și normele pe care le respectă, imprimîndu-i o anumită personalitate și putere de influență. Stilul acestor agenți politici este cultura lor în acțiune, este civilizația politică [30].

Caracteristic atît pentru cultura organizațională, cît și pentru cultura politică este valoarea. Anume valoarea este cea care oferă posibilitatea individului să transforme necesitatea obiectivă în necesitate subiectivă, făcînd astfel legătura între planul obiectiv al necesității și cel subiectiv al vieții interioare a individului. Asimilînd necesitatea, realitatea din cadrul instituției, valoarea îl poate ajuta pe salariat, nu numai să cunoască această realitate, s-o interiorizeze, ci prin mijlocirea ei o transformă în fapte de conștiință și o obiectivizează în practică prin acțiune și comportament. Prin urmare, orice acțiune individuală sau colectivă în cadrul unei structuri administrative, orice comportament este determinat de un sistem de valori. Structurînd întreaga activitatea a funcționarilor în cadrul instituției, valorile se constituie ca un element declanșator și director al activității umane, iar prin încorporarea lor în acțiunea umană devine scop și obiectiv al oricărei activități. Valoarea nu numai că dirijează în cadrul instituției comportamentul uman, dar prin funcțiile sale, în special selectivă, modifică conduita punînd-o de acord cu sistemul de valori [31].

În cazul în care funcționarii încearcă să influențeze cultura organizațională prin intermediul impunerii unor valori de partid, pot apărea conflicte, care adesea nu au un final pozitiv, deoarece, după cum menționa încă J. J. Rousseau, „în politică, ca și în morală, a nu face bine înseamnă a face rău și fiecare cetățean inutil poate fi considerat un ins dăunător”. În această bază este important de a se înțelege că în general cultura politică a unui sau mai multor funcționari din cadrul unei autorități publice înseamnă responsabilitate, libertate, cunoașterea dreptului omului și cetățeanului, inițiativă, spirit

de asociere, activism. Ei trebuie să fie activi, să se implice cu seriozitate în activitatea instituției, să fie raționali în luarea unor decizii imparțiale, să fie ghidați de rațiune și nu de valorile politice [32].

Prin urmare, cultura organizațională reprezintă un factor de succes sau unul de eșec pentru autoritățile administrației publice atât locale, cât și centrale. Ea poate asigura succesul, deoarece contribuie la supraviețuirea autorității și a grupurilor de funcționari, la adaptarea instituției contextului spațial și temporal al mediului și la realizarea integrării interne a salariaților. În fond, fiecare cultură organizațională este unică, întrucât este construită și se dezvoltă pentru a rezolva problemele proprii ale instituțiilor, o cultură puternică implică întotdeauna succesul structurii, dar și existența unor norme de comportament larg răspândite și respectate. Modul în care cultura influențează performanțele instituției depinde de asemănarea cu mediul exogen în care aceasta acționează, stabilitatea sau instabilitatea mediului induc astfel elemente particulare de tipul reacțiilor imediate sau pe termen mediu pe care trebuie să le manifeste autoritatea administrației publice [33].

În acest context, menționăm că întru asigurarea modernizării activității administrației publice locale se impune aplicarea unor acțiuni precum: „definitivarea procesului de delimitare a funcțiilor administrației centrale de funcțiile administrației publice locale, revizuirea atribuțiilor organelor de control în raport cu administrația publică locală, elaborarea normelor metodologice de evidență a patrimoniului local. Salutabile sunt intențiile de creare a unui registru unitar și general al proprietății municipale, asigurarea dreptului autorităților publice locale de a-și stabili statele de personal și organigrama în anumite limite bugetare, susține A. Sîmboteanu, cu eliminarea implicării autorităților centrale în acest proces. Importante sunt prevederile cu privire la garantarea realizării drepturilor și obligațiilor angajaților autorităților publice locale pe bază de profesionalism și performanță” [34, p.16]. Un administrator profesionist va ști cum să modereze cultura organizațională din cadrul autorității pe care o conduce, deoarece una dintre cele mai frecvente cerințe pentru o funcție de conducere este viziunea care presupune o varietate de acțiuni: să gîndești pe termen lung, să vezi unde se încadrează sistemul propriu de valori într-un context mai larg, să poți descrie conturul unui posibil viitor care implică schimbări și transferuri de oameni sau să poți discerne în haosul și confuzia prezentului elementele care determină ce va urma. [35, p.9]

În conținutul culturii organizaționale, în afară de valori și idei provenite din teorii, abordări, curente și coordonate ale politicii statului în sectorul public, identificăm și modele de gândire și manifestări procurate de angajații din organizațiile publice pe parcursul activității lor, remarcăm în acest

sens de idei două categorii de elemente care influențează conținutul culturii organizaționale din sectorul public: *cele teoretice* cu statut de variabile – ele se modifică precum o doctrină de la o perioadă istorică la alta, conferind și culturii organizaționale un grad de flexibilitate avansat, elemente *ce țin de natura umană*, pe care practic, sistemul, organizația publică le moștenește prin angajații săi, purtători reprezentativi ai valorilor culturale naționale specifice contextului în care s-au născut, au fost educați și lucrează. Prin cultura organizațională funcționarii autorităților administrației publice locale dezvoltă o identitate internă colectivă, deoarece valorile de bază ale culturii le orientează activitatea cotidiană și le determină modul în care oamenii comunică între ei, comportamentele lor acceptabile sau inacceptabile, distribuția puterii și implicațiile statului în activitatea lor [36].

Prin urmare, cultura organizațională împărtășită de majoritatea membrilor colectivului, reprezintă un factor puternic integrator și motivațional în vederea realizării scopului și misiunii unei instituții publice. O cultură slabă, adică o structură în care valorile și convingerile nu sunt clare, nu realizează un consens, nu poate avea succese durabile. Așadar, o teorie universală de formare a culturii organizaționale nu a fost fundamentată, în teoriile actuale evidențiindu-se abordările care poartă un caracter contingent. În decursul activității desfășurate în timp, în raport cu noile exigențe impuse de situația internă și de mediul înconjurător, este nevoie de a forma, dezvolta și schimba cultura instituției publice, deoarece, în administrațiile care reușesc cultura contribuie la buna lor funcționare, creează un sentiment de realizare personală, favorizează comunicarea, socializarea membrilor noi [37].

Studierea culturii organizaționale a administrației publice locale reprezintă un obiectiv imperativ al timpului, datorită schimbărilor și reformelor care au loc în acest sector odată cu modernizarea sectorului public și prin recordarea acestuia la valorile europene. Este important de a se tinde mereu spre schimbare, spre înlăturarea neajunsurilor și implementarea unor strategii inovatoare pe plan local. P. Drucker, citat de M. Manea, scrie că toate instituțiile își desfășoară activitatea în două perioade de timp: cea de astăzi și cea de mâine. Viitorul se pregătește azi, în majoritatea cazurilor în mod irevocabil. Din această cauză totul trebuie să se organizeze atât pentru prezent, cât și pentru viitor. În perioade de schimbare este inefficient de a presupune că viitorul va prezenta o continuare a prezentului, ci trebuie de orientat către schimbare, care poate fi o șansă sau o amenințare [38,p.109].

Cultura organizațională reprezintă mai mult decât valorile unui grup, ea fiind rezultatul ultim l-a care s-a ajuns prin succes repetat și prin procesul gradual de considerare a anumitor acțiuni abordate ca adevăr lipsit de îndoielă. Ceea ce este cultural, afirmă E. Schein, este „de la sine înțeles”, există în

mod continuu un tip de învățare sau schimbare în optica asupra problemelor autorității, dar acest proces nu atinge anumite lucruri bine știute care ar asigura stabilitatea grupului.

Cultura organizațională a autorităților publice locale depinde foarte mult de scopurile și obiectivele instituțiilor publice. În cazul în care factorul politic influențează cu precădere domeniul public, cultura organizațională nu-și va putea înrădăcina valorile atît timp cît acest factor va predomina asupra sectoarelor vieții sociale, administrative și economice. O cultură puternică are nevoie de valori unanim acceptate de către personalul instituției, fără implicații politice și indicații de la centru, noul set de valori trebuie să prevadă misiunea instituției, adică satisfacerea interesului general al societății, și nu a obiectivelor personale sau de partid.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Roșca C., Vărzaru M. Resurse umane. Management și gestiune. București: Ed. Economică, 2005. 638p.
2. Burduș E., Căprărescu Gh. Fundamentele managementului organizației. București: Ed. Economică, 1999. 512 p.
3. Vlasceanu Mihaela. Organizații și comportament organizațional. Iași: Polirom, 2003. 336 p.
4. Niculescu Ovidiu., Verboncu Ion. Management. București: Ed. Economică, 1997. 596 p.
5. Tripon Ciprian. Dodu Marius. Managementul resurselor umane. În: http://www.apubb.ro/wpcontent/uploads/2011/02/MRU_Suport_de_curs_2010_2011_AP_III_Zi_unlocked.pdf. (vizitat 10.12.2012)
6. Preda Marian. Comportament organizațional. Teorii, exerciții și studii de caz. Iași: Polirom, 2006. 253 p.
7. Hințea Călin. Mora Cristina. Cultura organizațională în administrația publică. În: <http://www.rtsa.ro /409, cultura-organizationala- in-administratia- publica. html>. (vizitat 10.12.2012)
8. Cultura organizațională în administrația publică. În: <http://www.referatmd.com/ management /cultura -organizationala -in- administratia- publica>. (vizitat 10.12.2012)
9. Johns Gary. Comportament organizațional. București: Ed. Economică, 1999. 634 p.
10. Cultura organizațională în instituțiile de administrație publică. În: <http:// facultate.regielive.ro/licente/economie/cultura-organizationala-in-institutiile-de-administratie - publica- 238896.html>. (vizitat 10.12.2012)
11. Macarie Cornelia Felicia. Șandor Sorin Dan. Creța Simona Claudia. Cultura organizațională a instituțiilor publice din România. În: http://publicwomen.ro/ public%20 wdoc/ cultura_org. pdf. (vizitat 10.12.2012)
12. Cultura organizațională în administrația publică. În: <http://www.stiucum.com/ management/ management-public/Cultura-organizationala-in-adm35838.php>. (vizitat 10.12.2012)
13. Cultura organizațională în instituțiile din sectorul public. În: <http://www.management.ro/ seminarii/management /cultura-organizationala-in- institutiile-din-sectorul public 53c1640 116284.htm>. (vizitat 10.12.2012)
14. Coman-Kund Liviu. Știința administrației. În: <http://ru.scribd.com/doc/73458974/Stiinta-Administratiei#page=99>. (vizitat 10.12.2012)

15. Evaluarea culturii organizaționale la SC G&D Active Trading SRL. În: <http://ru.scribd.com/doc/55521626/6/Tipuri-de-culturi-organiza%C5%A3ionale>. (vizitat 10.12.2012)
16. Componentele culturii, caracteristicile și factorii de influență, tipuri de culturi și subculturi. În: <http://ru.scribd.com/doc/23301818/cultura-organizationala>. (vizitat 11.12.2012)
17. Teorie și comportament organizațional. În: <http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Curs-Teorii-Organizational-Master.pdf>. (vizitat 11.12.2012)
18. Cultura organizațională. În: <http://www.scrigroup.com/management/CULTURA-ORGANIZATIONALA-Integr53325.php>. (vizitat 11.12.2012)
19. Cultura organizațională. În: <http://www.scribube.com/management/Cultura-organizationala1623192115.php>. (vizitat 11.12.2012)
20. Tănase Ion-Filip. Cultura organizațională în administrația publică. București: Ed. Ministerului Internelor și Reformei administrative, 2008. 105 p.
21. Creangă Ion. Curs de drept administrativ. Chișinău: Epigraf, 2005. 352 p.
22. Alexandru Ioan. Criza administrației. București: All Beck, 2001. 216 p.
23. Sîmboteanu Aurel. Reforma administrației publice în Republica Moldova. Chișinău: Museum, 2001. 174 p.
24. Alexandru Ioan. Administrația publică. București: Lumina Lex, 1999. 646 p.
25. Guțuleac Victor. Bazele teoriei dirijării de stat. Chișinău: F.E-P. „Tipografia Centrală”, 2000. 272 p.
26. Hîncu Daniela, Ene Nadia. Metode și tehnici cantitative în administrația publică. București: Lumina Lex, 2003. 350 p.
27. Cultura organizațională. În: <http://www.scrigroup.com/management/CULTURA-ORGANIZATIONALA-Integr53325.php>. (vizitat 25.11.2012)
28. Osborne David, Gaebler Ted. Reinventarea administrației publice. În: Probleme actuale de administrație publică. Chișinău: Epigraf, 2006. 559 p.
29. Bănărescu Maia. Integritatea în administrația publică și ombudsmanul. În: Integritatea în serviciul public: repere etice. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: Transparency International Moldova, 2006. 288 p.
30. Cultura politică. În: <http://ru.scribd.com/doc/2979784/CULTURA-POLITIC>. (vizitat 13.12.2012)
31. Cultura politică. În: <http://www.referatele.com/referate/noi/drept/cultura-politica3231714423.php>. (vizitat 13.12.2012)
32. Cultura politică. În: http://politik.md/?View=article_full&view_article=714. (vizitat 13.12.2012)
33. Cultura și influența acesteia asupra managementului. În: http://www.ase.md/~cmg/ase_bucuresti/pagina1.pdf. (vizitat 12.12.2012)
34. Sîmboteanu Aurel. Reflecții asupra programului de guvernare pentru perioada 2011-2014 din perspectiva modernizării administrației publice. În: Teorii și practici ale guvernării democratice. Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 23-24 octombrie 2010. Chișinău: Tipogr. "Elena - V.I." SRL, 2011. 424 p.
35. Manda Corneliu. Managementul în administrația publică locală. Chișinău: Cartier, 2001. 296 p.
36. Cultura organizațională în instituțiile din sectorul public. În: <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.asp?id=cap5>. (vizitat 25.11.2012)
37. Cultura organizațională. În: <http://andreivocila.wordpress.com/2010/02/15/cultura-organizationala/>. (vizitat 12.12.2012)
38. Manea Mihai. Metode administrative moderne. Chișinău: AAP, 2002. 216 p.

PROVOCĂRILE ȘI IMPLICAȚIILE DEMOCRAȚIEI ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

**Pantelimon VARZARI, doctor în filosofie,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice**

Summary

Varzari P. Challenges and implications of democracy in the context of contemporary society

This paper approaches some problems of democracy and its challenges, considering that the academic perceptions regarding the analyzed phenomenon are quite differentiated in form and content, while the practice of contemporary democratic societies vary from country to country. It is shown that democracy as phenomenon and democratization as a process have become the most debated topics in political science. In this context, the dedicated literature is mainly analyzing two forms of democracy (direct and representative) and a set of types and models of it. The analysis concludes that even if the democratic paradigm has proven to be the product of an important historical, institutional and cultural effort, yet contemporary democracy, through its genesis and its current manifestations, often remains confused in front of a number of problems, challenges and uncertainties that not all the time can be solved rationally by decision makers.

În contextul actual al confruntărilor de idei consacrate fenomenului politic, raporturile societate-cetățean, problematica democrației, organizarea și conducerea democratică a societății ocupă un loc central în științele politice. În istoria gândirii politice problematica democrației a fost cea mai des dezbătută începând cu *Platon* și *Aristotel*, continuând cu renescentistul *Niccolo Machiavelli* și, îndeosebi, cu gânditorul politic al epocii moderne *Alexis de Tocqueville* [1, p. 34-41, 81-85, 208-211]. Secolul al XIX-lea, fiind considerat secolul formării statelor-națiune, instituirii constituționalismului și parlamentarismului, a determinat unele reflecții teoretice asupra fenomenului și procesului democratic în unele societăți moderne.

Deja secolul al XX-lea s-a caracterizat prin organizarea și conducerea democratică a societății, iar experiența istorică a țărilor occidentale a dovedit că, de regulă, numai în condițiile unei organizări și conduceri democratice sunt posibile progresul social, bunăstarea și prosperitatea cetățenilor. Acest secol, totuși, s-a caracterizat nu numai prin consolidarea unor doctrine politice tradiționale apărute anterior (liberalismul, conservatorismul,

socialismul etc.), dar și prin apariția unor practici politice de democratizare profundă a unor societăți pe fundalul dispariției inerente a două ideologii (fascismul și comunismul) [2; 3, p. 10-27; 4; 5], secolul fiind numit, pe bună dreptate, de unii autori și *secolul ideologiilor* (Eduard Radzinski, disident sovietic, istoric și dramaturg rus). Fiecare dintre doctrinele politice menționate a exercitat diverse influențe în plan politic, economic și cultural asupra Europei postbelice.

Luând la bază ideea că democrația poate fi înțeleasă ca o ideologie, un concept sau o teorie [6, p. 25], se poate afirma că există mai multe doctrine politice privind organizarea și conducerea societății: doctrina politică liberală (liberalismul este unanim considerat a fi, cronologic, cea dintâi teorie socială a civilizației moderne, însă geneza, conținutul și formele de manifestare ale liberalismului au fost și rămân inseparabile de particularitățile dezvoltării și de starea societății din câteva țări din Europa de Vest, începând cu secolul al XVI-lea și din fostele colonii britanice din America de Nord, din prima parte a secolului al XVII-lea [1, p. 196-200]), conservatorismul, doctrina politică democrat-creștină, doctrina social-democrată, tehnocrația, naționalismul, doctrina politică fascistă, doctrina politică comunistă marxist-leninistă și alte concepții postmoderne, ca feminismul sau ecologismul [7; 8; 9], care au incitat pe diverse planuri dezbateri teoretice, dar și practica politică a societăților după cel de-al Doilea Război Mondial. De altfel, nivelul practic al doctrinelor politice se regăsește în spațiul politicilor (publice) ce se propun pentru a rezolva anumite probleme apărute în diverse societăți la un anumit moment. Aceste politici cu caracter situațional se răspîndesc, influențînd, de cele mai multe ori, arii geografice majore, și devin astfel puncte de reper doctrinar la nivel guvernamental în anumite state. De exemplu, folosirea termenului de guvern liberal (sau de oricare alt tip) se referă tocmai la programele politice pe care acesta le propune pentru a ajunge la guvernare și pe baza politicilor specifice pe care le adoptă exercitînd deja puterea.

Per ansamblu, pe parcursul evoluției gândirii politice nu numai fenomenul democrației a suferit nenumărate interpretări teoretice și conceptuale, dar și formele și modelele de funcționare ale democrației s-au schimbat în timp în contextul mutațiilor structurale civilizaționale și al transformărilor condițiilor de funcționare a societății. De fapt, problematica democrației rămîne a fi una veșnică în științele politice. Cu bună seamă, evoluția istorică a democrației numără deja peste două milenii și jumătate, însă cele mai înalte forme ale democrației ateniene au fost atinse în timpul apariției și dezvoltării *polisului* grecesc, adică în secolele VI-V î.Hr., ca urmare a reformelor lui Solon (594-593 î.Hr.) și urmate de cele ale lui Clistene (508 î.Hr.), culminând în „*epoca de aur*” a lui Pericle (461-430 î.Hr.), perioadă în care s-au introdus

drepturi egale de participare la conducere pentru toți cetățenii (liberi) ateni, iar participarea *demosului* la conducerea statului a primit numele de „*democrație*”. Ulterior, în perioada medievală democrația ca fenomen și ca proces devine „cenușăreasă” în casa europeană din motive bine cunoscute. Deja în perioada de trecere de la feudalism la capitalism și mai departe, în condițiile capitalismului „dezvoltat”, al economiei de piață se realizează un mare progres și pe calea organizării democratice a societății.

Așadar, conceptul de democrație a evoluat sub aspect politic, îmbrăcând mai multe forme, în sensul că, la fel ca și politica în general, democrația se bazează pe relația dintre guvernanți și guvernați. Din aceste relații putem desprinde mai multe forme și modele ale democrației. Astfel, printre principalele forme și modele (de organizare și funcționare) ale democrației se enumeră: *democrația directă* (sistem de guvernare în care deciziile de interes public sunt luate direct de populație, însă tradiția politologică susține că imposibilitatea funcționării actuale la nivel statal a democrației directe e cauzată de amploarea de ordin teritorial și demografic a comunităților politice și a procesului economic cu toate problemele ce derivă de aici), *democrația reprezentativă* (sistem de guvernare în care deciziile de interes public sunt luate de reprezentanții aleși), *democrația participativă* (admite participarea tuturor categoriilor de cetățeni la viața politică a statului și la adoptarea deciziilor de stat), *democrația consociativă / consociațională* (model teoretizat de *Arendt Lijphart* care se pliază pe societățile puternic divizate acolo unde există clișaje etnolingvistice sau culturale, unde există minorități cu diferențe majore între ele [10]), *democrația pluralistă* (presupune varietatea centrelor puterii, separarea puterilor, excluderea monopolului asupra puterii de stat, multitudinea de mijloace de articulare a intereselor, lupta liberă a forțelor politice, competitivitatea elitelor și posibilitatea înlocuirii lor pe căi democratice), *democrația poliarhică* (termenul clasic al lui *Robert Dahl* pentru a caracteriza evoluția politicii contemporane și pentru a desemna regimul politic cel mai apropiat, în practică, de idealul unui sistem deplin democratizat [11]), *democrația electronică* (în cazul regimurilor democratice contemporane, prezintă, conform opiniei politologului italian *Domenico Fisichella*, nodul critic marcat prin generarea celor mai multe întrebări pentru viitor, fiind vorba de raportul dintre democrația directă și democrația reprezentativă, care apare azi valorificat în termeni noi [12, p. 157-161]), *democrația social-elitară* (autorii germani *Thea de Roh* și *Ute Lienard* dezvoltă teoria unei societăți structurate pe baza unor principii democratice și fac propuneri asupra repartizării optimizate a puterii și avuției în rîndul populației [13]), *democrația elitistă* (participarea la exercițiul puterii presupune selecția celor angajați în actul de deliberare și decizie în funcție de nivelul, calitatea și specializarea

aleșilor, iar principalii adepți ale diverselor concepții ale elitismului democratic sunt S.M. Lipset, O. Sigler, H. Lasswell, R. Aron, G. Sartori, P. Bachrach ș.a. [14, p. 24-25]), *democrația informațională* (formulată de savantul francez M. Rocard și apare ca o reacție la revoluția informațională care continuă clauza revoluției tehnico-științifice [15, p. 81]), *democrația „pură”* (presupune o viitoare societate a „egalilor” doar ca normativ, ca model / tip ideal), *democrația formală / de vitrină* (specifică pentru „noile” regimuri democratice actuale, inclusiv pentru țările din spațiul postsovietic) etc.

Precum se observă, în literatura politologică sunt dezbătute mai multe forme și modele ale democrației, cele mai cunoscute fiind *modelul lui R. Dahl* privind democrația, *modelul lui G. Sartori* privind democrația (conexarea abordării normative și empirice în studiul democrației [16]) și *modelele lui A. Lijphart* ale democrației. Astfel, cunoscutul politolog olandez și american *Arendt Lijphart*, ținând cont de unele trăsături fundamentale ale democrației contemporane, scoate în evidență două modele specifice ale democrației contemporane:

1) *Modelul majoritar(ist) sau modelul Westminster al democrației* are ca trăsătură fundamentală existența unui executiv puternic și se întâlnește în trei țări: Marea Britanie, Noua Zeelandă și Barbados. El are următoarele caracteristici: concentrarea puterii executive în cabinete monoculare și cu majoritate simplă, dominația cabinetului, sistemul bipartidist, sistemul electoral majoritar și disproportional, pluralismul grupurilor de interese, guvernare centralizată și unitară, concentrarea puterii legislative într-un legislativ unicameral, flexibilitate constituțională, absența controlului constituțional, banca centrală controlată de executiv.

2) *Modelul consensualist în Uniunea Europeană*, având următoarele caracteristici: împărțirea puterii executive în cabinete de coaliție, echilibrul puterii între executiv și legislativ, sistemul multipartidist, reprezentarea proporțională, corporatismul grupurilor de interese, guvernare federală și descentralizată, bicameralismul puternic, rigiditatea constituțională, controlul constituțional, independența băncii centrale. Între aceste două modele vor exista câteva diferențe, dispuse pe două dimensiuni: a) *dimensiunea executiv* – *sisteme de partide* (concentrarea puterii executive în cabinete majoritare monoculare contra împărțire a puterii executive în cabinete largi multipartidiste, relații legislative – executive în care executivul este dominant contra echilibru al puterii între executiv și legislativ, sistem bipartidist contra sistem multipartidist, sistem electoral majoritar și disproportional contra reprezentare proporțională, sistem pluralist al grupurilor de interese, competiție deschisă tuturor, contra sistem coordonat și „cooperatist”, al cărui scop este compromisul și concertarea); b) *dimensiunea federal* – *unitar* (gu-

vernare centralizată și unitară versus guvernare descentralizată și federală, concentrare a puterii legislative între două camere cu puteri egale, dar constituite diferit, constituții flexibile care pot fi amendate de majorități simple contra constituții rigide care pot fi modificate numai de către majorități extraordinare, sistem în care legislativele au ultimul cuvânt în privința constituționalității proprii legislații contra sistem în care legile sunt subiect al controlului constituțional de către curți constituționale sau supreme, bănci centrale care sunt dependente de executiv contra bănci centrale independente) [10, p. 79-103].

În epoca noastră, îndeosebi după cel de-al Doilea Război Mondial, diferite modele și tipuri ale democrației contemporane sunt preferate de o țară sau alta în funcție de trăsăturile specifice ale unei națiuni, de trecutul ei istorico-politic și de alte variabile apărute la un moment dat. Totuși, o bună parte din modelele descrise mai sus, în raport cu alte sisteme de guvernare, mai mult sau mai puțin democratice, se bazează pe un maximum de consens și pe un minimum de constrângere. Sensul profund al sistemelor democratice, bazate pe legitimitate și consens, constă în asigurarea egalității condițiilor / șanselor pentru toți cetățenii unei țări de a participa la viața politică. De aceea nu trebuie să vorbim de democrație ca realitate în sine, ci de democrație care ar satisface pe deplin interesele și aspirațiile membrilor unei societăți.

În diferitele sale forme, tipuri și modele, putem observa că democrația cu aspectele sale teoretice, așa cum le găsim în modelul clasic atenian, în ideile multor autori prezentați mai sus, intervine și influențează puternic gândirea politică de tip liberal, teoria democrației căpătînd astfel o serie de implicații majore. În acest sens, fără a detalia, vom scoate în evidență cele mai relevante teorii ale democrației contemporane.

Conform opiniei cercetătorilor americani *Terence Ball* și *Richard Dagger*, pot fi evidențiate trei concepții despre democrație: *democrația liberală*, *social-democrația* și *democrația populară* [17, p. 53-54]. În secolul al XX-lea, unele state nedemocratice și-au luat numele de „democrații populare”. Chiar dacă statele se proclamă democratice și au o constituție, ele nu sunt însă democrații liberale dacă drepturile și libertățile persoanelor nu sunt garantate și respectate în mod real (cazul fostelor țări comuniste).

Începînd cu anii '60 ai secolului al XX-lea, în domeniul științelor politice specialiștii identifică trei mari teme de cercetare asupra fenomenului democrației și a procesului democratizării [6, p. 35-41, 57-73]: 1) teorii ale democrației, inclusiv *democrația participativă*, *feminismul*, *asociaționismul*, *teoriile cetățeniei* și *cosmopolitismul* etc. – toate aceste teorii evocă în mod conștient ideea democrației ca proiect utopic și pleacă pe diferite căi de la tradițiile comunitarismului; 2) teorii ale democratizării, inclusiv *teoria mo-*

dernizării, teoria sociologiei istorice ș.a. Studiile democratizării sunt situate în cadrul teoriilor mai generale ale schimbării sociale, fiind astfel un domeniu vast și interdisciplinar, pentru că încercarea de a înțelege de ce apare democrația, de ce uneori are succes, iar altele eșuează i-a făcut pe specialiști să oscileze între și dincolo de granițele disciplinare ale științei politice, relațiilor internaționale, filosofiei politice, sociologiei istoriei și economiei și 3) *studii ale tranziției* (tranzitologia) sau abordarea tranziției (abordarea orientată către agenți și pe interacțiunile dintre elite). Aceste studii consideră că democrația este creată de actori conștienți, implicați, cu condiția ca actorii să respecte regulile jocului politic – procedurile democratice, consensul politic / voință de compromis la un moment dat, încheierea alianțelor / pactelor în procesul guvernării etc.

Pentru că democratizarea în lume are loc într-un proces extins, în centrul studiilor politice se află ceea ce *Samuel Huntington* a numit în 1993 „*al treilea val al democratizării*” [18], concept deja încetățenit în literatura de specialitate pe această temă (însă, după unii autori, abordarea / teoria valorilor a lui *S. Huntington* are puncte tari și puncte slabe). Întrebările esențiale pentru democratizare ce se verifică tot mai insistent în lumea postcomunistă sunt: De ce au avut loc tranzițiile? Ce tipuri de democrații iau formă? Cum putem explica traiectoriile postcomuniste diferite (unele – spre est: spre Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan și, în perspectivă, la Uniunea Eurasiatică, iar altele – spre vest: spre Zonă de Liber Schimb Comprehensiv și Aprofundat și, în perspectivă, la Uniunea Europeană)?

În dezbaterile contemporane, democratizarea, fiind analizată din perspectiva teoriei politice, a politicii comparate, a relațiilor internaționale, a sociologiei, a studiilor culturale și economiei politice, a fost gândită ca un set distinct de schimbări succesive realizate într-o perioadă anumită de timp ca o serie de lupte politice cu final deschis, ca o transformare a structurilor profunde sau ca o utopie imposibil de realizat. Democratizarea a fost conceptualizată ca discurs, cerere, set de schimbări instituționale, formă de dominație a elitelor, sistem politic dependent de controlul popular, exercițiu al politicii de putere și cerere de solidaritate globală, iar enumerarea poate continua. Pe scurt, conchid unii autori (spre exemplu, *Jean Grugel*), democratizarea este un concept la fel de „contestat în esență” precum democrația însăși.

Este cunoscut faptul că *indexul democratizării* multor țări ale lumii poate fi consultat în rapoartele anuale ale organizației internaționale *Freedom House* privind respectarea libertăților, evoluțiile democratice și stadiul de implementare a economiei de piață [19]. În afară de *indexul democratizării* al *Freedom House*, mai este și *indexul democratizării* propus de *Tatu Vanhanen* în 1984, care este un indicator pentru stabilirea nivelului vieții demo-

cratice într-o țară. Acest indicator se calculează luând în considerare două mărimi / variabile: competiția (partidelor) și participarea (populației care votează la alegeri) [20, p. 29-33].

Precum se știe, sistemele democratice contemporane sunt adesea imperfecte, fiindcă ele se confruntă cu anumite contradicții interne. Experții occidentali atrag atenția asupra unor probleme referitoare la practica democratică, probleme specifice îndeosebi pentru „noile” democrații din spațiul postcomunist. Astfel, *D. Fisichella* vorbește despre responsabilitate și competență, despre provocările și riscurile în care este antrenată democrația contemporană [12, p. 263-267, 333-341]. Iar *Guy Hermet*, analizând numeroasele tabuuri pe care le implica modelul democratic pluralist, urmărește traiectoriile sinuoase ale devenirii democratice a societății occidentale, paradoxurile regimurilor reprezentative, precum și matricele democrației pluraliste [21, p. 128-169]. La rîndul său, renumitul politolog american *R. Dahl*, pornind de la raportul dintre ideal și real în democrație, de la anumite inconsecvențe în funcționalitatea democrației în societățile contemporane, arată că ea implică anumite „*paradoxuri ale democrației*” [22, p. 444-470; 23, p. 113-126]. În explicația lui, asemenea paradoxuri, de fapt, contradicții interne ale mecanismului democratic, provin din faptul că societății umane îi sunt specifice tensiuni, stări conflictuale latente, a căror „activizare” slăbește și erodează democrația, putînd deschide calea regimului politic autoritar. Este vorba despre contradicții relativ permanente, normale între diferite laturi sau moduri de manifestare a vieții democratice. Asemenea contradicții sunt lesne sesizabile în raporturile dintre consens și conflict, reprezentativitate și guvernabilitate, legitimitate și eficiență (performanță socială). Alți autori de referință mai evidențiază și alte probleme fundamentale ale democrației ca politica vizibilă și cea invizibilă (*Norberto Bobio*), democrația ca regim de administrare ordinară (*George L. Mosse*), reducerea democrației la un sistem simplu de „reguli ale jocului”, ale practicii instituționalizate (*Jürgen Habermas*) [24], precum și deficitul democratic, fenomen observabil în țările UE și, mai cu seamă, în tinerele democrații din țările Europei Centrale și de Sud-Est [25, p. 57-59].

Pe lîngă problemele cu care se confruntă democrația contemporană, ea presupune atît avantaje, cît și dezavantaje (ele sunt descrise pe larg în literatura de specialitate națională și internațională [6, p. 235-238; 26, p. 313; 27, p. 87; 28, p. 23; 29; 30, p. 136-137; 31, p. 99]), în sensul că democrația s-a dovedit a fi de multe ori eficientă în anumite cazuri, dar de multe ori a dat și semne de ineficiență (cazul UE în contextul crizei financiar-bancare, crizei euro și crizei economice). Cu toate acestea, democrația contemporană dă dovadă de adaptabilitate în condițiile noi create, de depășirea acelor

limite care fac ca democrația să nu-și poată manifesta pe deplin avantajele sale, de găsirea unor soluții adecvate a problemelor cu un grad ridicat de complexitate. Democrația contemporană este supusă unor provocări majore, care fac societatea să se confrunte cu crize de tot felul, cu mari tensiuni sociale etc. O parte din aceste provocări ce apar în fața democrațiilor sunt identificate de *D. Fisichella* și *R. Dahrendorf* [12, p. 333-339; 32, p. 227]: gradul de reprezentare politică diferențiat în societățile democratice care se manifestă printr-o multitudine de aspecte, sporirea conflictelor de interese între structurile tehnocratice și cele cu caracter politic, apariția diferitelor blocaje instituționale, provocarea oligarhică și cea instituțională ș.a. Aceste provocări se datorează faptului că democrația și societatea democratică sunt supuse unor schimbări și chiar presiuni pe diverse paliere (economic, social, politic, etnolingvistic, cultural etc.). La cele spuse mai pot fi adăugate și alte provocări ale democrației legate de problemele globale ale civilizației contemporane, de sporirea rolului și influenței organizațiilor internaționale pentru destinul omenirii, de limitele puterii liderilor politici la nivel național și internațional, precum și de sporirea responsabilității liderilor neformali în viața sociopolitică a societății contemporane. Astăzi, democrația, spre exemplu, în statele membre ale UE încearcă să facă față tuturor acestor schimbări prin încercări complexe de adaptare și dezvoltare.

În concluzie, problematica democrației a devenit una dominantă atât în teoria politică, cât și în practica societății contemporane, indiferent de sistemul politic și/sau regimul politic predominant într-o țară sau alta. Democrația a fost și va rămâne ea însăși o provocare nu numai pentru teoria politică, dar și pentru orice societate, pentru că fiecare din acestea încearcă să-și promoveze interesele sale naționale reieșind din prioritățile trasate. Totuși crearea unei societăți democratice nu presupune iminent construcția unei societăți ideale (ca la socialiștii utopiști), dar a unei societăți în care democrația ar fi un mijloc sigur de funcționare a statului de drept, de separare a puterilor în stat, de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale, avînd drept o singură finalitate, și anume – eficiența.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Varzari P. Istoria gîndirii politice (*Note de curs*). Chișinău, 2011. – 286 p.
2. Galbur D. Liberalismul, conservatorismul, socialismul. [online] <http://www.basabia91.net/2011/04/liberalismul-conservatorismul.html> (vizitat 13.07.2011).
3. Frigoiu N. Politologie și doctrine politice. București, 2001. – 201 p. [online] <http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/nicolae-frigoiu-politologie-si-doctrine-politice.pdf> (vizitat 13.09.2010).
4. Carpinschi A. Ideologii politice moderne. Iași, 2010. [online] <http://ro.scribd.com/doc/42159645/Ideologii-politice-moderne-A-Carpinschi> (vizitat 30.12.2012).

5. Șandru D. Reinventarea ideologiei: o abordare teoretico-politică. Iași, 2010. [online] <http://www.scribd.com/doc/53599074/21/Cultura-global%C4%83-ca-limit%C4%83-a-ideologiei> (vizitat 13.04.2012).
6. Grugel J. Democratizarea. O introducere critică. Iași, 2008. – 267 p.
7. Răcilă Em., Vâslan C. Politologie. București, 2000. – 177 p. [online] <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=27&idb=> (vizitat 13.09.2009).
8. Doctrină politică. Concepte universale și realități românești / Coord. A. Mungiu-Pippidi. Iași, 1998. – 280 p. [online] <http://ro.scribd.com/doc/48018616/Doctrina-Politice-coord-Alina-Mugiu-Pippidi> (vizitat 23.10.2008).
9. Țăranu A. Doctrină politică contemporană. București, 2001. – 128 p. [online] <http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/lect-andrei-taranu-doctrina-politice.pdf> (vizitat 27.11.2007).
10. Lijphart A. Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări. Iași, 2006. – 214 p. [online] <http://www.scribd.com/doc/56458640/Arend-Lijphart> (vizitat 23.05.2010).
11. Dahl R.A. Poliarihiile. Participare și opoziție. Iași, 2000. – 416 p.
12. Fisichella D. Știința politică. Probleme, concepție, teorii. Iași, 2007. – 408 p.
13. Roh Thea de, Lienard Ute. Democrația social-elitară. Cluj-Napoca, 1999. – 128 p.
14. Varzari P. Elita politică din Republica Moldova: realități și perspective. Chișinău, 2008. – 135 p.
15. Politologie / Coord. I. Vangheli. Chișinău, 2012. – 205 p. [online] <http://www.scribd.com/doc/117023743/24917369-Politologie-Ciclu-Prelegeri> (vizitat 13.05.2008).
16. Sartori G. Teoria democrației reinterpretată. Iași, 1999. – 512 p. [online] <http://www.scribube.com/stiinta/stiinte-politice/Sartori-Teoria-Democratiei-Rei2245578.php> (vizitat 17.06.2010).
17. Ball T., Dagger R. Ideologii politice și idealul democratic / Ed. a 2-a. Iași: Polirom, 2000. – 272 p.
18. Huntington S. Al treilea val al democrației. În: Revista română de științe politice, 2002, Vol. 2, nr. 1, p. 18-40. [online] <http://ro.scribd.com/doc/46831888/Revista-Romana-de-Stiinte-Politice-Vol-2-Nr-1> (vizitat 13.09.2011).
19. Freedom in the World. [online] <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world> (vizitat 13.05.2012); Freedom House Moldova. [online] <http://www.freedomhouse.org/country/moldova> (vizitat 13.05.2012); <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit/2012/moldova> (vizitat 13.05.2012).
20. Pridham G., Vanhanen T. (eds.). Democratization in Eastern Europe. Domestic and International Perspectives. London, 1994. – 274 p. [online] [http://books.google.md/books?id=XCT_NA3hNxlC&pg=PA11&lpg=PA11&dq=Pridham+Geoffrey,+Vanhanen+Tatu+\(eds.\)](http://books.google.md/books?id=XCT_NA3hNxlC&pg=PA11&lpg=PA11&dq=Pridham+Geoffrey,+Vanhanen+Tatu+(eds.)) (vizitat 13.05.2012).
21. Hermet G. Poporul contra democrației. Iași, 1998. – 312 p. [online] <http://www.institutul-european.cartedesucces.ro/titlu.php?id=329> (vizitat 13.05.2008).
22. Dahl R.A. Democrația și criticii ei. Iași, 2002. – 544 p.
23. Dahl R.A. Despre democrație. Iași, 2003. – 206 p.
24. Ciobanu C.A. Teoria democrației. Evoluție, probleme, provocări. [online] http://ru.scribd.com/doc/27316409/teoria-democra%C5%A3iei#outer_page_3 (vizitat 02.01.2013).
25. Varzari P. Guvernarea democratică și unele *aporii* în contextul crizei politice din Republica Moldova. În: Revista de filozofie, sociologie și științe politice, 2012, nr. 3, p. 52-62.

26. Huntington S.P. Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. București, 2002. – 528 p.
27. Bache I., George St. Politica în Uniunea Europeană. Chișinău, 2009. – 664 p.
28. Concepte și teorii social-politice / Coord. E. Huzum. Iași, 2011. – 299 p.
29. Florian A. Teorii ale democratizării (Note de curs). București, 2005. [online] <http://www.scribd.com/doc/85206701/1/I-CE-ESTE-DEMOCRA%C5%A2IA> (vizitat 29.09.2012).
30. Capcelea V. Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatururile. Chișinău: Arc, 2012. – 190 p.
31. Varzari P. Democrația și birocrăția: problema corelației. În: Revista de filozofie, sociologie și științe politice, 2009, nr. 2, p. 97-109.
32. Dahrendorf R. Noile provocări ale democrației. În: Symposion, 2004, Tomul II, nr. 1 (3), p. 223-252 [online] http://www.academia.edu/1430429/David_Held_Anthony_McGrew_David_Goldblatt_Jonathan_Perraton_Transformari_globale_Politica_economie_si_cultura_Polirom_Iasi_2004 (vizitat 23.10.2009).

BARACK OBAMA: CAPITALUL DE IMAGINE AL CAMPANIEI PREZIDENȚIALE – 2012

AURELIA PERU-BALAN, *doctor în științe politice,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

This article is a synthesis of political PR strategies used in the U.S. presidential campaign of November 6, 2012. Also, we elucidated electoral profile of the candidate Democrat, campaign themes impact on American voting decision. Article contains U.S. electoral marketing trend analysis, design principles of electoral spots, negative advertising in campaign.

Context electoral. În anul 2012, alegerile prezidențiale din SUA s-au desfășurat pe fondul consecințelor crizei financiar-economice globale, dar care-și trage rădăcinile din SUA. Prin urmare, spre deosebire de alegerile precedente din anul 2008, care au avut drept subiect strategic dominant politica externă promovată de Statele Unite, cele din 2012 s-au axat pe tematica social-economică, rata mare a șomajului de aproximativ 8,2%. Politica externă nu a fost un subiect important în această campanie. Adevăratele probleme de politică externă pe care le are în prezent țara – Afganistan, Irak, Iran – abia dacă au fost menționate. Între timp, datoria Statelor Unite ale Americii a ajuns la un nou record – 16 trilioane dolari, conform datelor prezentate de Departamentul american al Trezoreriei. De menționat că din 20 ianuarie 2009, când președintele Barack Obama a venit la Casa Albă, datoria SUA a crescut cu aproximativ 5.400 miliarde dolari.

Lupta pentru fotoliul de la Casa Albă a fost una strânsă. Sondajele de opinie realizate în Statele Unite arătau că cei doi rivali, Barack Obama și Mitt Romney, s-au aflat aproape la egalitate în preferințele electoratului.

În același context, să urmărim prioritățile de campanie ale americanilor: 50% dintre aceștia sunt interesați de problematica economocă; 7% de securitatea națională; 17% de sănătate, 13% de actuala criză; 53% dintre albi fiind gata să-l voteze pe Obama. Pentru comparație, în anul 2008, pro Obama au votat 43% [1].

Barack Obama, candidatul Partidului Democrat pentru Casa Albă: profil electoral.

Născut în anul 1961 în Hawaii, Barack Hussein Obama II (numele său deplin) a câștigat prima dată alegerile prezidențiale (2008) în fața senatorului republican John McCain, devenind, la vârsta de 47 de ani, primul președinte

de culoare al Statelor Unite. Ce a oferit Obama pentru a-și asigura cel de-al doilea mandat?

Convenția Democrată de investiție a candidatului Obama a avut loc la Charlotte, Carolina de Nord. În ajunul campaniei electorale, la 4 august, Obama a împlinit 51 de ani.

La eveniment au participat peste 75.000 de persoane.

Principalele declarații ale lui Barack Obama la Convenția Democrată s-au referit la problematica economică: „Depășirea crizei va însemna un efort comun, o responsabilitate partajată și genul de experimente îndrăznețe și persistente pe care Franklin Roosevelt le-a făcut în timpul singurei crize care a fost mai rea decât cea actuală”. „În anii care vor veni vor fi luate decizii mari la Washington, cu privire la locurile de muncă și economie, impozite și deficite, energie și educație, război și pace, decizii care vor avea consecințe enorme asupra vieților noastre și ale copiilor noștri în deceniile următoare”.

Referitor la politica externă, dar și ca o contraobservație a oponentului său democrat, acesta a declarat: „Nu califici Rusia drept inamicul numărul unu, în loc de Al-Qaida, decât dacă ești blocat într-o mentalitate a Războiului Rece”. Candidatul Obama s-a referit și la problemele de mediu, promițând că va continua reducerea poluării cu gaze de seră care încălzesc planeta noastră, deoarece schimbarea climatică nu este un mit [2].

Dacă în campania anterioară din 2008, staff-ul Obama a pus miza pe imaginea internațională, atunci în 2012 mesajul lui Obama s-a centrat pe probleme de ordin intern.

Barack Obama: realizări și oferte electorale:

Economie	<ul style="list-style-type: none"> • numărul locurilor de muncă este în creștere de 31 de luni; • un plan de reducere a deficitului cu peste 4 mii de miliarde în următorii zece ani; • „investiții” și o atenție mai mare în clasa de mijloc: „Nicio gospodărie care câștigă peste 1 milion de dolari anual nu ar trebui să aloce pentru taxe un procent mai mic din venituri decât o familie din clasa de mijloc”; • a contribuit la susținerea industriei auto americane printr-un program de restructurare masivă; • pentru a crește numărul locurilor de muncă în SUA, urmărește să elimine facilitățile fiscale pentru companiile care apelează la forța de muncă în alte țări.
Sănătate	<ul style="list-style-type: none"> • principalul său proiect legislativ, legea referitoare la asigurările medicale, validată în anul 2012, extinde nivelul de protecție către păturile sărace ale populației americane. Proiectul a stârnit controverse legate de implicarea companiilor farmaceutice, fiind contestat vehement de rivalul Mitt Romney.

Securitate	<ul style="list-style-type: none"> • retragerea trupelor din Irak; • „eliminarea” lui Osama bin Laden; • întărirea relațiilor cu Israelul, aliații din cadrul NATO, partenerii din Asia și America Latină; • va continua planurile de amplasare a scutului antirachetă în Europa.
Energie	<ul style="list-style-type: none"> • în mandatul său, SUA au devenit un lider mondial în domeniul gazelor naturale, iar producția este la un nivel fără precedent; • producția americană în domeniul petrolier este la cel mai înalt nivel din ultimii 14 ani; • investiții în domeniul surselor alternative de energie.

Atacuri electorale

Republicanii despre democrați. PR-ul negru a devenit o componentă stabilă a comunicării electorale. La această tehnică au apelat atât democrații, cât și republicanii. Astfel, republicanii au descoperit imediat că echipa democraților a eliminat din programul politic din Campania 2012 referirile la Dumnezeu. Acest fapt a constituit un bun prilej pentru republicani de a lansa atacuri electorale la adresa adversarilor politici. În Virginia, în cadrul unui miting electoral, candidatul republican Mitt Romney a declarat în fața mulțimii următoarele: „*Noi suntem o națiune înnobilită de Dumnezeu*”; „*Poporul american a primit drepturile nu de la administrație, ci de la Dumnezeu însuși*”. Fostul guvernator de Massachusetts a încercat să sugereze că democrații ar vrea să retragă chiar și expresia „*In God We Trust*” de pe moneda americană.

Potrivit site-ului www.breitbart.com, în platforma democraților din anul 2008 se putea citi: „*Avem nevoie de un guvern care să lupte pentru speranțele, valorile și interesele angajaților și care să ofere tuturor celor care vor să muncească șansa de a-și folosi întreg potențialul dăruit de Dumnezeu*”. În anul 2012, cuvintele „dăruit de Dumnezeu” au fost eliminate, iar fraza a fost restructurată astfel: „*Ne-am adunat pentru a revendica principiul pe baza căruia a fost construită clasa de mijloc și cea mai prosperă națiune de pe pământ, acel principiu simplu potrivit căruia în SUA munca asiduă trebuie plătită, responsabilitatea trebuie răsplătită și fiecare dintre noi să fie capabil să evolueze atât cât îi permite priceperea*”[3].

Democrații au conștientizat gravitatea situației și, în consecință, Barack Obama a cerut ca democrații să reintroducă referirile la Ierusalim „capitala Israelului” și la „Dumnezeu” în programul lor de guvernare pentru a înăbuși cât mai rapid o controversă sensibilă din punct de vedere politic.

Democrații despre republicani. Într-un spot publicitar, tabăra democrată

îl acuză implicit pe Mitt Romney că este responsabil de moartea unei femei bolnave de cancer, decedată după ce soțul ei a pierdut asigurarea medicală și slujba, după ce compania sa a fost preluată de fondul de investiție pe care candidatul republican l-a creat.

Un alt scandal legat de numele lui Romney a făcut deliciul subiectelor de campanie. Cu 50 de zile înainte de alegeri, o revistă americană de stânga a publicat luni o înregistrare video realizată cu camera ascunsă, în timpul unei sesiuni de strângere de fonduri la care presa nu a avut acces, și în care candidatul republican Mitt Romney a ironizat „mentalitatea de victimă» a alegătorilor democrați. În înregistrare, acesta afirmă că 47 la sută (dintre americani) vor vota pentru președintele Obama orice s-ar întâmpla. *„Există 47 la sută dintre oameni care sunt cu el, care depind de administrație, care gândesc că sunt victime, care gândesc că administrația trebuie să se ocupe de ei, care gândesc că ei au dreptul să aibă acces la o asigurare de sănătate, la hrană, la un acoperiș, la tot ceea ce vreți”. Acești oameni gândesc „că acest lucru li se datorează. Că administrația ar trebui să li-l ofere. Și ei vor vota pentru acest președinte (Obama) orice s-ar întâmpla. Aceștia sunt oameni care nu plătesc impozite”,* continuă Romney, spunând că nu va reuși să-i convingă să voteze pentru el.

Comitetul de campanie al lui Obama a denunțat această înregistrare cu următorul comentariu: „Este șocant ceea ce un candidat la președinția Statelor Unite spune în spatele ușilor închise unui grup de donatori bogați, că jumătate dintre americani se consideră „victime” (...) și nu sunt pregătiți să-și „ia viața în mâinile lor” (...) „Este dificil să fii președintele tuturor americanilor atunci când tratezi cu dispreț jumătate din țară» [4].

Dezbaterile electorale: mobilizarea susținătorilor

Pe durata campaniei au avut loc trei dezbateri electorale. Și dacă dezbaterile televizate nu întotdeauna au impact asupra deciziei de vot a electoratului american, atunci acestea decid, cu siguranță, poziția de rating a candidaților în competiție. Astfel, după prima dezbaterie, candidatul republican a crescut brusc în sondaje. Potrivit unui sondaj realizat de CNN, 67 % dintre americani consideră că Mitt Romney a câștigat prima dezbaterie, în defavoarea lui Barack Obama, votat doar de 25 % dintre chestionați [5].

Prima dezbaterie a avut loc în 3 octombrie, la Universitatea din Denver, Colorado, și a durat 90 de minute. În cadrul primei dezbateri televizate din acest ciclu electoral cei doi candidați au dezbătut în mod prioritar probleme din domeniul economic (de ex. poziția față de impozite) și cel al asistenței medicale (așa-numita reformă din domeniul sănătății „obamacare”). Referitor la reforma medicală, Romney consideră că măsura este foarte costisi-

toare și nedemocratică. Pe de altă parte, Obama a subliniat că reforma este necesară, deoarece familiile din SUA sunt îngrijorate de un posibil faliment, în cazul unei boli.

Retorica lui Mitt Romney, a candidatului Partidului Republican, a fost din start una ofensivă, punând un accent puternic pe economie. Romney l-a acuzat pe Obama de incapacitatea de a reduce în jumătate deficitul bugetar, așa cum a promis în 2008. „Obama prefera ample cheltuieli guvernamentale pentru a rezolva provocările cu care se confruntă țara, în loc să încurajeze sistemul privat pentru creșterea economiei și a numărului de locuri de muncă. În loc să creeze locuri de muncă, Obama creează datorii. Datoriile SUA au atins cote fără precedent”, a afirmat candidatul republicanilor.

La rândul său, Barack Obama a criticat managementul fiscal promovat de contracandidatul său republican și a calificat abordarea acestuia drept management dezechilibrat, deoarece ar împovăra familiile din clasa de mijloc și ar mări datoria națională.

Și presa internațională a remarcat faptul că învingător după primele debateri a devenit candidatul republican, Romney, iar Obama a părut un pic prost dispus și iritat. De pildă, Obama nu a menționat celebra înregistrare video sustrasă în care candidatul conservator apare invocând mentalitatea de „victimă” de care dau dovadă 47 % dintre americani, chiar dacă democrații și-au concentrat numeroase mesaje publicitare pe acest subiect.

Editorialul din *Washington Times* remarcă faptul că de la confruntarea între Jimmy Carter și Ronald Reagan (1980), președinția SUA nu a mai fost atât de jenant reprezentată în public. La dezbaterea Carter-Reagan, care a avut loc pe 28 octombrie 1980, fostul actor Ronald Reagan și-a dezvăluit talentul de mare comunicator. De altfel, el i-a adresat atunci președintelui în exercitiu Jimmy Carter celebra întrebare, pe care și Mitt Romney a reluat-o în 2012: „Vă aflați într-o situație mai bună decât în urmă cu patru ani?” Ronald Reagan avea să câștige apoi alegerile [6]. Prestația lui Obama din prima dezbateră l-a afectat serios.

Cea de-a doua dezbateră a avut loc în 16 octombrie 2012, la Universitatea Hofstra, din Hempstead, aproape de New York. Barack Obama și Mitt Romney s-au înfruntat cu privire la probleme din domeniile economic, energetic, securitate și înarmare, în special, privind atacul asupra consulatului american de la Benghazi, în care a fost ucis ambasadorul în Libia și alți trei agenți americani. Președintele american Barack Obama îl acuză pe adversarul său republican Mitt Romney că vrea să-i favorizeze doar pe cei mai bogați dintre americani: „Programul său se reduce la un punct: să se asigure că cei mai bogați pot să joace după reguli diferite”. Aceasta a fost filozofia sa în domeniul

privat, aceasta a fost filozofia sa în calitate de guvernator (al statului Massachusetts) și aceasta a fost filozofia sa în calitate de candidat la președinție”.

La rândul său, candidatul republican la alegerile prezidențiale americane, Mitt Romney, l-a acuzat pe președintele democrat în exercițiu, Barack Obama, că ar conduce Statele Unite pe „calea apucată de Grecia”, din cauza creșterii datoriei publice: *„Am trecut de la o datorie națională (în valoare) de 7.000 miliarde de dolari la o datorie națională de 16.000 miliarde de dolari. Acest lucru ne pune pe calea apucată de Grecia”.* De asemenea, Mitt Romney reproșează Guvernului democrat al președintelui Obama deficiențe în materie de securitate și informații înainte de asaltul asupra consulatului și îi critică pe opozanții lor pentru faptul că au recunoscut cu întârziere că a fost vorba despre un „atentat terorist”, în care a fost implicată rețeaua Al-Qaida. Romney a criticat politica președintelui Obama în Orientul Mijlociu, referindu-se la situația din Siria și Libia [7].

A treia dezbatere televizată a avut loc în 22 octombrie 2012, cu două săptămâni înainte de alegeri, la Universitatea Lynn din Boca Raton, Florida. Dezbaterile au fost axate pe politica externă. Miza pentru ultima dezbatere televizată din SUA a fost una mare. Prin urmare, este de înțeles de ce Barack Obama și Mitt Romney au pus atât de mult preț pe pregătiri, încât și-au suspendat campaniile, gest deosebit de rar într-un sezon electoral.

Barack Obama a avut numeroase atacuri reușite, unul dintre acestea fiind cel în care i-a dat replica lui Romney privind diminuarea flotei americane, anul de referință al republicanului fiind 1917. Mitt Romney: *„Avem o flotă mai mică decât oricând post-1917. Avem o aviație mai veche și mai mică decât oricând post-1947”.* Replica lui Obama: *„Cred că guvernatorul Romney nu s-a uitat destul la cum funcționează armata noastră. Ați spus că avem mai puține nave decât în 1917. Avem și mai puțini cai și mai puține baionete. Armata s-a schimbat!”.*

În timpul dezbaterii au fost dezbătute subiecte ca „primăvara arabă”, relațiile Siriei cu Iranul, îndepărtarea lui Assad de la conducerea Libiei, iminența unui atac asupra Israelului. În timpul ultimelor dezbateri Obama a vorbit despre asasinarea lui Osama bin Laden.

În declarația finală, Mitt Romney le-a transmis americanilor că au de ales între două drumuri diferite pentru țara lor: drumul propus de el – al relansării economiei și reafirmării măreției Statelor Unite – iar, de cealaltă parte, drumul președintelui, care, a spus republicanul, este „drumul Greciei”. La rândul său, Obama a spus că „după un deceniu de războaie, americanii trebuie să aibă grijă și de țara lor, iar dacă va avea privilegiul de a rămâne președinte pentru încă patru ani, va depune toate eforturile ca Statele Unite să rămână cea mai puternică țară din lume”[8].

De menționat că rolul dezbaterilor prezidențiale din SUA este, în primul rând, de a „cuceri” electoratul independent, în 2012 acesta fiind foarte puțin numeros, iar în al doilea rând, de a spori capitalul de imagine al candidaților.

Ultima săptămână de campanie a fost marcată de uraganul *Sandy* (1 noiembrie), cel mai puternic din ultimii 100 de ani. De fapt, *Sandy* l-a favorizat pe Obama. De această opinie este și politologul american Patrick Griffin [9]. Președintele în exercițiu s-a implicat activ în eliminarea efectelor uraganului păgubos. Obama s-a declarat principalul Salvator.

În ultima săptămână electorală, republicanii și democrații organizează câte două-trei evenimente electorale pe zi, în special în statele indecise.

Și tot cu puțin timp înainte de sufragiu, duminică, în cinematografe a demarat difuzarea filmului „*SEAL Team Six: The Raid on Osama bin Laden*”. Este filmul regizorului John Stockwell despre operațiunea de comando, în care a fost ucis Osama bin Laden. Cu două zile înaintea scrutinului prezidențial din 6 noiembrie 2012, filmul a fost difuzat în premieră de postul de televiziune *National Geographic*. Acest fapt a stârnit semne de întrebare. Cu toate că regizorul John Stockwell a respins într-un interviu orice suspiciune de propagandă în favoarea președintelui în exercițiu și a negat că filmul urmărește ralierea persoanelor indecise cu mai puțin de 48 de ore înaintea deschiderii birourilor de vot, filmul s-a încadrat de minune în Campania de imagine a lui Obama. Operațiunea curajoasă din mai 2011 a constituit un eveniment spectaculos al primului mandat al lui Obama. Președintele apare adeseori în filmul turnat în India și New Mexico, însă doar în imagini de arhivă, preluate, majoritatea, de pe site-ul Casei Albe.

În final, vom face unele referințe la interpretarea sondajelor electorale din SUA în perioada campaniei electorale. Astfel, cunoscutul publicist american David Ignatius, editorialist al *Washington Post*, consideră că diferența de cca 3 milioane de voturi dintre Barack Obama și Mitt Romney s-a înregistrat datorită votului minorităților și al femeilor în favoarea președintelui american. În cadrul sondajelor și exit-poll-urilor, fiind întrebați cum se autoidentifică, 40 % dintre respondenți au spus că sunt moderați, în timp ce 25 % s-au declarat liberali. Prin urmare, 65% dintre americani se consideră mai mult sau mai puțin liberali. Asta ne ajută să înțelegem de ce americanii au votat re alegerea lui Obama. Doar 35% s-au declarat conservatori”, a spus sursa. Un lucru foarte interesant: americanilor nu le pasă mult de politica externă. Situații precum cea din Siria nu penetrează conștiința politică a americanilor. Doar 5% consideră că politica externă este foarte importantă sau cel mai important lucru. Alte 59% cred că economia este cel mai important aspect. Este interesantă și cifra care arată că 42% dintre americani au

încredere doar în Obama pentru a face față unei crize internaționale. Doar 36 % au încredere în dl Romney la acest capitol, – opinează Ignatius.

America se schimbă din punct de vedere demografic. Votul populației *latino* a fost unul destul de important în configurarea scenei politice americane. Într-un scrutin prezidențial viitor, unele voci spun că același stat Texas, care e republican până în măduvă, va deveni „albastru” (democrat), deoarece populația *latino* crește foarte rapid. 69% dintre membrii comunității *latino* l-au votat pe Obama. Asiaticii-americani l-au susținut pe candidatul democrat în proporție de 74%. [...] Votul femeilor a mers preponderent spre Obama, 55% din numărul lor total susținându-l pe președinte, în timp ce doar 43% au optat pentru republican”, a conchis expertul.

Premise culturale persuasive în discursurile lui Barack Obama

Două discursuri rostite de Barack Obama au pus în evidență atât abilitățile oratoricești ale noului locatar al Casei Albe, cât și prezența premiselor culturale persuasive în discursul politic.

În timpul Discursului de inaugurare al președintelui Barack Obama din anul 2008, primul președinte de culoare al SUA, a spus la Chicago, în fața zecilor de mii de susținători, că americanii au demonstrat încă o dată, dacă mai era cazul, că în America totul este posibil (*mitul despre posibilitatea succesului*):

„Dacă e cineva care se îndoiește că în America toate lucrurile sunt posibile, dacă cineva se îndoiește că visul părinților întemeietori încă există sau pune sub semnul întrebării democrația noastră, ei au primit acum răspunsul”, a spus Obama la începutul discursului.

Mitul *valoarea provocării*: „Știu că ați făcut aceste lucruri pentru că înțelegeți uriașa sarcină ce ne așteaptă. Știm că de mâine vin o serie de provocări mai mari decât cele întâmplate vreodată în istoria noastră. Trebuie să creăm locuri de muncă, trebuie clădite școli, trebuie reparate alianțe. Drumul va fi greu, dar niciodată nu am avut mai multe speranțe că vom ajunge acolo unde ne-am propus”.

Mitul *idealurilor americane* se desprinde și el din retorica prezidențială:

„Celor care s-au întrebat dacă SUA sunt încă puternice, vă spun că puterea noastră nu vine din avuție, ci din puterea idealurilor noastre: democrație, libertate, șansele pe care le avem”.

În final, sloganul de campanie: „Da, putem! ... Putem face totul. Când omul a pus piciorul pe Lună, când a căzut Zidul Berlinului. America, am ajuns atât de departe și mai sunt atât de multe lucruri de făcut”. „Acesta este momentul nostru, să dăm o șansă copiilor noștri, să reafirmăm visul american. Toți suntem unul, vom răspunde acestor timpuri! Da, putem! Vă mulțumesc. Dumnezeu să binecuvânteze America!”,[1] a încheiat președintele.

Publicitate electorală

Barack Obama a strâns, în septembrie, 181 milioane de dolari pentru a-și finanța cursa electorală pentru Casa Albă, o sumă record pentru campania prezidențială americană din 2012.

Spotul oficial de campanie al staff-ului Obama reprezintă de fapt un filmuleț promoțional, care durează 7 minute și 17 secunde. În el sunt prezentate consecințele imediate ale crizei din anul 2008 și pașii consecutivi pe care i-a întreprins Obama după inaugurarea sa din 20 ianuarie 2009. Spotul a devenit cunoscut în următoarea formula: „*Obama Forward*”.[11]. (Obama, înainte!)

Din perspectiva algerilor prezidențiale programate în toamna anului 2012, mașinăria electorală a lui Barack Obama a lansat, în 15 martie 2012, nu un spot electoral clasic, ci, în mod neobișnuit, un documentar de 17 minute. Filmul a fost lansat pe *YouTube.com/barackobama*.

Întitulat „*The Road We’ve Traveled*”, filmul lui Davis Guggenheim prezintă problemele cu care se confruntă America în momentul în care Obama a preluat președinția și măsurile pe care acesta le-a luat ca să pună lucrurile pe făgașul cel bun. Perspectiva, desigur, e a Casei Albe, iar filmul (care poate fi numit *promo-cumentar*) îl înfățișează pe președinte drept cavalerul merit să scoată America din criză. Sunt descrise toate momentele-cheie ale președinției, de la promovarea reformei sistemului de asigurări de sănătate la decizia de răscumpărare a creditelor industriei auto și operațiunea care a dus la uciderea lui Osama Bin Laden.

Dar noutatea nu constă doar în opțiunea pentru un film relativ lung pentru difuzarea în mediul on-line (în locul clasicului spot TV de 30 de secunde) și cu atât mai puțin în conținutul acestuia, ci, mai ales, în platforma pe care echipa de campanie digitală a lui Obama o folosește: o pagină specială de *YouTube* menită să transforme experiența în general pasivă pe care o presupune urmărirea unui clip online într-un instrument de organizare, mobilizare de campanie și strângere de fonduri. Pagina are în spate un soft care permite utilizatorilor să împărtășească pe Facebook, pe Twitter și prin e-mail ceea ce văd, să se ofere voluntari și să facă donații, toate acestea fără să trebuiască să părăsească măcar un moment pagina de pe *YouTube* dedicată lui Obama.

Campania publicitară anti-Obamam

Spotul care a dat tonul tendințelor actuale de marketing politic în SUA a fost, totuși, „America merită ceva mai bun” („America Deserves Better”), creat de echipa de comunicare a candidatului republican la Casa Alba, Mitt Romney. Spotul începe cu o replică dată unui **spot electoral pro Obama**, lansat de o organizație politică, care îl învinuia pe Mitt Romney de faptul că

o familie și-a pierdut asigurarea și o femeie a murit, ca urmare a faptului că republicanul a închis o fabrică. Spotul este însoțit de următorul comentariu: „Ce se poate spune despre caracterul unui președinte atunci când campania sa electorală încearcă să profite de tragedia unei femei care a murit?!” Dezvoltat pe ideea centrală „America merită ceva mai bun”, spotul se încheie cu imaginea lui Barack Obama, filmat din spate, și care se retrage, sensul atribuit de autorii spotului fiind plecarea acestuia de pe scena politică.

Campania negativă este o armă utilizată des în luptele electorale americane. Și Barack Obama a recurs în alegeri la campanii axate pe denigrarea adversarului său. Acest lucru i-a reușit cel mai bine în discursurile sale electorale la mitinguri sau dezbateri electorale, în special, în timpul celei de-a treia runde de dezbateri.

Conform tradițiilor evoluției președinților de la Casa Albă, Barack Obama, cel de-al 44-lea președinte al SUA, va rămâne pentru al doilea mandat la Casa Albă. Este primul președinte afroamerican aflat la conducerea primei puteri mondiale.

După obținerea victoriei, Obama a rostit un alt discurs, care excelează prin energie și forță persuasivă. De exemplu: „Suntem o familie americană și ne vom ridica sau cădea împreună ca o singură națiune și ca un singur popor. Democrația într-o țară de 300 de milioane poate părea complicată, dezordonată și gălăgioasă. Avem propriile noastre opinii. Fiecare dintre noi își are propriile convingeri. Și când trecem prin vremuri grele, când luăm decizii importante pentru țară, apar emoții, apar controverse... Disputele de care suntem martori sunt un simbol al libertății noastre. (...) Avem mult de muncit. Rolul cetățenilor în democrația noastră nu se încheie cu procedura de vot. America niciodată nu așteaptă să facă ceva pentru noi, este vorba despre ceea ce noi, împreună, prin muncă grea și frustrantă de autoguvernare putem face pentru America. Acesta este principiul pe care ne bazăm”.

Fraza finală vine să reactualizeze fraza istorică rostită de președintele Kennedy.

Strategiile electorale utilizate de această dată în SUA au demonstrat clar faptul că Statele Unite sunt cele care dau tonul în materie de marketing politic și electoral. PR-ul negru a devenit o prezență copleșitoare în retorica politică competitivă din campaniile electorale, fenomen care se face tot mai simțit și în campaniile electorale din spațiul estic al bătrânului continent.

BIBLIOGRAFIE

1. RTVI, Novosti, 1 octombrie 2012.
2. Enache Iulian, <http://www.gandul.info/international/principalele-declaratii-ale-lui-barack-obama-la-conventia-democrata-drumul-pe-care-noi-il-propunem-este-poate-mai-difcil-dar-el-ne-va-d> , 07.09.2012
3. Stâncu Răzvan. „Dumnezeu”, *motiv de dispută în campania prezidențială din SUA*, <http://www.romania-actualitati.ro/mobile/dumnezeu-motiv-de-disputa-in-campania-prezidentia-din-sua-44125>
4. <http://unimedia.info/stiri/alegeri-sua-Inregistrarea-video-care-da-o-lovitura-republicanului-mitt-romney-52322.html>
5. http://www.publika.md/prima-dezbatere-televizata-intre-obama-si-romney-cine-a-castigat_1062151.html
6. Neagu Alina. *Presedintia SUA nu a mai fost atât de jenant reprezentanța în public din 1980. Obama l-a făcut pe Jimmy Carter să pară extraordinary*, <http://www.hotnews.ro/stiri-international-13350315-editorial-washington-times-despre-prima-confruntare-obama-romney-presedintia-sua-nu-mai-fost-atat-jenant-reprezentata-public-din-1980.htm>, 4 octombrie 2012.
7. http://adevarul.ro/international/statele-unite/a-doua-dezbatere-obama-romney-presedintele-sua-acuza-romney-favorizeaza-cei-bogati-1_50aeb8057c42d5a6639f8438/index.html
8. Borlescu, Ana. *A treia dezbatere-Obamam-Romney*, <http://www.mediafax.ro/externe/a-treia-dezbatere-obama-romney-ultima-confruntare-acprezidentia-a-inceput-video-live-10250720>, accesat 24 octombrie 2012.
9. Euronews, 1 noiembrie 2012.
10. <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/International/109514/VIDEO-Primul-discurs-al-lui-Obama-ca-presedinte-ales-al-SUA.html>

НЕЗАВИСИМЫЕ КАНДИДАТЫ В ДЕПУТАТЫ КАК ИНСТИТУТ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Владимир АНИКИН, доктор хабилитат политологии,
Институт Европейской Интеграции и Политических Наук

Summary

In the article it is analyzed the process of making and developing of independent candidate institution as the necessary element of civil society functioning in the Republic of Moldova. It is shown the dynamics of independent candidates participation in the election campaigns of 1994-2011 both at republic and local levels.

Как известно, мощь всякого государства во многом обуславливается наличием *доверия* между властью и общественностью. Именно это условие является одним из основных в концепте партиципаторной и представительской демократии. Ожидание населения могут реализоваться в практической действительности только при наличии между акторами доверия. Доверие – это фактор эффективного функционирования имиджа не только на уровне личностных, но и институциональных политических структур. В современных обществах демократического типа индивид, социальные группы могут реализовать свои ожидания только через доверенных лиц, возлагая на них заботы о формулировании проблем или политических решений и их осуществление. В ситуации отсутствия доверия отсутствует и позитивное восприятие политических партий, как на личностном, так и институциональном уровнях.

Своеобразной проверкой наличия такого доверия, безусловно, являются выборы и референдумы. Как известно, ожидания электората состоят из его собственных главных и второстепенных проблемных потребностей. Наличие потребностей естественным образом направлено на политиков(ка), партии и общественно-политические движения, которые обладают легитимным правом реализации этих потребностей. Электорат выбирает тех из них, кому он в большей степени доверяет реализацию собственных потребностей (или в меньшей степени не доверяет). В новой, постсоветской истории Молдовы не было ни одного прецедента, когда бы, например, парламентские выборы были признаны несостоявшимися из-за неявки избирателей к урнам для голосования (конституционный Референдум 5 сентября 2010 года является исключением).

Хотя по сравнению с девяностыми годами XX столетия общая явка избирателей на парламентских выборах в первое десятилетие нынешнего века в целом снизилась, однако не настолько, чтобы выборы были признаны несостоявшимися. Вместе с тем, можно признать, что снижение активности избирателей в какой-то мере является и следствием снижения *доверия* к власти. Конечно, сегодняшний избиратель уже не тот, который был в начале девяностых годов XX столетия и даже не тот, который подходил к избирательным урнам в середине первого десятилетия нынешнего века. Более чем достаточно избирательных кампаний ему пришлось пережить. Голосование сегодняшнего избирателя стало намного осознанней, а выбор электоральных конкурентов стал более адресным.

Как известно, доверие возникает только тогда, когда человек (избиратель) на практике убеждается в честности, обязательности и порядочности того, кому он доверяет свой гражданский голос. У молдавского избирателя на этот счет было немало разочарований. Много было наобещано, но не выполнено. Можно констатировать, что с каждым годом свою неэффективность показывают так называемые политтехнологии, которые уже не являются секретом: наши избиратели уже давно не производят впечатление наивных и не осведомленных участников избирательного процесса. Похоже, что молдавские избиратели разобрались с реальной ролью так называемых малоформатных партий: скандально низкое число собранных ими голосов на парламентских-2010 года и всеобщих местных выборах 5 и 19 июня 2011 года яркое тому свидетельство.

Нельзя не отметить, что практически каждая избирательная кампания характеризуется наличием устойчивого недоверия политических конкурентов друг к другу. Отсюда повышенная агрессивность в агитации, «слив» компромата, грязные технологии и т. п. Стало нездоровой традицией, не свойственной демократическим обществам, когда задолго до начала очередной избирательной кампании, раздаются голоса (в том числе и в средствах массовой информации) о заведомой фальсификации будущих результатов выборов. Это изначально создает напряженную обстановку в обществе. Не исключено, что это делается намеренно определенными силами, которые преследуют свои корпоративные интересы. Не все партии доверяют обнародованным Центризберкомом итоговым результатам выборов, в результате чего Конституционный Суд принимает решения о пересчете голосов. Представляется, что при существующем количестве представителей партий в Центризберкоме и на избирательных участках, большом чис-

ле наблюдателей, тем более международных, большой объем фальсификации просто невозможен. Кстати, последний пересчет голосов избирателей на выборах в парламент-2010, совершенный по требованию Конституционного Суда, показал, что выявленные нарушения кардинально не повлияли на обнародованные ранее данные и распределение депутатских мандатов. Думается, будет правильным, если в подобных случаях пересчет голосов будет финансироваться партией-инициатором данного пересчета.

Судя по сообщениям СМИ, гражданское общество поддерживает предложение на этот счет, высказанное и председателем Центризберкома. К сожалению, поветрие пересчета голосов распространилось по всей республике, причем, требования о пересчете звучат, как со стороны партий правящего альянса, так и оппозиции. Нагнетание недоверия в конечном счете приводит к разбирательству в судебных инстанциях, а самое главное – препятствует конструктивному сотрудничеству избранников от различных партий, как в парламенте (байкотирование его заседаний), так и в местных органах публичного управления (запугивание и шантаж представителей и сторонников оппозиции).

Состояние партийно-политической системы современной Молдовы таково, что ни одна партия не может быть застрахована от падения рейтинга доверия к ней со стороны электората. Это касается и партий правящего «Альянса за европейскую интеграцию». Так, опрос, проведенный Институтом Публичной Политики с 24 апреля по 14 мая 2010 года показал, что уровень доверия электората по сравнению с аналогичным уровнем 2009 года снизился: к Демократической партии – на 13,1%, к Альянсу «Наша Молдова» – „Moldova noastră” – на 5,2%, к Либеральной партии – на 4,6%, к Либерально-демократической партии – на 5,4% [1]. Ярким примером катастрофического для партии снижения рейтинга доверия является судьба некогда влиятельного политического актора – Альянса „Moldova Noastră”, не сумевшего преодолеть избирательный барьер на парламентских выборах 28 ноября 2010 года и вынужденного войти в состав более крупного политформирования – Либерально-демократической партии Молдовы (ЛДПМ).

Необходимо отметить, что в последние годы Центр социологических исследований и маркетинга «CBS-AXA» продолжает фиксировать снижение уровня доверия населения страны к основным институтам государства – парламенту, правительству, президенту, а также к политическим партиям. Эта тенденция имела место и в 2012 году [2].

Практика проведения избирательных кампаний в Молдове сви-

детельствует о довольно сдержанном отношении электората к представителям бизнес-структур, участвующим в выборах. Еще на парламентских выборах 22 марта 1998 года, созданный по инициативе предпринимателей избирательный блок Гражданский альянс «Furpisa» не получил достаточной поддержки у избирателей страны для преодоления избирательного барьера. Такая же участь постигла и предпринимателей на последующих выборах в парламент, выступивших в качестве независимых кандидатов. В частности, на досрочных парламентских выборах-2010 независимый кандидат, сын олигарха Габриэль Стати, несмотря на значительные, даже превышающие финансовые затраты отдельных крупных партий, на наружную и печатную рекламу, набрал лишь 0,5% голосов избирателей в свою поддержку [3]. Вместе с тем, выборы на многопартийной основе (по спискам партий) способствуют получению депутатских мандатов представителями преодолевших избирательный барьер партий, в рядах которых могут оказаться предприниматели и богатые люди (согласно законодательству они обязаны приостанавливать предпринимательскую деятельность). Так, среди депутатов парламента-2010 насчитывается одиннадцать миллионеров (по пять человек от Демократической партии и Либерально-демократической партии) [4]. Учитывая менталитет большинства наших граждан, трудно сказать, прошли бы миллионеры в состав парламента, если бы они презентовали себя в одномандатных округах как предприниматели-миллионеры или баллотировались по списку независимых кандидатов.

В последние годы в ходе предвыборных кампаний набирает силу гражданская инициатива под девизом «За чистый парламент». Идея в принципе здоровая, если бы это движение не было столь неравноудаленным от политических полюсов. Например, на досрочных парламентских выборах-2010 гражданская инициатива «За чистый парламент» представила общественности так называемый «черный список» из 30 кандидатов в депутаты, которые «не отвечают критериям чистоты» и имеют «темное прошлое». Правда, вызывает сомнение, что 22 лица из этого списка принадлежат к оппозиции действующей власти [5].

Практика показывает, что уровень доверия к той или иной политической партии в ходе выборов конкретно отражается в количестве голосов, отданных ей избирателями. Накануне парламентских выборов 2009 и досрочных парламентских выборов-2010 Институт публичных политик провел опросы избирателей, где поставил целью исследовать, в частности, индекс доверия электората к парламентским партиям и

их лидерам. Опрос подтвердил высокий уровень доверия соответственно к ПКРМ и (по убывающей) к ЛДПМ, ДПМ и ЛП. Эти данные коррелируются с окончательными данными, полученными этими политическими формированиями в ходе парламентских выборов 2010 года: ПКРМ – 39,29%, ЛДПМ – 29,38%, ДП – 12,72% и ЛП – 9,96% голосов избирателей [6]. Другой опрос, проведенный этим же негосударственным формированием в ноябре 2010 года, выявил индекс доверия политическим лидерам среди тех избирателей, которые планируют проголосовать за ведущие партии. Наивысший индекс доверия (0,88) получил у однопартийцев (ЛДПМ) Влад Филат, у членов ДП и ПКРМ соответственно Мариан Лупу (0,86) и Владимир Воронин (0,83).

Характерным примером неоднозначного отношения избирателей к действующей власти явился конституционный референдум по определению метода избрания президента страны, прошедший 5 сентября 2010 года. В этом плебисците приняло участие только 30,29% избирателей из необходимых 33,33%. Референдум, как известно, официально был признан несостоявшимся. Поэтому статья 78-я Конституции Республики Молдова, предусматривающая избрание президента в парламенте осталась неизменной. Как результат, был подписан давно ожидаемый населением Указ о процедуре роспуска парламента.

Аналитики, исследующие ход подготовки и проведения референдума, выявили немало причин, сыгравших определенную роль в его провале: откровенное использование административного ресурса, объявленный оппозицией (ПКРМ) бойкот, недостаточная организаторская работа партий правящего Альянса на местах, использование результатов референдума как повод не распускать парламент еще на три года и т. д. Все это, конечно, имело место, однако, по нашему мнению, представители правящего Альянса – инициаторы референдума – не сумели сделать главное, а именно – четко обозначить приоритеты, которые реально являлись бы значимыми для каждого гражданина и страны в целом. Озабоченность граждан вызывала и непоследовательность действий лидеров Альянса «За европейскую интеграцию». Своей неявкой к урнам для голосования избиратели выразили недоверие партиям власти и доказали, что они способны на самостоятельные решения.

Необходимо отметить, что в последние годы Центр социологических исследований и маркетинга «СBS-АХА» продолжает фиксировать снижение уровня доверия населения страны к основным институтам государства – парламенту, правительству, президенту, а также к политическим партиям. Эта тенденция имела место и в 2012 году [7].

В истории избирательных кампаний независимой и суверенной

Молдовы, связанной, в частности, с кардинальным обновлением избирательной системы на основе принятого постановления Парламента «О порядке введения в действие закона о выборах Парламента от 19 октября 1993 года», прослеживается трудная судьба нового субъекта национальных выборов – *независимого кандидата*. Разработанный с учетом опыта европейских стран документ, положил начало непосредственному участию независимых кандидатов в парламентских выборах 27 февраля 1994 года. Независимым кандидатом признавалось лицо, баллотирующееся на публичную выборную должность, независимо от партий, других общественно-политических организаций и избирательных блоков.

Для своего участия в предвыборной кампании независимые кандидаты должны были представить в Центральную избирательную комиссию необходимый пакет документов для своей официальной регистрации (заявление о желании баллотироваться, личные биографические данные, декларацию о доходах за последние два года, в том числе подписные листы с подписями не менее двух тысяч избирателей в свою поддержку). Только после официальной регистрации независимые кандидаты могли проводить предвыборную агитацию. Решением Центризберкома независимым кандидатам предоставлялось эфирное время на телевидении и радио в объеме 25% от времени, предусмотренного политическим формированиям, и только один раз на основе соответствующей заявки [8]. Предвыборные платформы зарегистрированных независимых кандидатов публиковались в республиканской печати, каждому из них решением Центризберкома присваивались индивидуальные порядковые номера.

Некоторым независимым кандидатам было отказано в регистрации в связи с тем, что в представленных ими списках были выявлены подлоги и другие нарушения положений законодательства. Ряд конкурентов сами отказались баллотироваться. Таким образом, из 29 ранее зарегистрированных независимых кандидатов, остались только 19 человек [9]. Социологический опрос, проведенный независимой службой «Opinia» в начале 1994 года, выявил достаточно сдержанное отношение избирателей к новой избирательной системе на многопартийной основе. Голоса «за» и «против» разделились почти поровну при каждом третьем затруднившимся ответить. По отношению к независимым кандидатам многие респонденты «не определились с ответом», а то и вообще «не собирались голосовать» [10]. Нельзя сказать, что среди независимых кандидатов не было достойных людей. Доктор физико-математических наук, заведующий кафедрой теоретиче-

ской физики МолдГУ Думитру Кожухарь, мастер-строитель Профир Платон, предприниматель, инженер-механик Александр Кишерин, экономист Георге Филат, педагог Елена Сажина, юристы Виктор Горбан и Михаил Плэмэдялэ, инженер-технолог Григоре Гологан, зоотехник Сергей Фандофан, агрономы Василе Котунэ и Ион Цуркану, доктор медицины Павел Гусак и другие кандидаты представили солидные предвыборные платформы по улучшению положения в экономической, социальной, культурной, духовной и других сферах жизни республики [11].

К сожалению, никто из девятнадцати зарегистрированных независимых кандидатов не сумел преодолеть избирательный барьер. С самого начала было ясно, что установленный для партий, общественно-политических организаций и избирательных блоков, а также для независимых кандидатов четырехпроцентный барьер преодолеть невозможно. Так и произошло. Однако баллотирующиеся независимые кандидаты были первыми, кто проявил свою *гражданскую позицию* и высокое чувство личной ответственности за судьбу своей страны. Многие из высказанных ими в предвыборных платформах предложений, касающиеся укрепления рыночной экономики, развития промышленности и сельского хозяйства, улучшения социальной помощи малообеспеченным слоям населения и совершенствования структуры образования и т. д. были реализованы в последующие годы.

Парламентские выборы 1998 года уже соответствовали значительно усовершенствованному в соответствии с современными требованиями Кодексу о выборах (принят 21 ноября 1997 года). Он предусматривал уже установление размеров кредитов (ст. 37 (1) и лимитов (ст. 38 (2)) финансовых средств, которые могут перечисляться в избирательный фонд избирательных конкурентов. В частности, независимые кандидаты могли получить беспроцентный кредит на сумму пять тысяч рублей, лимит же для перечисления в их избирательный фонд не мог превышать тридцать тысяч леев [12]. В процессе предвыборной кампании в средствах массовой информации, среди депутатов развернулась дискуссия о необходимости снижения избирательного барьера для независимых кандидатов до одного процента. О необходимости внести поправку в Кодекс о выборах высказался в открытом письме президенту П.К.Лучинскому и народный писатель Ион Друцэ, высказавшийся за устранение из Кодекса антидемократических и дискриминационных, по его мнению, положений, в частности, и в отношении независимых кандидатов, приравненных к партиям. Запрос по

этому поводу направил в парламент и Центризбирком. Однако корпоративные интересы ведущих партий остались незыблемыми.

Между тем, в Центризбирком обратилось около сотни граждан, высказавших желание участвовать в выборах в качестве независимых кандидатов. Страницы республиканских газет были буквально заполнены постановлениями Центризбиркома о регистрации кандидатов и предвыборными платформами независимых кандидатов. В избирательных списках осталось рекордное число независимых кандидатов – 60. История повторилась: ни один из них не преодолел избирательный барьер. Зато на этот раз количество собранных голосов некоторыми из них удивили общественность. Так, за юриста, издателя газеты «Plugarul» Анатола Плугару было отдано 1,09%, а за консультанта, менеджера экономических структур Валерия Бойченко – 0,94% голосов избирателей. Примечательно, что несколько партий (например, Партия Социалистов, Партия Реформ, Христианско-Демократический Союз Молдовы) набрали меньше голосов избирателей, чем указанные независимые кандидаты каждый в отдельности. Остальные независимые кандидаты получили от 0,01 до 0,28% голосов избирателей. Анатол Плугару и Валерий Бойченко, вопреки ожиданиям, депутатских мандатов не получили. Известно, что Анатол Плугару обращался по этому поводу в вышестоящие судебные инстанции [13].

Досрочные парламентские выборы-2001 стали зеркальным отражением предыдущих выборов: в качестве избирательных конкурентов здесь выступило много формирований – 17 политических партий, общественно-политических организаций и избирательных блоков. Зато независимых кандидатов было гораздо меньше, чем в двух предыдущих кампаниях – только 10 конкурентов. Несмотря на то, что независимые кандидаты наверняка осознавали, что их шансы стать депутатом практически равны нулю, тем не менее (даже в условиях повышения избирательного порога с 4-х до 6-ти процентов), они проявили завидные гражданское мужество и ответственность и продолжили электоральное соперничество. В этой избирательной кампании отличился независимый кандидат Валериу Гилецки, за которого проголосовало более 27 тысяч, или 1,74% избирателей. Он опередил девять партий и общественно-политических организаций (!). Остальные независимые кандидаты получили свои традиционные – от 0,3 до 0,9% голосов избирателей. Электорат не «услышал» призыв профессора, доктора хабилитат физико-математических наук С.Л. Пышкина, призвавшего избирателей голосовать не за партии, а «за известных и

лично вами уважаемых людей.., независимо от их партийной принадлежности...» [14].

Двенадцать независимых кандидатов, зарегистрированных в Центризбиркоме, вышли на финиш парламентских выборов 6 марта 2005 года. Наибольшее количество голосов избирателей из них получили: бухгалтер Сильвия Кириллова (3.145 голосов), юрист, председатель международного фонда инвалидов Штефан Матей (1.934), Андрей Иванцок (1.678), предприниматель Федор Гелич (1.102), экономист, председатель Ассоциации *Salvgardare* Майя Лагута (1.011). Однако, и они не получили достаточную поддержку избирателей для того, чтобы преодолеть избирательный барьер [15]. Немало известных в республике людей в качестве независимых кандидатов баллотировались на досрочных выборах в парламент 28 ноября 2010 года. Молдавским избирателям о многом говорят такие имена, как юрист и экономист, бывший министр обороны Валериу Плешка, бывший депутат от Христианско-Демократической Народной Партии Валентина Кушнир, бывший вице-премьер, депутат парламента Виктор Степанюк, лидер Ассоциации *Salvgardare* Майя Лагута и др. Несмотря на внесенную накануне выборов в Кодекс о выборах долгожданную поправку о снижении избирательного барьера до двух процентов для независимых кандидатов, никто из 19 зарегистрированных независимых кандидатов не сумел получить необходимого количества голосов. Более того, 18 независимых кандидатов получили неожиданно минимальное количество – до 0,1% голосов. Лишь сын олигарха Габриэль Стати, несмотря на значительную трату финансовых средств на наружную рекламу, получил лишь 0,5% голосов избирателей в свою поддержку [16]. Вместе с тем отметим, что в составе парламента-2010 все-таки имеется один независимый депутат – Михай Годя. Депутатом он стал по спискам Либерально-демократической партии Молдовы, являясь одним из лидеров ЛДПМ. Однако из принципиальных расхождений по вопросам внутренней и внешней политики вышел из фракции и объявил себя независимым депутатом.

Как видно, участие независимых кандидатов в парламентских выборах, несмотря на активное желание отдельных граждан возложить на свои плечи бремя властной ответственности не нашло действенного отклика у отечественных избирателей. Система выборов по партийным спискам стоит непоколебимо. Другое дело – выборы в местные органы публичного управления. Специфика местных выборов в том и состоит, что здесь в первую очередь избирают людей, и только во вторую – партии. Хотя и на местах большая часть избиратель-

ных конкурентов также представляет списочный состав по партийному признаку, все же местные избиратели в принципе хорошо знают «лицо» тех, за кого им придется голосовать.

Всего на всеобщих местных выборах 5 июня 2011 года было зарегистрировано 1.812 независимых кандидатов, на избирательную кампанию ими было израсходовано 11,1 миллиона леев. Во втором туре выборов 19 июня участвовал 61 независимый кандидат. Профессиональный и образовательный уровень независимых кандидатов можно охарактеризовать как достаточно высокий. Независимые кандидаты участвовали в выборах на должности муниципальных и районных советников, примаров, сельских советников. Среди участников предвыборного марафона были и те, кто не получил должной поддержки избирателей на досрочных выборах в парламент-2010. В частности, на выборах муниципальных и районных советников за независимых кандидатов в общей сложности отдали свои голоса около 56 тысяч избирателей (4,05%), им принадлежит девять мандатов (0,80%).

За независимых кандидатов баллотирующихся в городские и сельские советы проголосовали более 95 тысяч избирателей (8,62%), ими «завоевано» 336 мандатов (3,16%). Примарами избрано 69 независимых кандидатов (7,68%) [17]. Баллотирующийся на выборах генерального примара муниципия Кишинэу независимый кандидат, депутат парламента-2010 Михай Годя получил один процент голосов избирателей в свою поддержку. Следует отметить, что участвующие, в частности, во втором туре местных выборов независимые кандидаты: на должность примара г. Каушаны Григорий Репещук и в г. Единцах на должность советника Игорь Непейвода уступили в упорном соперничестве своим конкурентам. Достижением института независимых кандидатов, несомненно, является активное участие наряду с мужчинами и женщинами.

В последнее время напряженная ситуация, опосредованно связанная с категорией «независимых», сложилась в парламенте страны в связи с тем, что фракцию Партии коммунистов Республики Молдова (ПКРМ) в течение 2012 года одновременно покинули семь депутатов. Часть покинувших фракцию примкнула к партии социалистов, другая создала новую партию – «Возрождение». Объединившись, они создали своеобразный прецедент – объявили о создании фракции «независимых депутатов». Однако против ее официального признания выступили представители фракции Либеральной партии и фракции ПКРМ, заявивших, что создание фракции «независимых» противоречит нескольким статьям действующего Закона о регламенте парламента.

Между тем, один из покинувших ПКРМ депутатов юрист Вадим Мишин в свою очередь заявил, что члены фракции «независимых» при ее формировании соблюли «все запятые и буквы закона» [18].

Закономерен вопрос о перспективах независимых кандидатов в депутаты как института гражданского общества. Социологические опросы последнего времени продолжают фиксировать устойчивое отношение к «независимым», колеблющемся, как правило, от 0,1 % до 1% возможных голосов избирателей [19]. Основной причиной неуспеха «независимых» при выборах в парламент страны, кроме существующего высокого избирательного барьера, является, на наш взгляд, высокая степень политизированности электората, особенно в период подготовки и проведения избирательных кампаний, проведение выборов по спискам партий (игнорирование выборов по одномандатным округам), а также использование избирательными конкурентами так называемых грязных политтехнологий. Здесь, разумеется, необходимы соответствующие законодательные подвижки. Кроме того, для большей мотивации «независимых», на наш взгляд, было бы справедливо и целесообразно голоса, отданные избирателями за малоформатные партии, распределять не в пользу партий, победивших на выборах, а в актив, к примеру, первой тройки независимых кандидатов, набравших большинство голосов избирателей.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. În: <http://www.photo.md/news.info.ph&news-id>.
2. Vezi: Barometrul de Opinie Publică Republica Moldova. 2012, aprilie, noiembrie.
3. Независимая Молдова, 7 апреля 1998; Молдавские ведомости, 30 декабря 2010.
4. Молдавские ведомости, 28 декабря 2010.
5. Коммерсант-Plus, 26 ноября 2010.
6. Codul electoral 2010. Chişinău, 2010.
7. Vezi: Barometrul de Opinie Publică Republica Moldova. 2012, aprilie, noiembrie.
8. Независимая Молдова, 25 января 1994.
9. Независимая Молдова, 10 февраля 1994.
10. Независимая Молдова, 25 февраля 1994.
11. Независимая Молдова, 10, 12, 19, 23 февраля 1994.
12. Vezi: Codul electoral. Кодекс о выборах. Chişinău, 2009.
13. Независимая Молдова, 7 апреля, 31 марта 1998.
14. Независимая Молдова, 17 января 2001.
15. Vezi: Electorala 2005. Documente şi cifre cu privire la alegerile parlamentului Republicii Moldova. Chişinău, 2005, p. 117, 118, 120, 249.
16. Молдавские ведомости, 6 октября, 30 декабря 2010.
17. Молдавские ведомости, 7 июня 2011; în: www.alegeri.md.
18. În: <http://news.mail.ru/inworld/moldova/politics/10568703/?frommail=1>.
19. Vezi: Barometrul de Opinie Publică Republica Moldova. Chişinău, 2012, aprilie, noiembrie.

ISTORIOGRAFIA PROCESELOR DE CONSTITUIRE ȘI EVOLUȚIE A MULTIPARTIDISMULUI

Yuri JOSANU,

doctor în științe politice,

Institutul Integrare Europeană și Științe Politic

Summary

Almost two decades have passed since the Third Wave of democratization brought an avalanche of new, relatively unstable democracies into being in Eastern Europe. Although democracy and a market economy seem to have taken firm root, at least for the ten Eastern European countries currently members of the European Union (EU), in the light of the complicated post-communist legacy, this may have not been enough time for their political parties and party systems to institutionalize. Moreover, a well-rehearsed litany of complaints has been recited against the countries in the region encompassing, inter alia, weak governability and accountability, a representation deficit; corruption and clientelism, populism, and threats to democratic stability.

Una din cele mai importante arene instituționale ale democrației este sistemul de partide. Chiar și în condițiile creșterii proeminenței societății civile partidele politice rămân instrumente importante, dacă nu esențiale, pentru: reprezentarea intereselor și grupurilor politice; agregarea cererilor și preferințelor; recrutarea și socializarea noilor candidați pentru funcțiile de conducere; organizarea competiției electorale pentru putere; modelarea alternativelor politice; stabilirea agendei de elaborare a politicilor publice; formarea de guverne eficiente; facilitarea suportului legislativ pentru politicile guvernamentale; canalizarea cererilor și conflictelor prin proceduri stabile; diminuarea posibilităților demagogilor populiști de a câștiga puterea; modelarea procesului democratic mai cuprinzător, accesibil, reprezentativ și eficient [1, 1-34].

Instituționalizarea sistemului de partide pretinde a fi o dimensiune majoră atât de partid politic, cât și de dezvoltare democratică. Noțiunea de instituționalizare a sistemului de partide a fost prezentată pentru prima dată într-un studiu publicat la mijlocul anilor '90, atunci când au fost specificate patru condiții pentru instituționalizarea sistemului de partide: stabilitate în normele și natura concurenței inter-partide; partidele au avut «rădăcini stabile în societate», pentru a oferi o bază de măsuri a regularității modului în

care oamenii votează; politicile majore au fost nevoite să acorde legitimitate partidelor și procesului electoral; organizațiile de partid trebuiau să dobândească un statut independent și propria valoare [1, 1-34].

Aproape două decenii au trecut de la al *treilea val al democratizării* [2], care a introdus o avalanșă de noi democrații relativ instabile în Europa Centrală și de Est. Deși democrația și economia de piață par să fi prins rădăcini în cel puțin zece țări est-europene [3], în prezent membre ale Uniunii Europene. În funcție de complicitatea moștenirii postcomuniste, acest lucru nu este destul de suficient în timp pentru instituționalizarea sistemelor de partide. Mai mult decât atât, țările din Europa postcomunistă se confruntă, printre altele, cu o slabă guvernare, responsabilitate și reprezentare; creșterea corupției, clientelismului, populismului și amenințările la adresa stabilității democratice.

În literatura de specialitate din ultimele decenii există o răspândire a acordului că în Africa [4], Asia [5], Europa [6] sau America Latină [7] puținele evoluții instituționale sunt mai critice pentru consolidarea și funcționarea sănătoasă a democrației decât instituționalizarea partidelor politice și a sistemelor de partide. Mai mult, există o percepție generală că „contribuția partidelor și a sistemelor de partide devine tot mai importantă în procesul de evoluție și consolidare a democrației [8, 5-29]. Examinând nivelul de instituționalizare a partidelor politice și a sistemului de partide, se observă că acest proces constituie o sarcină esențială, având în vedere faptul că aceste instituții pot, de fapt, instiga la calitatea democrației [9].

Legătura dintre instituționalizarea slabă a partidelor politice, a sistemului de partide și calitatea inferioară a democrației a fost examinată într-o multitudine de țări și regiuni [10]. În termeni generali, raportul dintre instituționalizarea partidelor politice, a sistemelor de partide și funcționarea instituțiilor democratice este considerat că nu are nici un caracter unidirecțional sau liniar [11]. Din păcate, majoritatea acestor elaborări iau forma studiului de caz a unei singure țări, și nu testarea statistică a relației dintre nivelul de instituționalizare și democrație [12]. Mai mult, majoritatea analizelor vizualizează partidele politice și sistemele de partide ca variabilă independentă sau, în cel mai bun caz, ca o variabilă intervenientă. Prin urmare, cum conclud Foweraker [13, 651-676], „actuala analiză comparativă nu demonstrează că variația instituțională între regimuri are implicații semnificative pentru guvernare”.

Orice cercetător care studiază instituționalizarea partidelor politice și a sistemelor de partide se confruntă cu problema unității de analiză. Acest lucru se datorează faptului că accentul principal al investigației este pus pe individ, partidele politice, sistemele de partide, sau ambele. Literatura de

specialitate face o distincție între instituționalizarea acestor unități. Începând cu lucrările lui Samuel Huntington [14], majoritatea cercetătorilor se apropie de instituționalizarea partidelor individuale și sistemele de partide alternative, „implicația fiind că instituționalizarea sistemului de partide depinde în mod direct de partidele individuale” [15, 16].

Randall și Svasand [16, 5-29] susțin ipoteza că, deși strâns legate, „instituționalizarea partidelor individuale și instituționalizarea sistemului de partide nu sunt același lucru și nici nu-i neapărat nevoie să fie întotdeauna reciproc compatibile”. În fapt, în unele cazuri, instituționalizarea partidelor politice, stabilitatea și continuitatea lor organizațională s-ar putea să conducă la o eventuală instituționalizare a sistemului multipartid. Ca urmare a acestei lipse de claritate conceptuală sau absența coerenței cadrului analitic de cercetare privind instituționalizarea, până în prezent studiile s-au dedicat evaluări contradictorii sau cel puțin neconcludente privind relația dintre instituționalizare și democrație [17]. Pentru toate motivele menționate mai sus, în abordarea relației dintre instituționalizarea politică și calitatea democrației, prima problemă care trebuie examinată este distincția dintre instituționalizarea sistemului de partid, pe de o parte, și calitatea democrației, pe de altă parte.

Deși conceptul de sistem de partide instituționalizat nu are o definiție stabilită, el a fost introdus pentru prima dată de Mainwaring și Scully [1] în clasică lor lucrare *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Potrivit celor doi autori, sistemele de partide instituționalizate sunt caracterizate prin patru dimensiuni diferite: modele de concurență inter-partid; rădăcini puternice ale partidului în societate; partizanatul și legitimitatea electorală; organizațiile de partid solide.

Majoritatea autorilor au urmat modelul Mainwaring și Scully de a propune o serie de „dimensiuni” ale instituționalizării sistemului de partide. Morlino [18] susține că „structurarea” sistemelor de partide trebuie să fie stabilă din punctul de vedere al comportamentului electoral și concurenței dintre diferite segmente ale clasei politice; Bielasiak [19], care este interesat de instituționalizarea sistemelor de partide în Europa de Est și statele postsovietice, distinge trei dimensiuni de stabilitate: democrația electorală; contestarea politică și reprezentarea politică.

Grzymała-Busse [20] sugerează că instituționalizarea partidelor politice combină libertatea politică, controlul partidului asupra procesului politic, precum și politica de bază a partidelor privind competiția sau concurența politică în cazul participării politice. Meleshevich [15] concepe cu implicațiile că asupra stabilității funcționării sistemului de partide și calității democrației influențează atât factorul extern, cât și cel intern.

Este clar, oamenii de știință au conceptualizat procesul de instituționalizare a partidelor politice și a sistemului de partide în numeroase moduri. Majoritatea sunt de acord cu privire la componenta procesului. Critici conceptuale și abordări operaționale ale acestor studii apar în lucrări care atribuie o atenție mai mică noțiunii de conceptualizare [21]. Putem vorbi doar de instituționalizare atunci când putem defini ceea ce este faptul că a fost instituționalizat. Prima noastră sarcină este de a specifica „esența” a ceea ce constituie un sistem de partide. Sartori [22, 43-44] se exprimă mai clar în ceea ce privește definiția: „...conceptul de sistem de partide este sistemul de interacțiuni care rezultă din concurența între partide”.

Această definiție are patru implicații diferite: un sistem de partide trebuie să cuprindă mai mult de un singur partid; sistemul de partide implică în mod clar ceva mai mult decât suma componentelor sale (partide politice) și cuprinde un element de înțelegere a modului de interacțiune între aceste partide; noțiunea de model implică un anumit grad de regularitate în interacțiuni între partidele politice; acest model trebuie să fie de durată – sugerând continuitatea interacțiunii între partide politice în intervalul dintre alegeri.

Odată ce natura a ceea ce constituie un sistem de partide a fost stabilită, procesul este definit ca instituționalizarea sistemului de partide și pentru a specifica dimensiunile care pot determina dacă orice sistem dat este deja instituționalizat sau încă rămâne slab instituționalizat. Toate concepțiile de instituționalizare conțin ideea de stabilitate și persistență în timp [23]. Având în vedere faptul că nucleul unui sistem de partide este interacțiunea dintre subunitățile sale (de exemplu, partidele politice), este clar că cel mai important atribut al instituționalizării sistemului de partide este stabilitatea în norme și natura concurenței inter-partide. În analiza partidelor politice latino-americane, Mainwaring și Scully [1] au declarat următoarele: „...în cazul în care astfel de stabilitate nu există, instituționalizarea este limitată”.

Prin urmare, în sistemele de partide instituționalizate, alegătorii se confruntă cu alegeri imobilizate între un număr rezonabil de partide politice care formează alianțe stabile. În acest sens, sistemul de partide este instituționalizat atunci când se poate livra într-o guvernare durabilă, bazată pe o credință fermă între grupuri de cetățeni și partidele politice. Ca o consecință, în sisteme de partide instituționalizate actorii politici dezvoltă un set stabil de așteptări și orientări cu privire la modul în care deciziile vor fi făcute și întreținute astfel încât ordinea aleatorie, șocuri sau comportamente deviate nu pot modifica tiparele fundamentale ale concurenței. Acest lucru este menționat de către Sartori [22], care a subliniat necesitatea unei distincții între „structurarea” și „nestructurarea” sistemelor de partide.

Deși larg utilizate în literatura de specialitate, conceptul de instituționalizare de partid adesea a fost slab sau ambiguu definit. Uneori, noțiunea este pur și simplu asimilată cu cea a instituționalizării sistemului de partide. Termenul este utilizat fără alte explicații. Chiar dacă o serie de oameni de știință au folosit conceptul de instituționalizare, Huntington [24] a fost primul care a susținut că aceasta ar putea fi foarte bine aplicată la analiza partidelor politice. Huntington a preferat să se concentreze pe patru indicatori ai conceptului, și anume: adaptabilitatea, autonomia, complexitatea și coerența.

Cei mai mulți cercetători preferă să urmeze acest model și sugerează doar o serie de „dimensiuni” sau „ingrediente” ale instituționalizării. Janda [25] sugerează că un partid politic trebuie să fie instituționalizat mai întâi „în mintea publicului”, și el imediat porcede să aplice acest criteriu – operaționalizat cu șase variabile diferite – spre o analiză trans-națională a partidelor politice occidentale. Panebianco [26] aplică conceptul în studiul partidelor politice vest-europene, identificând două dimensiuni diferite (autonomie și sistem). Dix [7, 488-496] este interesat de instituționalizarea partidelor politice în America Latină, punând în aplicare cadrul conceptual al lui Huntington, deși cu un nou set complet de indicatori operaționali. Mainwaring și Scully [1] în mod clar ignoră „posibilitatea de conflict dintre instituționalizarea partidelor politice și a sistemelor de partide”, încorporând activitatea pe dimensiuni (rădăcinile stabile de partid în societate și organizarea de partid). În cele din urmă, Jin [27, 43-63], în studiul său de instituționalizare de partid în Coreea de Sud, include ultimele două dimensiuni, adăugând eficacitatea partidelor politice în procesul legislativ.

Astfel, devine clar faptul că noțiunea de „instituționalizare de partid” are mai multe fațete. Ca urmare, există multiple divergențe printre oamenii de știință în ceea ce privește modalitățile de conceptualizare a criteriilor de instituționalizare de partid. Există două domenii largi de consens în ceea ce privește elementele acestui concept: studiul de instituționalizare a unui partid politic solicită o discuție de înrădăcinare și sistematizare. Instituționalizarea partidelor politice implică un amestec de rădăcini stabile în societate. În acest sens, un partid politic este mai mult sau mai puțin instituționalizat în măsura în care alegătorii și membri de partid se comportă în conformitate cu procedurile și normele stabilite de organizația de partid. Prin urmare, instituționalizarea partidului politic poate fi definită ca un proces prin care partidele politice manifestă modele consistente ale mobilizării în masă, organizarea internă și succesiunea de conducere. Cu alte cuvinte, atunci când are loc procesul de instituționalizare, partidele politice rămân consecvente în ceea ce privește platforma partidului, ideologia,

eticheta și forma de organizare, și, prin urmare, pentru a menține un nivel relativ stabil al sprijinului cetățeanului.

Chiar dacă unele aspecte ale calității democrației a fost obiectul unor investigații empirice, Lijphart a fost primul care a definit noțiunea de „gradul în care un sistem îndeplinește aceste norme democratice, ca reprezentativitatea, responsabilitatea, egalitatea și participarea” [28]. Cu alte cuvinte, pentru a considera o democrație de calitate, un sistem politic nu numai că are de îndeplinit un minimum de principii democratice, ci trebuie să facă acest lucru într-un anumit grad. Lijphart a preferat să se concentreze asupra diferitor indici ai conceptului, care nu numai că au fost discutați insuficient, dar nu au reușit să ofere o măsură pentru toate dimensiunile mai sus-menționate (de exemplu, responsabilitate).

Majoritatea savanților preferă să urmeze acest model referindu-se la anumite caracteristici ale sistemul politic democratic. Putnam [29] vede o paralelă între calitatea democrației cu performanța instituțională și receptivitatea de guvern. Lijphart [28] încorporează în analiza sa de treizeci și șase de dimensiuni ale democrației cum ar fi reprezentarea femeilor, participarea electorală, satisfacția cu democrația și cu corupția. Altman și Pérez-Linan [30, 85-100] (2002) disting trei aspecte ale calității democrației: drepturile civile, participarea politică și concurența. În cele din urmă, Inglehart și Welzel [31, 126-40] sugerează că democrația „eficientă” combină democrația formală și integritatea elitei. După cum rezultă, implicațiile empirice ale conceptului, lipsa de informații comparabile și, în special, de confuzie cu numeroși termeni au făcut dificilă, pentru oamenii de știință, definirea calității democrației.

Conform opiniei lui Dahl [32], democrația implică: un guvern receptiv la nevoile cetățenilor; protejarea instituțională a drepturilor și libertăților; un proces de alegeri contestate cu vot larg.

Dahl caracterizează calitatea democrației „ca structură instituțională stabilă care realizează libertatea și egalitatea cetățenilor prin legitimitatea și corectitudinea funcționării instituțiilor și mecanismelor de stat. În acest sens, calitatea democrației se referă la măsura în care orice regim politic dat actualizează potențialul său în ceea ce privește libertatea, egalitatea, responsabilitatea, capacitatea de reacție, precum și statul de drept [33, 7].

Teoria politică comparată punctează o serie de motive cum instituționalizarea partidelor politice și a sistemelor de partide poate favoriza calitatea democrației într-un sistem politic. Potrivit opiniilor mai multor savanți, evoluțiile instituționale afectează mai puțin funcționarea sănătoasă a democrației decât instituționalizarea sistemelor de partide [34, 143-160]. Potrivit lui Mainwaring și Torcal [35], una dintre principalele consecințe

negative ale instituționalizării sistemice reduse este lipsa de reprezentare programatică. Astfel, în sistemele de partide slab instituționalizate, elitele politice sunt dispuse mai mult de dragul puterii și să ignore diferențele programatice. Ca urmare, nu numai cetățenii au probleme de a identifica diferențele dintre partidele politice, ci și care sunt partidele responsabile pentru politici publice nechibzuite sau ineficiente [36]. În plus, O'Dwyer [37] și Lewis [10] au teoretizat instituționalizarea sistemelor de partide prin prevenirea, respectiv, extinderea patronajului de stat spre birocrăție și corupție. Nu în ultimul rând, unele studii au emis ipoteza că instituționalizarea sistemului de partide contribuie la calitatea democrației, deoarece aceasta îmbunătățește calitatea, stabilitatea și predictibilitatea procesului de elaborare a politicilor [38].

Astfel se va ține cont de faptul că instituționalizarea sistemului de partide implică: stimularea creșterii guvernării democratice și de legitimitate prin facilitarea sprijinului legislativ pentru politicile guvernamentale; canalizarea cerințelor și conflictelor prin intermediul procedurilor stabilite; reducerea domeniului de aplicare a politicilor populiste și demagogice de a câștiga puterea și de a face procesul democratic mai accesibil, reprezentativ și eficient [11].

Se poate spune că instituționalizarea partidelor politice are implicații pozitive pentru responsabilitate democratică atât pe verticală, cât și pe orizontală. În cele din urmă, politicienii vor fi mai responsabili pentru liderii de partid în partidele politice cu o organizare dură. În cazul platformelor sau programelor de partid temporare, alegătorii vor întâlni cu siguranță probleme pentru a efectua orice fel de evaluare retrospectivă a partidelor politice și a elitelor. În plus, după cum menționează Zielinski, Słomczynski și Shabad [39, 365-398] în cercetările lor, în cazul în care organizațiile de partid sunt slabe sau nefuncționale, disciplina de partid satisfăcătoare, dezertări și ieșiri de partid, responsabilitatea va fi problematică ca alegătorii să găsească căile de pedepsire a legislatorilor pentru performanța slabă sau lipsa de reprezentare. Acest aspect subliniază, de asemenea, incapacitatea partidelor politice slab instituționalizate să reprezinte interesul alegătorilor lor. În cazul în care sistemele de partide sunt slab organizate, simțindu-se lipsa de rădăcini stabile în societate, sprijinul pentru organizarea și participarea politică tinde să fie la nivel scăzut [1]. De asemenea, nivelul scăzut de instituționalizare a partidelor politice poate avea consecințe negative în ceea ce privește capacitatea de reacție, pentru că membrii de partid văd programele și platformele de partid pur și simplu ca un mijloc eficient de a îndeplini interesele lor particulare, și nu ca un instrument pentru a urmări obiective comune programatice, tinzând spre interese personale, și nu la preferințele alegătorilor [40,

77-92]. În cele din urmă, instituționalizarea slabă a organizațiilor partizane este predispusă spre un discurs populist/carismatic și tendința la interese personale la putere [41]. Scopul acestei investigații este de a testa empiric instituționalizarea partidelor și a sistemului de partide asupra calității globale a democrației. În setul de date vor fi incluse țările est-europene care au avut o experiență semnificativă cu democrația de la căderea comunismului în 1989. Consolidarea democrației se referă la acele regimuri politice care pot fi deja etichetate ca „Poliarii”, la fel ca în teoria calității democrației, care poate fi examinată numai în acele societăți care îndeplinesc un minimum de principii democratice [30].

În urma ipotezelor menționate de mai sus despre importanța partidelor politice și a sistemelor de partide în modelarea calității democrației, acest studiu testează următoarele două propoziții: dacă crește gradul de instituționalizare a partidelor politice, va crește și calitatea democrației; dacă va crește gradul de instituționalizare a sistemului de partide, va crește și calitatea democrației.

Pentru a testa aceste ipoteze, trebuie să fie identificați indicii de instituționalizare și calitate democratică.

Instituționalizarea sistemului de partide în democrațiile est-europene a avut ca sarcină găsirea indicilor operaționali pentru evaluarea empirică. Pentru a analiza instituționalizarea sistemelor de partide în noile democrații est-europene, Mair [42] propune modelul de analiză a sistemului de partide. El evidențiază trei motive principale pentru aceasta. În primul rând, abordarea lui Mair pledează pentru o interpretare a sistemului de instituționalizare care se adresează unui sistem de partid „Core” („modurile principale de interacțiune între partide și modul în care acestea concurează unul cu altul”) [43, 65], permite instituționalizarea sistemului de partide pentru a fi analizate independent de parametrii statici ai subsistemelor (partidele politice). În al doilea rând, cu instituționalizarea sistemului de partide în acești termeni devine posibilă evaluarea gradelor diferite de instituționalizare a sistemului de partide. În al treilea rând, acesta din urmă se poate face pe baza unui număr minim de indicatori fiabili care „prevăd scara largă geografică” [44, 804].

Potrivit lui Mair, instituționalizarea unui sistem de partide are loc numai atunci când modelele de interacțiune între partidele politice în perioade succesive ale guvernării devin previzibile și stabile în timp. În scopul de a marca atunci când un sistem de partide dezvoltă modele de previzibilitate și stabilitatea concurenței inter-partide (pentru funcții administrative) și, prin urmare, pentru a determina dacă acest sistem instituționalizat propune să analizeze trei factori. Primul este modelul de alternanță la guverna-

re. Al doilea factor ține de inovarea sau familiaritatea de alternative de stat, indică dacă există grupuri stabile de partide politice care tind să guverneze împreună (familiaritate). Al treilea factor este accesul partidului la guvernare. Acest lucru indică dacă într-o perioadă de timp selectat toate partidele politice au avut o șansa de a se bucura de funcții în legislativ și guvern, sau dacă unele partide politice au fost excluse definitiv de la participare la guvernare.

Pe baza acestor factori, Mair construiește două tipuri ideale de concurență a partidelor politice. Primul tip este structura deschisă, în cazul în care există: alternanțe parțiale de guvernare; compoziții nestabile de alternanță de guvernare; acordarea accesului la guvernare a tuturor partidelor politice relevante.

Această structură presupune: alternanțe de guvernare totale sau niciuna; alternanțe de guvernare stabilă pe o perioadă lungă de timp; unele partide politice sunt excluse definitiv de la participarea la nivel național la guvernare.

Aceste constatări sunt importante, deoarece pun la îndoială ipoteza generală a instituționalizării sistemului de partide ca o condiție necesară pentru calitatea democrației [45]. Gradul de instituționalizare a sistemului de partide este de o importanță crucială pentru funcționarea eficientă a democrației. Cu alte cuvinte, în cazul în care perioada de instituționalizare a sistemului de partide se întinde de-a lungul timpului, perspectivele unui stat în curs de dezvoltare și tranziție sunt limitate, și, în consecință, calitatea democrației are de suferit.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Mainwaring Scott, Timothy R. Scully. *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford, California: Stanford University Press, 1995.
2. Samuel Huntington (*The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press, Norman, 1991) identifică al treilea val începând cu democratizarea din Portugalia din 1974, urmată de Grecia și Spania. În anii '80, un număr de țări latino-americane au început să se democratizeze. Democratizarea a debutat în 1989 în Europa Centrală și de Est, în fosta Uniune Sovietică și în unele părți din Africa. Mișcări democratice au apărut în aceeași perioadă și în Asia, iar în Taiwan și Coreea de Sud s-au declanșat tranziții de la conducerea autoritară. Al treilea val, după Huntington, este produs de cinci factori-cheie: adâncirea problemelor de legitimitate ale sistemelor autoritare; creșterea așteptărilor în urma boomului economic din anii '60, care a dat naștere la cereri pentru creșterea nivelului de trai și de educație; liberalizarea Bisericii Catolice, ce a determinat transformarea Bisericilor naționale posibile să acționeze ca susținătoare ale reformei; schimbarea politicilor organizațiilor internaționale, alături de orientarea politicii SUA către sprijinirea agendei democratizării și a dreptului omului; efecte demonstrative sau efectul bulgărelui de zăpadă, rezultatul creșterii globale a rețelelor de comunicații.
3. Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Slovacia, Slovenia, România, Ungaria.

4. Lindberg S.I. Institutionalization of Party Systems? Stability and Fluidity among Legislative Parties in Africa's Democracies. in *Government and Opposition*, v. 42, n. 2, 2007.
5. Stockton, H. Political Parties, Party Systems, and Democracy in East Asia: Lessons from Latin America. in *Comparative Political Studies*, v. 34, 2001, n.1.
6. Lewis, P. Democratization and Party Development in Eastern Europe. in *Democratization*, v. 1, 1994.
7. Dix, R. Democratization and the Institutionalization of Latin American Political Parties. in *Comparative Political Studies*, v. 24, 1992, n.1.
8. Randall V. and Svasand L. Party Institutionalization in New Democracies. in *Party Politics*, v. 8, 2002, n. 1.
9. Diamond, L. and Linz, J. Introduction: Politics, Society, and Democracy in Latin America. in Larry Diamond, Juan J. Linz, and Seymour M. Lipset (eds.), *Democracy in Developing Countries: Latin America*. Boulder: Lynne Rienner, 1989.
10. Lewis, P. Party Systems in Post-communist Central Europe: Patterns of Stability and Consolidation. in *Democratization*, v. 13, 2006, n. 4.
11. Diamond, L. Introduction: In search of consolidation. in Larry Diamond, Marc F. Plattner, Yun-han Chu, and Hung-Mao Tien (eds.), *Consolidating the Third Wave Democracies*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1997.
12. Thames, F. and Robbins, J. Party System Institutionalization and the Level of Democracy. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, August - September 2007.
13. Foweraker, J. Institutional Design, Party Systems and Governability – Differentiating the Presidential Regimes of Latin America. in *British Journal of Political Science*, v. 28, n. 4, 1998.
14. Huntington, S. Political Development and Political Decay. in *World Politics*, v. 17, 1965, n. 3.
15. Meleshevich, A. Party Systems in Post-Soviet Countries: a Comparative Study of Political Institutionalization in the Baltic States, Russia, and Ukraine. New York: Palgrave, 2007.
16. Randall, V. and Svasand, L., "Party Institutionalization in New Democracies", in "Party Politics", v. 8, 2002, n. 1.
17. Kreuzer, M. and Pettai, V. Patterns of Political Instability: Affiliation Patterns of Politicians and Voters in Post-Communist Estonia, Latvia, and Lithuania. in *Studies in Comparative International Development*, v. 38, 2003.
18. Morlino, L. *Democracy between Consolidation and Crisis: Parties, Groups, and Citizens in Southern Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
19. Bielasiak, J. On the Institutionalization of Party Regimes in Emerging Democracies. Working Paper, n. 351, Glasgow: University of Strathclyde, 2001.
20. Grzymała-Busse, A. The Effects of Communist Party Transformation on the Institutionalization of Party Systems. in Andras Bozeki and John Ishiyama (eds.), *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Armonk, NY: M. E. Sharpe, 2002.
21. Casal Bertoa, F. Party System Institutionalization in New European Democracies: a Comparative Perspective. Paper presented at the Methodological Paradigms for a New Political Agenda, Graduate Conference, Florence, 12-14 December 2007.
22. Sartori, G. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Volume I, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
23. Riker, W. and Ordeshook, P. *An Introduction to Positive Political Theory*. Englewood

- Cliffs: Prentice Hall, 1973; Scott, W. *Institutions and Organizations*. Thousand Oakes, CA: Sage, 1995.
24. Huntington S. *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press, 1968.
 25. Janda, K. *Political Parties: A Cross National Survey*. New York: Free Press, 1980.
 26. Panebianco, A. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge, UK, 1988.
 27. Jin, Y. Testing Political Party Institutionalization: A Theory and Practice. in *Journal of Political and Military Sociology*, v. 23, 1995.
 28. Lijphart, A. *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, CT: Yale University Press, 1999.
 29. Putnam R. Leonardi R. Nanetti, R. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Published by [Princeton University Press](#), 1993.
 30. Altman, D. and Perez-Linan A. Assessing the Quality of Democracy: Freedom, Competitiveness, and Participation in Eighteen Latin American Countries. In *Democratization*. v. 9, 2002, n. 2.
 31. Inglehart R. and Welzel C. The Role of Ordinary People in Democratization. in *Journal of Democracy*, v. 19, n. 1, 2008.
 32. Dahl, R. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press, 1971.
 33. Magen, A. and Morlino L. (eds.). *International Actors, Democratization and the Rule of Law: Anchoring Democracy?*. New York: Routledge, 2008.
 34. Kitschelt H. Dimitrov D. and Kanev, A. The structure of the vote in post Communist party systems: The Bulgarian example. in *European Journal of Political Research*, v. 2, 1995.
 35. Mainwaring S. and Torcal M. Party System Institutionalization and Party System Theory after the Third Wave of Democratization, in Richard S. Katz and William J. Crotty (eds.) *Handbook of Party Politics*. London: Thousand Oaks, 2006.
 36. Birch, S. *Electoral System and Political Transformation in Post-Communist Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
 37. O'Dwyer C. *Runaway state-building: patronage politics and democratic development*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 2006.
 38. Dimitrov V. Goetz K. and Wollmann H. (eds.). *Governing after Communism: Institutions and Policy*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2006.
 39. Zieliński J. Shabad G. and Słomczyński K.M. Electoral Control in New Democracies: The Perverse Incentives of Fluid Party Systems. in *World Politics*, v. 57, 2005, n. 3.
 40. Levitsky S. Institutionalization and Peronism: The Concept, the Case and the Case for Unpacking the Concept. in *Party Politics*, v. 4, 1998, n. 1.
 41. McGuire, J. *Peronism without Peron: unions, parties, and democracy in Argentina*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1997.
 42. Mair P. The Freezing Hypothesis: an Evaluation. in Lauri Karvonen and Stein Kuhnle (eds.). *Party Systems and Voter Alignments Revisited*. London: Routledge, 2000.
 43. Mair P. Party System Change. in Richard S. Katz and William Crotty (eds.). *Handbook of political parties*. London: Sage, 2006.
 44. Muller W. and Fallend F. Changing Patterns of Party Competition in Austria: From Multipolar to Bipolar System. in *West European Politics*, v. 27, 2004, n. 5.
 45. Diamond L. and Linz J. Introduction: Politics, Society, and Democracy in Latin America. in Larry Diamond, Juan J. Linz, and Seymour M. Lipset (eds.). *Democracy in Developing Countries: Latin America*. Boulder: Lynne Rienner, 1989.

DIMENSIUNEA AXIOLOGICĂ A INTEGRĂRII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA

Rodica RUSU, *doctor în științe politice,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

The paper analyses the value dimension of the European integration process. The Republic of Moldova is engaged in the process of democratization and European integration. Both processes are interconnected and mutually conditioned. In this context, the role of European political values adopted in the Republic of Moldova is indisputable.

New institutions of democracy are based on core values, they represent values himself. The establishment and development of relations between Moldova and the European Union by signing the Partnership and Cooperation Agreement, the Action Plan does not represent anything other than ways to transfer European values in society; democracy is recognized as the Supreme value in legal documents.

Enrolling in the neighborhood policy of the European Union, the Republic of Moldova, through membership of the Eastern partnership continues to acquire European values at the same time to influence the character of process of democratization.

Noile instituții ale democrației au la bază valori fundamentale, ele însele reprezentând valorile. Stabilirea și dezvoltarea relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare, realizarea Planului de Acțiuni nu reprezintă altceva decât modalități de transfer ale valorilor europene în societatea moldovenească, democrația fiind recunoscută drept valoare supremă în actele normative comunitare.

Articolul 1a din Tratatul de la Lisabona stipulează: „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați. Uniunea Europeană urmărește să promoveze pacea, valorile sale și bunăstarea popoarelor sale” [1].

Mai mult decât atât, alte valori des invocate sunt: unitatea, egalitatea, libertatea, statul de drept, păstrarea identității și tradițiilor naționale, toleranța și pluralismul. Rămâne însă de discutat modul în care aceste valori

sunt cele care motivează deciziile statelor europene sau dacă ele sunt prezente în interacțiunea pe care UE o are cu alte state și entități internaționale.

Un alt document important, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, face referință la valorile indivizibile și universale ale demnității umane, libertății, egalității și solidarității; principiile democrației și statului de drept [2].

Valorile europene se regăsesc în mare parte în cadrul valorilor general-umane și sunt preluate de către Republica Moldova, care aspiră să devină cu adevărat un stat european. Înscriindu-se în aria politicii de vecinătate a Uniunii Europene, Republica Moldova, prin calitatea de membru al Parteneriatului Estic, continuă să preia valori europene, și, în același timp, să influențeze și caracterul procesului de democratizare.

Un act normativ care la fel face referire în mod prioritar la valorile europene este Foaia de parcurs 2012–2013, Parteneriatul Estic: dimensiunea bilaterală [3], adoptat la Bruxelles în luna mai 2012, specifică măsurile ce urmează a fi întreprinse de statele membre ale Parteneriatului Estic, reieșind din contextul respectării valorilor europene. Este stipulat la începutul documentului: „Obiectivul asocierii politice și integrării economice se referă la implementarea valorilor și principiilor comune ale libertății, democrației, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale umane și a statului de drept prin:

1. organizarea și desfășurarea alegerilor democratice în conformitate cu standardele internaționale;
2. libertatea de asociere, exprimare și de întrunire;
3. existența presei libere și mass-media;
4. statul de drept, administrat de un sistem judiciar independent, și asigurarea dreptului cetățenilor la un proces echitabil;
5. lupta împotriva corupției;
6. reforma de securitate și judiciară (inclusiv a poliției) și stabilirea controlului democratic asupra forțelor de securitate și cele armate;
7. respectarea altor drepturi ale omului (abolirea pedepsei capitale, libertatea religiei, nediscriminarea pe bază de gen, orientare sexuală, nediscriminarea minorităților, drepturile copilului, abolirea torturii și tratamentelor inumane).

Elementul definitoriu al Politicii Europene de Vecinătate ca instrument de politică externă al UE rezidă în dimensiunea sa de europenizare, înțelegând ca promovarea transformărilor politice, economice și sociale prin asimilarea și instituționalizarea valorilor, principiilor, normelor și regulilor comunitare în politicile interne ale statelor vecine.

Această relație se bazează pe recunoașterea valorilor comune, angaja-

mentul reciproc în domeniile statului de drept, buna guvernare, respectarea drepturilor omului, inclusiv drepturile minorităților, promovarea de bună vecinătate, precum și principiile economiei de piață și dezvoltarea durabilă. Valorile comune ale UE reprezintă un stimulent pentru continuarea reformelor juridice, politice și economice în țările vecine [4].

Una din trăsăturile politicii europene de vecinătate (PEV) este ideea de apartenență comună la valorile europene. În acest context, oficialii europeni au invocat deseori în discursurile publice apartenența Republicii Moldova la comunitatea de valori europene. În cadrul vizitei lui Catherine Ashton, vicepreședintele Comisiei Europene, Înaltul Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate în Republica Moldova, la 3 martie 2011, premierul Vlad Filat a menționat că obiectivul principal al Republicii Moldova este integrarea europeană. „Republica Moldova este țară europeană, iar cetățenii ei sunt europeni. Este timpul ca cetățenii Republicii Moldova să beneficieze de tot ceea ce înseamnă valori europene”.

La cel de-al doilea Forum Uniunea Europeană – Republica Moldova, care s-a desfășurat la 22-23 octombrie 2012, la Berlin, Ștefan Füle, comisarul pentru extindere și politica europeană de vecinătate, a afirmat: „Deoarece Moldova este tot mai aproape de Uniunea Europeană, sper la o Republică Moldova prosperă, loială față de valorile noastre, consolidată, modernizată și reintegrată în familia europeană. Dar aceasta este mai mult decât o speranță. Aceasta este o perspectivă reală, solid fundamentată în munca grea și pro-activă a diplomației, ceea ce face relația Uniunea Europeană-Republica Moldova să reflecte un parteneriat solid, de încredere, eficient și benefic. Vreau să laud Republica Moldova, guvernul său și cetățenii săi pentru angajamentul lor remarcabil vizavi de inițiativele noastre comune – fie ele în domeniul comerțului, vizelor sau dialogului politic și de coordonare [5].

Aceleași idei se desprind și din discursul lui José Manuel Barroso, care a vizitat Republica Moldova la 29-30 noiembrie 2012. Președintele Comisiei Europene s-a referit la faptul că „nu există nici o îndoială că Moldova aparține Europei și că deja împărtășește o cultură, o limbă și o istorie comună cu Uniunea Europeană. Aparțineți marii familii europene de națiuni. Vreau să vă asigur de faptul că Uniunea Europeană va continua să fie alături de voi, de poporul Moldovei, în procesul de realizare a planurilor Dvs. ambițioase de reformă. Dacă veți menține viteza și veți intensifica profunzimea reformelor, sunt convins că alegerea voastră europeană va aduce rezultate” [6].

În vederea realizării vectorului extern de integrare europeană, Republica Moldova a adoptat o serie de acte normative care se referă la modul de preluare a valorilor europene, de instituționalizare a acestora în societate. Unul dintre acestea este Strategia Europeană a Republicii Moldova pentru perioa-

da 2007–2013. Strategia prevede o serie de reforme în anumite domenii ale vieții sociale, printre care:

Susținerea în dezvoltarea democratică și în buna guvernare: reforma de administrare publică și managementul finanțelor publice; supremația legii și reforma sistemului judiciar; drepturile omului, dezvoltarea societății civile și guvernarea locală; educația, știința și contacte de la om la om / schimburi între instituții;

Susținerea în reforma sistemului judiciar și crearea capacității administrative: promovarea comerțului reciproc, îmbunătățirea climatului investițional și consolidarea reformei sociale; aspecte ale sistemului judiciar specifice domeniului;

Susținerea în reducerea nivelului sărăciei și în creșterea nivelului economic: educația, sănătatea, infrastructura regională / municipală și dezvoltarea economică [7]. Sensul realizării acestor reforme constă în apropierea Republicii Moldova de standardele europene.

O altă modalitate de preluare a valorilor comunitare o reprezintă implementarea programelor comune pentru Republica Moldova ale Consiliului Europei și Uniunii Europene. Programele comune constau dintr-un șir de activități convenite de către Comisia Europeană și Consiliul Europei, în consultanță cu guvernele țărilor în cauză, destinate pentru facilitarea și susținerea reformei legislative și instituționale. Cursurile de instruire, rapoartele experților și consultațiile acordate guvernelor, conferințele, atelierile de lucru, seminarele și distribuirea publicațiilor reprezintă metode obișnuite de lucru. Comisia Europeană și Consiliul Europei oferă finanțare comună a programelor, iar Consiliul Europei este responsabil de implementarea acestora. În majoritatea cazurilor, finanțarea este acordată conform principiului 50-la-50, iar în alte cazuri, Comisia Europeană contribuie cu mai multe resurse, ca proporție. Un număr mare de Programe comune (Joint Programmes) au fost elaborate împreună cu Inițiativa europeană pentru democrație și drepturile omului (EIDHR) a Comisiei Europene. Sunt peste 180 de programe comune ale Uniunii Europene și Consiliului Europei în ultimii 15 ani.

Profitând de participarea sa pe picior de egalitate în cadrul Consiliului Europei, țara noastră are oportunitatea de a lansa concomitent statelor membre ale UE mesajul cu privire la principala prioritate a politicii sale interne și externe – integrarea în Uniunea Europeană, informându-le și solicitându-le concursul în realizarea obiectivelor strategice ale Guvernului Republicii Moldova, soluționarea problemei transnistrene, asigurarea respectării drepturilor omului.

Un program încheiat este Programul Comun al Comisiei Europene și

Consiliului Europei privind Suportul Democrației în Republica Moldova [8]. Acesta răspunde necesităților autorităților în reformarea și eficientizarea activității mecanismelor de protecție a drepturilor omului, consolidarea dialogului politic și dezvoltarea mass-mediei pluraliste. Programul și-a propus să aplice standardele europene în activitatea sistemului judiciar, serviciului de urmărire penală, poliției, instituției ombudsmanului, mass-mediei și Parlamentului Republicii Moldova. Programul a fost constituit din șapte componente de bază, fiecare având un șir de obiective specifice. Una dintre componente vizează evaluarea legislativă a cadrului legal (la fel și proiectele de legi și hotărâri) în conformitate cu standardele europene și a „lacunelor în implementare”, cu accent pe sistemul judiciar, serviciul de urmărire penală și poliție.

Programul Comun Uniunea Europeană – Consiliul Europei privind „Consolidarea reformei judiciare în țările Parteneriatului Estic” vizează sprijinirea procesului continuu de reformă a sistemului judiciar din Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova, Ucraina și Belarus prin schimbul de informații și schimbul de bune practici. Acesta are un buget de 923,995 € și durează din martie 2011 până în septembrie 2013 [9].

Realizarea programelor comune ale Consiliul Europei și Uniunii Europene în Republica Moldova reprezintă mijloace prin care are loc accelerarea procesului de democratizare a societății. De capacitatea Republicii Moldova de implementare corectă a programelor și reformelor depinde consolidarea securității democratice a organizațiilor internaționale și ritmul reformelor în vederea realizării integrării europene.

La 21 noiembrie 2012, IDIS „Viitorul” și Fundația Soros-Moldova au prezentat Indicele de Integrare Europeană al Parteneriatului Estic. Studiul, elaborat de experți din mai multe țări (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Moldova și Ucraina), reflectă progresul privind procesul de integrare europeană a țărilor Parteneriatului Estic, menționate mai sus, din perspectiva mai multor sectoare: implementarea democrației (sistem electoral, drepturile omului, justiție independentă, combaterea corupției, transparență decizională etc.); economia de piață și Acordul de Comerț Liber Cuprinzător și Aprofundat (DCFTA); dialogul politic; participarea societății civile ș.a [10].

În topul celor șase țări comparate în studiu, Republica Moldova deține primul loc (0.69 puncte), fiind urmată de Georgia, Ucraina, Armenia, Azerbaidjan și Belarus, care încheie topul. Potrivit studiului, Moldova a acumulat mai multe puncte decât alte țări la capitolul democrație: proces electoral (0.88 puncte); combaterea corupției (0.75 puncte); calitatea administrației publice (0.79); libertatea presei (0.71); drepturile omului (0.68); justiție independentă (0.66) etc. Experții consideră că, deși țara noastră se află în top

În acest an, înregistrând indicatori mai buni în mai multe domenii, sunt mari rezerve pentru îmbunătățirea rezultatelor.

Analizând studiul, putem observa că pentru toate statele este caracteristică o distribuție neuniformă a progreselor realizate pe diferite domenii. Georgia are rezultate mai bune la capitolele: comerțul de bunuri, Acordul de Comerț Liber Cuprinzător și Aprofundat (DCFTA), justiție independentă și combaterea corupției. Ucraina a înregistrat rezultate mai slabe în domeniul economiei de piață, dar are rezultate mai bune în sectoarele energetic, transportului, securității și justiției. Armenia a înregistrat rezultate bune în sectorul energetic și cel al transportului, precum și în politicile elaborate în domeniul culturii, educației, mass-mediei. Aceleași rezultate în aceste domenii le-a înregistrat și Azerbaidjan. La polul opus, Belarus este țara cu cele mai mici performanțe înregistrate.

Drepturile și libertățile civile sunt cel mai frecvent încălcate în Belarus și mai respectate în Moldova și Georgia. Lider în aplicarea instrumentelor legale anti-discriminare este Ucraina, iar la o distanță mică de aceasta se află Moldova și Armenia. Totuși, Moldova are restanțe la acest capitol, deoarece nu a ratificat unele protocoale în acest sens. Deocamdată, Moldova, alături de Georgia, a implementat cele mai multe pârghii pentru a asigura un sistem judiciar independent, dar, se precizează în studiu, mai persistă amestecul politic în justiție [11].

Această stare de lucruri este reflectată și în rapoartele ce țin de realizarea Planului de Acțiuni privind regimul liberalizat de vize. Rapoartele specifică faptul că, Republica Moldova demonstrează un nivel ridicat de armonizare cu standardele Uniunii Europene și depășește alte țări ale Parteneriatului Estic la capitolul democrație, dar și contacte ale cetățenilor moldoveni cu cei din UE și perfecționarea sistemului instituțional în conformitate cu politicile integrării europene [12, 13]. Armonizarea legislației la fel reprezintă o metodă de transfer a valorilor europene, codificarea acestora prin norme politice.

Strategia de Informare și Comunicare pentru Integrare Europeană a Republicii Moldova a fost aprobată la 1 februarie 2008. Deși actul respectiv specifică că “obiectivul primordial al guvernului este de a asigura o mediatizare a implementării eficiente a prevederilor documentelor bilaterale moldo-comunitare care promovează dezvoltarea relațiilor Republica Moldova-UE, iar măsurile întreprinse (*inclusiv implementarea Strategiei respective, n.r.*) au drept scop aprofundarea și apropierea graduală a Moldovei de valorile europene, ceea ce va solda, în ultimă instanță, cu integrarea deplină în UE”, considerăm că această Strategie nu și-a realizat obiectivele propuse [14].

Aceste afirmații sunt suplinite de rezultatele cercetărilor sociologice.

Conform Barometrului de Opinie Publică din noiembrie 2012, dacă ar fi să aleagă între integrarea în UE sau Uniunea Vamală Rusia – Belarus – Kazahstan, cetățenii Republicii Moldova, în proporție de 16,1%, preferă integrarea în UE și 22,5% – integrarea în Uniunea Vamală Rusia – Belarus – Kazahstan. În perioada guvernării PCRM nivelul de acceptare a integrării europene ajungea până la 75%, un segment semnificativ de cetățeni ar vota ambele opțiuni, în dependență de conjunctură, numai pentru a oferi o șansă de dezvoltare Republicii Moldova într-un proiect regional. Surprinzător este numărul de indeciși care reprezintă mai mult de jumătate din cei intervievați (58,4%), fapt ce denotă o lipsă evidentă de înțelegere a celor două modele integraționiste [15].

Aici problema constă în lipsa unei politici coerente, consistente și continue de informare și comunicare cu cetățenii Republicii Moldova privind procesul de integrare europeană și dezvoltarea relațiilor Republicii Moldova cu UE [16, p. 2].

La un eventual referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la UE ar vota pentru aderare 55% respondenți, și exact la aceeași întrebare, însă care vizează aderarea la Uniunea Vamală (RBK), dispoziții pro-aderarea exprimă un număr asemănător de cetățeni (56%) [17].

Considerăm că numărul susținătorilor procesului de integrare europeană este determinat de doi factori. În primul rând, menționăm factorul extern – euroscepticismul (manifestat inclusiv de către cetățenii europeni), criza euro, problemele interne cu care se confruntă UE au erodat într-o oarecare măsură și imaginea comunității, au afectat gradul de viabilitate a proiectelor integraționiste etc. Cel de-al doilea factor, intern, se manifestă prin caracterul guvernării AIE -2, nerealizarea reformelor promise, tergiversarea procesului liberalizării regimului de vize, momente care influențează gradul de legitimitate a populației față de perspectiva integraționistă. În acest context, opțiunea de integrare europeană este corelată de succese/insuccese ale forțelor de la guvernare. Susținerea cetățenilor Moldovei față de evoluția integrării europene nu a fost foarte constantă în ultimul deceniu. Scăderea ratei de aprobare în perioada 2007-2012 este o tendință vizibilă și îngrijorătoare. Probabil, o parte din această scădere poate fi atribuită progresului slab al reformelor aferente integrării europene, impactului redus al acestor reforme asupra bunăstării cetățenilor și înstrăinării populației de la procesul de luare a deciziilor, în general, și de la politica de integrare europeană, în special. Sperăm că se va atesta o susținere sporită odată ce Republica Moldova va înregistra progrese importante în relațiile cu UE, inclusiv semnarea Acordului de Asociere în 2013.

Menționăm importanța aspectelor beneficiilor economice față de valorile

sociopolitice. Conform aceluiași Barometru de Opinie Publică din noiembrie 2012, observăm că cetățenii Republicii Moldova asociază integrarea europeană cu regim de vize liberalizat, sporirea numărului locurilor de muncă și creșterea nivelului de trai, creșterea veniturilor și investițiilor, oportunități mai bune în găsirea unui loc de muncă în țările europene. Pentru susținătorii aderării Moldovei la UE, posibilitatea călătoriilor libere în Europa se remarcă drept cea mai votată opțiune.

Remarcăm un nivel redus de autoidentificare cu Europa, ceea ce este una din provocările principale pentru politica de integrare a Moldovei. Sentimentul de a te considera european sau împărtășirea tradițiilor culturale europene, elemente ale identității europene sunt slab identificate de către populație, prevalând beneficii economice. Prin urmare, insistăm asupra impactului valorilor europene asupra formării identității europene a tinerilor din Republica Moldova.

În acest context, reiterăm faptul că guvernul are nevoie de o strategie mai bună de informare a publicului privind vectorul de integrare europeană, pentru a consolida susținerea din partea populației. Principalii beneficiari ai integrării europene – cetățenii Moldovei – nu sunt informați adecvat despre implicațiile și conținutul real al etapei curente de integrare europeană a țării. Integrarea europeană este percepută de cetățeni mai degrabă ca un proces virtual, ce nu îi influențează în mod real și direct. Lipsa informațiilor și comunicării strategice din partea conducerii riscă să îndepărteze cetățenii și mai mult și să lase guvernul cu mai puține opțiuni de politică pe termen lung. Este necesară o strategie de comunicare mai coerentă pentru a modela un public bine informat, ce ar oferi în mod conștient susținere politică reformelor dificile ce vor fi implementate în viitorul nu atât de îndepărtat [18].

Calitatea de membru al Republicii Moldova în Parteneriatul Estic reprezintă o șansă în plus de a accelera realizarea (nu mimarea) reformelor pe calea integrării și a facilita acest proces de tranziție și armonizare a cadrului legislativ național la rigorile și standardele Uniunii Europene.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Tratatul de la Lisabona <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:RO:PDF>
2. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene <http://eur-lex.europa.eu/ro/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303RO.01000101.htm>
3. Eastern Partnership Roadmap 2012-13: the bilateral dimension. Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit
4. European Neighbourhood Policy Strategy Paper, COM (2004) 373. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

5. Forumul Moldo-German <http://www.fmg.md/forumul-ue-republica-moldova-berlin-22-23-10-2012/>
6. Speech by President Barroso: „European Union and .Moldova: a journey to share” http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-888_en.htm?locale=en
7. Strategia Europeană a Republicii Moldova pentru perioada 2007–2013.
8. Consiliul Europei și Uniunea Europeană vor aloca 4 mil. euro pentru susținerea democrației în Moldova. <http://www.azi.md/ro/story/11987>
9. http://www.csj.md/news.php?menu_id=355&lang=5
10. <http://www.viitorul.org/doc.php?l=ro&idc=296&id=4042&t=/STUDII-IDIS/Relatii-internationale/Indicele-Integrarii-Europene-al-tarilor-Parteneriatului-Estic>
11. <http://www.viitorul.org/doc.php?l=ro&idc=296&id=4042&t=/STUDII-IDIS/Relatii-internationale/Indicele-Integrarii-Europene-al-tarilor-Parteneriatului-Estic>
12. First progress report of the implementation by the Republic of Moldova of the Action Plan on Visa Liberalisation http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/20110920/MD%20VLAP%201st%20Progress%20Report%20SEC%202011%201075_F_EN_DOCUMENT_TRAVAIL_SERVICE.pdf
13. Second progress report on the implementation by the Republic of Moldova of the Action Plan on Visa Liberalisation http://2012.europa.md/images/dox4download/2012-02-09_Cel-de-al-II-raport-progres_Brussels.pdf
14. <http://www.viza.md/content/hot%C4%83r%C3%AEEa-guvernului-rm-pentru-aprobarea-strategiei-de-comunicare-cu-privire-la-integrarea>
15. Institutul de Politici Publice, „Barometrul de Opinie Publică, noiembrie 2012,” http://ipp.md/public/files/Barometru/Prezentare_2012-2.pdf
16. Bucătaru V. Lipsa unei strategii de comunicare eficiente privind vectorul european: moft sau necesitate? Buletin de politică externă al Moldovei, nr. 58, Ianuarie, 2013.
17. Institutul de Politici Publice, „Barometrul de Opinie Publică noiembrie 2012,” http://ipp.md/public/files/Barometru/Prezentare_2012-2.pdf
18. Aspirațiile europene și dezvoltarea umană a Republicii Moldova: Raportul Național de Dezvoltare Umană, Chișinău, s. n., 2012.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ТЕХНОКРАТИЗМ ВЧЕРА И СЕГОДНЯ:
ЕГО ПЛЮСЫ И МИНУСЫ НА ПУТЯХ
СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОГРЕССА

Иван Михайлович ВАРЗАРЬ, доктор политических наук,
академик Украинской Академии политических наук,
Национальный педагогический университет
им. М.П. Драгоманова (г. Киев, Украина),
Лилия Михайловна ЗАЙЧЕНКО,
старший преподаватель кафедры политических наук
Национального педагогического университета
им. М.П. Драгоманова (г. Киев, Украина)

Summary

In the article a quite advanced framework of political science – concept of political technocracy – is being interpreted in polysemous way. The ideological sources of the concept are found in a vague metaphysical triad of the Ancient Hellenes – „technicism – atomism – machinism”. Henri de Saint-Simon (first quarter of the XIX century) is proclaimed as a founder of the concept within the political science. Contribution and adjustments to the theoretical part of the concept of Americans from T. Veblen (20th years of the XX century) to D. Bell (70th years of the XX century) and from that time to R. Thaler (first decade of the 2000s) are also taken into account. Ukrainian and Moldovan practice during the era of political reformation in 1990-2000’s, which can be described by a Ukrainian folk slang „ne vse tak stalosya, yak gadalosya”, – is being characterized by several analytical and critical strokes.

Поиску наукой смыслов и целей, методов и средств убыстрения социоцивилизационного прогресса нет конца. И не будет ему конца. Ибо человека вечно манит „горизонт завтрашнего счастья”, как минимум, – его ситуативно жгуче мучает вопрос: „А что там, за горизонтом?..”. На путях этого перманентного поиска (*Н. Винер* однажды назвал его „исследовательским зудом”) в светлых головах учёных возникают всё новые и новые мыслительские саентологемы, – новые (1) идеи, (2) концепции, (3) теории, (4) науки (научные дисциплины).

В последние три-четыре года на Западе становится „беспокойно модной” саентологема „толчка” (*Nudge*). Её автор – американский политолог *Р. Талер* (*Richard H. Thaler*) именует её по-разному, – то „идеей”, то „методом”, то „политической теорией”, а то даже и „новой наукой о политическом выборе” [1, с. 212-216]. Сам *Талер* объясняется таким образом: „Под толчком мы понимаем *всё то, что влияет на наш выбор...* Мы считаем, что пришло время для тех институций, –

включая правительство! – которые при помощи науки о выборе и мягкого толчка ... могли бы сделать жизнь людей более лёгкой, а, введя их в русло благоприятного выбора, сделали бы их жизнь ещё лучше” [1, с. 214].

В нескольких работах последних лет американец резонно замечает, что его „толчковая концепция” не возникла „на голом пространстве”, что её предшественниками были „атомизм” и „машинизм” античной поры, „технократизм” и „кибер-технологизм” Нового и Новейшего времён. Эти признания и уточнения приободрили нас, авторов статьи, и мы про себя констатировали: так это же и есть генезис много лет исследуемого нами политического технократизма, который мы реалистически называем уже не идеей, ещё не теорией, но точно *политологической концепцией*. Заглянем в её историологические анналы.

Идея совершенного природного или общественного организма, жизнедействующего своей же внутренней энергией и лишь „подтолкнутого” эпизодическими импульсами извне, – это идея-концепт из контекстов классической философии Антики (с V в. до н. э.). Тогда философский концепт бытийствовал в довольно расплывчатом и раздвоенном виде, – в виде (1) атомистической идеи и (2) идеи „мира как совершенной машины”. Акцент на „эпизодические импульсы / вмешательство извне” в дела земных людей в те же античные времена воплотился в трагико-эллинический казус „*Deus ex machine*”. Вплоть до первоначал эпохи Европейского Просвещения вокруг механистического концепта – почти непрерываемое молчание.

Вплоть до сердцевинных лет эпохи Возрождения вокруг концепта – почти непрерываемое молчание. Механико-философские и универсалистски-мировоззренческие исследования *Н. Коперника*, *Г. Галилея* и *И. Ньютона* (если иметь в виду, главным образом, Европу) во многом поставили под сомнение объективную необходимость технико-идеологического вмешательства небожителей в дела земных. Конечно же, исключая тут дела внутрицерковные и политико-правленческие в странах, которые к порогу XVIII в. ещё не стали абсолютистскими.

Механицизм как мировоззренчески-технократический принцип практически начал самоутверждаться в начале эпохи Нового Времени (с середины XVII в.). Основное для него – это *тенденция уподобления* общественных процессов и институтов действиям механизмов машины. Эта мысль рельефно прослеживается в мышлении титанов Возрождения, особенно начиная со времён великих открытий *И. Ньютона*, который пришел к выводу, что Вселенная представляет собой

„огромный часовой механизм, работающий с высокой степенью точности” [2, с. 29].

Двести лет спустя механистически-параллелистическая мысль *И. Ньютона* „Вселенная – общество” передалась *А. Смит* дуалитетом: „общество – технический механизм”. В трактате „Исследования о природе и причинах богатства народов” (1776 г.) он проводил логические параллели между машиной и экономикой, доказывая, что последняя „тоже является системой”, а коли так, то внутренняя организация и способы функционирования всемыслимых общественных систем „во многом подобны машинам” [3, с. 484].

Применение механицистских подходов к рассмотрению политических явлений можно проследить и в размышлениях *Дж. Мэдисона* (четвертого Президента США), который подчеркивал необходимость включения в Конституцию страны положения об „основах механизмов управления”. В свою очередь, его младший современник, британец лорд *В. Кромер* в Великобритании начала XIX в. рассуждал о создании „имперского правительства, которое гарантировало бы согласованную работу различных частей управленческого механизма” в метрополии и обширных колониях. Властный центр в таких ситуациях выступает в качестве „планового бюро”, распространяющего свое влияние на способ существования и функционирования всех социальных групп, нацеленного на их всеобъемлющее втягивание в орбиту своей воспроизводящей деятельности, не заботясь при этом о сохранении „особой природы” этих групп и о реализации их специфических потребностей, интересов и инициатив [3, с. 236-237].

Однако, как видно, после *И. Ньютона* названные техномеханицисты чуть ли не без оглядки углублялись в „прагматику” коллизии, и в лагах своего мышления в цепи „общество – машина” упустили из вида звено „человек”. Оказалось, что задолго до них над этим задумывались фундатеры философии европейского Просвещения. Нами установлено, что ещё в 30-х годах XVIII в., так сказать, „комплексно” – да ещё почти „в политологическом ракурсе” – к концепту подошёл немец *Христиан Вольф*, потрясший философский мир начала „просвещённого века” знаменитым афоризмом „Мир есть машина” (1732 г.). Через пятнадцать лет (1747 г.) ему будет вторить – уже „чисто по-человечески” – француз *Ж.-О. Ламетри* трактатом „Человек-машина”. На „механицистскую философию” *Вольфа* стали пристальней смотреть все современники. Оказалось, что для него философия – это „наука о всевозможных предметах в природе и обществе”, технически и человеческим образом исследующая в них „не отдельные фак-

ты, а механизмы их взаимосвязей, причин и оснований” [2, с. 12-13]. Это – цитата из его знаменитого трактата „Рациональная психология” (1734 г.).

Когда же сам *Х. Вольф* акцентней и про себя стал всматриваться в логику спряжения тенденций, сил и влияний между „столбцами” образовавшейся „машинистской триады” („взаимосвязи – причины – основания”), – заметил один его современник, – „он ахнул и произнёс дотоле неведомое слово „волюнтаризм” [2, с. 8].

Это было изречено в 1734 году. Все позднейшие „дотачивания сюжета” (или, как выразился один – уже современный – русский политолог, – „психологизации политической науки” [4, с. 53]), – „Человек-машина” *Ж.-О. Ламетри* (1747 г.), „Мир как воля и представление” *А. Шопенгауэра* (1818 г.), „Общество и общности” *Ф. Тённиса* (1887 г.), „Эссе Ното” *Ф. Ницше* (1888 г.) и др., – все эти по-своему гениальные творения только возводятся в продолжение первоначально сформулированной мысли *Х. Вольфа*: гуманистическая философия может – и то сослагательно! – оправдать вмешательство в повседневную жизнь людей только со стороны Бога и абсолютного монарха, но желательно, просвещённого правителя.

Относительно упомянутого Вольфовского „восклицания” есть и такое мнение: слово „волюнтаризм” будто бы впервые выдвинуто в исследовательский оборот много позже, – через 150 лет, – немецким социологом *Фердинандом Тённисом* в книге „Общество и общности” (1887 г.) [4, с. 53]. Как бы то ни было, – в этой коллизии гнездится один из генезисных пунктов исследуемого нами теоретического концепта. Ибо же сторонне-волевое (как правило, – авторитарное, силовое и некомпетентное) вмешательство в дела политической сферы всегда было, есть и будет деструктивным волюнтаризмом!

Мотивированное / безмотивное, чьё-то технико-механическое, но волюнтарное и негативное, по сути, вмешательство в мерно текущую политическую жизнь стран, народов, обществ и государств особенно самоочевидным стало в начале XIX в. – на фоне отнюдь не-мирных эффектов Великой Французской революции и завоевательских войн *Наполеона I*. Этот негатив чуть смягчили три политико-правовых творения *Наполеона I*, – Гражданский кодекс (1804 г.), Торговый кодекс (1808 г.) и Криминальный кодекс (1811 г.), а также открытый с его одобрения в 1801 г. „Институт идеологии” *Дестют де Траси*. Однако, мимо указанного вселенского негатива проскользнула политолого-этнологическая мысль даже таких гуманистических гениев, как *Й.-В. Гёте*, *К.-А. де Сен-Симон*, *А. де Токвиль*, *Ж. Мишле*...

Подойдём к теме ещё ближе... Обычно считается, что технократическая концепция, – словно богиня *Афродита* из волн морских, – возникла одновременно и „в законченном виде” лишь в 1920-х годах в трудах американских экономических социологов *Т. Скотта* и *Т. Веблена*, существенно же она доработана в 60 – 80-х годах XX в. *Д. Беллом*, *Э. Тоффлером*, *Дж. Мартином*, *Дж. Гэлбрейтом* и др. [4, с. 374]. Эта констатация верна, большей частью, применительно к США соответствующих лет XX века.

Всемирноисторическое же начало благородному, осенённому наукой политическому технократизму положил в первой четверти XIX в. упомянутый *Сен-Симон*. Мы только что укоряли его за одно слепое неведение, теперь будем позитивистски любоваться его светлой научной прозорливостью. Ибо же есть за что... Собственно говоря, *его мы и считаем творцом современной концепции именно политического технократизма*. Докажем это несколькими супер-лапидарными арабесками.

Основная заслуга *К.-А. де Сен-Симона* состоит в осмысленно-компетентном проектировании техницистской идеологии (отчасти заимствованной у *Д. де Траси*) на институты и креативные отношения людей в политической сфере. Глобальной значимости является главная идея *Сен-Симона* – идея особой миссии людей, обладающих точным научным знанием по теоретическому обоснованию и гуманистическому облагораживанию структур политической власти, парламентских законодательных актов, перспективных проектов легитимных властей и правительственных программ социально-экономического развития любой, абстрактно взятой страны.

Политические технократы у *Сен-Симона* – это довольно богатые люди, однако, это люди, „понимающие толк в управленческих делах”. В основном, это промышленники, гуманитарные учёные, художники, инженеры и „все люди, разделяющие либеральные идеи”. Главное состоит в том, что все они „шествуют под знаменем прогресса человеческого духа...” [5, с. 215]. Это – из „Письма женевого обитателя к современникам”, 1802 г. Но дальше – больше. В обширном „Труде о всемирном тяготении” (1813 г.) он уточнил наиболее существенный акцент своей концепции: политические технократы – это „класс особых людей, способных *придать политике положительный характер*”, – и, однако, „*только при условии* применения новой (технократической. – Авт.) теории к политической науке” [5, с. 220, 221].

Наконец, в „Катехизисе промышленников” (1823–1824 гг.) *Сен-Симон* конкретизирует параметры конечного кратологического эф-

фекта правленчески-управленческой деятельности политических технократов. В условно взятой стране, доказывал он тогда не самоочевидное, – этот эффект априори может оказаться положительным в силу того обстоятельства, что „общее политическое стремление громадного большинства общества состоит в том, чтобы им управляли возможно дешевле, чтобы им управляли возможно мягче, чтобы им управляли наиболее способные люди, – да при том так, чтобы общественное спокойствие было вполне обеспечено” [5, с. 231].

После К.-А. Сен-Симона высшего теоретического полёта исследуемая нами политико-технократическая концепция, к сожалению, не знала и до сих пор не знает. К ней, в лучшем случае, добавляли существенно значимые / малозначимые, но новые и новые нюансы и детали, грани и аспекты. Пунктирно и „рамочным образом” всмотримся в глубины некоторых коррекций и креативных подвижек в мыслях и проектах исследователей нашей концепции, реализованных в период с 50-х годов XIX в. и до 10-х годов XXI века.

Некоторый мировоззренчески-функциональный подъём исследуемая концепция предметно ощутила в контекстах политико-философской мысли в середине и второй половине XIX в., – и особенно зримо – в разноформатных работах компактной группы учёных из тех центральноевропейских стран, которые оказались „по-своему перепаханными” буржуазно-демократическими революциями короткой эпохи „весны народов” (1848-1852 гг.). Некоторые политолого-технократические новеллы самим тем временем были „вписаны” в революциологические проекты и манифестации той эпохи междустрочными реминисценциями.

В частности:

– Венгр *Ференц Деак* (1851 г.), „заострённым пером прочитавши” „Демократию в Америке” *А. де Токвиля*, воскликнул: „Этой стареющей демократии, как, впрочем, и нашей вовеки юной монархии, явно не хватает либерально-технократического партполитикоса” [6]. И – вместе с соратниками *Л. Телеки* и *Й. Йотвешем* создали „Либеральную партию Венгрии”, которая, – уже и в австро-венгерском двуцентровом комплексе, целых полвека (вплоть до начала 1918 г. и „до Трианона”), – играла существенно-конструктивные роли в жизни объединённой монархии и Европы.

– Австриец *Карл Реннер* (он же – *Р. Шпрингер* и *Sinopticus*), много лет будучи в Австро-Венгрии парламентарием, министром иностранных дел, дипломатом, премьером и Президентом Австрии (1945–1950), предпринимал неоднократные (успешные / полууспешные) попыт-

ки „имплантации” политико-технократического феномена в политическую жизнь многонародной Австро-Венгрии (1867– 1918). В его креативе – многочисленные парламентские законопроекты, правительственные программы, дипломатические документы и акции, партийно-политические проекты и т. п. Однако, его инициативы (всегда теоретически отточенные), как правило, „рогом упирались” в контурно-овальные углы „в принципе неразрешимого дуалитета „нации – государство”. В эпизодической газетной статье конца XIX в. он назвал этот дуалитет „кубатурой круга”. Имея в виду под „нациями” – многонародное общество, а под „государством” – „чиновных политократов всех мастей, всегда защищающих интересы *только одного своего народа*”, – он писал: „Постулаты нации и государства взаимоотносятся как квадрат к кругу. Квадратуры круга никем ещё не найдено, – тем же самым образом никогда не будет найдено волшебной формулы, устраняющей трения между государством и нациями” [7, с. 39]. (В скобках да будет сказано: нам кажется, что, к сожалению, наши две страны волею / безволием наших технократических политтехнологов попали в капкан реннеровской „квadrатуры круга”: Республика Молдова – в первой половине 90-х годов в казусах с Приднестровьем и Гагаузией, а Украина – в 2012 г. в казусе с новой редакцией „языкового закона”...).

– На рубеже 50-х и 60-х годов XIX в. за контекстными сплетениями в странах Центральной Европы политико-технократических и этнофедералистских тенденций и процессов (вспомним: в 1859 г. объединились Молдова и Валахия, вследствие чего возникла новая страна – Румыния; через несколько лет – в 1867 г. – объединятся Австрия и Венгрия, за ними – в 1869–1870-х годах – объединятся итальянские и германские земли) пытливо и профессионально тонко наблюдали два романских конационала – марамурешский молдаванин *Андреиеш Моциони* и трансильванский валах *Юлиу Маниу*. Оба – политологи и юристы, венгерские граждане, парламентарии и активные участники „движения пашоптистов” в восточнороманских землях („пашоптизм” – от рум. *patruzeci și opt* – сорок восемь, а этот сленг – от озвучивания словами 1848-го года, главного революционного года короткой эпохи „весны народов”, – серии буржуазно-демократических революций в центральноевропейских странах). Вырисовывается примечательнейшая контекстно-творческая коллизия. Оба (вероятно, независимо друг от друга) в одном и том же, 1861 г. разномотивно и разносюжетно (*Ю. Маниу* – в парламентском законопроекте, а *А. Моциони* – в газетном интервью) натолкнулись на ... феномен *политической на-*

ции в многонародной стране [8, с. 27-28]. И оба, – как бы интуитивно и историологически предворяя логику образования упомянутой выше „квadrатуры круга” у *К. Реннера*, – оба сходились на острии тончайшей и актуальнейшей и для современности мыслительской материи: поскольку *политический класс* многонародной страны, „как правило, составляют представители главенствующих этносов в сообществе народов”, а потому „заражение” правящих сил технократизмом и бациллой авторитаризма почти неизбежно. Как следствие, „полиэтническое сообщество может стихийно распадаться на отдельные национально-культурные квартиры” [8, с. 28]. Это – сентенция *Ю. Маниу*. Этому может противостоять „лишь общекраевая (вероятно, – общестрановая. – Авт.) политическая нация, должно быть, априори антиавторитарно расположенная”, – заключал коллизию *А. Моциони* [8, с. 28].

Обобщая типические оттенки теоретического потенциала исследуемой концепции на материалах центрально-европейских стран второй половины XIX в., наталкиваемся на мнимый парадокс: „говорим одно – имеем в виду другое...”. Многие „опрашиваемые” нами исследовательские фигуры, говоря о технократизме, отнюдь не всегда имели в виду современную „власть машинной техники”. Чаще всего они инстинктивно интерпретировали старозеллинское понятие *technē* – мастерство, искусство, совершенство, функциональная или умозрительная положительность и т. п. Как бы „от противного”, это чем-то напоминает наивно-симпатическое признание из интервью начала 90-х годов XX в. Премьера Норвегии *Гру Х. Брундтланд* (матери четырех девочек, по профессии – врача-педиатра): „Меня часто называют „жестким технократом”, а я тем временем до сих пор не умею ездить на велосипеде...”.

Относительно недавно (где-то с 80-х годов XX в.) всерьез заговорили о революциях „инженерных”, „менеджерских”, „информационно-технологических” и проч. И это отразилось и на внутреннем содержании, и на внешнем облике политико-технократической концепции. Чудные дела стали твориться и с её субъект-носителями. Если раньше, – скажем, при *Петре I*, – это были „государевы люди”, при *М. Вебере* – бюрократы, при *Й. В. Сталине* – „верные / неверные партийцы”, то после упомянутых революций они откristаллизировались на мелкие подгруппы: функционеры, теоретики, мировоззренцы, технологи, информатологи и др.

А теперь на этом фоне – о фактических деталях, интерпретационных гранях и идейных аспектах сугубо и о собственно технократической концепции в политических коллизиях бурного и быстротечно-

го XX века. Человек и его мир развиваются ступенями триады: прошлое – настоящее – будущее. Заглянем и мы скорым аналитическим оком в анналы XX в., пристальней всмотримся в настоящее, – дабы без шор и дополнительных линз прозрачней увидеть будущее. Ибо же, похоже, оно у нас есть...

Планета XX века – современный „ящик Пандоры”. Более чем сто лет два дуалитетных *Левиафана* держат человечество в клещах неопределённости, тормозя цивилизационный прогресс даже по „броуновскому типу”, – (1) война и мир, (2) бедные и богатые. В контекстах этих четырёх социально-политических полюсов неузнаваемо изменился и тип-корпус политико-технократической концепции.

Уже в начале XX в. – особенно же зримо после двух мировых войн, двухсот „локальных войн” и „трёх десятков политических революций русско-октябристского типа” (*П.А. Сорокин*) – мир стал откристаллизовываться на три группы стран и народонаселений (не народов-этносов!), – на страны 1) слаборазвитые, 2) среднеразвитые, 3) высокоразвитые. В годы последней четверти века первая и вторая группы слились в одну – „развивающиеся страны” (в их среде оказались, объективно говоря, Украина и Молдова), а между ними и высокоразвитой „лондонской двадцаткой” зияет пропасть, по днищу которой апробируется апория *Зенона* о соревнующихся в ходьбе *Ахилла* и черепахи. Разве в такой обстановке может идти речь о положительных аппликациях нашей концепции к переливчатым реалиям разноликого геополитического мира?..

Откровенно говоря, не очень хочется топтаться на геополитическом поле высокоразвитых стран, ибо же оно – многолетним бдением большой группы профессионалов (от американца *Д. Белла* до британца *С. Хилтона*, спичрайтера Премьера Великобритании) – издавна и добротнo изучено. Почитаем за благо сконцентрироваться на кратком обзоре родного поля наших двух стран. Довлеет дневи злоба его...

Весьма особенный казус вот уже два десятилетия разыгрывается с так называемыми *посттоталитарными странами*. На их социогеографических полях политический технократизм то ситуативно служит властям в ролях положительного „толчка” (по *Р. Талеру*), то „помогает” обществу заблудиться в выборе вектора развития и повернуться вспять, как *Ахилл* у *Зенона*.

Откуда же взялись у нас технократы? Из двух „источников”. Во-первых, львиная доля из них (не менее двух третей) нам „досталась по наследству от старого мира”: это – бывшие советские партийные, комсомольские, государственные служащие, профсоюзные и админи-

стративные кадры, отставные офицерские и дипломатические кадры, некоторая часть ранее репрессированных научно-интеллектуальных и инженерно-технических специалистов, а сугубо на селе – председатели колхозов, агрономы, специалисты отраслей и предприятий местной пищевой и обрабатывающей промышленности и др. Украине тут особенно „повезло”...

Почти и „в принципе” не изменилась логика „возведения” кадров в руководящие должности. Раньше им выдвигали два требования – „партополитзакалка” и „верность линии (одной) партии-государству”. Теперь же им стали выдвигать четыре критерийные требования: (1) „верность нации” и будто бы „целиком независимому государству” (явно смешивая „общественнические”, „страновые” и сугубо „государственнические” смыслы); (2) только и только негативное отношение к „коммунякам” и „москалям”; (3) понимание / непонимание уникального облика страны-государства в лоне мировой цивилизации и (4) владение / не владение „государственным языком”. Не владеем полной ситуацией относительно Молдовы. Относительно же Украины без обиняков констатируем: самоизоляции флёр этих варварских „критериев” даёт о себе знать и до сих пор, и, – как „джинн из бутылки факира”, – мозаично проявился во время недавних политических кампаний, – (а) президентских выборов 2010 г., (б) местных выборов от октября 2011 г., (в) во время „публичной апробации” новой редакции „языкового закона” в тёплый сезон 2012 г. и (г) в конце этого же года – в контексте октябрьских парламентских выборов.

Выдвинутая в исследовательский оборот одним из нас *научная теория „политическая кратология”* (как научная дисциплина, – она „ещё в работе”), как представляется, открыла один из секретов долгожительства диалогии „СССР – КПСС”. Мегасленгом „политическое руководство” семь десятилетий кряду в СССР объединяли четыре политико-властных явления: 1) правление, 2) управление, 3) регуляция, 4) администрирование, а „наука”, „право”, „этика” и „культура” были ... служанками у „политики”. Сугубо в кратолого-властном плане, „великий советский государственный механизм ... держал в состоянии активности” (И.В. Сталин) *техноправленческий квадрат*: (1) приказ – (2) закон – (3) принуждение – (4) регуляция. В середине квадрата властвовала *триада*: (а) разрешение – (б) запрет – (в) контроль. В конкретных процессах политического властвования делами общества / страны соответствующий „острый угол” одного из „столбцов” триады гибко обращался то в адрес одного, то другого из „устоев” квадра-

та, волюнтарно принуждая их то к сверхактивности, то к притормаживанию действий, то корректируя векторы развития, то вообще „запрещая” их активность...

С точки зрения „чистой” науки, в контекстах этих трапеций ощущимо жизнедействовала почти безупречная модель правления огромной страной. Но... только до того момента, пока (особо зримо во время „революционной перестройки”) народу не дали две плюралистические свободы, – „свободу политической воли” и „свободу политического выбора”. И – заработала величайшая по внутреннему напряжению трагедийная шекспириада – *диалектика волевых начал „хочу – могу”*.

Будем с *В. И. Боршевичем* безбоязненно обобщать: наши народы и их элиты „не мыслят логическими и рациональными категориями, но мыслят образами „врагов” и „героев”, а также символами „добра” и „зла”...” [9, с. 16]. А потому, акцентируясь теперь сугубо на народы, констатируем: народы, никогда ещё не жившие „при демократии” и не имеющие почти никакого собственного политического опыта, – наши народы в очередной раз „не поняли” своих разноиерархических властителей и ... замкнулись в себе. Доколе?..

Что ещё целесообразней было бы сделать в этой коллизии нашим политическим технократам? С точки зрения „толчковой концепции” (*Nudge*) *Р. Талера*, уже к концу 90-х годов им бы следовало приведённый „квадрат” не трогать, но полностью заменить внутриквadratную триаду, – например, на (а) закон – (б) стимул – (в) дерегуляция. С точки же зрения перспективы (например, построения в наших странах европейской модели информационного общества), мы бы уже не чурались и такой конструкции внутриквadratной триады: (а) закон – (б) потребность – (в) инновации.

И, конечно же, всемыслимым нашим политическим кратологам давно пора отказаться от бездумного ситуативного отождествления так называемых „парных понятий”, – правление – управление, право – закон, политика – популизм, экономический рынок – торговый базар и др., а также перестать уже на все эти разносмысловые материи накидывать обязательскую „государственную паранджу”. В унисон последней каденции – одну выстраданную антитехнократическую интенцию. Исстрадавшиеся в веках „безгосударственности” разрозненные и апатридные в прошлом украинцы уже в суверенные годы непростительно долго и безмотивно молятся перед „государством”. В этой связи мы бы напомнили одну неувядаемую мысль самого успешного Президента Украины – *Л. Д. Кучмы*. В инаугурационной речи в

парламенте в июле 1994 г. он проникновенно говорил: „Государство – это не икона, на которую следует молиться, – это *чрезвычайно важный институт*, который должен эффективно работать в интересах людей, служить им” [10, с. 8]. Вот до чего ещё не додумались за два десятилетия Независимости наши старые / новые политические технократы.

В силу этих и других горьких обстоятельств первые же в 90-х годах документы и матрицы политического правления страной, правительственные программы социально-экономического развития страны, большинство парламентских актов и – в особенности – доктрины внутренней и внешней политики, оборонной, безопасностной и информационной политики и до сих пор буквально „пропитаны” „методологией мышления и действия” мультфильмовского капитана *Врунгеля*: „Как вы лодку назовёте, – так она и поплывёт”. Относительно Украины, – это точно до мелочей: она беспомощно плывёт в межевразийском пространстве „по методологии” естествоведа *Р. Броуна* и вымышленного морского капитана *Врунгеля*. И по состоянию на сегодня – это основные синтезные результаты объективации теоретического мышления и практической кратологии отечественных политических технократов.

А что день грядущий нам готовит? Взаимосвязанное человечество, мужая, уверенно интегрируется и глобализируется. Мужают и наши народы, которые веками сопереживали свои судьбы с Востоком, но политически – всегда бытийствовали в Европе. Несомненно, будут мужать и наши разноиерархические и разнопрофильные политические кратологи, – в том числе и технократического толка. Ещё недавно „точно прогнозируемый” „конец света” пережили. Переживём ли возможные пирровы деяния старого / нового политического технократизма? Если они будут дружить с политологической гуманитаристикой и творчески учиться у динамической политической истории, – и мы сегодня утвердительно заключим: переживём!

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Почепцов Г. Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіакомунікації. Київ: Спадщина, 2012. – 464 с.
2. Вольф Х. Рациональная психология. [online] <http://maska.16mb.com/hristian-volf-kniga-racionalnaya-psihologiya.html> (цит. 17.11.2012).
3. Социологический энциклопедический словарь: на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / Ред.-коорд. Г. В. Осипов. Москва: Изд-во „НОРМА”, 2000. – 488 с.
4. Политология. Энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. Москва: Изд-во Publishers, 1993. – 431 с.

5. Утопический социализм. Хрестоматия / Общ. ред. А. И. Володина. Москва: Политиздат, 1982. – 512 с.
6. Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon s dualizmus korában (1867-1892). Budapest: Tankönyvkiadó, 1952. [online] <http://www.adatbank.ro/cedula.php?kod=1049> (цит. 13.09.2012).
7. Renner K. Sinoptikus (penname). Staat und Nation (Vienna, 1899). В: Ephraim Nimni (ed.). National Cultural Autonomy and Its Contemporary Critics. London: Routledge, 2005, с. 64-82. [online] http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Renner (цит. 17.10.2012).
8. Варзар І.М. Проблема співвідношення етноісторичної нації, політичної нації та політичного класу в історії політичної думки Європи Нового та Новітнього часів: теоретико-історіологічні синтези / Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Вип. І. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009, с. 22-38.
9. Боршевич В. Молдавський ієрогліф. Кишинев: Stratum Plus, 2011. – 646 с.
10. Кучма Л. Вірю в український народ. Вибрані статті, виступи: 1994-2000. Київ: Альтернативи, 2000. – 304 с.

DIASPORA MOLDOVENEASCĂ ÎN FEDERAȚIA RUSĂ ȘI ITALIA: ASPECTE ALE FORMĂRII ȘI INTEGRĂRII

Diana CHEIANU-ANDREI, *doctor în sociologie,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

The article presents the analysis of emigration trends from the Republic of Moldova, socio-demographic structure of Moldovans migrants, focusing on the major countries for emigration for Moldovans – Russia and Italy. In particular, the author examined the professional integration of Moldovan migrants on labour market in destination countries, types of economic activities of migrants and the specific features of Diaspora in Russian Federation and Italy.

Fenomenul migrației continuă să fie o provocare pentru Republica Moldova, oferind oportunități, dar și amenințări în ceea ce privește nivelul și perspectivele de dezvoltare durabilă a țării. Problema migrației rămâne în atenția autorităților Republicii Moldova și a cercetătorilor datorită tendințelor de creștere a numărului populației implicate în proces (de la 311,0 mii în anul 2010 la 316,9 mii în anul 2011 [1]) și a multitudinii de consecințe demografice, economice, sociale, culturale etc. În aceste condiții, se simte necesitatea cunoașterii problemelor diasporei moldovenești, strategiilor de viitor ale membrilor acesteia, inclusiv modalitățile de implicare a diasporei în dezvoltarea Republicii Moldova. Conceptul „diasporă moldovenească” include cetățenii Republicii Moldova stabiliți temporar sau permanent peste hotarele țării, persoanele originare din Republica Moldova și descendenții acestora, precum și comunitățile formate din aceștia [2].

Structura sociodemografică a fluxurilor emigraționiste din Republica Moldova

Începând cu anul 1991, Republica Moldova a cunoscut diferite forme ale migrației: internă/internațională, temporară/permanentă, voluntară/forțată, spontană/contractuală.

Emigrarea permanentă a început să se manifeste la sfârșitul anilor '80 ai secolului al XX-lea, luând amploare la începutul anilor '90, având un vo-

lum de 4000-5000 de persoane anual. Principalele țări de destinație pentru moldovenii care plecau să se stabilească cu domiciliul permanent peste hotare erau Federația Rusă, Ucraina, Israel, Germania, ulterior SUA, Canada. Emigrarea pentru a se stabili cu traiul permanent peste hotare a continuat și la începutul secolului al XXI-lea, tendințe de micșorare a acestor fluxuri observându-se în anul 2010, când au emigrat mai puțin de 4000 de persoane. În anii '90 emigrarea pentru a se stabili cu traiul permanent peste hotare era determinată de astfel de factori precum plecarea în țara de origine, reunificarea familială, dar și plecarea într-o țară mai dezvoltată din punct de vedere economic.

Fluxurile migratorii se deosebesc pentru cele trei direcții majore: țările CSI, țările europene și alte țări (Fig. 1). Or, pentru țările europene și alte țări de pe glob fluxurile migratorii s-au redus, fiind constante începând cu anul 2005, în timp ce pentru țările CSI urmărim creșterea intensității migrației pentru reședință permanentă în perioada anilor 2001–2008, după care se atestă tendința de micșorare.

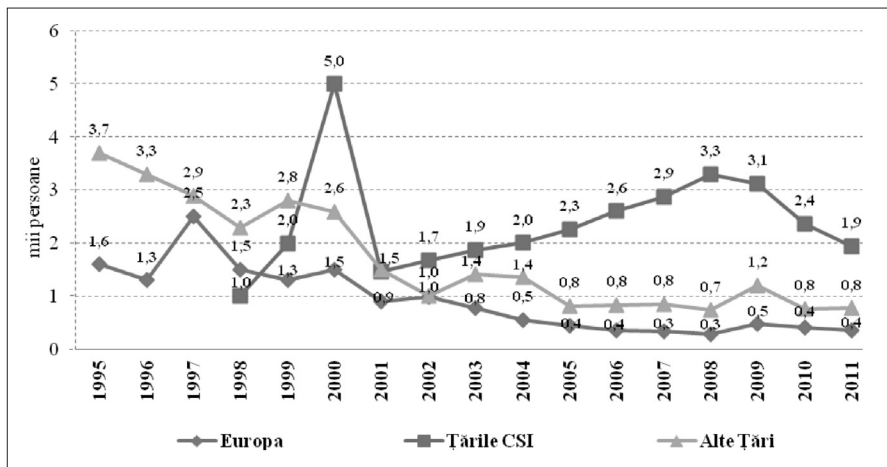

Fig. 1. Emigranții plecați din Republica Moldova pentru a se stabili cu domiciliul permanent în străinătate după principalele direcții de destinație, 1995-2011, mii persoane

Sursa: Biroul Național de Statistică

Intensitatea cea mai mare a migrațiilor spre țările CSI este pentru Federația Rusă și Ucraina, celelalte foste țări sovietice având un număr mult mai redus. În Europa, fluxurile cele mai mari s-au înregistrat spre Germania, iar din celelalte țări – în SUA, Israel (Tabelul 1).

Analiza fluxurilor migratorii pe vârste relevă schimbări importante. Inițial, în fluxurile migratorii predomina populația din grupa de vârstă de 25-

Tabelul 1. Emigranții plecați din Republica Moldova pentru a se stabili cu domiciliul permanent în străinătate, 2001-2011, persoane

Anii	Total	Federația Rusă	Ucraina	SUA	Germania	Alte destinații
2001	6446	2575	1350	941	861	719
2002	6592	2913	1531	627	964	557
2003	7376	3316	1712	1084	731	533
2004	7166	3252	1853	1082	487	492
2005	6828	3310	2057	568	373	520
2006	6685	2890	2350	612	253	580
2007	7171	3310	2663	695	253	250
2008	6988	2663	3163	588	195	379
2009	6663	1866	2952	899	264	682
2010	4714	1162	2227	523	220	582
2011	3920	858	1827	538	179	518

Sursa: Biroul Național de Statistică

29 de ani. Treptat, însă contingentele de emigranți permanenți au devenit tot mai tinere. Începând cu anul 2005, fluxurile migratorii cuprind copii în vârstă de 10-14 ani, iar din 2009 și copii de 0-4 ani și 5-9 ani. În același timp, ponderea persoanelor în vârstă de peste 65 de ani se reduce treptat. În anul 2011, ponderea copiilor în vârstă de 0-14 ani în volumul total al migranților a constituit 14,4%, iar conform grupelor cincinale de vârstă pe prima poziție s-au plasat migranții în vârstă de 25-29 de ani – 11,8%, urmați de cei în vârstă de 30-34 de ani – 9,6% și cei de 20-24 de ani – 9,3%. Pleacă pentru reședință permanentă populația tânără, aptă de muncă și de reproducere. Peste jumătate din emigranți au avut vârsta de 0-34 de ani în anul 2011 (Tabelul 2). Analiza fluxurilor migratorii prin prisma gender relevă numărul mai mare al contingentelor feminine, fapt ce relevă micșorarea populației feminine de vârstă reproductivă.

Diaspora moldovenească este formată nu doar din emigranții care au plecat pentru a se stabili cu domiciliul permanent peste hotare. Numărul de emigranți pentru reședință permanentă se completează cu migranții la muncă. Datele privind numărul migranților moldoveni plecați la muncă peste hotare se diferențiază în diferite surse – de la 300 mii în statisticile naționale la 550-600 mii în datele oferite de diverse organizații internaționale [3]. Statisticile naționale se bazează pe datele Anchetei Forței de Muncă, care iau în calcul numărul de migranți moldoveni care au membri ai gospodăriei în Republica Moldova, pe când estimările organizațiilor internaționale cuprind și acei migranți care au plecat cu întreaga familie peste hotare.

Tabelul 2. Emigranții plecați din Republica Moldova pentru a se stabili cu domiciliul permanent în străinătate pe sexe și principalele grupe de vârstă, 2001-2011, persoane

	Anii	Grupe de vârstă total	0-14 ani	15-29 ani	30-44 ani	45-64 ani	+65 ani
2001	Bărbați	2968	0	1161	857	735	215
	Femei	3478	2	1325	906	978	267
2002	Bărbați	2720	0	947	801	677	295
	Femei	3672	0	1256	948	972	496
2003	Bărbați	3280	2	1342	902	717	317
	Femei	4096	2	1463	1056	1019	556
2004	Bărbați	3193	2	1280	948	685	278
	Femei	3973	5	1421	1009	1011	527
2005	Bărbați	3093	7	1236	952	656	242
	Femei	3735	11	1304	1058	914	448
2006	Bărbați	3011	14	1134	957	664	242
	Femei	3674	11	1264	934	970	495
2007	Bărbați	3276	22	1258	1047	734	215
	Femei	3896	25	1328	1121	1027	395
2008	Bărbați	3237	42	1236	1092	663	204
	Femei	3701	38	1316	1057	952	338
2009	Bărbați	3138	470	1025	879	645	119
	Femei	3525	433	1129	907	770	286
2010	Bărbați	2193	357	657	593	445	141
	Femei	2521	303	700	616	628	274
2011	Bărbați	1761	275	506	436	424	120
	Femei	2159	288	547	500	547	277

Sursa: Biroul Național de Statistică

Recensământul populației realizat în luna octombrie 2004 a relatat cifra de 273 mii de migranți moldoveni (8,1% din populația țării). Fluxurile de migranți la muncă, conform datelor Biroului Național de Statistică, calculate în baza cercetării Anchetei Forței de Muncă, au fost în continuă creștere, atingând cel mai înalt nivel în anul 2005 – 394,5 mii moldoveni, după care se atestă o anumită stabilitate a fluxurilor migratorii – în mediu 310 mii persoane (Tabelul 3). Subliniem, în același timp, că o parte din moldoveni, deși au plecat la muncă inițial temporar, ulterior își prelungesc termenul de ședere peste hotare pe o perioadă nedeterminată, iar unii se stabilesc cu traiul permanent peste hotare.

Tabelul 3. Migranții la muncă peste hotare după principalele țări de destinație, 2001-2011, mii persoane

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TOTAL	310,1	335,6	309,7	294,9	311,0	316,9
Federația Rusă	192,5	210,9	191,2	177,3	191,9	204,8
Italia	54,7	62,4	55,4	54,8	58,6	58,4
Turcia	12,4	10,7	7,9	8,4	9,0	7,4
Portugalia	9,6	7,4	5,6	6,4	5,1	4,4
Ucraina	8,3	10,2	10,9	8,6	6,5	5,1
Grecia	6,1	5,2	2,5	3,0	2,5	2,4
România	4,5	3,6	2,1	2,4	2,3	2,4
Israel	3,4	4,9	8,0	8,4	8,2	6,4
Alte	18,6	20,3	26,3	25,6	26,9	25,6

Sursa: Biroul Național de Statistică

În cadrul fluxurilor de migrații la muncă peste hotare ponderea cea mai mare o constituie grupul de vârstă de 25-34 de ani, care a crescut de la 29% la 33,4%, constituind 1/3 din numărul total al migraților la muncă în anul 2011. Grupul de vârstă 25-34 de ani este urmat cu mici excepții de cel de 15-24 ani, care a avut tendința de diminuare de la 28,1% în anul 2006 la 22,5% în anul 2011. Constatăm, că peste 50 la sută din migrații la muncă o constituie forța de muncă tânără în vârstă de 15-34 de ani (*Tabelul 4*).

Tabelul 4. Migranții la muncă peste hotare după principalele țări de destinație, 2001-2011, mii persoane

Anul	Total	Grupe de vârstă					
		15-24 ani	25-34 ani	35-44 ani	45-54 ani	55-64 ani	+65 ani
2006	310,1	87,2	89,8	72,7	55,2	5,2	0
2007	335,6	82,6	99,2	82,8	63,7	7,3	0
2008	309,7	75,9	85,7	79,6	60,1	8,4	0
2009	294,9	69,9	84,1	69,4	60,6	10,7	0,2
2010	311,0	69,7	102,2	68,6	58,3	12,2	0
2011	316,9	71,2	105,9	65,8	58,7	15,1	0,2

Sursa: Biroul Național de Statistică

Datele statistice atestă că Federația Rusă și Italia se situează pe primele locuri ca destinație a migraților moldoveni cu cea mai mare diasporă. Respectiv, în continuare analiza se va concentra pe aceste 2 țări.

Diaspora moldovenească în Federația Rusă și Italia: aspecte ale formării și integrării

Fluxurile de migranți spre Federația Rusă au oscilat de la 193 mii în anul 2006 la 205 mii în anul 2011, cel mai mare număr al migrațiilor înregistrându-se în anul 2007 – 211 mii.

Analiza caracteristicilor migrațiilor la muncă după principalele țări de destinație relevă unele particularități sociodemografice determinate, în mod special, de cerințele existente pe piața muncii în țările de destinație. Astfel, spre Federația Rusă se atestă migrația bărbaților, numărul migrațiilor bărbați fiind de trei ori mai mare decât cel al femeilor, situație caracteristică pentru toată perioada de după obținerea independenței Republicii Moldova. În rândul persoanelor de sex masculin predomină fluxurile migrației în vârstă de 25-34 de ani, urmați de cei cu vârsta de 15-24 de ani, pe când în rândul femeilor grupa de vârstă de 25-34 de ani este urmată de cea de 35-44 de ani (*Tabelul 5*). Aproximativ 1/3 dintre migrații din Federația Rusă provin din mediul urban și 2/3 din rural. Conform nivelului de studii deținut, cei mai mulți migrați din Rusia dețin studii gimnaziale și secundar profesionale.

Tabelul 5. Migrații moldoveni la muncă în Federația Rusă, pe sexe și grupe de vârstă, 2001-2011, mii persoane

	Anii	Total	15-24 ani	25-34 ani	35-44 ani	45-54 ani	55-64 ani
2006	Bărbați	145,2	43,6	44,5	32,3	22,8	2
	Femei	47,3	15	11,9	11,7	8	0,7
2007	Bărbați	161,8	43,2	50,3	37,5	27,4	3,4
	Femei	49,1	12,9	13,8	13,4	8,4	0,6
2008	Bărbați	147,5	39,1	41,2	36,6	25,7	4,9
	Femei	43,6	10,5	12,4	12,3	7,7	0,7
2009	Bărbați	133,6	38,4	37,1	30	24	4,1
	Femei	43,4	10,4	13	11,2	7,8	1
2010	Bărbați	147,2	39,9	48,9	31,9	22,1	4,4
	Femei	44,7	9,6	14,1	11,9	8,1	1
2011	Bărbați	158	41,6	57,2	29,1	25,1	5
	Femei	46,7	11	13,2	12,5	8,4	1,6

Sursa: Biroul Național de Statistică

Datele statistice relevă că numărul migrațiilor moldoveni în Italia este relativ constant pentru perioada 2006-2011, oscilând între 54-58 de mii, cel mai mare număr înregistrându-se în anul 2007 – 64 de mii. Menționăm însă că datele furnizate de autoritățile italiene atestă 149 558 migrați moldoveni cu ședere regularizată în Italia la 1 martie 2012.

O particularitate a migrației spre Italia o constituie ponderea mai mare a fluxurilor migratorii în vârstă de 35-44 ani, urmate de cele de 45-54 de ani până în anul 2009, când fluxurile de migranți în vârstă de 45-54 de ani au fost cele mai numeroase. În comparație cu fluxurile de migranți la muncă spre Federația Rusă, cele îndreptate spre Italia sunt feminizate, numărul femeilor fiind de peste două ori mai mare. În același timp, contingentele de migranți pe sexe se deosebesc după vârstă. Or, contingentele feminine cele mai mari sunt de 35-44 de ani și 45-54 de ani, pe când cele masculine în vârstă de 25-34 de ani și 15-24 de ani (*Tabelul 6*). Cei mai mulți moldoveni migranți la muncă în Italia provin din mediul rural și dețin studii medii generale.

Tabelul 6. Migranții moldoveni la muncă în Italia, pe sexe și grupe de vârstă, 2001-2011, mii persoane

	Anii	Total	15-24 ani	25-34 ani	35-44 ani	45-54 ani	55-64 ani
2006	Bărbați	16,5	5,2	5,3	4	1,9	0,1
	Femei	38,3	5,8	7,6	12,9	11	1
2007	Bărbați	19,2	6	6,1	4,5	2,5	0,1
	Femei	43,2	6,1	8,6	13,9	12,7	1,9
2008	Bărbați	17,1	5,4	6	3,4	2,3	0
	Femei	38,2	5,3	7	13	11,1	1,8
2009	Bărbați	17,5	4,6	6,2	2,8	3,3	0,6
	Femei	37,3	4	7,8	11,3	12	2,2
2010	Bărbați	18,4	4,3	6,9	3,4	3,2	0,6
	Femei	40,0	4,3	8,7	10,3	13,4	3,3
2011	Bărbați	17,2	4,2	6,5	3,4	2,7	0,4
	Femei	41,2	4,4	7,7	10,6	13,5	5

Sursa: Biroul Național de Statistică

Integrarea profesională a migranților moldoveni

Studiile recente privind situația migranților și a comunităților de migranți moldoveni în Federația Rusă relevă că marea majoritate a migranților au avut experiență de muncă în Moldova (65,0%), fiind angajați, înainte de a migra, la muncă în domeniul agriculturii (24,7%), industriei prelucrătoare (16,7%), construcțiilor (11,4%), comerțului angro și a comerțului cu amănuntul (10,2%), educației (8,7%), transportului și telecomunicațiilor (8,0%) [4]. În Rusia însă, marea majoritate a migranților moldoveni sunt nevoiți să-și schimbe domeniul de activitate economică: doar 25,3% practică același gen de activitate pe care l-au practicat în Moldova (*Tabelul 7*).

Diaspora moldovenească în Federația Rusă și Italia: aspecte ale formării și integrării

Numărul angajaților din agricultură s-a redus cu mult în rândul migranților în Federația Rusă. Aceștia se angajează masiv în construcții, în comerț, în prestări servicii comunale și sociale, servicii de administrare a gospodăriei casnice. Numărul de migranți angajați în aceste domenii a crescut substanțial – de 3,5 ori, 2,4 ori, 4,0 ori și, 9 ori.

Tabelul 7. Domeniile de activitate economică ale migranților moldoveni în Republica Moldova și Federația Rusă, %

Nr.	Domeniul de activitate economică	Au lucrat în Moldova (N=449), %	Lucrează în Rusia (N=682), %	Ponderele persoanelor care au lucrat în RM și nu și-au schimbat domeniul de activitate economică, %
1.	Agricultură	24,7	0,9	4,5
2.	Industria extractivă	0,9	0,1	0,0
3.	Industria prelucrătoare	16,7	4,4	13,3
4.	Distribuția de energie electrică, gaze și apă	2,0	0,6	0,0
4.	Construcții	11,4	38,7	82,4
5.	Comerț cu ridicata și amănuntul	10,2	27,0	67,4
6.	Hoteluri și restaurante	4,5	3,4	20,0
7.	Transport și comunicații	8,0	6,6	38,9
8.	Activitate financiară	2,4	0,6	0,0
9.	Operațiuni imobiliare, arendă și servicii	0,2	0,4	0,0
10.	Administrație de stat, asigurări sociale	1,6	0,4	0,0
11.	Educație	8,7	0,4	2,6
12.	Ocrotirea sănătății și serviciile sociale	3,6	0,6	0,0
13.	Alte servicii comunitare, sociale și personale	2,2	9,1	20,0
14.	Servicii de administrare a gospodăriei casnice	0,4	5,6	50,0
15.	Altele	2,4	1,1	34,6
	Total	100,0	100,0	25,3

Datele relevă că 70 la sută din migranții moldoveni în Italia au avut experiență de muncă în Moldova [5]. În comparație cu Federația Rusă, în Italia

se atestă un nivel de pregătire mult mai înalt al migranților, inclusiv a nivelului de calificare deținut. Or, 18,1% dintre migranți au activat în sistemul de educație, 13,2% în domeniul comerțului, 12,5% în domeniul ocrotirii sănătății și serviciilor, 12,5% în industria de prelucrare, 10,3 % în administrația de stat și asigurările sociale, 7,1% în agricultură, 6,8% în transport și telecomunicații.

Ajunși în Italia, migranții moldoveni, în marea majoritate, s-au conformat cerințelor pieței muncii din această țară, fiind nevoiți să-și schimbe activitatea de muncă. Ponderea celor care nu și-au schimbat domeniul de activitate economică în țara de destinație este doar de 10 la sută (*Tabelul 8*). Se atestă continuarea activității de muncă în domeniul construcțiilor, industriei prelucrătoare, transportului și telecomunicațiilor, comerțului, serviciilor hoteliere și restaurantelor, ocrotirii sănătății și serviciilor sociale. În ultimul timp, numărul lucrătorilor în sectorul educațional, al asigurărilor sociale, comerțului, ocrotirii sănătății și serviciilor sociale s-a redus semnificativ în Italia. Observăm tendința migranților moldoveni de a se încadra în domeniul serviciilor de îngrijire și menaj, or numărul celor încadrați în aceste sectoare ale economiei a crescut, constituind 56,4%.

Tabelul 8. Domeniile de activitate economică ale migranților moldoveni în Republica Moldova și Italia, %

Nr.	Domeniul de activitate economică	Au lucrat în Moldova (N=281), %	Lucrează în Italia (N=351), %	Ponderea celor care nu și-au schimbat domeniul de activitate economică, %
1.	Agricultură	7,1	0,9	0,4
2.	Industria prelucrătoare	12,5	7,4	1,1
3.	Producția și distribuția de energie electrică, gaze și apă	1,1	0,6	0,4
4.	Construcții	4,6	11,1	2,8
5.	Comerț cu ridicata și amănuntul	13,2	4,3	0,7
6.	Hoteluri și restaurante	3,6	9,1	0,7
7.	Transport și comunicații	6,8	4,6	1,4
8.	Activitate financiară	3,6	0,6	0,4
9.	Operațiuni imobiliare, arendă și servicii	0,7	0,3	0
10.	Administrație de stat, asigurări sociale	10,3	0,9	0
11.	Educație	18,1	0,6	0

Diaspora moldovenească în Federația Rusă și Italia: aspecte ale formării și integrării __

12.	Ocrotirea sănătății și serviciile sociale	12,5	3,4	1,4
13.	Alte servicii comunitare, sociale și personale	6,0	41,3	0,7
14.	Servicii de administrare a gospodăriei casnice	0	15,1	0
	Total	100,0	100,0	10,0

Datele cercetărilor relevă că atât pe piața muncii din Federația Rusă, cât și pe cea din Italia nu sunt solicitate studiile și calificările pe care migranții moldoveni le-au deținut până la migrare. 41 la sută din rândul migranților moldoveni în Federația Rusă aparțin aceluiași grup profesional [6] la care au aparținut până la venirea în Rusia, cel mai frecvent lucrează în domeniul construcțiilor ca muncitori calificați (*Tabelul 9*). Peste o jumătate din migranții care au avut experiență de muncă până la venirea în Rusia practică activități pentru care nu sunt înaintate nici un fel de cerințe legate de studiile și calificarea lucrătorului.

Tabelul 9. Apartenența migranților la grupurile profesionale în Republica Moldova și Federația Rusă, %

Nr.	Grupul profesional	Au lucrat în Moldova (N=449), %	Lucrează în Rusia (N=682), %
1.	Conducători de unități economico-sociale	1,3	1,5
2.	Specialiști înalt calificați	7,6	1,0
3.	Specialiști de calificare medie	5,1	3,1
4.	Funcționari de birou	3,1	1,0
5.	Muncitori calificați în domeniul serviciilor personale și de protecție	9,4	3,5
6.	Muncitori calificați în domeniul industriei extractive și al construcțiilor	21,8	31,8
7.	Operatori la mașini și mecanisme	18,9	7,5
8.	Muncitori necalificați	32,7	50,6
	Total	100,0	100,0

Dintre moldovenii care au fost încadrați în câmpul muncii până la migrația în Italia doar 22,4% activează în același grup profesional în care au lucrat în Moldova. Cea mai mare parte a acestora sunt muncitori necalificați (70 la sută), și doar o parte o constituie muncitorii calificați: specialiști de calificare medie (7 la sută), muncitori în domeniul serviciilor personale și de protecție (7 la sută), operatori la mașini și mecanisme (6 la sută), muncitori și meseriași în domeniul construcțiilor (6 la sută) (*Tabelul 10*).

Tabelul 10. Apartenența migranților la grupurile profesionale în Republica Moldova și Italia, %

Nr.	Grupul profesional	Au lucrat în Moldova (N=281), %	Lucrează la moment în Italia (N=351), %
1.	Conducători de unități economico-sociale	5,0	0
2.	Specialiști înalt calificați	24,9	1,4
3.	Specialiști de calificare medie	12,8	7,1
4.	Funcționari de birou	3,6	2,3
5.	Muncitori calificați în domeniul serviciilor personale și de protecție	18,1	6,8
6.	Muncitori calificați în domeniul industriei extractive și al construcțiilor	3,9	6,0
7.	Operatori la mașini și mecanisme	9,6	6,0
8.	Muncitori necalificați	22,1	70,4
	Total	100,0	100,0

Formarea organizațiilor de diasporă

Un aspect important al migrației, puțin studiat la momentul actual, este cel al organizării migranților moldoveni în asociații obștești / comunități de diasporă în țările de destinație. Aceste asociații oferă un suport atât pentru migranți, cât și pentru țara de origine sau cea de destinație. Voința de a duce o viață socială activă și spiritul civic exprimat în cadrul asociațiilor de diasporă vin din necesitatea păstrării legăturii cu țara de origine, care reprezintă și un important instrument de integrare locală.

Diaspora din Federația Rusă are anumite trăsături specifice care o diferențiază de diaspora din țările occidentale. În primul rând, în spațiul lingvistic rus prin „diasporă” se înțelege o organizație obștească constituită din persoane cu o anumită apartenență etnoculturală, cu structură organizată și ierarhie regională, cu obligații reciproce și fixarea calității de membru [7]. În al doilea rând, de regulă, organizațiile de acest fel sunt constituite din cetățenii ruși de naționalitate moldovenească care au migrat în Rusia pe timpul URSS, au acolo familii, serviciu și se întâlnesc pentru a vorbi în limba maternă, a-și aduce aminte de tradițiile și obiceiurile țării de origine. Aceste asociații organizează festivaluri „Mărțișor”, prezintă și promovează tradițiile și obiceiurile naționale, bucatele tradiționale moldovenești [8]. Acțiunile desfășurate sunt sporadice și se reduc la familiarizarea cu legislația rusă.

Aceste organizații sunt puțin cunoscute de migranții moldoveni din

Federația Rusă. Despre existența organizațiilor naționale moldovenești în Rusia cunoșteau, în total, 19,7% din persoanele intervievate în cadrul studiului de cartografiere a Diasporei moldovenești în Federația Rusă (2011). Una din explicațiile faptului de ce moldovenii nu tind să creeze organizații național-culturale, ca reprezentanții altor etnii, este gradul lor înalt de integrare în Federația Rusă. Este semnalată o contradicție – pe de o parte, există o rețea destul de ramificată de organizații culturale moldovenești, care au reprezentanți la nivelul Consiliului Naționalităților de pe lângă autoritățile orașului Moscova, iar pe de altă parte, moldovenii care locuiesc în Rusia au necesitatea de a întreține între ei contacte etnoculturale, însă această necesitate practic nu este realizată prin intermediul acestor organizații. Posibil, este vorba de suportul informațional slab al acestor organizații ce realizează comunicarea cu „grupul țintă” preponderent prin Internet. Motivul constă în faptul că activitatea curentă efectivă a acestor organizații nu corespunde necesităților reale ale majorității moldovenilor din Rusia și ale cetățenilor Moldovei care lucrează în Rusia.

Diaspora moldovenească din Italia s-a creat în perioada anilor 2005-2010. Marea majoritate a organizațiilor de diasporă se bazează pe propriile resurse și acționează în bază de voluntariat, nu dețin experiență în sectorul asociativ, accesarea și atragerea fondurilor, lobby și advocacy etc. Cei mai mulți din liderii organizațiilor de diasporă nu posedă cunoștințe în domeniul managementului organizațional, aspectelor operaționale și strategice ale acestuia. O parte se limitează doar la funcțiile de organizare și conducere, acordând o atenție limitată planificării activităților în termen lung, selectării, pregătirii și antrenării unor membri din rândul migranților, evaluării eficienței și a impactului activităților desfășurate. Or, chiar dacă în Italia este cel mai mare număr al asociațiilor de migranți moldoveni - 47 asociații, puține sunt cele care dețin cunoștințe în domeniul elaborării proiectelor. Cea mai mare parte a organizațiilor moldovenilor nu au spațiu de funcționare / oficiu, pentru că nu sunt înregistrare la organele publice locale, nu sunt înregistrate în registrul asociațiilor obștești și nu colaborează cu autoritățile locale.

Obiectivele generale urmărite de asociațiile de diasporă din Italia cuprind câteva direcții: (i) informarea migranților moldoveni în scopul adaptării / integrării în societatea italiană, inclusiv prin mijloace mass-media (de exemplu, „Gazeta Basarabiei” [9], „Moldbrixia” [10]) la editarea cărora colaborează migranți din diferite țări; (ii) promovarea culturii și a tradițiilor moldovenești peste hotare; (iii) promovarea modului sănătos de viață printre migranți; (iv) sensibilizarea migranților moldoveni pentru a participa la alegeri; (v) informarea autorităților moldovenești despre problemele migranților din Italia etc. Unele organizații oferă servicii de consultanță psi-

hologică pentru probleme legate de violență, migranți cu tentative de suicid. Asociațiile de diasporă din Italia au obiective orientate spre informarea cetățenilor, păstrarea tradițiilor și obiceiurilor naționale și cooperarea cu organizații similare, partide politice, autorități din țara de origine etc. Însă lipsa de încredere a moldovenilor în spiritul asociativ, mobilizarea și implicarea comunitară se atestă și în rândul migranților din această țară. Doar 11,0% dintre migranții moldoveni din Italia cunosc organizațiile de diasporă și țin legătura cu acestea în mod permanent, 16,0% cunosc aceste organizații și periodic fac legătura cu ele, 22,0% cunosc organizațiile, dar nu țin legătura, iar 51,0% nu cunosc așa organizații.

Constatăm:

- Contingentul general al migrației este unul tânăr, ponderea cea mai mare o constituie migrații în vârstă de 25-34 de ani, majoritatea migranților au până la 34 de ani.
- Fluxurile de emigrare ale moldovenilor pentru reședință permanentă peste hotare au devenit relativ constante în ultimii 5 ani, constituind 3-3,5 mii anual.
- Fenomenul de irosire a creierilor este caracteristic pentru marea majoritate a migranților moldoveni plecați la muncă peste hotare din cauza neconcordanței dintre calificările deținute și munca exercitată. Doar 25 la sută din migranții moldoveni în Federația Rusă și 10 la sută din cei în Italia s-au angajat peste hotare în același domeniu de activitate economică în care au activat până la emigrare în Republica Moldova, iar 41 la sută din cei din Federația Rusă și 22 la sută din Italia – în același grup profesional. Marea majoritate a acestora sunt muncitori necalificați.
- Organizațiile de diasporă se deosebesc în cele două țări analizate. Organizațiile de diasporă din Federația Rusă sunt constituite din cetățeni ruși de naționalitate moldovenească care au migrat în această țară pe timpul URSS, au acolo familii, serviciu și se întâlnesc pentru a vorbi în limba maternă, a-și aduce aminte de tradițiile și obiceiurile țării de origine. Respectiv, ele nu se interesează de problemele cu care se confruntă migranții moldoveni la muncă aflați pe teritoriul aceste țări.
- Organizațiile de diasporă din Italia sunt formate, în cea mai mare parte, de migranți moldoveni de după perioada de independență. Ele s-au constituit în ultimii 5-10 ani și se află în proces de dezvoltare și consolidare. Marea majoritate a acestora nu dispun de spațiu pentru a realiza activități continue, nu sunt înregistrate la autoritățile publice locale sau în registrele de asociații, colaborează puțin cu administrația publică locală din țările de destinație.

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Datele Biroului Național de Statistică (BNS) în baza Anchetei Forței de Muncă, (<http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>)
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 780 din 19.10.12, art.7 j' în: Monitorul Oficial, nr. 221 din 23.10.2012.
3. Luecke M., Mahmoud T., Steinmayr A. *Labor Migration and Remittances in Moldova: Is the Boom Over?* IOM, Chișinău, 2009, p.12.
4. Mukomel V., Cheianu-Andrei D. *Migranții moldoveni în Federația Rusă*. OIM, Chișinău, 2013.
5. Cheianu-Andrei D. *Cartografierea diasporei moldovenești în Italia, Portugalia, Franța și Regatul Unit al Marii Britanii*. OIM, Chișinău, 2013.
6. Conform Clasificatorului ocupațiilor ISCO-88.
7. Legislația rusă prevede posibilitatea perfectării instituționale a comunităților etnice în forma unor asociații național-culturale, autonomii național-culturale, organizații necomerciale, obștești. Lista oficială a organizațiilor naționale din Moscova conține două organizații moldovenești: Asociația Obștească Națională (AON) Asociația culturală de iluminare „Speranța” și Asociația Obștească Interregională (AOI) „Congresul diasporei moldovenești”, (http://www.mdn.ru/cntnt/blocksleft/menu_left/sotrudnistvo/noogr.html)
8. Pe site-ul organizației obștești moldovenești „Congresul diasporei moldovenești” putem găsi informația precum că această organizație acordă sprijin la punerea în evidență a migranților și la procurarea patentelor. Însă chiar și cea mai succintă analiză a conținutului activității acestei organizații ne permite să tragem concluzia că principala ei activitate este participarea la diverse ședințe și conferințe, organizarea acțiunilor folclorice, a concertelor artiștilor moldoveni și a altor măsuri similare.
9. Ziarul “Gazeta Basarabiei” are un tiraj de 3000 de exemplare tipărite, on-line este trimis la alte 1000 de adrese.
10. Revista “Moldbrixia” are un tiraj de 1500 de exemplare tipărite, on-line este trimisă la alte 2500 adrese.

POLITICI DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ A PERSOANELOR DE VÎRSTA A TREIA

Tatiana GRIBINCEA, *doctor în economie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

The social policy of a democratic state responsible for the protection and welfare given to all disadvantaged categories of the population should target the support of elderly persons in terms of the opportunity offered to participate in social life and to maintain a certain standard of safety and comfort. The social pyramid demonstrates a significant proportion of the population in age of the total, which would also involve various decisions at the social policy level on: concrete ways to identify and meet the needs of this social category; measures to finance projects which aim to obtain low interest loans for building residential units as elderly care system or to improve the structure of the organization for those that exist already.

 Asistența socială, prin vocația ei de a reface, dezvolta și consolida capacitățile individuale și colective, pentru a face față situațiilor cotidiene, reprezintă domeniul principal al consolidării coeziunii sociale. Politicile sociale trebuie să se adreseze cu prioritate categoriilor sociale defavorizate prin sprijinirea acestora sub forme cât mai diversificate, în vederea acoperirii nevoilor specifice, extinderea și dezvoltarea prestațiilor în natură, precum și diversificarea serviciilor comunitare acordate pe plan local, în raport cu nevoile concrete ale fiecărei persoane aflată temporar în dificultate.

Dezvoltarea serviciilor oferite persoanelor aflate în nevoie înseamnă tot o plată, acordată nu în bani, ci printr-un serviciu concret, pentru care beneficiarul nu plătește nimic sau contribuie cu o sumă modestă, costul serviciului fiind achitat furnizorului de la bugetul local, iar furnizorul poate fi o unitate specializată de stat sau privată, respectiv o organizație neguvernamentală.

Politicile sociale pentru persoanele vârstnice se regăsesc într-un cadru legislativ pentru dezvoltarea unor servicii medico-sociale recomandate ca rezultat firesc al evaluării situației persoanelor vârstnice care necesită sprijin.

Cadrul legislativ actual este rezultatul unui proces dinamic și politic. Republica Moldova este semnatară a două documente importante adoptate în cadrul celei de-a II-a Adunări Mondiale a ONU referitoare la Problemele Îmbătrânirii (Madrid, 2002) – Declarația politică și Planul Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea, prin care se obligă să activeze în trei direcții prioritare, una dintre acestea fiind asigurarea sănătății persoanelor în etate și acordarea serviciilor necesare.

Puterea de stat din Republica Moldova, atât cea legislativă, cât și cea executivă, califică problema demografică ca una prioritară. Sunt depu-

se eforturi de a fortifica și adapta serviciile de sănătate la noile cerințe ale populației vârstnice.

Nevoile persoanelor vârstnice se evaluează prin ancheta socială, care se elaborează în baza datelor cu privire la afecțiunile ce necesită îngrijire specială, capacitatea de a se gospodări și de a îndeplini cerințele firești ale vieții cotidiene, condițiile de locuit, precum și la veniturile efective sau potențiale considerate minime pentru asigurarea satisfacerii nevoilor curente ale vieții.

Nevoile persoanelor vârstnice aflate în situație de pierdere totală sau parțială a autonomiei, care pot fi de natură medicală, sociomedicală, psihoafectivă, se stabilesc în baza unei grile naționale de evaluare a nevoilor persoanelor vârstnice, care prevede criteriile de încadrare în grade de dependență.

Serviciile comunitare pentru persoane vârstnice se realizează cu consimțământul acestora și în funcție de locul, durata și frecvența acordării, cum ar fi: *îngrijirea temporară la domiciliu; îngrijirea temporară sau permanentă într-un cămin pentru persoane vârstnice; îngrijirea periodică sau episodică în centre de zi, cluburi pentru vârstnici, case de îngrijire temporară, apartamente și locuințe sociale* ect.

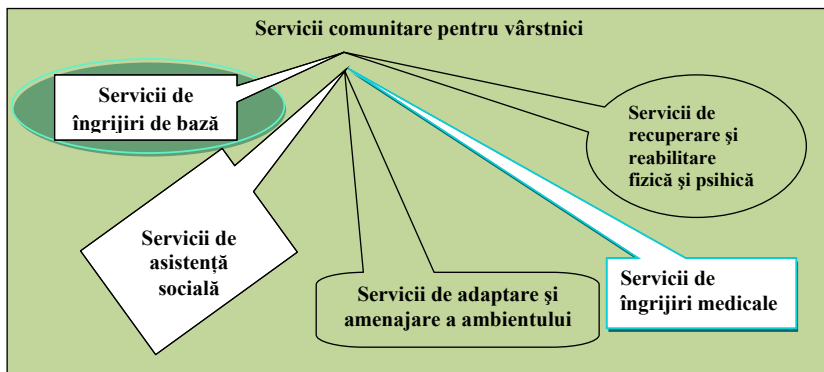

Fig. 1. Sistemul serviciilor comunitare pentru vârstnici

În majoritatea cazurilor, indiferent de context, serviciile de îngrijiri la domiciliu conțin: îngrijiri de igienă personală, mobilizare, alimentație, administrarea tratamentului medicamentos, suport moral și informal [3, p.93].

Toate aceste categorii de servicii de îngrijiri la domiciliu sunt necesare prin ponderea diferită a cererilor persoanelor vârstnice, prin forma specifică de exprimare individuală a vârstnicului și prin caracteristici diferite față de configurația urbană sau rurală în care locuiește acesta. Îngrijirile la domiciliu în mediul rural capătă o altă dimensiune decât cele din oraș. Acest fapt ilustrează plasticitatea serviciilor după nevoi și nivelul de autonomie funcțională, care este influențat de contextul de viață al beneficiarilor. La același nivel de autonomie funcțională, un vârstnic din oraș este în situația de

a-și satisface relativ ușor o mare parte din necesitățile traiului zilnic, în timp ce într-un sat, în condițiile aceluiași statut funcțional, un bătrîn de aceeași vîrstă trebuie să taie lemne, să-și hrănească animalele și să poată parcurge pe jos distanțe de la 5 pînă la 10 km pentru a se aproviziona cu alimentele strict necesare sau pentru a beneficia de asistență medicală [1, p.3].

Referințele de bază privind politicile statului în acest domeniu se regăsesc și în conținutul Politicii Naționale de Sănătate pe termen lung, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 886 din 06.08.07, și a Strategiei Naționale de Dezvoltare pe anii 2008–2011.

În legislație nu se efectuează o separare clară privind asistența medicală adresată populației vîrstnice. La nivel de lege lipsesc acte normative, clar definite, ce vizează în mod special asistența medicală acordată populației vîrstnice. În acest sens, de la caz la caz, sunt utilizate diferite segmente de vîrstă sau categorii sociale.

Suportul normativ, reprezentat de hotărâri de Guvern și ordine ale Ministerului Sănătății, este cu mult mai vast. Realizarea asistenței medico-sociale bătrînilor se implementează prin activitatea complexă a mai multor nivele (Fig. 2).

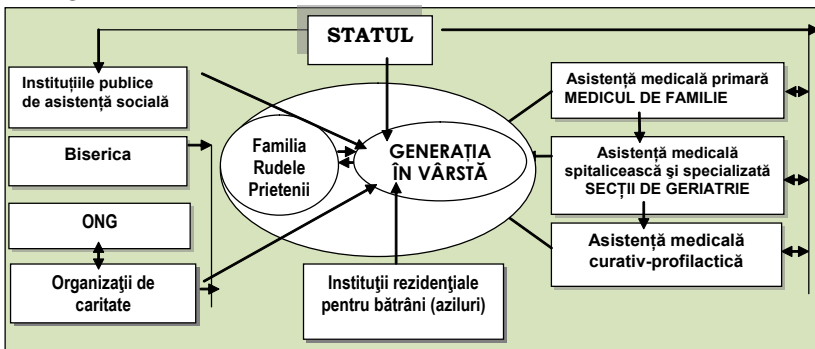

Fig.2. Nivelele de menținere a bunăstării și sănătății generației în vîrstă în Republica Moldova

Norme privind asistența medicală a populației vîrstnice există în cadrul suportului normativ care reglementează serviciul de asistență medicală geriatică. Persoanelor vîrstnice le este garantat accesul la asistență medicală prin calitatea lor de pensionari, asupra cărora Guvernul are calitatea de asigurat, sau prin calitatea de persoană angajată, asupra cărora angajatorul are calitate de asigurat. În Programul Unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, act ce stabilește volumul asistenței medicale și tipurile asistenței medicale, nu există o referire directă la persoanele vîrstnice, precum și la servicii geriatrie. Acest grup populațional este abordat prin prisma categoriilor de vîrstă: persoane în vîrstă de peste 18 ani sau persoane de la 40 de ani.

Cea mai apropiată pentru persoana vârstnică este familia, care rămâne uneori singurul punct de sprijin și ajutor. Ajutorul pe care familia îl acordă persoanei vârstnice poate fi financiar, moral-afectiv sau de îngrijire fizică și servicii apropiate.

Statul este cel care trebuie să-și asume rolul major în implementarea politicii naționale de menținere a bunăstării și sănătății persoanelor vârstnice. Statul are obligația față de această categorie de populație. Statul este cel ce trebuie să perfecțeze legislația care ar asigura persoanelor în vârstă o protecție socială adecvată, acces la servicii de sănătate, consultanță juridică și informare.

Instituțiile medico-sanitare publice facilitează asigurarea la o viață prosperă a generației în vârstă prin promovarea modului sănătos de viață și a accesului liber la asistență medico-sanitară de diferite nivele. Serviciile medicale oferite populației de 65 de ani și peste sunt cele din sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală și includ serviciile de asistență medicală urgentă prespitalicească, asistență medicală primară, specializată de ambulator, consultații și investigații medicale, îngrijiri medicale ș.a.

Îngrijirea vârstnicilor prin intermediul sistemului medico-sanitar este dificilă și costisitoare, cu atât mai mult cât nu există o infrastructură adecvată sau specializată numai pentru îngrijirea bătrânilor. În cadrul spitalelor, un rol prioritar în acordarea asistenței medicale calitative persoanelor vârstnice îl pot avea secțiile de geriatrie. Îngrijirea geriatrică necesită adesea o combinație a îngrijirilor de natură medicală cu îngrijirile de natură socială. Asistența medicală geriatrică de stat este oferită prin intermediul instituțiilor subordonate Ministerului Sănătății – Centrul Național de Geriatrie și Gerontologie, spitalele raionale și municipale, asociațiile medicale teritoriale și centrele medicilor de familie municipale.

Serviciul de îngrijire socială la domiciliu este o subdiviziune structurală a DGASP și se formează, se lichidează și se reorganizează de către Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale în coordonare cu DGASP, conform Regulamentului menționat.

Dacă lucrătorul social are la deservire și persoane imobilizate la pat, atunci numărul beneficiarilor deserviți de el se micșorează, dar nu mai puțin de 8 beneficiari deserviți în localitățile rurale și, respectiv, 10 – în localitățile urbane. Lucrătorii sociali sunt asigurați cu echipament special (un halat, o geantă de gospodărie și o pereche de încălțăminte pentru doi ani).

Sistemul asistențial de servicii de îngrijiri pentru persoanele vârstnice Cheltuielile pentru îngrijirea la domiciliu se efectuează în limita mijloacelor financiare prevăzute în bugetul Direcțiilor de asistență socială. Persoanele vârstnice, în conformitate cu legislația în vigoare, beneficiază de:

1. Asistență medicală urgentă prespitalicească.
2. Servicii medicale consultative (acordate de către medicul de familie și medicul specialist de profil).

3. Tratament de ambulator [19, p.3].
4. Îngrijiri medicale la domiciliu pentru persoanele imobilizate la pat, indiferent de vârstă, respectiv și persoanele vârstnice. Asigurarea cu medicamente și consumabile necesare pentru realizarea îngrijirii medicale la domiciliu se realizează din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală.
5. Asistență medicală spitalicească.
6. Servicii medicale de înaltă performanță sunt prestate persoanelor asigurate numai la prescrierea medicului specialist de profil.
7. Servicii de îngrijiri paliative sunt prestate în unități specializate (hospice, secții de îngrijiri paliative, ambulatorii de îngrijiri paliative) de către o echipă interdisciplinară. Se acordă persoanelor cu maladii cronice în stadiu avansat și alte boli cu prognostic limitat, care au speranța de viață sub 12 luni, cu simptome necontrolate, suferință psihoemoțională sau spirituală semnificativă și/sau prezintă un anumit nivel de dependență.

Îngrijirea socială la domiciliu (o alternativă pentru „îngrijirea în instituții”) reprezintă o gamă de servicii și facilități acordate prin măsuri de prevenire și asistență în comunitate a persoanelor dependente, pentru ca acestea să-și sporească gradul de independență, să trăiască, pe cât le permite sănătatea, în propriile case, astfel făcând mai eficientă integrarea și menținerea vârstnicilor în comunitate. Îngrijirea la domiciliu include servicii sub formă de: suport moral; sprijin pentru plata unor servicii comunale; îngrijirea locuinței și gospodăriei; ajutor pentru realizarea igienei personale; organizarea procesului de adaptare a locuinței la nevoile persoanei dependente; acordarea ajutorului la procurarea produselor alimentare și medicamentelor; antrenarea în activități sociale și culturale.

Dreptul la servicii de îngrijire la domiciliu se stabilește în temeiul cererii de luare în evidență, depusă de solicitant sau reprezentantul legal al acestuia, corespunderii criteriilor de eligibilitate și a rezultatelor evaluării necesităților. Cheltuielile pentru îngrijirea la domiciliu se efectuează în limita mijloacelor prevăzute în bugetul Secției Asistență Socială și Protecție a Familiei.

Evaluarea serviciilor de îngrijire prestate la domiciliu atestă anumite deficiențe în ceea ce privește calitatea lor:

- din lipsa unităților necesare de transport și a unității de șofer al autoturismului la 160 de deserviți, este limitat controlul periodic al serviciilor prestate de lucrătorii sociali beneficiarilor deserviți, precum și înfăptuirea activităților necesare de deservire a pensionarilor, invalizilor, bătrânilor solitari;
- rămân doleanțele unor beneficiari singuratici, imobilizați la pat, care doresc un lucrător social numai pentru ei personal, fără a plăti din cont propriu, ceea ce este în prezent imposibil;

- se înregistrează deficiențe serioase privind colaborarea cu medicii de familie din raion, care nu conlucrează cu serviciul de îngrijire socială la domiciliu [5, p.25].
- salarizarea lucrătorilor sociali rămâne a fi mică în comparație cu alte structuri bugetare etc.

Conform Regulamentului de îngrijire socială la domiciliu, sunt introduse mai multe schimbări în activitatea Serviciului dat, cum ar fi:

- lărgirea spectrului beneficiarilor care pot beneficia de îngrijire la domiciliu;
- asigurarea serviciului cu un automobil necesar pentru efectuarea deplasărilor de către șeful serviciului de îngrijire socială la domiciliu, cât și de lucrătorii sociali pentru satisfacerea necesităților beneficiarilor;
- finanțarea serviciului din contul bugetului local și din granturi, sume oferite de donatori, de persoane fizice juridice, contribuțiile beneficiarilor ș.a.
- servicii de îngrijire contra plată din cont propriu sau al rudelor care nu pot avea grijă de potențialul beneficiar.

Persoanele de vârstă a treia reprezintă cea mai vulnerabilă categorie, majoritatea cărora se confruntă cu probleme multiple și complexe de dependență socială și de sănătate. În perspectiva unificării sistemelor de evaluare pe diferite niveluri de îngrijire, dezvoltarea acestui sistem va permite evaluarea integrată de la început a beneficiarului cu determinarea celei mai cost eficiente alternative de asistență pe diferite paliere [3, p.163].

Vârsta înaintată, tulburările de mers și de mobilitate care determină căderile și sindromul de imobilizare, riscul de neglijare, incontinența urinară și tulburările cognitive, osteoporoza și patologia asociată vârstei reprezintă factori de risc în apariția escarelor de decubit și implică servicii de îngrijire la domiciliu sau în instituții, acordate pe termen lung și cu prognostic prost.

Pentru a asigura evidența nevoilor individuale și colective ale beneficiarilor, se efectuează monitorizarea serviciilor acordate individual și colectiv, detectarea curențelor în oferta de servicii, identificarea zonelor de interes pentru managementul organizației [3, p.67].

Managerii serviciilor sociale efectuează determinări cantitative și calitative ale grupului de beneficiari ai serviciilor oferite după: vârstă, sex, grad de dependență (conform grilei naționale), stare materială, număr de zile de asistență acordate de către fiecare îngrijitor, număr de zile de asistență pe beneficiar etc., cumulându-le în rapoarte. Astfel pot fi detectate și cuantificate discrepanțele între nevoia de servicii și oferta actuală a organizației, servind la fundamentarea strategiilor de dezvoltare și luarea deciziei de diversificare a serviciilor proprii în raport cu opțiunea de a crea platforme de colaborare cu alți furnizori de servicii complementare.

Este posibilă cuantificarea încărcării ca volum de muncă pe furnizor / îngrijitor, respectiv pe beneficiar, pentru alocarea resurselor umane, de timp și financiare în interiorul organizației. Pot fi generate profile ale beneficiarilor și ale celor mai solicitate servicii care să fundamenteze programele de formare, reconfigurări ale gamei de servicii, identificarea de noi competențe necesare etc.

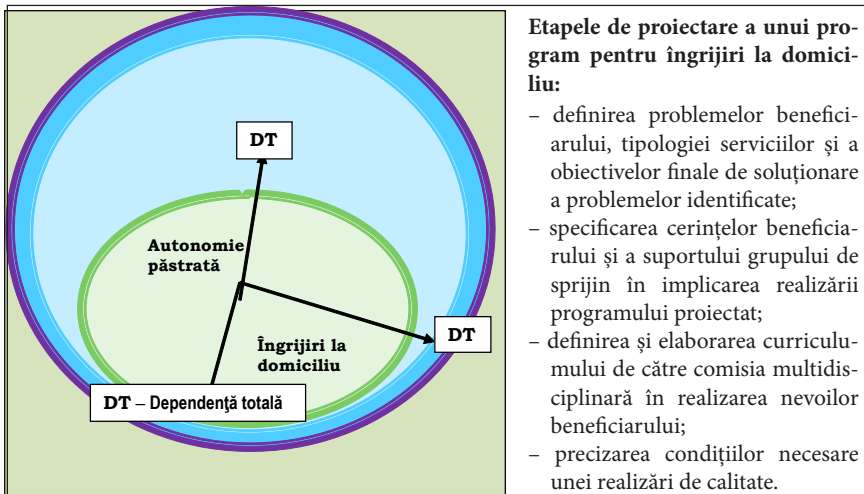

Fig. 3. Nivele de intervenție după nivelul nevoilor de îngrijire în raport cu gradul de dependență

Astfel, o persoană cu o autonomie funcțională redusă pentru majoritatea parametrilor grilei de evaluare este, probabil, mai cost-eficient asistată de către un *asistent personal* decât de un *îngrijitor la domiciliu*, iar o persoană cu dependență totală pentru toți parametrii grilei ar necesita *asistență complexă și continuă prin instituționalizare* într-o unitate de profil (Fig. 3).

În cazul persoanelor în vârstă a treia este nevoie, în egală măsură, de servicii medicale și servicii sociale. În acest sens, e necesar să se pună accentul pe:

- stabilirea principiilor și obiectivelor îngrijirii;
- dezvoltarea serviciilor de îngrijire la domiciliu;
- sprijinirea formării de personal care să furnizeze servicii de îngrijiri la domiciliu;
- stabilirea sistemului de finanțare a serviciilor de îngrijire.

Pentru a putea oferi servicii de calitate în îngrijiri la domiciliu, trebuie îndeplinite câteva principii importante, printre care: informarea populației cu privire la oferta de servicii; furnizarea serviciilor adecvate nevoilor identificate; respectarea dreptului de intimitate, demnitate, confidențialitate; implicarea beneficiarului în procesul de îngrijire; acordarea serviciilor de îngrijiri-

re în mod nediscriminatoriu; asigurarea continuității serviciilor; prevenirea formelor de abuz asupra beneficiarului sau asupra personalului; aplicarea procedurilor de îngrijire conform competențelor; aplicarea normelor de prevenire și combatere a infecțiilor; asigurarea necondiționată a serviciilor.

Vârșnicii de peste 65 de ani au nevoi speciale. Îngrijirea lor presupune servicii de îngrijiri speciale complexe. Furnizarea serviciilor de îngrijiri la domiciliu trebuie făcută cu un personal competent și pregătit în acest scop.

Serviciile de îngrijiri de bază la domiciliu sunt oferite de către îngrijitori calificați. Ei îndeplinesc sarcini care vizează servicii de supraveghere și îngrijire la domiciliu a bolnavilor dependenți: bătrâni, copii și persoane cu dizabilități [2, p.163].

Persoanele care se califică pentru îngrijirea persoanelor vârstnice la domiciliu sunt lucrători sociali. Deprinderile și abilitățile care stau la baza standardului ocupațional al meseriei de lucrători sociali sunt: reducerea dependenței cât mai mult posibil; cunoașterea particularităților biopsihosociale ale vârstnicilor (îmbătrânirea fiziologică, patologia vârstnicilor, consecințele psihosociale ale îmbătrânirii); cunoașterea îngrijirilor specifice; cunoașterea îngrijirilor specifice în faza terminală, atitudinea față de muribund, care ține de respectul demnității umane ș.a.

Competențele-cheie ale îngrijitorului la domiciliu implică *servicii de îngrijire personală* (alimentarea persoanei, igiena corporală, mobilizare, comunicare, antrenarea în activități de natură să păstreze tonusul psihic, supravegherea administrării medicației prescrise pe cale orală, observarea oricăror modificări în starea generală a persoanei îngrijite și aducerea lor la cunoștința medicului curant sau serviciilor de urgență, după caz) și *servicii menajere și gospodărești* (efectuarea cumpărăturilor/plăților unor servicii sau obligații curente, pregătirea și prepararea hranei; întreținerea casei, gospodăriei ș.a.).

Sistemul serviciilor sociale pentru persoanele în etate trebuie să fie organizat respectând principiul de bază – o persoană trebuie să trăiască în familie atât cât este posibil. Pentru aplicarea acestui principiu, serviciile de asistență la domiciliu trebuie să fie dezvoltate astfel ca să fie prestate 24 ore și 7 zile pe săptămână, în caz de necesitate. De obicei, serviciile de asistență la domiciliu acordă servicii pe parcursul timpului obișnuit de muncă.

După cum ne arată experiența statelor membre ale Uniunii Europene, pentru asigurarea condițiilor pentru persoanele în etate să trăiască în casele lor cât mai mult timp, serviciile de asistență la domiciliu trebuie să acorde asistența în complex – asistența la domiciliu, îngrijirea medicală la domiciliu, livrarea mâncării fierbinți la domiciliu, serviciile medicale. La fel trebuie să existe și un oficiu de coordonare a serviciilor.

Identificarea nevoilor persoanelor de vârstă a treia, în servicii de îngriji-

re la domiciliu și acordarea serviciilor necesare de către asistentul social și comisia multidisciplinară, contribuie la îmbunătățirea stării de sănătate a bătrânilor. În Moldova, serviciile sociale de îngrijiri la domiciliu sunt insuficient de dezvoltate comparativ cu imperativele existente.

În implementarea politicii sociale de stat o atenție deosebită se va acorda creșterii concrete a gradului necesității pentru îngrijirea pe termen lung și modalității de soluționare a acesteia, precum și resurselor necesare. Cheltuielile pentru îngrijirea pe termen lung și a îngrijirii social-medicale sunt unele dintre cele mai înalte, în comparație cu prețurile pentru alte servicii sociale, iar clienții, în majoritatea cazurilor, nu pot să-și permită plata pentru aceste servicii. De exemplu, în SUA se prognozează, reieșind din tendințele curente determinate de necesitățile pentru îngrijire socială, că numărul de rezidenți din casele de îngrijire social-medicală va crește de 1,5 ori în comparație cu anul 1990, se va dubla către anul 2030 și se va tripla către anul 2050 [8, p. 36].

Persoanele vârstnice trebuie să fie tratate individual, deoarece ele își petrec bătrânețea în anumite condiții materiale și spirituale, într-o anumită consistență fizică și psihică. Necesitatea serviciilor de îngrijire staționară este neadecvat de mare (referitor la gradul de independență a persoanei) din cauza insuficienței venitului de existență și a pensiilor mici. Pentru soluționarea acestor probleme, multe persoane în etate, care sunt destul de independente fizic și psihic, caută posibilități de amplasare în instituțiile de îngrijire staționară [4, p. 58].

Acest fapt necesită cunoașterea și determinarea riscurilor geriatrice, ceea ce ar permite elaborarea intervențiilor individuale concretizate prin servicii de îngrijiri la domiciliu, care vizează îmbunătățirea calității vieții, și la nivel populațional, sub forma politicilor de sănătate, ce vizează prevenția și o îmbătrânire reușită. Studiarea problemelor și necesităților persoanelor vârstnice permite individualizarea serviciilor de îngrijire, păstrându-i mediul obișnuit de viață și reducând riscul instituționalizării vârstnicului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFIE

1. Bocancea C., Neamțu G. *Elemente de asistență socială*. Iași: Polirom, 1999. 292 p.
2. Bulgaru M., Dilion M. *Concepte fundamentale ale asistenței sociale*. Chișinău: USM, 2000. 314 p.
3. Bulgaru M., Dilion M. *Asistența socială în perioada de tranziție: probleme și modalități de soluționare*. Chișinău: CE USM, 2000. 134 p.
4. Bulgaru M. *Metode și tehnici în asistența socială*. Chișinău: CE USM, 2002. 150 p.
5. Buzduceva D. *Aspecte contemporane în asistența socială*. Iași: Polirom, 2005. 229 p.
6. Drimer D. *Speranța pentru vârsta a treia*. București: Editura Tehnică, 1990. 190 p.
7. Fontaine R. *Psihologia îmbătrânirii*. Iași : Polirom, 2008. 240 p.
8. Gal D. *Dezvoltarea umană și îmbătrânirea*. Cluj-Napoca, 2001. 184 p.

ASIGURAREA SECURITĂȚII ȘI SĂNĂTĂȚII ÎN MUNCĂ ÎN CADRUL ORGANIZAȚIILOR AUTOHTONE PRIN PRISMA POLITICII UNIUNII EUROPENE

Alic BÎRCĂ, *doctor în economie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

This article talks about ensuring work safety and health of local organizations proceeding from EU policy. Safety and health at work represent an institutionalized set of activities aimed to ensuring the best conditions in working process. An effective health and safety policy at work will result in avoiding accidents and reducing the incidence of professional diseases. Therefore, ensuring a high level of safety and health at work is one of the main objectives at both macro and microeconomic level. Also, maintaining life and health of employees was always the focus of discussions at European and international level. Safety and health at work has been and is still one of the most important and advanced components of European Union social policy concerning employment and social affairs. Currently, in Moldova there are very few organizations responsible, concerned with improving working conditions of employees. From this perspective, employers of local organizations don't cope the challenges related to minimizing occupational hazards at work and, in the same time, they have a superficial approach on elaboration and implementation of national and international legislation on safety and health at work.

Securitatea și sănătatea în muncă reprezintă o activitate ce trebuie să preocupe în mod deosebit managementul superior al organizațiilor. Abordarea corectă a activității de securitate și sănătate în muncă va oferi managementului superior al organizațiilor mai multă satisfacție și mai multe beneficii și mai puține cheltuieli și pierderi pe care va trebui să le suporte.

Securitatea și sănătatea în muncă reprezintă un ansamblu de activități instituționalizate având ca scop asigurarea celor mai bune condiții în desfășurarea procesului de muncă, protejarea vieții, integrității fizice și psihice, sănătății angajaților și a altor persoane participante la procesul de muncă. O politică eficientă de securitate și sănătate în muncă va avea drept efect evitarea accidentelor de muncă și reducerea cazurilor de îmbolnăvire profesională.

Accidentul de muncă reprezintă vătămarea violentă a organismului, precum și intoxicația acută profesională, care au loc în timpul procesului de muncă sau în îndeplinirea obligațiilor de muncă și care provoacă incapacitate temporară de muncă de cel puțin 3 zile calendaristice, invaliditate sau deces [7; p.561].

Boala profesională reprezintă afecțiunea care se produce ca urmare a exercitării unei meserii sau profesii, cauzată de agenți nocivi fizici, chimici ori biologici caracteristici locului de muncă, precum și de suprasolicitarea diferitelor organe sau sisteme ale organismului în procesul de muncă [7; p.562].

Eforturile managementului superior al organizațiilor în materie de securitate și sănătate în muncă constau în asigurarea unor condiții de muncă adecvate pentru toate categoriile de salariați. Cu toate acestea, condițiile de muncă pentru mai mult de 2/3 din cei 3 miliarde de salariați de pe glob (dintre care peste 2,2 miliarde – în țările în curs de dezvoltare) prezintă un pericol sporit pentru viața angajaților, conducând la afectarea serioasă a sănătății, diminuând astfel capacitatea de muncă, productivitatea muncii și bunăstarea proprie a colegilor și familiilor lor [10].

Potrivit OIM, la nivel mondial se înregistrează circa 317 milioane de accidente de muncă pe an sau aproximativ 868.000 de accidente pe zi, adică 603 la fiecare minut sau 10 pe secundă. Situația este cu mult mai dramatică, deoarece aproximativ 2,3 milioane de angajați își pierd viața din cauza accidentelor de muncă pe parcursul unui an, adică aproximativ 5.480 decese pe zi sau 4 decese la fiecare minut. Costurile cauzate de accidentele de muncă și bolile profesionale depășesc 4% din PIB-ul mondial [11].

De aceea, asigurarea unui nivel sporit de securitate și sănătate în muncă reprezintă unul din principalele obiective atât la nivel macro, cât și micro-economic. De asemenea, menținerea vieții și sănătății angajaților s-a aflat permanent în centrul discuțiilor la nivel european și internațional.

Securitatea și sănătatea în muncă a constituit și constituie una din cele mai importante și avansate componente ale politicii sociale a Uniunii Europene privind ocuparea forței de muncă și afacerile sociale. Inițiativele în acest domeniu se regăsesc în art. 137 din Tratatul de Instituire a Comunității Europene. Încă din anul 1952 au fost întreprinse acțiuni concrete în vederea ameliorării securității și sănătății în muncă în cadrul Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului. În prezent, la nivelul Uniunii Europene activează Agenția Europeană pentru Securitate și Sănătate în Muncă (AESSM) cu sediul în Bilbao, Spania. Obiectivul AESSM constă în colectarea, diseminarea și facilitarea schimbului de informații economice, tehnice și științifice pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și promovarea celor mai bune practici de prevenire a accidentelor de muncă și bolilor profesionale [11].

Adoptarea și aplicarea unui șir de acte legislative comunitare și a unei strategii privind securitatea și sănătatea în muncă au permis îmbunătățirea condițiilor de muncă în statele membre ale Uniunii Europene și realizarea de progrese considerabile în reducerea accidentelor de muncă și a bolilor profesionale. În cadrul strategiei comunitare privind securitatea și sănătatea în

muncă, statele membre au recunoscut rolul major al acesteia asupra creșterii economice și a ocupării forței de muncă. Absența unei protecții eficiente a securității și sănătății în muncă conduce la creșterea accidentelor de muncă și a bolilor profesionale, fapt ce poate duce la incapacitate permanentă de muncă. Acest fapt, dincolo de dimensiunea umană care nu trebuie neglijat, are și un impact economic major determinat de costurile pe care trebuie să le suporte organizațiile care, în final, pot afecta competitivitatea acestora.

Principalele obiective ale strategiei comunitare privind securitatea și sănătatea în muncă se referă la următoarele:

- reducerea permanentă, durabilă și omogenă, a accidentelor de muncă și a bolilor profesionale;
- crearea unui cadru legislativ modern și eficient la nivel comunitar;
- încurajarea elaborării și aplicării strategiilor naționale;
- promovarea securității și a sănătății în muncă la nivel internațional:
 - sporirea cooperării cu OIM și OMS în vederea promovării unor nivele mai înalte de protecție la nivel mondial;
 - colaborarea cu țările terțe și organizațiile internaționale în vederea obținerii unei interdicții globale a producerii, comercializării și utilizării azbestului sau a produselor care conțin azbest, precum și pentru promovarea sănătății și securității în muncă în general;
 - susținerea țărilor candidate în eforturile lor de a pune în aplicare acquis-ul comunitar în domeniul securității și sănătății în muncă etc. [14].

În prezent, în Republica Moldova există foarte puține organizații responsabile preocupate de îmbunătățirea condițiilor de muncă ale angajaților. Din această perspectivă, patronii organizațiilor autohtone nu fac față provocărilor aferente minimizării riscurilor profesionale la locurile de muncă și, totodată, tratează cu superficialitate elaborarea și implementarea prevederilor legislației naționale și internaționale în domeniul securității și sănătății în muncă. Drept argument servesc informațiile statistice, care demonstrează faptul că o bună parte din angajați activează în condiții grele de muncă (*Tabelul 1*).

După cum rezultă din *Tabelul 1*, la nivelul economiei naționale numărul salariaților ocupați în condiții grele de muncă a crescut de la 20253 persoane în anul 2007 până la 23185 persoane în anul 2011. Aceasta ne demonstrează faptul că pentru aproape 3000 de salariați condițiile de muncă s-au înrăutățit. În anul 2011, 3,1% din numărul total de 736500 salariați activau în condiții grele de muncă. Deși numărul lor este în descreștere, în anul 2011 cei mai mulți salariați care activau în condiții grele de muncă au fost din domeniul industriei. Aceștia au constituit 7982 persoane sau mai bine de 1/3 din numărul total de salariați ce activau în condiții grele de muncă.

Paradoxal sau nu, se observă o creștere a numărului salariaților din sec-

Tabelul 1. Ponderea salariaților ocupați în condiții grele de muncă în perioada 2007–2011

Domenii de activitate	2007			2009			2011		
	Total salariați (persoane)	Numărul salariaților ocupați în condiții grele de muncă (persoane)	Ponderea salariaților ocupați în condiții grele de muncă în total salariați (%)	Total salariați (persoane)	Numărul salariaților ocupați în condiții grele de muncă (persoane)	Ponderea salariaților ocupați în condiții grele de muncă în total salariați (%)	Total salariați (persoane)	Numărul salariaților ocupați în condiții grele de muncă (persoane)	Ponderea salariaților ocupați în condiții grele de muncă în total salariați (%)
Total pe economie	639500	20253	3,2	608200	22159	3,6	736500	23185	3,1
Agricultură	92300	993	1,1	63900	922	1,4	59600	971	1,6
Industrie	122800	10635	8,7	105300	8423	8,0	122900	7982	6,5
Construcții	20500	455	2,2	17300	361	2,1	27800	430	1,5
Comerț	44400	161	0,4	53200	497	0,9	111000	474	0,4
Hoteluri și restaurante	8200	493	6,0	8800	562	6,4	14200	435	3,1
Transporturi și comunicații	48100	1694	3,5	47500	1565	3,3	57300	1577	2,8
Activități financiare	11100	-	-	14000	28	0,2	17600	-	-
Tranzacții imobiliare	29100	550	1,9	31900	561	1,8	55400	633	1,1
Administrație publică	57600	267	0,5	55600	582	1,0	51300	937	1,8
Învățământ	124600	2834	2,3	124800	5940	4,8	122500	6207	5,1
Sănătate și asistență socială	62200	1461	2,3	64100	1527	2,4	66600	2079	3,1
Alte activități	20200	745	3,7	21400	1207	5,6	29700	1460	4,9

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

torul bugetar, care activează în condiții grele de muncă. Spre exemplu, în învățământ numărul persoanelor care activează în condiții grele de muncă a crescut de la 2834 persoane în anul 2007 până la 6207 persoane în anul 2011. Dacă în anul 2007 acestea constituiau 2,3% din salariații din învățământ, în anul 2011 ponderea lor a crescut până la 5,1%, înregistrându-se o creștere de aproape 2,5 ori. Așadar, pe fundalul reducerii numărului angajaților din învățământ în perioada analizată se observă o creștere a numărului angajaților care activează în condiții grele în acest domeniu de activitate.

De asemenea, aceeași tendință o observăm și în domeniul sănătății și asistenței sociale, doar că ritmul de creștere a persoanelor antrenate în condiții grele de muncă este mai lent. Numărul acestora a crescut de la 1461 persoane în anul 2007 până la 2079 persoane în anul 2011. La fel, în perioada analizată observăm o creștere de circa 3,5 ori a persoanelor care activează în condiții grele de muncă în domeniul administrației publice – de la 267 persoane în anul 2007 până la 937 persoane în anul 2011. Cât privește celelalte domenii de activitate ale economiei naționale, numărul salariaților care activează în condiții grele de muncă se mențin, cu mici abateri, la același nivel în perioada analizată.

De remarcat faptul că doar în domeniul financiar angajații activează în condiții adecvate de muncă, ceea ce conduce la diminuarea probabilității apariției bolilor profesionale la acești angajați. În perioada 2007-2011, activitățile financiare reprezintă unicul domeniu al economiei naționale, cu excepția anului 2009, în care organizațiile respective au creat condiții adecvate de muncă pentru toate categoriile de angajați.

Atunci când vorbim de salariații ocupați în condiții grele de muncă, putem distinge mai multe categorii:

- persoane ocupate în condiții grele de muncă care nu corespund normelor igienico-sanitare;
- persoane ocupate cu munca fizică grea;
- persoane care activează în încăperi necorespunzătoare cerințelor securității muncii;
- persoane care manipulează utilaje necorespunzătoare cerințelor securității muncii.

În anul 2011, din numărul total de 23185 persoane care activau în condiții grele de muncă, 94,4% activau în condiții ce nu corespundeau normelor igienico-sanitare (*Tabelul 2*).

Potrivit *Tabelului 2*, din numărul total de 21878 persoane care activau în anul 2011 în condiții de muncă ce nu corespundeau normelor igienico-sanitare, 61,5% se regăseau în două ramuri de activitate: industrie și învățământ. În anul 2011, ponderea persoanelor ocupate cu munca fizică grea a consti-tuit

Tabelul 2. Structura salariaților ocupați în condiții grele de muncă în anul 2011

Domenii de activitate	Total salariați ocupați în condiții grele de muncă (persoane)	Persoane ocupate în condiții grele de muncă care nu corespund normelor igienico-sanitare		Persoane ocupate cu munca fizică grea		Persoane care activează în încăperi necorespunzătoare cerințelor securității muncii		Persoane care manipulează utilaje necorespunzătoare cerințelor securității muncii	
		Număr	%	Număr	%	Număr	%	Număr	%
Total pe economie	23185	21878	94,4	977	4,2	265	1,1	65	0,3
Agricultură	971	870	89,6	52	5,4	16	1,6	33	3,4
Industrie	7982	7248	90,8	550	6,9	165	2,1	19	0,2
Construcții	430	368	85,6	62	14,4	-	-	-	-
Comerț	474	433	91,3	41	8,7	-	-	-	-
Hoteluri și restaurante	435	435	100	-	-	-	-	-	-
Transporturi și comunicații	1577	1450	91,9	123	7,9	2	0,1	2	0,1
Activități financiare	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tranzacții imobiliare	633	573	90,6	58	9,2	1	0,1	1	0,1
Administrație publică	937	928	99,0	6	0,6	-	-	3	0,4
Învățământ	6207	6207	100	-	-	-	-	-	-
Sănătate și asistență socială	2079	1985	95,5	8	0,4	79	3,8	7	0,3
Alte activități	1460	1381	94,6	77	5,3	2	0,1	-	-

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

4,2% din totalul persoanelor care activau în condiții grele de muncă. Din numărul total de 997 persoane ocupate cu munca fizică grea, 550 persoane activau în domeniul industriei, iar 123 persoane – în transporturi și comunicații.

Trebuie menționat faptul că 265 persoane sau 1,1% din totalul angajaților ocupați în condiții grele de muncă activau în încăperi necorespunzătoare cerințelor securității muncii. Din această categorie, cei mai mulți activau în industrie și în sănătate și asistență socială.

De asemenea, se poate de remarcat că în anul 2011 au existat situații când angajații manevrau utilaje și mașini ce nu corespundeau cerințelor securității muncii, sporind astfel riscurile de accidentare a acestora. Din totalul de 65 persoane care manevrau utilaje și mașini ce nu corespundeau cerințelor securității muncii, 30 persoane activau în domeniul agriculturii, 19 persoane – în industrie și 7 persoane – în domeniul sănătății.

Faptul că angajații activează în încăperi ce nu corespund securității muncii și manevrează utilaje și mașini necorespunzătoare poate conduce la sporierea riscurilor de accidentare la locul de muncă. În *Tabelul 3* este prezentat numărul accidentelor de muncă înregistrate în perioada 2007–2011.

Tabelul 3. Numărul victimelor accidentelor de muncă în perioada 2007–2011 (persoane)

Domenii de activitate	2007			2011		
	Total victime ale accidentelor de muncă	Rata accidentelor de muncă (%)	Rata accidentelor mortale de muncă (%)	Total victime ale accidentelor de muncă	Rata accidentelor de muncă (%)	Rata accidentelor mortale de muncă (%)
Total pe economie	595	0,78	0,071	452	0,76	0,046
Agricultură	45	0,53	0,023	39	0,78	0,179
Industria	250	1,72	0,117	137	1,28	0,056
Construcții	54	1,74	0,419	30	1,78	0,296
Comerț	19	0,19	-	29	0,51	0,035
Hoteluri și restaurante	2	0,18	-	-	-	-
Transporturi și comunicații	52	0,89	0,171	29	0,63	0,109
Activități financiare	14	0,94	-	12	0,81	-
Tranzacții imobiliare	26	0,58	0,045	23	0,66	-
Administrație publică	54	1,00	0,037	101	1,98	-
Învățământ	14	0,11	0,016	9	0,07	-
Sănătate și asistență socială	55	0,85	0,047	30	0,48	-
Alte activități	9	0,31	0,035	13	0,60	-

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

După cum rezultă din *Tabelul 3*, numărul accidentelor de muncă la nivelul economiei naționale s-a redus de la 595 în anul 2007 până la 452 în anul 2011. Deși numărul accidentelor de muncă în perioada analizată s-a redus cu 143 de cazuri, rata accidentelor de muncă s-a redus doar cu 0,02% – de la 0,78% în anul 2007 până la 0,76% în anul 2011. De menționat faptul pozitiv că s-a redus rata accidentelor mortale de muncă – de la 0,071% în anul 2007 până la 0,046% în anul 2011.

În perioada 2007–2011, numărul accidentelor de muncă s-a redus în toate domeniile de activitate, cu excepția comerțului și administrației publice. Dacă în comerț numărul accidentelor de muncă a crescut cu 10 cazuri, apoi în administrația publică numărul acestora aproape că s-a dublat.

Motiv de îngrijorare servește rata accidentelor mortale de muncă înregistrată în domeniul construcțiilor. Deși este în descreștere față de anul 2007 (de la 0,419 a ajuns la 0,296), rata accidentelor mortale de muncă este cu mult mai mare față de cea înregistrată la nivelul economiei naționale.

Accidentele de muncă au fost cauzate de neatenția angajatului sau din lipsa cunoștințelor în domeniul securității și sănătății în muncă (*Tabelul 4*).

Tabelul 4. Repartizarea victimelor accidentelor de muncă în funcție de cauze în perioada 2007–2011

Cauzele care au condus la accident de muncă	2007		2009		2011	
	persoane	%	persoane	%	persoane	%
Dependente de executant	440	80,0	328	50,4	374	82,7
Dependente de mijloacele de producție	49	8,9	41	6,3	34	7,5
Dependente de sarcina de muncă	39	7,1	251	38,6	29	6,4
Dependente de mediul de muncă	21	4,0	31	4,7	15	3,4
Total accidentați	550	100	651	100	452	100

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Notă: Numărul total al persoanelor accidentate prezentat în *Tabelul 4* diferă de cel prezentat în *Tabelul 3*, deoarece în *Tabelul 4* nu a fost luată în calcul informația prezentată de întreprinderile cu un număr de 1-19 angajați.

Așadar, în perioada analizată, peste 80% din accidentele de muncă înregistrate au avut loc din cauza executantului. Aceasta ne demonstrează încă o dată faptul că organizațiile din Republica Moldova tratează cu superficialitate problema securității și sănătății în muncă. De cele mai multe ori, instructajul în domeniul securității și sănătății în muncă se realizează mai

mult formal din partea superiorilor. Totodată, este nevoie de o anumită educație și cultură în rândul angajaților cu privire la securitatea și sănătatea în muncă mai ales la acei angajați care manevrează utilaje și mașini complexe ce impun respectarea anumitor reguli tehnice în domeniu. De altfel, această exigență este tot mai mult impusă de Uniunea Europeană în vederea sporirii securității și sănătății angajaților la locurile lor de muncă.

Așadar, implementarea în cadrul organizațiilor autohtone a unei politici eficiente în domeniul securității și sănătății în muncă prin prisma politicii Uniunii Europene va avea mai multe efecte benefice pentru organizații în special și pentru societate în general, și anume:

- securitatea și sănătatea în muncă va fi abordată prin prisma de Responsabilitate Socială Corporativă;
- va conduce la crearea culturii durabile în materie de securitate și sănătate în muncă;
- va conduce la sporirea bunăstării sociale a angajaților ca rezultat al condițiilor sănătoase și inofensive de muncă în dezvoltarea lor intelectuală, profesională, creativă și fizică;
- va contribui la reducerea pierderilor economice neplanificate, apărute în urma accidentelor de muncă și a bolilor profesionale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFIE

1. Codul Muncii al Republicii Moldova. Legea nr. 154-XV din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162 din 29.07.2003.
2. Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale nr. 756-XIV din 24.12.99. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 31-33 din 23.03.2000.
3. Armstrong M. Managementul resurselor umane. București: Editura CODECS, 2003. 875 p.
4. Bîrcă A. Managementul resurselor umane. Chișinău: Editura ASEM, 2005. 524 p.
5. Cole G. A. Managementul personalului. București: Editura CODECS, 2000. 555 p.
6. Darabont A., Pece Șt., Dăscălescu A. Managementul securității și sănătății în muncă. vol. I, II. București: Editura Agir, 2002. 800 p.
7. Manolescu A. Managementul resurselor umane. București: Editura Economică, 2003. 589 p.
8. Rotaru A., Prodan A. Managementul resurselor umane. Iași: Editura Sedcom Libris, 2001. 347 p.
9. www.statistica.md din 15. 12. 2012
10. www.ilo.org/safework din 16.12. 2012
11. <http://hwi.osha.europa.eu> din 11. 12. 2012
12. <http://www.wall-street.ro> din 05.12.2012
13. <http://ec.europa.eu/social> din 05.12.2012
14. <http://osha.europa.eu> din 06.12.2012

FORMAREA ȘI SPORIREA PARTICIPĂRII ELECTORALE: STUDIU ISTORIOGRAFIC

Ion MOCANU, *doctorand,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

The article represents a research of historiographical nature, which studies scientific papers developed on the theme of electoral activity by the researchers from sociology and political science. In the article are selected and analyzed the factors which determine the electoral behavior and also are described the scientific conceptions and approaches that validate the actuality of examination of the social factors' role in the electoral activism's increase at the interdisciplinary level.

 Activismul electoral este cea mai cercetată formă a participării politice, în urma studierii căreia s-a acumulat un bogat material teoretic. Deși formele de participare politică în decursul timpului au cunoscut o permanentă dezvoltare, participarea electorală continuă să rămână un câmp important de cercetare. Există două abordări principale ale participării electorale: la micro- și macro-nivel. Mai jos vor fi prezentate caracteristicile individuale în care se includ orientările sociodemografice și politice și caracteristicile sistemelor țărilor studiate în literatura de specialitate și considerate ca având o influență asupra participării electorale.

Există multe criterii de clasificare a factorilor care influențează participarea electorală. După cum menționează R Flickinger și D. Studlar, multe cercetări ale prezenței la urne în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European sunt similare celor ce studiază prezența la alegerile naționale prin faptul că acestea pun accent pe rolul caracteristicilor individuale, precum trăsăturile sociodemografice (educație, sex, vârstă, venit, mediu de reședință), atitudini (interesul față de politică în general, identificarea cu un partid politic, sentimentul de responsabilitate civică) și comportamentul politic (apartenența la organizații, discuții pe teme politice). Alți cercetători au luat în considerare impactul factorilor instituționali (sisteme electorale, modele de concurență partinică, forme de guvernământ, cicluri electorale). Această deosebire mai poate fi numită ca analiză la micro- și macro-nivel. După H.Wass, la macro-nivel studiile sunt de obicei comparative, dat fiind faptul că interesul constă în deosebirile dintre țări, în special în factorii care determină o prezență la urne mai înaltă în unele state și mai scăzute în altele.

La micro-nivel însă accentul se pune pe diferențele dintre indivizi. Abordarea sociologică la nivelul dat a fost efectuată de către Paul Lazarsfeld. Ea se referă mai degrabă la alegerea partidelor decât la participarea electorală, dar se cere a fi menționată, fiindcă oferă informații despre decizia de a vota sau a nu vota. Conform acestei teorii, participarea este determinată de caracteristicile socioeconomice și orientările civice ale individului. Factorii determinanți sunt: statusul socioeconomic, afilierea religioasă și mediul de reședință, precum și caracteristicile: venitul, sexul, rasa. Aceste determinante aplică o presiune sociologică asupra deciziilor electorale ale alegătorilor și, prin urmare, au un efect important asupra activismului electoral și asupra comportamentului politic. După cum menționează P. Lazarsfeld, „individul gândește politic fiindcă el este social. Caracteristicile sociale determină preferințele politice.” [1, p.27]

La micro-nivel, în literatură există distincția între două categorii de caracteristici individuale: caracteristici sociodemografice și orientări psihologico-politice.

Caracteristici sociodemografice. Relația dintre caracteristicile sociodemografice și predilecția de a se prezenta la urne este destul de studiată. Următoarele caracteristici sunt menționate pentru a explica participarea electorală: clasa socială, educația, vârsta, sexul, venitul, etnia, apartenența la organizații sau sindicate, mărimea orașului, starea civilă și ocupația, proprietatea de imobil, stabilitatea rezidențială și religia.

Clasa socială. Seymour Lipset, în lucrarea *Political Man*, susține că comportamentul electoral al alegătorilor poate fi explicat analizând interesul economic și statutul acestora. Studiile empirice efectuate de către S. Lipset au confirmat că: orașenii participă la alegeri mult mai activ ca populația rurală; în țările economic dezvoltate bărbații votează mai activ decât femeile; cetățenii cu vârsta între 35 și 55 de ani manifestă un activism sporit în comparație cu tineretul și persoanele cu vârstă înaintată; căsătoriții sunt, în general, mai activi decât necăsătoriții; oamenii cu un statut social mai înalt sunt mai activi decât cei cu un statut scăzut, membrii unor organizații sunt mai activi decât cei care nu sunt membri. [2] Vorbind despre influența apartenenței la o anumită clasă socială, E. Oppenhuys menționează: „Cu cât statutul socioeconomic al individului este mai înalt, cu atât acesta este mai predispus de a participa în politică”. [3, p.21] A. Goerres menționează de asemenea „modelul standard” de participare politică, prin care un nivel socioeconomic mai înalt are un impact pozitiv asupra participării. Efectuând un studiu al alegerilor europene din perioada 1989 și 2009, D. Horn a arătat că clasele bogate au participat mai des la alegeri decât clasele de jos. B. Rogers susține că, în ciuda faptului că în majoritatea țărilor europene pre-

zența la urne a clasei muncitoare este mai mică decât a clasei de vârf cu 10%, în țările cu vot obligatoriu prezența la urne crește cu 10-15%, iar diferența dintre rata de participare a bogaților și săracilor scade.

A.Verba și N.Nie, în *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*, sunt preocupați de patru aspecte ale clasei sociale: educația, apartenența la sindicate, venit și clasa socială cu care se autoidentifică respondenții. S. Rosenstone, în articolul *Economic Adversity and Voter Turnout*, menționează că sărăcia și scăderea bunăstării financiare influențează negativ asupra participării la vot. În opinia sa, când o persoană trece prin situații economice grele, resursele sale sunt îndreptate spre asigurarea existenței. Problemele economice măresc costurile pentru participarea politică și reduc capacitatea persoanei de a participa, iar motivul din cauza căruia persoanele cu probleme financiare votează cu o probabilitate mai mică constă în faptul că greutățile economice sunt stresante și că cetățenii care sunt preocupați de păstrarea sau de căutarea unui loc de muncă, de supraviețuire, vor acorda o atenție scăzută problemelor politice[4].

În literatură, educația este privită drept un factor ce corelează direct cu participarea electorală. S. Tenn menționează că probabilitatea de a participa la vot este mai mare la persoanele cu un nivel de instruire mai înalt. În acest context, teoria educației civice joacă un rol central, conform căreia educația dezvoltă abilități și cunoștințe civice care facilitează angajamentul politic. N. Nie, în *Education and Democratic Citizenship in America*, demonstrează că persoanele mai educate cu o probabilitate mai mare sunt interesate de politică, iar aceasta este important pentru a vota[5]. N. Nie demonstrează că nivelul înalt de educație oferă mai multe capacități cognitive și o încredere necesară pentru a se orienta în complexitatea politicului, în același timp conectând persoanele cu o educație mai înaltă în rețele sociale, care stimulează implicarea în politică. R. Dalton opinează că nivelul de educație înalt, coroborat cu creșterea accesului la informație, dezvoltă capacitățile electoratului, iar această mobilizare cognitivă le permite să se orienteze în problemele politice fără a primi semnale din partea partidelor. Wolfinger și Rosenstone, în *Who Votes?*, [6] stabilesc că educația poate dezvolta sentimentul datoriei civice prin răspândirea valorilor și convingerilor democratice și prin încurajarea participării la activități social-orientate. De asemenea, S. Rosenstone oferă o importanță deosebită educației în oferirea cetățenilor a abilităților necesare pentru a face față aspectelor birocratice ale votării.

În ultimul timp, din cauza faptului că numărul persoanelor cu un nivel înalt de educație crește, iar prezența la urne scade, s-au conturat și alte idei cu privire la relația educație-participare. T. Dee, în lucrarea *Are there civic returns to education?*, stabilește că aparenta relație dintre educație și acti-

vism electoral poate să nu fie cauzală și că reprezintă mai degrabă o corelare greșită, în timp ce unele caracteristici neobservate influențează persoanele să obțină un nivel de educație mai înalt și să voteze. Autorul afirmă că relația dintre educație și participare civică poate reflecta caracteristici neobservate ale familiei, comunității sau chiar ale individului. El aduce exemplul socializării parentale, în care părinții care își încurajează copiii să stea la școală cu o probabilitate mai înaltă vor insufla copiilor simțul datoriei civice, vor promova interesul față de politică și vor încuraja participarea electorală.

K. Milligan analizează impactul educației asupra participării politice din Statele Unite și Marea Britanie utilizând ca instrumente legislația muncii copilului și schimbările în vârsta de absolvire a școlilor. Concluzia studiului a fost că relația dintre educație și participare la alegeri nu este una universală, or în SUA această relație este una puternică, spre deosebire de Marea Britanie.

Vârsta reprezintă unul din cei mai importanți factori care determină participarea electorală. A. Blais opinează că din toate variabilele sociodemografice vârsta are pe departe cel mai puternic impact asupra predilecției individului de a vota. În literatură s-a conturat opinia că relația dintre vârstă și prezența la urne este curbilinie. Blondel consideră că prezența la urne este mai mică la persoanele tinere și cele de vârsta a treia și mai mare la persoanele cu o vârstă medie. După părerea lui Teixeira, creșterea numărului populației apte de vot și micșorarea proporției alegătorilor cu vârsta cuprinsă între 30 și 69 de ani a contribuit la declinul participației electorale, iar micșorarea vârstei de participare la vot a adus în rândul electoratului alegători mai tineri și mai puțin interesați. Referindu-ne la vârstă și orientările politice în general, vom menționa că tinerii au un interes mai mic față de politică. A. Goerres susține că generațiile tinere se identifică mai puțin cu grupurile politice decât cu grupurile cu un domeniu mai îngust de activitate. Astfel, tinerii deseori nu își dezvoltă preferințe politice și, ca rezultat, imboldul de a vota este scăzut. Un studiu efectuat în Marea Britanie a demonstrat că tinerii se simt deconectați de evenimentele ce au loc în societate, sunt mândri că se plasează în afara curentului de masă și renunță la partidele politice. M. Hooghe stabilește următoarele motive din cauza cărora cetățenii tineri tind să fie mai puțin activi în alegeri: tinerii nu sunt integrați pe piața muncii, ei nu au copii proprii și, probabil, nu au propria familie și casă. Acești factori contribuie la faptul că tinerii sunt cu o probabilitate mai mică membri ai sindicatelor sau ai comitetelor părintești. În plus, din cauza prelungirii procesului educațional, această fază a tinerilor se extinde în societățile occidentale. Sentimentul de responsabilitate civică se consideră a fi mai ridicat în rândul persoanelor în vârstă. Goerres se referă la „deprinderea obținută în

timp”, care presupune că persoanele, îmbătrânind, obțin și păstrează norme sociale, precum votarea. Ideea că probabilitatea de a vota este mai mare pentru persoanele în vârstă decât persoanele tinere este acceptată pe larg. Acest fapt este confirmat la nivel empiric de către A. Gerber, P. Green și R. Shachar, printr-un experiment în care au fost incluși peste 25 mii de alegători. Bazându-se pe studiul efectuat în 1998 și 1999, autorii au stabilit că pentru cei care au votat în 1998 exista o probabilitate mult mai mare ca să voteze la următoarele alegeri. Când oamenii se abțin de la vot, înclinația lor ulterioară spre alegeri scade; când votează, probabilitatea de a vota crește. Participarea electorală și absenteismul, altfel spus, se formează prin deprindere. Atitudinile și ambianța în care se află persoana ajută la stabilirea faptului dacă comportamentul electoral prinde rădăcini, modelul de comportament în sine al individului având un efect independent asupra comportamentului ulterior. În acest context, un rol important în sporirea activismului electoral al tinerilor îl au părinții, care oferă informațiile de bază copiilor, cum ar fi înregistrarea și votarea, demonstrarea unui model comportamental demn de urmat. După părerea lui P. Howe, tinerii percep altfel responsabilitățile civice și nu recunosc importanța participării la alegeri în reînnoirea și conservarea democrației. M. Franklin, în *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*, explică refuzul tinerilor de a se prezenta la urnele de vot prin faptul că în această perioadă pentru tineri există lucruri mai importante, precum universitatea, prietenii și, în consecință, persoanele cu vârsta sub 20 de ani nu își dezvoltă obiceiul de a vota, or dacă dreptul de vot ar fi acordat la o vârstă mai înaintată, atunci și prezența la urne ar fi mai înaltă. În același studiu, M. Franklin propune ca cenzul de vot să fie stabilit la vârsta când persoanele tinere să fie mai interesate de politică [7].

În literatura rusă există opinia că nivelul scăzut al activismului electoral al tineretului este cauzat de distanțarea statului și a altor subiecți de problemele tineretului, precum și de utilizarea acestuia în procesul electoral de către grupuri sociale mai puternice în calitate de mijloace de atingere a anumitor scopuri. T. Buhanova, printre factorii care cauzează absenteismul în rândul tinerilor, nominalizează: dezvoltarea slabă a instituțiilor de auto-realizare politică, complexitatea formulării preferințelor politice, lipsa unei orientări a tinerilor în direcția partidelor, faptul că tineretul nu simte prețul libertății și democrației, lipsa tradițiilor democratice în societatea rusă.[8]

Factorul etnic de asemenea are legătură cu participarea electorală. Un exemplu concludent este cel al Statelor Unite, în care până în anii 1960 activismul în rândul alegătorilor de culoare era scăzut din cauza legilor discriminatorii de înregistrare. J. Evans menționează că în prezent intenția de

vot în rândul persoanelor de culoare este la același nivel sau chiar mai mare decât intenția de vot în rândul oamenilor albi.

În ceea ce privește *venitul*, ca un alt aspect al clasei sociale, Oppenhuis menționează că „grupurile cu un venit scăzut participă mai puțin la alegeri decât grupurile cu un venit înalt”. [3, p.22] De asemenea, Oppenhuis lansează ipoteza că nivelul de dezvoltare economică a țării are un rol crucial. Într-o țară mai slab dezvoltată este probabil ca cetățenii să fie preocupați, în primul rând, de asigurarea existenței lor și nu de implicarea în politică.

Vorbind despre *apartenența la diverse organizații*, A. Goerres consideră că acesta „este un puternic factor mobilizator, deoarece membrii comunității sunt expuși la eforturile activiștilor de a-i face să voteze în favoarea organizației” [9, p.98]. Pentru a participa și a se manifesta activ în cadrul unei organizații, se presupune necesitatea unui anumit grad de încredere. E. Phelps susține că persoanele care au încredere în concetățenii lor participă mai des la viața politică și în organizații comunitare. Uneori, este evidențiat numărul afilierilor de grup, presupunându-se că persoanele vor vota cu o probabilitate mai mare atunci când sunt afiliate unui număr mare de grupuri. Un studiu important al influenței apartenenței la diverse organizații asupra activismului electoral este opera lui R. Putnam *Bowling Alone* [10], în care autorul expune ideea că micșorarea capitalului social influențează asupra participării electorale la nivel internațional. Autorul consemnează că, atunci când capitalul social este înalt, oamenii se simt parte a societății și sunt interesați de ceea ce se întâmplă cu alții – politica reprezintă un interes. Capitalul social, după Putnam, este într-o strânsă dependență de relațiile dintre oameni, de activitățile acestora în diverse grupuri etc. Participând la diverse grupuri, (spre exemplu, cluburi sportive, biserică, sindicate), oamenii obțin experiențe noi, află lucruri noi despre viața altor oameni și despre cum problemele politice îi influențează. Autorul ajunge la concluzia că capitalul social din țările occidentale este în scădere, oamenii se concentrează asupra problemelor individuale și familiale și se implică mai rar în activitățile de grup. J. McLeod susține că integrarea comunitară este o condiție esențială pentru participare, deoarece lipsa rețelelor sociale și a legăturilor strânse față de comunitate fac participarea nedorită și complicată. În același timp, o integrare comunitară puternică presupune un nivel scăzut de migrație internă, atitudini pozitive față de comunitate, un nivel înalt de integrare comunitară.

F. Fukuyama stabilește că în societatea americană nivelul de încredere scade „din cauza distrugerii structurii tradiționale a familiei și a declinului rolului organizațiilor locale, religioase, profesionale etc.”[11] Ulterior, autorul oferă direcțiile de cercetare a factorilor care pot diminua sau spori activismul electoral al populației din societățile democratice. R. Huckfeldt, în

Discussant Effects on Vote Choice: Intimacy, Structure, and Interdependence, ajunge la concluzia că pentru a stabili cum se formează comportamentul electoral al persoanei se cere analizat mediul social în care se află acesta, trăsăturile informației politice care circulă în jurul lui. Potrivit autorului, este necesar de a lua în considerare faptul că omul nu este un receptor pasiv al informației sau un executor al comenzilor venite din exterior. Alegerea individului se formează în baza intențiilor, cunoștințelor și preferințelor sale, precum și în baza posibilităților și limitelor create de către mediul său[12]. M. Burbank numește mediul informațional în care persoana învață și își dezvoltă opiniile drept context. Caracterul influenței contextului depinde de conținutul informației care circulă în grupurile sociale în care este inclus individul. Individul, intrând în contact cu alți oameni, află despre opiniile lor politice.

Factorul religios este studiat de Oppenhuis, care susține că votanții religioși sunt mai predispuși să voteze. Deseori, variabilele sunt măsurate prin stabilirea frecvenței de participare la slujbele religioase. După Oppenhuis, „alegătorii cu afiliere religioasă puternică vor participa la alegeri cu o probabilitate mai înaltă”, iar alegerile reprezintă „o oportunitate de a-și exprima susținerea partidului care le reprezintă religia.” [3, p. 23] Analizând electoratul german, M. Franklin a stabilit că identificarea cu religia creștină are un efect puternic asupra intenției de a vota. A. Blais este de părerea că bisericile pot încuraja enoriașii să voteze, chiar dacă nu sugerează o anumită opțiune, iar religiozitatea contribuie la consolidarea sentimentului că votul este o datorie civică.

Nu există o părere unanimă referitor la relația dintre apartenența de gen și participarea electorală. Unele studii menționează că bărbații participă la alegeri mai des ca femeile. În anii 1960-1970, în cercetările clasice ale lui S. Verba și N. Nie s-au făcut comparații între prezența la urne, apartenența partinică, formele convenționale de participare politică în 7 state, concluzia la care s-a ajuns fiind că în toate societățile în care dispunem de date genul și activitatea politică sunt interdependente; bărbații sunt mai activi decât femeile. În anii 1970, Barnes și Kaase, într-un studiu comparativ al politicilor de protest desfășurate în 5 state, au stabilit că femeile participă mai rar decât bărbații la demonstrații și greve ilegale. Printre cauzele unei participări mai reduse a femeilor, S. Lipset stabilește: „Înseși cerințele înaintate față de o gospodină și o mamă presupun că aceasta are posibilități reduse sau trebuie să obțină o experiență politică relevantă” [2, p.206]. Alți cercetători au stabilit că nu există o relație dintre aceste două variabile. Într-adevăr, în ultimele decenii a avut loc o schimbare în privința activismului electoral al femeilor, iar R. Dalton consideră că dezvoltarea egalității de gen în legătură cu participarea la alegeri a servit drept un stimul de creștere a nivelului general de

activism electoral începând cu anii '1950. Un rol important în participarea electorală îl au orientările politice: interesul față de politică, identificarea partinică, gradul de aderență la diverse organizații, importanța percepută a instituției alese, sentimentul de datorie civică și eficiența politică.

Referindu-ne la *interesul față de politică*, opinăm că, în general, „alegătorii care sunt interesați de politică vor participa în procesul politic cu o probabilitate mai mare, inclusiv participarea electorală, spre deosebire de alegătorii care nu au nici un interes.” [3, p.28] A. Goerres consideră că interesul politic este un predictor puternic al participării politice, pentru că acesta scade costul informării. Se presupune că pentru persoanele interesate de politică procurarea informației cu privire la aspectele politice nu este o povară, ci mai degrabă o plăcere. Un studiu bazat pe sondajele telefonice, realizat în Copenhaga de către D. Lasse, a demonstrat că efectul informării sporește probabilitatea de a vota a persoanei cu circa 20 de puncte procentuale. Interesul față de politică ca factor aparte este criticat de S. Verba, care a stabilit că interesul politic este, în linii mari, o funcție a educației.

O apreciere a interesului față de politică în rândul polonezilor, caracteristică societăților postsocialiste, o oferă sociologul P. Sztompka în *Sociologia schimbărilor sociale*. În opinia sa, cetățenii nu au încredere și simt o antipatie față de guvernare, dar cer de la stat îngrijire, protecție socială și alte garanții. Ei însă nu se grăbesc să susțină guvernarea în dorința de a crea o democrație viabilă, chiar dacă dorința este una sinceră, ca în cazul Poloniei postcomuniste. „Continuând să manifeste neîncrederea față de putere, cetățenii demonstrează o pasivitate politică și o apatie, renunțând să participe la alegeri și la diverse partide și asociații.” [13, p.310] Un alt sociolog polonez, J. Wiatr, în baza unui criteriu complex (informarea politică, interesul față de politică și participarea politică), a stabilit cinci tipuri ale personalității: activiștii – persoane bine informate și cu un interes sporit față de politică, participanții activi; observatori competenți – persoane cu caracteristici asemănătoare primului grup, dar cu o activitate scăzută; critici competenți – persoane informate și interesate, dar cu o atitudine negativă față de politică și guvernare; cetățeni pasivi – persoane care percep puterea negativ sau neutru, neinteresate de politică, dar informate; alienații – persoane care nu se interesează și nu cunosc multe despre politică, cu o atitudine negativă față de participarea la viața politică [14, p.260].

E. Labkovskaia stabilește factorii care determină gradul de interes față de politică: calitatea reflectării campaniilor electorale de către sursele de informare în masă; importanța structurilor care sunt alese; importanța problemelor abordate în cadrul campaniei electorale; imaginea candidaților. După părerea autoarei, în dependență de factorii nominalizați, alegerile vor

genera un stimul înalt sau un stimul scăzut de participare electorală a alegătorilor.[15]

S. Mironenko, în articolul „Modelarea comportamentului electoral”, împarte alegătorii în baza criteriului disponibilității de a accepta informații din domeniul politic. Aceste categorii sunt: indiferenții – neinteresați de jocurile politice, votează doar în circumstanțe de moment sau nu votează deloc; persoanele supuse stereotipurilor – votează în baza unor idei formate anterior, se conduc din inerție de anumite tradiții; neinformații – persoane deschise pentru perceperea informațiilor noi, dar care nu depun nici un efort pentru căutarea lor; persoanele emotive – psihicul acestora este influențat de publicitatea politică în așa măsură, încât restul canalelor de percepție se blochează; persoanele supuse ideologiilor – pentru aceștia apartenența partidului la o anumită ideologie este decisivă în alegeri; persoanele raționale – au o înțelegere clară a propriilor interese, efectuează în procesul electoral acțiuni raționale, înțeleg consecințele și dividendele propriei alegeri; alegători în baza valorilor și moralei – reprezentanții acestui grup nu atrag atenție la publicitatea politică și acționează în conformitate cu propriile convingeri și valori, efectuând nu o alegere rațională, ci o alegere morală [16].

Identificarea partinică presupune un sentiment stabil și înrădăcinat de atașament și sprijin pentru un partid politic. Odată cu publicarea de către A. Campbell a cărților *The Voter Decides* și *The American Voter*, identificarea politică a devenit un element central în literatura de specialitate și în cercetarea participării și comportamentului politic. În studiile sale, A. Campbell pune accent pe natura psihologică a orientărilor politice, exprimă necesitatea de a studia opiniile și atitudinile persoanelor cu scopul de a înțelege cum se iau deciziile și în ce mod se efectuează alegerea politică la nivel individual. După cum menționează Milbrath și Goel, „persoanele care se identifică puternic sau preferă intens un partid politic participă cu o probabilitate mult mai mare la procesul politic”[3, p.29]. Steinbrecher este de părerea că, cu cât identificarea partinică este mai înaltă, cu atât este mai mare probabilitatea că cineva va participa la alegeri. Efectuând o analiză aprofundată a acestei probleme, R. Dalton, în *The decline of party identifications*, stabilește că apartenența la un partid are multe funcții cu privire la implicarea în politică a persoanelor, cum ar fi, spre exemplu, utilizarea sentimentului de apartenență partinică în scopul formării opiniilor asupra unor opțiuni politice. În acest sens, adepții sunt mult mai ușor de mobilizat să voteze partidele politice având un stimul mai mare de a susține candidatul și partidul preferat. Deseori se vehiculează că persoanele mai în vârstă au un nivel mai înalt de identificare, datorită faptului că ei au avut posibilitatea să treacă prin timp, fiind atașați de un anumit partid sau mișcare politică.

Încă un factor determinant este **importanța percepută a instituției alese**. După M. Franklin, alegerile care nu decid formarea puterii executive (alegerile Parlamentului European sau alegerile la mijloc de mandat din SUA) pot fi privite ca mai puțin importante (și, prin urmare, este mai puțin probabil să motiveze activismul electoral) decât alegerile parlamentare naționale sau alegerile prezidențiale din SUA. W. Hirczy face o comparație dintre Elveția și Malta, în care susține că prezența la urne este mult mai mică, dacă se știe din start că va fi formată aceeași coaliție de guvernământ, iar cele mai importante probleme vor fi soluționate prin referendum (cazul Elveției), și un activism electoral sporit într-o țară cu un organ legislativ unicameral și fără autorități publice locale, ceea ce înseamnă că toate deciziile importante depind de rezultatul unei singure competiții electorale (cazul Maltei). În acest context, C. van der Eijk consideră că participarea la alegerile pentru Parlamentul European desfășurate la începutul mandatului parlamentului local (ceea ce poate avea loc, în unele țări, cu 5 ani înainte de următorul scrutin național) poate fi cu 18% mai mică decât la alegerile în Parlamentul European petrecute în aceeași zi cu alegerile naționale.

Eficiența politică, după A. Campbell, presupune sentimentul că o acțiune politică poate avea un impact asupra procesului politic, spre exemplu, merită să îți îndeplinești datoria civică. H. Wass distinge două tipuri de eficiență politică: internă și externă. Prima se referă la „convingerea că individul poate înțelege politicul și, prin urmare, poate participa în politică, iar a doua presupune convingerea că funcționarii publici și instituțiile politice sunt receptivi la cerințele cetățenilor, prin urmare, referindu-se la influența reală pe care o are individul asupra politicii. Eficiența externă este măsurată prin intermediul percepției încrederii în politicieni, a reacției politicienilor, a reprezentativității lor, precum și a convingerii că votul oferit poate face diferență. Studiile lui Almond și Verba asupra culturii politice au demonstrat că stabilitatea instituțiilor democratice este un rezultat al nivelului înalt de eficiență politică internă și externă, care se creează prin intermediul socializării. În opinia lor, „cetățenii încrezuți în sine cred în abilitatea lor de a participa și acționează.” [17, p.209] S. Finkel, în *Reciprocal effects of participation and political efficacy: a panel analysis*, dezvoltă această idee, spunând că nu doar sentimentul eficienței influențează probabilitatea de a vota, ci și votarea în sine influențează eficiența politică. El stabilește că participarea la alegerile naționale are influențe benefice asupra eficienței externe, iar un nivel mai înalt de eficiență duce la o implicare mai intensă pe viitor.

Examinând factorii care influențează asupra prezenței la vot, P. Southwell, în *Political Cynicism and the Mobilization of Black Voters*, propune alte trei variabile: neputința, lipsa de sens și cinismul. Autoarea stabilește

că neputința și lipsa de sens au efecte negative asupra activismului, în timp ce simțul cinismului, din contra, combate efectele celorlalte două variabile. Referindu-se la participarea electorală a americanilor, P. Southwell consideră că ei au început să simtă o putere mai mică în dreptul lor de a alege și, prin urmare, votul are o importanță mai mică. Aceasta a dus la scăderea activismului electoral, în pofida faptului că americanii au devenit mai cinici în privința demnitarilor aleși.

Caracteristicile specifice ale țărilor reprezintă macro-nivelul, care include starea instituțiilor sociale, sistemul de partide și mediul socioeconomic.

Oppenhuis menționează caracteristicile sistemului electoral, care pot fi divizate în norme legislative și administrative și în transformarea voturilor în fotolii. Din prima categorie fac parte factori precum: votul obligatoriu, votul într-o zi anumită sau regulile de înregistrare. Din grupul al doilea pot fi numite: sistemul proporțional de reprezentare, votul unic transferabil și scrutinul uninominal majoritar. Alte caracteristici considerate relevante pentru participarea electorală țin de sistemul de partide din țara dată. În acest sens, factorii menționați adesea sunt: numărul partidelor politice, competiția dintre partide, complexitatea sistemului de partide. B. Geys, în articolul *Explaining voter turnout: A review of aggregate-level research*, stabilește și alți factori legați de sistemul de partide, cum ar fi apropierea de alegeri, cheltuielile din campania electorală și fragmentarea politică. J. Blondel menționează că rata de participare la alegeri este mai mare în sistemele politice în care votul este obligatoriu sau unde voturile sunt transformate în fotolii cu un grad înalt de proporționalitate. Mulți cercetători afirmă că votul obligatoriu practicat în prezent mărește prezența la urnele de vot. M. Franklin este de părerea că votul obligatoriu oferă un stimul de a vota chiar și atunci când pedeapsa pentru absența de la urne este una nominală. După părerea lui A. Lijphart, „votul obligatoriu are un efect atât de impunător, încât trebuie luată în considerație adoptarea pe larg a acestuia” [18, p.9]. A. Blais și R. Carty oferă un șir de motive din cauza cărora reprezentarea proporțională favorizează prezența la urne: în primul rând, raportul dintre voturile câștigate de un partid și locurile obținute în parlament îi face pe alegători să simtă că votul lor contează, în special pe susținătorii partidelor mici; în al doilea rând, faptul că mai mulți candidați sunt aleși în baza unei circumscripții reprezintă un imbold pentru a desfășura campania electorală pe teritoriul întregului stat; în al treilea rând, reprezentarea proporțională mărește numărul partidelor, ceea ce oferă votanților un spectru mai larg de opțiuni. Într-o altă lucrare a lui Blais se examinează relația dintre trei variabile: starea socioeconomică, instituțiile și sistemul de partide. În lucrarea dată se stabilește că sistemele electorale au un efect pozitiv asupra partici-

pării în special în statele mici, industrializate, cu o democrație avansată, cu o densitate a populației ridicată, cu alegeri importante, cu vârsta alegătorilor de 21 de ani și mai mult, cu vot obligatoriu și un sistem proporțional de alegeri. Nici una din țările examinate în lucrarea dată nu corespunde tuturor acestor caracteristici, însă cu cât țara se apropie mai mult de această descriere, cu atât mai sporită este prezența la urne.

Există și alte variabile cu impact asupra prezenței la urne necesare de a fi studiate. Blais, Massicote și Yoshinaka au efectuat un studiu comparativ al legislației electorale din 63 de țări. Printre concluzii, aceștia observă că fostele colonii britanice urmează fosta metropolă atunci când elaborează propria legislație și că majoritatea statelor cu un sistem proporțional permit să voteze și cetățenilor străini și nu au cerințe de rezidență, ceea ce poate stimula prezența la vot.

Într-un studiu comparativ al prezenței la urne la alegerile din SUA, G. Powell concluzionează că sistemul de partide american și legea înregistrării alegătorilor limitează serios prezența la urne, cu peste 10%. O altă concluzie a lui Powell este faptul că atitudinile politice promovează activismul electoral, dar nu compensează efectul negativ al impactului instituțional. M. Franklin vine să combată această idee, susținând că înregistrarea voluntară a alegătorilor nu pare să reducă rata de participare.

Nishikawa și Herron examinează efectul sistemelor electorale mixte asupra prezenței la urne. Ei stabilesc că reprezentativitatea proporțională sporește activismul electoral. Țările cu un sistem electoral mixt, în viziunea lor, au un rezultat diferit de cel proporțional și uninominal și că acestea duc la sisteme de partide mai largi. B. Geys stabilește că sistemele electorale au un efect puternic asupra activismului, iar prezența la urne este foarte înaltă atunci când numărul populației este scăzut, iar cheltuielile în campaniile electorale sunt mari [19].

Studiind fragmentarea politică, R. Jackman menționează că creșterea numărului de partide cu șanse reale de a trece pragul electoral contribuie la scăderea prezenței la urne, deoarece are loc divizarea sistemului politic și diminuarea impactului voturilor asupra politicii viitorului guvern. Pe de altă parte, D. Brockington, în *The Paradox of Proportional Representation: The Effect of Party Systems and Coalitions on Individuals' Electoral Participation*, are o părere adversă, conform căreia un sistem larg de partide sporește prezența la urne. În studiul său, D. Brockington nu ia în considerare alte variabile care ar putea avea un efect asupra prezenței la urne și lasă anumite întrebări pentru o cercetare ulterioară: Care este sursa comportamentală a unei prezențe mai ridicate în sistemele cu reprezentare proporțională și ce influențează crearea guvernelor de coaliție în sistemele de partide largi?

Printre factorii instituționali care afectează prezența la urne R. Boyd numește și frecvența alegerilor. După cum menționează cercetătorii, în SUA se apelează la părerea populației mai des de două ori pe an, iar în Elveția – de circa cinci ori pe an. Numărul mare al referendumurilor a contribuit la o rată scăzută a prezenței la urnele de vot, atingând sub 50% în mod sistematic în Elveția, uneori fiind chiar mult mai mic.

Sistemul de partide influențează cel mai eficient asupra participării electorale prin intermediul legăturii partidelor cu grupuri sociale religioase, ocupaționale și de altă natură. În articolul *Voting turnout in thirty democracies: Partisan, legal and socioeconomic influences* G. Powell susține că aceste legături facilitează interpretarea problemelor și alegerea candidaților de către persoanele mai puțin implicate în politică, iar partidele pot să-și identifice susținătorii și să-i mobilizeze la un preț mai mic. Un alt factor important menționat de R. Jackman în articolul *Political institutions and voter turnout in industrial democracies* este că unicameralismul contribuie la sporirea participării electorale, fiindcă în țările cu o singură cameră legislativă scrutinul parlamentar are o importanță mai mare pentru alegători.

Deseori se vehiculează că factorii care influențează activismul electoral pot fi de natură facilitativă sau motivațională. După părerea lui R. Sinnott, facilitarea se referă la orice proces sau variabilă care face votarea mai ușoară. Mobilizarea reprezintă orice proces sau variabilă care oferă un stimul de a vota. Procesele de facilitare și mobilizare operează atât la nivelul instituțiilor, cât și la nivelul indivizilor.

Facilitarea instituțională constă din două variabile. Pe de o parte, un rol important îl au normele administrative care stabilesc modul în care au loc alegerile. Acestea sunt, de exemplu, prezența sau absența votului obligatoriu, luna, ziua și orele în care vor avea loc alegerile, accesul la secțiile de vot, disponibilitatea votului prin corespondență etc. Pe de altă parte, al doilea set de procese instituționale care facilitează participarea la vot este numit procesul facilitării cognitive. Termenul se referă la acțiunea de sporire a capacității cetățenilor de a se ocupa de chestiunile politice și creșterea nivelului de cunoștințe politice. Drept exemple pot servi: campaniile informative legate de alegeri sau de instituția dată, amploarea și calitatea acoperirii mediatice a politicii electorale și a campaniilor electorale, disponibilitatea de timp de eter liber acordat emisiunilor partidelor etc.

Mobilizarea instituțională cuprinde aspecte pe termen scurt și pe termen lung. R. Sinnott susține că pe termen lung caracteristicile și rolul organelor alese duc la stimulente mai slabe sau mai puternice de a vota. [20] Aspectele pe termen scurt ale mobilizării instituționale se referă la campaniile desfășurate de către partide și candidați, la activitatea de partizanat a unor instituții mediatice sau la campanii de informare menite să mărească

prezența la urne. M. Gray și M. Caul în articolul *Declining voter turnout in advanced industrial democracies, 1950 to 1997* susțin că în pofida faptului că trăsăturile instituționale au cel mai puternic impact asupra prezenței la vot în comparațiile dintre state, ele, probabil, nu influențează atât de mult activismul, deoarece instituțiile au rămas destul de stabile în democrațiile industriale avansate în perioada de după război. Analiza efectuată de către acești autori în 18 țări relevă faptul că micșorarea densității sindicale și succesele mai modeste ale partidelor muncitorești au contribuit la scăderea participării electorale. Din punct de vedere istoric, sindicatele au fost un factor mobilizator independent, dar au funcționat ca o verigă între alegători și partidele muncitorești. Împreună, acestea au acționat ca organizații facilitative pentru reformare și justiția socială prin intermediul electoratului lor format din clasa muncitoare.

Caracteristicile individuale de facilitare sunt privite ca structuri sociale sau variabile sociodemografice, sau atribute ale individului care fac votarea mai ușoară sau mai grea. Acestea pot conține aspecte practice, cum ar fi: timpul liber, stabilitatea rezidențială, distanța până la secția de votare; dar și resursele și capacitățile politice, precum: nivelul de educație, nivelul de informare, cunoștințele politice, sentimentul de competență politică etc.

Atributele individuale care oferă stimulente pentru a vota sunt numite mobilizare individuală. În acest context, atitudinea de lungă durată are un rol central (identificarea partinică, apartenența ideologică, sentimentul datoriei civice, spiritul de solidaritate socială), însă nu trebuie subestimate și percepțiile pe termen scurt (experiențe și preferințe acumulate în timpul campaniei electorale). D. Green este de părere că o abordare personală a mobilizării alegătorilor este, de obicei, mai reușită decât o abordare impersonală. Cu cât interacțiunea dintre campanie și potențialul alegător este mai personală, cu atât este mai mare probabilitatea acestuia de a vota. Același autor susține că agitația de la ușă la ușă efectuată de către prieteni și vecini este tactica de aur a mobilizării; apelurile telefonice vorbărețe, fără de grabă, de asemenea au un efect pozitiv. Prin contrast, apelurile preînregistrate, formate automat, sunt absolut impersonale și, în mod evident, absolut ineficiente pentru mobilizarea alegătorilor.

Cercetările de bază ale problemei prezenței la vot sunt axate pe situația dintr-un singur stat. Miller și Shanks, în *The New American Voter* [21], menționează drept cheie a înțelegerii participării electorale în Statele Unite diferențele dintre generații, care rezultă din experiențele de socializare. Într-o altă analiză a prezenței la urne, Richard Timpone, în *Structure, Behavior and Voter Turnout in the United States*, demonstrează importanța separării analitice a deciziei de înregistrare la vot și decizia de a vota, ceea ce nu se efectua în modelele standard anterioare. În Marea Britanie, participarea a fost stu-

diată de G. Parry, care în *Political Participation and Democracy in Britain* arată că cei care participă la alegeri cred că deseori află mai multe despre politică, în special atunci când sunt interesați și discută despre politică.

În literatura de specialitate au fost elaborate mai multe modele ale participării electorale:

– *Modelul sociologic*: este expus în lucrarea lui Lipset și Rokkan, care explică impactul conflictelor dintre grupurile sociale asupra diferențierii ideologice și partinice [22]. În conformitate cu acest model, votul cetățeanului este influențat de cinci condiții: statutul social, venitul, locul de trai, nivelul de educație și afilierea religioasă. În opinia lor, formarea sistemului politic nu depinde de sistemul electoral sau factorul instituțional, ci de numărul și tipul de clivaje din societate. Lipset și Rokkan presupun că oamenii cu venit scăzut, cu un nivel jos de studii, cu statut de lucrător sau de funcționar cu rang mic tind spre partidele de stânga. Ei votează, spre exemplu, social-democrația, pentru orientarea ei spre valorile social-economice. Oamenii cu studii superioare, cu un statut social înalt și cu un venit pe măsură, formează masa de bază pentru puterile conservative. Partea relativ mai religioasă a populației, la rândul ei, simpatizează partidele care au o legătură cu religia.

– *Modelul socioeconomic*: a fost propus de Berelson, iar mai târziu a fost dezvoltat de S. Verba și N. Nie [23]. Modelul dat postulează că participarea este determinată de caracteristicile socioeconomice individuale și de orientările civice. M. Kanji stabilește că factori precum vârsta, educația, venitul, sexul, rasa etc. oferă o „presiune sociologică” asupra deciziilor electorale ale votanților și are un efect puternic asupra comportamentului politic. Modelul dat este criticat de către M. Franklin, care consideră că în modelul dat nu poate explica diferențele mari de participare la vot între țări. Țările cu o prezență înaltă la urnele de vot nu au un popor mai bogat sau mai educat decât țările cu prezență scăzută la urne. În aceeași lucrare, autorul vine cu exemplul Elveției și al SUA – două țări dintre cele mai bogate și educate din lume, dar cu indici scăzuți de activism electoral.

– *Modelul sociopsihologic*, propus de A. Campbell, tratează identificarea politică și presupune că nici o determinantă sociologică nu este suficientă pentru a explica comportamentul politic, iar influențele psihologice sunt factorii cei mai puternici care influențează comportamentul politic. [24, p.7] A. Blais stabilește că modelul sociopsihologic preia identificarea partinică drept variabila cea mai importantă, presupunând că loialitatea față de partid se manifestă devreme și rămâne relativ stabilă în timp.

– *Modelul mobilizator* se focusează asupra explicării participării bazate pe contextul și oportunitățile existente în mediul alegătorului. Acest model stabilește că încurajarea din partea partidelor și organizațiilor sporește

dorința individului de a vota și că individul dezvoltă mai multe atitudini pozitive față de politică atunci când implicarea lor este solicitată. S.Verba și N. Nie ilustrează faptul că apartenența la asociațiile de voluntariat are un rol pozitiv asupra ratei de participare, iar într-o analiză mai amplă a lui R. Rosenstone și J. Hansen a participării electorale din Statele Unite s-a stabilit că aproape jumătate din declinul participării electorale începând cu anii 1960 și acalmia în activitățile partidelor pot fi explicate prin factorii mobilizatori. [25] Critica acestui model constă în faptul că, spre exemplu, în țările europene nu există diferențe mari de mobilizare pentru alegerile Parlamentului European, dar prezența la urne este neuniformă.

Modelul alegerii raționale, înaintat de A.Downs, presupune că cetățenii acționează rațional în politică și comportamentul este determinat de atitudini, convingeri și valori. Modelul a fost dezvoltat de W. Ricker și P. Ordeshook, care au propus următoarea definiție: beneficiul net al votului persoanei este egal cu beneficiul obținut în urma unui rezultat electoral dorit de către acea persoană înmulțit la probabilitatea că votul ei va afecta rezultatul alegerilor, minus costul votului, sau $R=BP - C$, unde R = beneficiul net al votului; B = beneficiul obținut în urma unui rezultat electoral dorit; iar C = costul votului. [26, p.25]

Autorii ajung la concluzia că „probabilitatea că un singur vot va afecta rezultatul alegerilor naționale este infinit de mică, și că lipsa unor presupuneri mărețe cu privire la mărimea beneficiului așteptat, votanții raționali ar trebui să obțină alte satisfacții de la actul votării, sau nu vor vota în genere.”[26, p.28] În cadrul acestei teorii, J. Aldrich menționează că un alegător rațional evaluează beneficiul așteptat care poate surveni în urma rezultatelor posibile și, în funcție de preferințele personale, optează pentru rezultatul care are cea mai mare utilitate. Prin urmare, alegătorul rațional va vota pentru acel partid care îi va oferi cel mai mare beneficiu. Extrapolând modelul votului rațional asupra Canadei, Blais, în *Anatomy of a Liberal Victory: Making Sense of the Vote in the 2000 Canadian Election*[27], stabilește ipoteza conform căreia persoanele se abțin de la vot atunci când nu există o competiție electorală reală.

Funcționarea modelelor de comportament electoral menționate mai sus nu întotdeauna sunt considerate drept aplicabile în alte societăți. Astfel, G. Golosov consideră că în Rusia aceste modele nu se manifestă într-o manieră specifică societății date. El consideră că aceasta se datorează factorilor politici, echilibrului forțelor politice din cadrul elitelor. [28]

Analizând multitudinea teoriilor cu privire la activismului electoral, putem concluziona că reprezentanții unor discipline diverse, precum dreptul, filosofia, sociologia, psihologia și politologia, cercetează această problemă

din punctul lor de vedere, ceea ce presupune că studierea acestui fenomen poartă un caracter interdisciplinar.

Activismul electoratului în societatea contemporană moldovenească este puternic influențată de nivelul scăzut de cultură politică al populației. Conștientizarea faptului că dezvoltarea ulterioară a statalității și a prosperității naționale se află în mâinile fiecărui membru al societății constituie o problemă de bază. Având în vedere noutatea statului nostru, lipsa unei idei naționale care ar uni diferitele grupuri etnice și clase sociale, un rol important în consolidarea statalității îl are relația cetățean-stat. Creșterea calitativă a interacțiunii dintre acești doi subiecți trebuie să aibă loc concomitent: cetățenii trebuie să conștientizeze responsabilitatea pentru edificarea statului, iar statul – să obțină încrederea cetățenilor prin acțiuni concrete, prin crearea condițiilor egale de dezvoltare multilaterală a cetățeanului. În special, statul trebuie să ofere spațiul vital pentru autorealizare cetățenilor tineri. În aceste condiții, un rol deosebit îi revine sistemului de învățământ, prin intermediul căruia statul ar putea obține o generație cu o cultură politică participativă. De aceea este necesar ca începând de la nivelul gimnazial să fie introduse obiecte de studiu ce ar familiariza elevii cu procesele și fenomenele politice. Elevii trebuie să obțină un set de cunoștințe utile, ce ar servi drept stimul pentru aceștia de a se implica ulterior în activitatea societății civile. În afară de aceasta, mass-media, autoritățile publice, organizațiile societății civile trebuie să desfășoare activități eficiente în rândul populației cu scopul moderniza cultura politică.

Dacă privim în istorie, absentismul apare atunci când dispare constrângerea externă de a fi activ politic, atunci când fiecare persoană are posibilitatea de a se abține de la activismul politic. Absentismul nu există ca fenomen de masă în statele totalitare. Din această cauză, mulți savanți nu dau o apreciere univocă acestui fenomen. Pe de o parte, lipsa de la urnele de vot indică faptul că individul are dreptul de a alege acel tip de comportament care corespunde propriilor interese, pe de altă parte, absentismul electoral este în mod evident o dovadă a indiferenței oamenilor față de alegeri și evenimente politice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Lazarsfeld, P. et al, *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*, Columbia University Press, 1948, p. 27.
2. Lipset, S. *Political Man*, New York, Doubleday & Company. 1960.
3. Oppenhuis, E. (1995). *Voting Behavior in Europe. A comparative analysis of electoral participation and party choice*. Het Spinhuis: Amsterdam; p.21.
4. Rosenstone, S. J., 1982. *Economic Adversity and Voter Turnout*. *The American Journal of Political Science*, 26 (1), p. 25-46.

5. Norman H. Nie, et al, 1996, *Education and Democratic Citizenship in America*, Chicago, University of Chicago Press.
6. Wolfinger, R.E. and Rosenstone, S.J. (1980). *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.
7. Mark N. Franklin. *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2004.
8. Буханова Т.Н. Электоральное поведение молодежи: реалии и проблемы в Журнал о выборах, 2005, № 2, p. 4-7.
9. Goerres, A. Why are Older People More Likely to Vote? The Impact of Ageing on Electoral Turnout in Europe. *The British Journal of Politics and International Relations*, Vol. 9, 2007, pp. 90-121.
10. Putnam, Robert *Bowling Alone*, New York: Simon & Schuster, 2000.
11. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию : М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2006, p. 27.
12. Huckfeldt R., Sprague J. 1991. Discussant Effects on Vote Choice: Intimacy, Structure, and Interdependence. – *Journal of Politics*, vol. 53, № 1.
13. Штопка П., 1996, *Социология социальных изменений*. Москва: Аспект Пресс, p. 310.
14. Вятр Е.И. *Социология политических отношений*. Москва: Прогресс, 1979, p. 260.
15. Лабковская Е.Б. Психологические детерминанты поведения избирателей в ситуации политических выборов: Дисс. канд. психологических наук. Санкт Петербург, 1996.
16. Мироненко С.М. Моделирование электорального поведения. *Журнал о выборах*, 2002, № 1, p.42-45.
17. Almond G.A. and S. Verba. *The civic culture*, Boston: Little Brown, 1989, p.209.
18. Lijphart Arend. Unequal participation: Democracy's unresolved dilemma. *American Political Science Review* 91(1), 1–14, 1997, p. 9.
19. Geys, Benny. Explaining voter turnout: A review of aggregate-level research. *Electoral Studies* 25(4), 637–663, 2006.
20. Sinnott, R. Electoral participation/ abstention: a framework for research and policy development. Plenary meeting of the FP5 Changequal network, Mannheim 10-12 April 2003.
21. Miller, W.E. și Shanks, J.M. *The New American Voter*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
22. Lipset, S. și Rokkan, S. *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. Toronto: The Free Press, 1967.
23. Verba, Sidney, and Norman Nie. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper & Row, 1972.
24. Campbell, A. et al. *The American Voter*. Michigan: John Wiley & Sons, Inc., 1964, p. 7.
25. Rosenstone S., and Hansen J. *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York: Macmillan, 1993.
26. Riker, W., Ordeshook, P. "A Theory of the Calculus of Voting." *American Political Science Review* 62(1): 25-42, 1968.
27. Blais A. et al 2002. *Anatomy of a Liberal Victory: Making Sense of the Vote in the 2000 Canadian Election*. Toronto: Broadview Press.
28. Голосов Г. В. Поведение избирателей в России: теоретические перспективы и результаты региональных выборов. *In: Полис*, 1997, № 4, p. 44-56.

IMPACTUL MASS-MEDIEI ÎN EDUCAȚIE

Florin PALOȘAN, *doctorand,*
Universitatea „Ovidius”, Constanța, România,
Gheorghe SPIRIDON, *doctorand,*
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Summary:

The following article pursues the subject of the media influence on education. The author explains the necessity for special education regarding the media and on the other hand, the consequences of a proper education on this matter. Also the influence of the media on children and youth is an issue that must be dealt with a special attention, since they spend most of their free time listening to the media. Since the media is an important agent of the contemporary society its information reaches the entire educational system through teachers, professors and parents.

Între educație și sistemul mass-media există de multă vreme legături indisolubile, care s-au întărit continuu în ultimul timp, îndeosebi odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale. Interacțiunile dintre cele două domenii constituie o preocupare constantă pentru întreaga societate, deoarece impactul comunicării de masă asupra personalității umane nu poate fi subestimat. Este deja un fapt incontestabil că în condițiile diversificării nevoilor educative în lumea modernă mass-media poate reprezenta o semnificativă resursă a învățării.

Mass-media înseamnă ansamblul mijloacelor și modalităților moderne de comunicare în masă: presa scrisă, televiziune, radio, internet. În general, este acceptată clasificarea acestor mijloace în două categorii: a) mass-media tipărită – comunică informația prin intermediul cuvântului scris și al ilustrațiilor: cotidiene, reviste, agenții de presă; b) mass-media electronică – comunică informația prin intermediul sunetelor ori al imaginilor: radioul, televiziunea; comunicarea mediată de computer: internetul.

Mijloacele de comunicare în masă au o puternică forță de modelare a personalității prin varietatea și bogăția informațiilor, prin specificul și potențialul lor. Funcția educativă a mass-mediei, care se manifestă în mod tranșant, nu substituie rolul instituțiilor de învățământ, ci se alătură acestora, contribuind la realizarea obiectivelor educaționale.

Prin activitatea sa de informare, de interpretare a evenimentelor, mass-media creează anumite realități în care omul își desfășoară activitatea. Ea programează emoțiile consumatorului de informație, gândurile, și chiar modul lui de percepere a lumii.

Actualul consumator de informație nu mai este doar produsul școlii

sau al familiei, ci, mai degrabă, este produsul mijloacelor de comunicare în masă, care îl influențează și îl manipulează uneori fără să vrea.

Bernard Cohen a promovat un concept, devenit general recunoscut, în conformitate cu care presa nu le poate spune oamenilor ce anume (sau cum) să gândească, dar reușește extrem de bine să le spună la ce să se gândească [1]. Studiile care au urmat după lansarea ipotezei formulate de B. Cohen, în special cele care au dus la fundamentarea modelului *Agenda setting*, au demonstrat legătura puternică între conținuturile mesajelor mediatice și axarea atenției auditoriului asupra problemelor prioritare ale vieții sociale și politice impuse de media [2].

Studii importante s-au realizat anume în domeniul cercetării proceselor de tratare a informației difuzate prin mass-media [3]. Ele au arătat că mass-media contrapune realității o proprie imagine care diferă în esența sa de ceea ce există în realitate [4]. Imaginea lumii, așa cum apare ea de pe ecranul televizorului sau de pe paginile presei, se derulează, în ansamblu, ca o succesiune de povești aparent absurde, ce sfârșesc prin a semăna unele cu altele. Presa constituie una din verigile cele mai vechi și cu bogate tradiții ale sistemului informațional, fiind și până în prezent un instrument de dirijare a vieții economice și social-politice. Ea poate direcționa cu succes percepțiile audienței atunci când se manifestă insuficiența ori lipsa informațiilor despre aspectele evenimentului relatat.

Mass-media, prin activitatea sa, se constituie drept un factor al educației, care lasă urme adânci în conștiința persoanei. Ea poate să amplifice sau să diminueze experiențele personale și colective. Într-o societate pătrunsă de spiritul informațional, educația nu trebuie să rămână în urmă. Chiar dacă informația parvine prin canale mediatice, oricum, această informație trebuie verificată, filtrată, pentru a-i asigura maximumul de veridicitate. Atenția cuvenită, acordată acestor elemente, va ajuta la delimitarea binelui de rău, originalului de fals.

Educarea copiilor, pentru a le inocula selectivitate în folosirea media, este o responsabilitate a părinților, a școlii, a societății în general. Rolul părinților în această ordine de idei este de primă importanță. Ei au dreptul și datoria de a garanta folosirea prudentă a mijloacelor de comunicare prin formarea conștiințelor copiilor lor pentru a exprima judecăți sănătoase și obiective, care îi vor călăuzi mai apoi în alegerea sau respingerea opțiunilor disponibile. Pentru a face acest lucru, părinții trebuie să aibă parte de încurajare și asistență din partea școlilor, pentru a se asigura că acest aspect dificil, dar dătător de satisfacție, al faptului de a fi părinte este sprijinit de întreaga comunitate. Cu alte cuvinte, se impune necesitatea educației prin și

pentru mass-media, racordată la exigențele, dinamice și mereu înnoitoare, ale timpului.

Asemenea educației în general, educația vizând mass-media cere, ca o condiție primordială, formare pentru exercitarea libertății și, implicit, un nivel convenit de cultură politică. În lumina adevărului, libertatea autentică contribuie la procesul conștientizat al manifestării atitudinii, asigură faptul alegerii nu la întâmplare, ci în mod deliberat, a tot ceea ce este bun, adevărat și frumos. Părinții și educatorii apoi, ca gardienii acelei libertăți, acordând copiilor lor tot mai mari oportunități, îi introduc în viața reală, favorizându-le un parcurs social demn.

Această dorință a tuturor celor implicați în procesul educațional de a-i educa pe copii pe căile frumuseții, adevărului și binelui poate fi sprijinită de industria media doar în măsura în care ea promovează demnitatea umană fundamentală, întregul spectru al adevăratelor valori umane, realizările și țelurile pozitive ale omenirii. Educația prin mass-media trebuie să fie pozitivă, și cu acest scop trebuie eliminate, cu orice preț, tendințele reprobabile de a produce programe – inclusiv filme de animație și jocuri video – care în numele distracției exaltă violența, prezintă comportamente antisociale sau trivializează sentimentele umane.

Comunicarea mediatică și dezinformarea prin intermediul mass-mediei sunt foarte greu de controlat, deoarece mesajele ating un public divers, în momente diferite ale vieții, cu greu susceptibile de cuantificare și interpretare generalizată. Ele acționează asupra indivizilor în mod cumulativ și imprevizibil, iar uneori chiar imperceptibil, ceea ce face ca, în opinia specialiștilor, efectele lor să fie inegale și diferite de la caz la caz.

Într-o serie de lucrări din domeniu se atrage atenția asupra mai multor efecte nocive care ar putea să rezulte de pe urma unui contact frecvent cu televiziunea și cinematograful. Se consideră, de exemplu, că mesajele difuzate prin intermediul mass-mediei pot să influențeze comportamentul tânărului, deși se admite că acest lucru se poate manifesta doar aparent și superficial. Totodată, se constată faptul că astfel de mesaje pot comporta apariția unor fenomene de diminuare a voinței, de depersonalizare, în urma consumului pasiv, lipsit de atitudine critică și nediferențiat al diferitelor emisiuni și filme [5]. Există păreri care susțin că acțiunea mass-mediei este dăunătoare formației morale, deoarece duce atât la degradare morală, cât și la imitarea modelelor unor pseudo-personalități [6].

De fapt, tinerii și copiii sunt extrem de sensibili la imagini, și impunerea intensă a unora dintre ele, fiind deosebit de traumatizante pentru imaginația lor, atrage după ele, în definitiv, o răsturnare completă a ierarhiei valorilor morale. Sunt foarte multe filme și emisiuni din străinătate construite, de la

început și până la sfârșit, pe tot felul de atrocități, sadism, acțiuni criminale, care n-au cum să nu se întipărească în urma unui atare atac în conștiința în formare a tinerilor.

Pe de altă parte, mass-media încearcă să satisfacă interesul pe care elevii, tinerii îl manifestă pentru cunoașterea marilor probleme cu care se confruntă societatea contemporană. De asemenea, obiectivul special al mai multor emisiuni de radio și televiziune, rubrici în paginile revistelor și ziarelor, îl constituie formarea tinerilor, orientarea lor școlară și profesională, și chiar transmiterea unor informații ce țin de educația civică a tinerilor, de formarea culturii lor politice.

Nu încapе îndoială că mass-media ajută la integrarea socioculturală a auditoriului, mai cu seamă prin stimularea capacității de deprindere a unor roluri civice, familiale, culturale. Astfel, se cultivă patriotismul, se consolidează sentimentul apartenenței comunitare, sporește responsabilitatea socială și civică, sentimentul dăruirii, nevoia de a comunica, de a împărtăși aspirații și idealuri. Prin intermediul mesajelor mediatice este cultivată sensibilitatea individului, copilul și mai apoi tânărul, îmbogățindu-și propria formare și personalitate.

În literatura de specialitate sunt răspândite opinii potrivit cărora mass-media generează tensiuni, controverse, stări conflictuale între copii și părinți, cei tineri înclinând să adopte atitudini care contravin unor tradiții, concepții, mentalități încetățenite în familie, numai pentru a manifesta atitudini contrare celor exprimate de părinți și pentru a imita modelele prezentate în mass-media. Acești cercetători sunt înclinați să admită că mass-media este responsabilă de decăderea morală, observată la reprezentanții generației tinere.

Conform datelor unor studii, anual, copilul petrece, în medie, 900 de ore la școală și aproape 1 023 de ore în fața televizorului [7]. De aici, în opinia psihologilor, apar multiple probleme, începând cu violența programelor TV și ajungând la fenomenul escape-ismului, exprimat prin izolarea de societate, cauzată de orele petrecute în exces în fața televizorului și/sau a calculatorului.

Timpurile noi, care se asociază și cu fenomenul creșterii fluxului informațional, au conturat și situații noi: copiii, adolescenții au obținut posibilitatea de a alege. Însă, spre regret, nu puțini dintre ei aleg conținuturi mediatice în care domină violența, crima, agresiunea, toate prezentate pe larg în mijloacele de comunicare în masă. În acest caz, media devine purtătoare a responsabilității pentru accentuarea agresiunii și a brutalității la copii. Filmele și serialele care lansează, în mod prioritar, promovarea acțiunii, violenței, agresivității, crimei sunt agreate de o parte a tineretului. Astfel de ima-

gini incită la violență, la brutalitate și, în felul acesta, violența din ficțiune se poate transpune, în anumite circumstanțe, în acte reale de violență.

S-a demonstrat, de multe ori, că consumatorul mesajelor media nu este un receptor pasiv: el interpretează acest mesaj conform viziunilor sale socio-culturale, reieșind din experiența sa, precum și pornind de la mediul în care se află, de la nevoile și dorințele sale. Beneficiarul mijloacelor de comunicare în masă caută să profite de relația pe care o stabilește cu mass-media, ca să constate, în cele din urmă, că principala influență a mediilor de comunicare se exercită prin omisiune: ceea ce ele nu spun are o mai mare însemnătate decât ceea ce relatează [8].

Totuși, mulți cercetători susțin că *originea violentei, agresivității și a imoralității la copii* trebuie căutată mai întâi de toate în raporturile lor personale cu părinții, cu familia, cu grupurile din care fac parte, cu școala, cu societatea. Aceștia ar fi factorii principali, mass-media venind doar să întărească atitudinea stabilită [9].

Potențialul școlii și al familiei (chiar și al bisericii) în raport cu prezentarea accentuată în media a scenelor de violență trebuie mobilizat pentru anihilarea efectelor distructive ale difuzării mesajelor antieducaționale, antisociale, în definitiv. Trebuie căutate mijloace prin care să fie înlocuite preocupările vicioase ale elevilor, trebuie influențate în sens pozitiv preferințele lor.

Pentru o educație eficientă, sistemul educativ-informațional și sistemul mediatic, școala și mijloacele de comunicare în masă trebuie să se afle în permanență într-o strânsă legătură, să-și completeze reciproc acțiunile, să desfășoare cooperare pe multiple planuri, având la bază convingerea că aspectele pozitive ale mass-mediei prevalează asupra celor ce ar putea transmite o încărcătură negativă. Respectiv, punctul de reper în această privință ar putea fi faptul că școala poate găsi sprijinul necesar în conținuturile difuzate pe diferite canale de mass-media. Este vorba de valorificarea cuvenită a potențialului instructiv și educativ, stimulat de contactul tinerilor/elevilor cu mass-media.

De fapt, impactul mass-media se manifestă pe multiple planuri și cuprinde – în mediul formativ – atât elevul, cât și profesorul, ceea ce oferă numeroase posibilități să facă din informațiile primite prin intermediul mass-mediei instrumente de implicare a tinerilor în viața socială, de atragere a elevilor la noi forme de acțiune și comportament. De aceea, este tot mai evident faptul că școala are și va avea din ce în ce mai mult funcția nu numai de transmitere a informației, ci și aceea de selecție, structurare și sistematizare a acesteia. Tot școala trebuie să găsească mijloace și modalități prin care să contrapună pornirilor tinerilor de a utiliza informațiile în scopuri anti-

sociale, educarea unei competențe mediatice, susținând abordarea critică a realității, dezvoltând la elevi și tineri spiritul critic, promovând capacități de discernământ și de judecată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Cohen Bernard. The Press and Foreign Policy. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963, p. 13.
2. Soroca Stuart N. Media, Public Opinion, and Foreign Policy. În: Press / Politics (Harvard), 2003, N 8, pp. 27-48.
3. Dobrescu Paul. Bărgăoanu Alina. Mass media și societatea. București: Comunicare.ro, 2003.
4. Moraru Victor. Mass media vs politica. Chișinău: CEP USM, 2001.
5. Gheorghe Virgiliu. Efectele televiziunii asupra minții umane. București: 2008.
6. Boorstin Daniel J. The Image: A Guide to Pseudo-events in America. New York: Atheneum, 1980.
7. Marinescu Valentina. Mass-media din România, o lectură sociologică. București: Editura Tritonic, 2002.
8. Popa Dorin. Mass-media astăzi. Iasi: Institutul European, 2002.
9. Spătaru-Ostroțky Otilia. Mass-media și sistemul de educație – interacționarea și cauzalitatea reciprocă. – [On-line].<http://dralinpopescu.ro/2009/mass-media-si-sistemul-de-educatie-interactionarea-si-cauzalitatea-reciproca.html> (Accesat 10.01.2013).

CONSOLIDAREA IMAGINII ORGANELOR DE DREPT ÎN GEORGIA: LECȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Mircea MANOLI, *doctorand,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary:

According to international practice, consolidating the image of police is one of the most important issues of general law enforcement bodies' reforms. This article presents the best practices of enhancing the image of law enforcement bodies in Georgia, which could inspire Moldova's authorities in their efforts of reforming the national police system.

Contextul geopolitic al reformelor în organele de drept

În ultimii ani, Georgia este tot mai frecvent prezentată drept un model de succes în combaterea corupției și revitalizarea încrederii populației în instituțiile de drept. Fiind o republică ex-sovietică, teritorial poziționată în extremitatea estică a Europei, Georgia a reușit să implementeze un model progresist de dezvoltare statală, de carență europeană, net superior succesele realizate de celelalte republici postsocialiste situate chiar la hotarele UE.

Cu toate acestea, între etapele de dezvoltare ale Georgiei și Moldovei pot fi trase multiple similitudini. Ambele state și-au căpătat independența după destrămarea URSS. Apoi a urmat o perioadă îndelungată de instabilitate politică, caracterizată prin nivel ridicat de corupere a instituțiilor publice, slăbirea forței economice naționale, rate înalte ale șomajului și sărăciei, cât și conflicte militare interne de ordin teritorial. Această perioadă de tranziție spre o economie de piață a subminat masiv încrederea populației în instituțiile statale.

Dacă în Moldova primii 10 ani de independență s-au caracterizat prin perindarea întregului eșichier politic la conducerea statului, ca mai apoi să se revină la o guvernare comunistă, atunci în Georgia regimul Shevardnadze, care a durat până în 2003, nu a făcut nimic decât să slăbească și mai mult securitatea politică și economică a statului atât pe plan intern, cât și extern. În ambele state, lipsa resurselor naturale impunea vectorul politicii externe să fie tot mai dependent de Federația Rusă.

Realitățile expuse mai sus ne demonstrează că Moldova și Georgia au avut același „start” la începutul procesului de afirmare în calitate de state independente pe arena internațională. Totuși, Georgia a reușit să devanseze considerabil Moldova în dezvoltarea sa economică, consolidarea poziției sale în plan extern și de renaștere a încrederii populației în organele statale.

Prima explicație a acestei situații rezită în interesele geopolitice ale UE și

SUA în Georgia. Occidentul era și este cointerestat în menținerea unui aliat în partea de sud a Federației Ruse, pentru a contrabalansa influența acesteia în regiunea caucaziană. „Revoluția Roză” din 2003 a demonstrat dorința fermă a georgienilor de a se detașa de trecutul lor socialist și de a îmbrățișa valorile democrației și economiei de piață occidentală. Mai mult, fiind ales în calitate de președinte în ianuarie 2004, Mihail Saacașvili și-a exprimat clar opțiunea sa de dezvoltare democratică a statului, asigurându-și și o majoritate confortabilă a partidului său (Mișcarea Națională Unită) în legislativul național [1]. Reieșind din aceste motive, UE și SUA au inițiat o strategie de susținere financiară masivă a Georgiei sub președinția lui Saacașvili în ceea ce ține de reformarea instituțiilor democratice și a forței militare naționale. Cancelariile occidentale tot mai frecvent optau pentru o asociere cât mai strânsă între Georgia, pe de o parte, și UE și NATO, pe de altă parte (de altfel, modelul este similar celui utilizat în cazul Statelor Baltice).

Pe de altă parte, influența geopolitică a Federației Ruse în Moldova era mult mai solidă. Rusia era interesată în mod direct în menținerea diferendului transnistrean, care rămânea ultimul avanpost rusesc în regiunea Europei de Sud-Est. În acest fel, dacă în 2004 Georgia pășea spre o nouă etapă de dezvoltare națională în spirit democratic (cu o susținere politico-financiară solidă din partea partenerilor săi occidentali), atunci în Moldova se consolida regimul Guvernului Tarlev, de sorginte evident comunistă.

Geneza reformei organelor de drept

Reformarea organelor de drept și combaterea corupției au fost declarate drept obiective prioritare încă din primele zile ale guvernării Saacașvili. Reformarea poliției ținea să aducă, în termeni extrem de restrânși, o „schimbare la față” a întregului sistem al organelor de drept, care după o lungă perioadă de instabilitate politică națională s-au transformat în unele din cele mai corupte instituții publice. Pe lângă organele de poliție, setul de reforme viza și reorganizarea Ministerului Securității Naționale, a Ministerului Apărării și a Procuraturii Generale [2].

Moștenirea guvernării Șevarnadze includea organe de poliție care erau extrem de corupte și aveau legături strânse cu lumea criminală printr-un vast set de activități ilegale, precum estorcarea banilor sau traficul de arme și substanțe narcotice. La nivel național, corupția influența considerabil economia statului, făcând dificilă crearea bugetului național și, respectiv, achitarea la timp a salariilor și a altor plăți sociale. Nivelul extrem de scăzut al salariilor în poliție (sub \$50 /lună), dar și reținerile salariale îndelungate au fost considerate drept principalele motive de înflorire a corupției în poliție [3].

La nivelul întregului sistem al organelor de drept, competențele Ministerului Afacerilor Interne (MAI) erau practic dublate de cele ale Ministerului Securității Naționale (MSN), urmaș al KGB-ului din perioada sovietică. Spre exemplu, ambele ministere aveau departamente specializate în combaterea crimei organizate, departamente antidrog sau de combatere a crimelor economice [4]. Concurența între aceste două instituții a dus la o degradare și mai profundă a sistemului organelor de drept, la care se mai adăuga și activitatea extrem de politizată a MSN-ului.

În această situație, Saacașvilli era obligat să întreprindă reforme cardinale întru schimbarea cât mai rapidă a imaginii organelor de drept în fața populației. Reforma a început prin dizolvarea, până la finele anului 2004, a MSN-ului. Angajații acestuia urmau să fie reduși cu 2/3, iar restul să fie asimilați de către subdiviziunile MAI [5]. Reieșind din faptul că perioada destinată reformării era extrem de mică (mai puțin de trei luni), Guvernul a permis conducerii MSN-ului să reducă cadrele în masă și să transfere în cadrul MAI-ului doar colaboratorii care nu au avut tangențe cu KGB-ul sovietic. Chiar dacă ulterior conducerea MSN-ului a acceptat că procesul de reducere a cadrelor a fost unul haotic și pe alocuri subiectiv, cercurile guvernamentale și-au asumat riscul, considerând că aceasta este unica metodă de a realiza o reformă de anvergură în termeni restrânși [6].

Dizolvarea MSN-ului a urmărit și scopul de delimitare a competențelor între structurile de forță existente la acel moment. Alte reforme în acest sens au vizat: (I) crearea Poliției Financiare în cadrul Ministerului Finanțelor; (II) demilitarizarea și transferarea trupelor de grăniceri în cadrul MAI; (III) transferul trupelor paramilitare de polițiști (analoage carabinierilor) din cadrul MAI la Ministerul Apărării. Odată cu dizolvarea MSN-ului bugetul acestei instituții a trecut la MAI, ceea ce a permis o oarecare ameliorare a sistemului salarial existent în minister, dar oricum insuficient pentru o existență decentă a colaboratorilor săi.

Următoarea mișcare strategică a fost reformarea totală a Departamentului Poliției Rutiere. Conducerea MAI-ului realiza că colaboratorii poliției rutiere erau, de departe, cei mai corupți din sistem, statul practic singur împingându-i spre corupere prin neachitarea la timp a salariilor. Un alt lucru extrem de important este că poliția rutieră era subdiviziunea care contacta cel mai frecvent cu populația, iar comportamentul său corupt influența imens imaginea întregului minister.

Reformarea poliției rutiere era relativ mai ușoară, deoarece colaboratorii acesteia își axau activitatea în exclusivitate pe gestionarea traficului rutier, nu și pe patrularea sectoarelor municipale sau menținerea ordinii publice. Pe de altă parte, reducerea cadrelor după careva principii era extrem de di-

ficilă, deoarece, după cum considera chiar conducerea MAI, era improbabil ca colaboratorii care au fost expuși unei activități corupționale anterioare să se corecteze în viitor.

Astfel, în iulie 2004, întregul corp de angajați ai poliției rutiere a fost concediat, iar până la sfârșitul lunii august 2004 urma să fie creat un nou Departament al Poliției de Patrulare în cadrul Directoratului Național de Poliție (subordonat MAI). Per total, pe parcursul anului 2004 au fost concediați 16 000 colaboratori, ceea ce reprezenta, la acel moment, cca 60% din angajații MAI. Către anul 2006, ponderea colaboratorilor de poliție la nivel național era de 1 colaborator la 324 cetățeni, comparativ cu 1 colaborator la 78 cetățeni în 2003 [7]. Pentru o perioadă de aproape o lună, în Georgia nu a existat poliție rutieră în general. Cu toate acestea, observatorii naționali menționau că acest lucru nu s-a răsfrânt nicidecum asupra numărului de accidente rutiere, iar populația nici nu a observat lipsa colaboratorilor poliției rutiere [8].

„Schimbarea la față” a poliției rutiere

Angajările în noul Departament al Poliției de Patrulare au început imediat după dizolvarea poliției rutiere. Una din principalele probleme în acest sens era lipsa cadrelor calificate. Majoritatea recruților treceau un training de pregătire de doar 6 săptămâni înainte de a purcede la exercitarea atribuțiilor de serviciu. Ulterior, sub egida OSCE, au fost elaborate diverse materiale de instruire a colaboratorilor de poliție, bazate pe cele mai bune practici occidentale. În același timp, se organizau numeroase programe de schimb de experiență pentru colaboratorii poliției, în cadrul cărora aceștia participau la traininguri internaționale, căpătând experiența necesară. Aceste eforturi au determinat o pregătire profesională net superioară a angajaților de poliție.

Noua poliție de patrulare includea 2500 de colaboratori sau de șase ori mai puțin decât anterior. Totuși, scopul principal al creării poliției de patrulare a fost de a schimba cardinal impresia populației față de colaboratorii de poliție, de a recâștiga încrederea cetățenilor în reprezentanții structurilor de forță. Astfel, în primul rând a fost schimbată uniforma și culoarea bastoanelor. Culoarea uniformei a fost schimbată din una neagră în bleu, pentru a reduce din impactul psihologic negativ al uniformelor negre croite după modelul celor din timpurile sovietice. Într-al doilea rând, MAI a cheltuit 4,7 milioane USD pentru echiparea poliției de patrulare cu 130 autovehicule noi de marca Volkswagen Passat, laboratoare criminalistice portabile, pistoale, cătușe și alt echipament necesar în dotare [9]. Schimbarea uniformei și buna echipare a poliției de patrulare a adus acea „schimbare la față” a poliției mult așteptată.

Începând cu 2004, MAI a încercat să dezvolte un marketing instituțional, care urma să îmbunătățească constant nivelul de încredere al populației în organele de poliție. Printre aceste măsuri pot fi enumerate emisiunile TV și radio cu participarea reprezentanților organelor de poliție; panourile publicitare cu imaginea polițiștilor amplasate în aglomerările urbane; vizitele polițiștilor la grădinițe și școli în scopul anihilării fricii copiilor față de poliție etc.

Nu în ultimul rând, salariul mediu al polițiștilor a crescut de la 50 USD la 200 USD pe lună, ceea ce la nivelul anului 2004 era de peste două ori mai mult decât venitul mediu lunar al populației. Plus la aceasta, polițiștilor care se evidențiau prin activitate impecabilă li se puteau aloca automobile și apartamente personale drept recunoaștere a eforturilor [10].

O parte din finanțările pentru majorarea salariilor polițiștilor se efectuau din plățile de amenzi, care erau achitate cu preponderență prin sistemul bancar și nici într-un caz direct ofițerilor. Pe lângă aceasta, în 2003, guvernul georgian a creat un Fond pentru Dezvoltare a Organelor de Drept, în care cetățenii de rând puteau, din proprie inițiativă, dona resurse financiare pentru susținerea organelor de poliție. Totuși, aceste fonduri au existat doar până în 2006, deoarece ridicau mari semne de întrebare privind transparența utilizării resurselor financiare [11].

În anul 2004, programul UNDP, structurile UE și Fundația SOROS au creat fonduri speciale pentru achitarea unui supliment salarial colaboratorilor de poliție. Majorări salariale primeau în special colaboratorii care ocupau funcțiile-cheie din minister și/sau cei care în virtutea atribuțiilor lor de serviciu puteau provoca daune considerabile în cazul în care deveneau corupți. Astfel, un șef de Direcție MAI putea să primească un salariu lunar de până la 1000 USD. Începând cu 2006, bugetul național și-a asumat integral aceste plăți salariale suplimentare.

Aprecierea succeselor reformei

Într-o perioadă relativ scurtă, guvernarea Saacașvili a reușit să schimbe cardinal atitudinea cetățenilor față de reprezentanții organelor de drept. Dacă în 2004 populația avea practic aceeași frică față de poliție ca și față de lumea criminală, deja în 2009 unii observatori internaționali menționau că „era mai periculos să te plimbi pe Champs-Elysees din Paris decât pe străzile din Tbilisi” [12]. Tot în acel an, organele de poliție ocupau al treilea loc în topul instituțiilor cu cea mai mare încredere, imediat după Biserica Ortodoxă georgiană și armată. Modernizarea Poliției de Patrulare a determinat faptul ca aceasta să devină cea mai respectată subdiviziune MAI.

Deja în 2010, 66% dintre georgieni aveau o „mare” și „foarte mare” în-

credere în organele de poliție, iar poliția de patrulare se bucura de o rată a încrederii de 81% [13]. Până în prezent, organele de poliție se bucură de o rată a încrederii de cca 87% [14]. O bună parte a ratei de încredere a populației s-a datorat și luptei împotriva corupției în instituțiile publice. Conform datelor Ministerului Justiției georgian, în perioada 2003 – 2010, aproximativ 1000 de funcționari publici au fost acuzați de corupere, dintre care 6 membri a Parlamentului, 15 viceministri și 31 vicepreședinți ai consiliilor municipale [15]. Conform prevederilor noului Cod Penal al Georgiei, coruperea pasivă se pedepsește cu până la 10 ani de privațiune de libertate.

Activitatea organelor de poliție a fost transparentizată la maximum. Noile sedii ale comisarierilor de poliție din Tbilisi sunt construite doar din beton și sticlă, în așa fel încât orice trecător să poată vedea ce se întâmplă în interiorul clădirilor [16].

Lupta acerbă cu corupția a fost resimțită și de către cetățenii simpli. Potrivit „Barometrului caucazian”, în 2010, la întrebarea dacă au fost impuși să achite mită în decursul ultimului an, 98% din respondenți răspundeau „nu” [17], iar rata de încredere a populației în organele de poliție era de 64% (pe poziția a III-a din clasament, imediat după armată și președinție).

Comunitatea internațională, de asemenea, aprecia înalt reformele în domeniul luptei anti-corupție, drept dovadă fiind creșterea vertiginoasă a Indicelui Percepției Corupției (IPC) – de la 1,8 în 2003 la 4,1 în 2011 [18] (unde 1 înseamnă cel mai înalt nivel de corupție, iar 10 – lipsa totală a corupției). Acest indice este calculat de către Transparency International.

Comparativ cu Republica Moldova, până în 2006 aceasta devansa Georgia la capitolul IPC, în mare parte datorită creării în 2002 a Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției. Totuși, începând cu 2006, reformele georgiene au împins IPC-ul la un nivel net superior, pe când Moldova a rămas la același nivel constant de 2,9.

La fel, reformele realizate au ameliorat și condițiile de dezvoltare a economiei de piață în Georgia. Potrivit datelor Heritage Foundation, indicele de libertate economică în Georgia a evoluat de la 58 puncte în 2003 la 69,4 puncte în 2012 (unde 0 înseamnă lipsa totală a libertății economice, iar 100 – libertate economică perfectă) [19].

O imagine mai favorabilă în plan internațional a motivat și creșterea fluxului de investiții străine directe în Georgia. Dacă în 2003 acestea atingeau cifra de ≈ 340 mln. USD, atunci în 2007 investițiile în cauză constituiau deja 2000 mln. USD [20]. Totuși, drept consecință a războiului cu Federația Rusă și a crizei economice globale, volumul investițiilor străine directe în Georgia s-au redus către anul 2009 la 533 mln USD.

Eforturile Moldovei în domeniul ameliorării imaginii organelor de drept

Până anul 2009, majoritatea mijloacelor de comunicare caracterizau imaginea organelor de poliție din Republica Moldova drept una extrem de coruptă și politizată [21]. La nivel de politici publice, practic toate instituțiile de drept dispun de propriile strategii de reformare. Cu toate acestea, la o analiză mai aprofundată a strategiilor iese în evidență faptul că reformarea instituțiilor de forță poartă un caracter formal, nefiind atrasă atenția cuvenită cadrului de îmbunătățire a imaginii proprii. Spre exemplu, în Planul de acțiuni pentru implementarea *Concepției de reformare a Ministerului Afacerilor Interne*, aprobat la finele anului 2010, găsim doar o singură acțiune ce ține, doar tangențial, de consolidarea încrederii populației în MAI. Această acțiune prevede crearea și implementarea unui nou sistem de evaluare a activității poliției și a altor subdiviziuni ale MAI, cu participarea societății civile și a comunităților, pentru sporirea receptivității poliției față de problemele comunității.

Cu părere de rău, Raportul de monitorizare a implementării Planului de acțiuni în cauză nu ne oferă o viziune clară dacă această acțiune a fost realmente îndeplinită și / sau a avut un impact real asupra imaginii structurilor MAI în rândul societății civile.

Cu toate că despre necesitatea reformării organelor de drept în Moldova se vorbește mult în ultimii ani, acțiuni concrete în acest sens au fost inițiate abia în ultima perioadă, când Guvernul Filat a decis să propună cadre tinere și imune la influența politică pentru conducerea structurilor de forță. Astfel, în decembrie 2009, Guvernul Filat îl numește pe Tudor Balițchi în conducerea Serviciului Vamal. Acesta urma să remanieze în cadrul Serviciului Vamal colaboratorii corupți și să îmbunătățească imaginea organului pe care îl conduce. Balițchi și-a propus ca până în 2014 să transforme Serviciul Vamal într-o instituție modernă, apreciată și susținută de cetățeni. Deși la începutul mandatului său Balițchi a făcut unele încercări de a îmbunătăți imaginea instituției pe care o conduce [22], în ultimul an în mass-media autohtonă iarăși au reapărut știrile despre vameșii corupți. Respectiv, imaginea instituției nu s-a schimbat considerabil.

În aprilie 2011, în fruntea Serviciului Grăniceri este numit Roman Revenco, care ulterior a reformat instituția prin transformarea acesteia, din iulie 2012, în Poliția de frontieră, ca subdiviziune a MAI-ului [23]. Această reformă a fost realizată în scopul excluderii dublării atribuțiilor de serviciu dintre colaboratorii fostului Serviciu de Grăniceri și MAI.

În toamna anului 2012, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției a fost reorganizat în Centrul Național Anticorupție. Noua

organizație a trecut sub controlul direct al Parlamentului, iar în atribuțiile sale a rămas doar prevenirea și combaterea corupției; combaterea crimelelor economice revenindu-i MAI-ului [24]. Mai mult ca atât, pentru prima dată în istoria instituției directorul acesteia a fost numit în urma unui concurs public, în scopul evitării presiunilor politice asupra acestuia. Cu toate acestea, în presa autohtonă au avut loc dezbateri aprinse pe tema reformării CCCEC-ului, în care unii analiști politici afirmau că reformarea instituției nu este altceva decât o reîmpărțire a sferelor de influență între principalii oligarhi locali. De altfel, chiar Viorel Chetaru, care a condus CCCEC-ul timp de 3 ani, ca mai apoi să fie ales și în fruntea CNA-ului nou format, a menționat în repetate rânduri că instituția pe care o conduce este supusă sistematic presiunilor din partea actorilor politici [25]. Mai mult, deja creat la 1 octombrie 2012, CNA, a devenit funcțional, doar la 25 octombrie 2012 (adică cu o întârziere de 3 săptămâni) după aprobarea, în cadrul ședinței Parlamentului, a candidaturii lui Chetaru. Această întârziere în numirea șefului CNA a fost interpretată în presa autohtonă drept o altă ingerință a politicului în activitatea instituției [26].

La aceeași ședință a Parlamentului din 25 octombrie 2012 a fost numit și un nou șef al Serviciului de Informații și Securitate (SIS). Necesitatea reformării este un alt obiectiv al Programului de activitate al Guvernului pentru anii 2009-2013 [27]. Reformarea SIS-ului este un subiect destul de vag, deoarece nici până la acest moment nu sunt clare principiile după care această reformă va avea loc.

În cazul Procuraturii Generale, se pare că reformarea instituției respective are cei mai mici șorți de izbândă, dat fiind că conducerea Guvernului și Parlamentului au viziuni diametral opuse vizavi de acest subiect.

Cele mai considerabile succese în ameliorarea imaginii proprii le-a obținut Ministerul Afacerilor Interne, instituția de forță care contactează cel mai frecvent cu cetățenii de rând. La 6 decembrie 2010 a fost aprobată *Conceptia de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate ale acestuia*. În martie 2012 a fost creat Centrul pentru planificarea și realizarea obiectivelor de reformare a MAI și ralierei la standardele UE de funcționare [28]. Această Strategie urmărește să reducă multiple disfuncționalități existente în cadrul Ministerului și să-l ralieze la experiența europeană în domeniu. Reieșind din experiența altor instituții de forță în implementarea strategiilor sale de reformare, urmează să vedem dacă Strategia respectivă va avea un impact real și cuantificabil asupra imaginii MAI-ului.

Un alt moment pozitiv este organizarea de către MAI, în iunie 2012, a Conferinței internaționale „Reforma poliției în Georgia – lecțiile învățate”,

la care membrii Centrului pentru reformarea MAI au asimilat, de la colegii lor georgieni, specificul procesului de reformare a structurilor de poliție din Georgia.

Din iulie 2012, Dorin Recean a fost numit în conducerea MAI-ului. Chiar de la începutul mandatului său, ministrul Recean a menționat clar că obiectivul său strategic este reformarea instituției în scopul ameliorării încrederii acesteia în rândurile populației [29]. Mai mult, ministrul Recean vedea în reforma georgiană drept un model din care merită a fi preluate cele mai bune experiențe, în special reformarea poliției rutiere și majorarea salariilor colaboratorilor de poliție. Printre acțiunile concrete întreprinse de conducerea MAI în acest sens pot fi enumerate următoarele: (i) impunerea a noi reguli de comportament colaboratorilor poliției rutiere (de ex: interdicția de a avea asupra sa mai mult de 100 MDL, sau reținerea șoferilor pentru mai mult de 3 minute [30], etc.); (ii) poliția rutieră a început să se autosizeze în majoritatea cazurilor când contravențiile din domeniul rutier sunt semnalate de mass-media sau cetățeni; (iii) în perioada 12 septembrie – 24 octombrie a.c., întregul efectiv al poliției rutiere (475 ofițeri) a fost atestat profesional, dintre care doar $\approx 10\%$ au trecut testul din prima. Dintre ceilalți, 46% au trecut testul condiționat [31] iar 40% nu au trecut testul în general. Urmează să vedem dacă acești colaboratori vor fi disponibilizați sau nu. Serghei Diaconu, proaspătul șef al Poliției rutiere, afirma recent că o parte din cursanții Academiei de Poliție trec o pregătire specială de 2 luni pentru a fi încadrați ulterior în rândurile Poliției rutiere, pentru a lua locul celor care nu au trecut testul de integritate [33].

Astfel, MAI-ul depune eforturi considerabile întru ameliorarea imaginii sale, dar este încă prea devreme pentru efectuarea unei evaluări privind imaginea acestuia în rândurile populației.

Bunele practici pentru Republica Moldova

În esență, reformarea structurilor de forță în Georgia s-a bazat pe următorii IV piloni:

I. Delimitarea clară a competențelor între structurile de forță existente: a) dizolvarea instituțiilor politizate; b) concedierea cadrelor de formație profesională sovietică; c) promovarea doar a celor competenți și necoruptibili.

II. „Schimbarea la față” a organelor de poliție: a) schimbarea culorii uniforme și echiparea colaboratorilor care au contact frecvent cu populația (poliția de patrulare); b) investiții considerabile în instruirea profesională a cadrelor; c) dezvoltarea componentei etico-morale a comportamentului polițiștilor; d) aplicarea metodelor de marketing instituțional în promovarea imaginii poliției.

III. Majorarea substanțială a veniturilor colaboratorilor poliției: a) asigurarea unui salariu de cel puțin de două ori peste media venitului lunar al populației; b) asigurarea unor adaosuri salariale considerabile din fonduri europene; c) aprecierea lucrului celor mai buni colaboratori prin acordarea unui ajutor material și financiar suplimentar.

IV. Transparentizarea maximă a activității organelor de drept: a) construcția de noi clădiri ale comisariatelor de poliție care ar reda transparență instituției; b) prezența frecventă în mass-media a informației privind activitatea poliției; c) asigurarea unei colaborări mai strânse cu populația, pentru reducerea neîncrederii acesteia în poliție.

Reformele în cauză nu ar fi putut fi realizate dacă președintele Saacașvili (care a câștigat alegerile prezidențiale cu 96% din sufragii în anul 2004) nu și-ar fi asigurat o majoritate clară a propriului partid în legislativul georgian. Mai mult, reformele propriu-zise au fost realizate de oameni devotați președintelui [34], care aveau o biografie curată și erau imuni la corupere.

Întregul proces de reformare a instituțiilor democratice georgiene a fost intens susținut de cancelariile occidentale, care vedeau în Saacașvili un lider politic de stil european, capabil să reducă influența Federației Ruse în zonă.

Populația a apreciat reformele lui Saacașvili prin acordarea acestuia a încă un mandat prezidențial la sfârșitul anului 2007. Totuși, în alegerile din 2012 acesta cedează puterea față de miliardarul georgian Bidzina Ivanișvili, susținut deschis de Rusia. Anterior electoralei din 2012, opoziția îl acuza în repetate rânduri pe Saacașvili de autoritarism și de multiple scandaluri în care era implicată conducerea organelor de forță [35]. Aceasta denotă faptul că au existat și scăpări în implementarea reformei sus-menționate.

Reformarea instituțiilor de forță din Republica Moldova, în opinia autorilor, are mai curând un caracter haotic, fiecare instituție reformându-se independent, fără ca la momentul actual să existe o viziune clară asupra reformării întregului sistem.

Până în prezent nu s-a reușit excluderea totală a influenței politicului în activitatea structurilor de forță. O bună parte a colaboratorilor din structurile de forță sunt reprezentați ai școlilor vechi, de tip sovietic, ceea ce împiedică în mod considerabil desfășurarea reformelor. Salarizarea colaboratorilor este una mizeră, statul neidentificând, până în prezent, fonduri pentru alocarea resurselor financiare suficiente pentru asigurarea angajaților structurilor de forță a unui trai decent.

Pentru o reformare eficientă a structurilor de forță, dar și o ameliorare a imaginii acestora este nevoie de o voință clară din partea conducerii statului de a „schimba la față” întregul sistem al instituțiilor respective. Unul din impedimentele majore, în acest sens, ar putea fi faptul că de regulă, desemnarea

persoanelor în organele de conducere a instituțiilor de forță ține de competența unui sau altui partid politic, reieșind din ponderea prezenței acestuia în Parlament. Atât timp cât există o astfel de împărțire a instituțiilor pe linie de partid, nu va fi posibilă o reformare „in corpore” a întregului sistem național al organelor de drept.

Reieșind din analiza prezentată mai sus, considerăm oportune următoarele acțiuni care ar urmări consolidarea imaginii organelor de drept în Republica Moldova:

- Formularea unei viziuni clare de către toate forțele politice aflate la guvernare la momentul actual, asupra principiilor de bază privind reformarea instituțiilor de forță din Moldova. Această viziune trebuie să fie superioară doleanțelor fiecărui partid în parte și să aibă doar un singur scop: renașterea încrederii populației în instituțiile de forță.
- Reducerea maximă posibil al implicării factorului politic în activitatea structurilor de forță. Acest obiectiv poate fi realizat doar prin contracararea și mediatizarea pe larg a oricărei ingerințe politice în activitatea instituțiilor date. Doar așa populația va crede în independența politică reală a organelor statale care o ocrotesc.
- Transparentizarea la maximum a metodelor de promovare a cadrelor în organele de drept, în special în funcțiile de conducere ale acestora. Populația trebuie să cunoască, din sursele mass-media, pentru ce merite o anumită persoană a obținut funcții de conducere în cadrul instituțiilor corespunzătoare.
- Mediatizarea pe larg a tuturor cazurilor de corupție depistate în rândurile conducerii organelor de forță, inclusiv a rezultatelor anchetelor, metodelor de penalizare, în vederea promovării politicii statului de contracarare a acestui flagel. Însă pentru realizarea obiectivului respectiv este nevoie de o voință politică fermă.
- Epurarea instituțiilor de drept de cadre corupte. Aceasta pare a fi unul din obiectivele cel mai dificil de realizat. Totuși, experiența MAI-ului în atestarea riguroasă a cadrelor poliției rutiere din septembrie a.c. pare a fi o metodă eficientă, care ar putea fi preluată și de alte instituții de forță.
- Efectuarea modificărilor în legislația în vigoare care ar exclude posibilitatea angajaților care au fost concediați pentru acte de corupție sau pentru neîndeplinirea conștiințioasă a atribuțiilor se serviciu, de a reveni în funcțiile ocupate prin decizii ale instanțelor de judecată; atragerea fondurilor de investiții occidentale, pentru o salarizare decentă și o mai bună echipare a colaboratorilor organelor de drept, în special a celor care contactează frecvent cu populația. Experiența georgiană ne-a demonstrat că o astfel de strategie pare a fi extrem de eficientă.

- Redefinirea strategiilor de reformare existente, în scopul excluderii formalismului și a acțiunilor de caracter general. Planurile de acțiuni trebuie să includă doar acțiuni rezultatul cărora să fie perfect cuantificabil.
- Instituirea, în cadrul fiecărei instituții de forță, a unor subdiviziuni care s-ar ocupa exclusiv de promovarea imaginii pozitive a acestora (marketing instituțional). Elaborarea unor strategii de promovare a imaginii instituționale și monitorizarea riguroasă a implementării acestora trebuie să fie obligatorie pentru toate instituțiile de drept.
- Efectuarea unui set de traininguri cu colaboratorii organelor de drept care ar viza aspectul etico-moral al activității acestora. În cadrul acestor traininguri colaboratorii trebuie să învețe modalitatea de comunicare eficientă cu populația astfel încât să fie prevenite la maximum și excluse cazurile în care contactul cu poliția ar crea impact psihologic negativ asupra cetățenilor. Trainingurile date trebuie să fie repetate sistematic, nu mai rar de două ori pe an.
- Colaboratorii organelor de drept, în special a celor de poliție, trebuie să aibă cât mai frecvente vizite de comunicare în grădinițe, școli și universități, pentru a educa în rândul tinerei generații spiritul de încredere și admirație față de structurile de forță.
- Statul trebuie să investească în realizarea emisiunilor TV și radio, a spoturilor publicitare, a diverselor creații cinematografice și teatrale care a inspira încrederea cetățenilor în organele de drept.

Desigur, lista recomandărilor poate continua, însă scopul prezentei cercetări este doar de a demonstra că reformarea eficientă a structurilor de forță din Moldova, după exemplul georgian, este posibilă. Doar că este nevoie de o voință politică clară pentru a transforma strategiile naționale în acțiuni concrete.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Devlin M. *Rebuilding Georgia's Police 2004–2006. Innovations for successful societies.* – Trustees of Princeton University, 2010, p. 2.
2. Boda J., Kakachia K., *The current status of police reform in Georgia.* – Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2005, p.2.
3. Devlin M. *Rebuilding Georgia's Police, 2004–2006*, p. 8.
4. *Ibidem.*
5. Dilip K., *World Police Encyclopedia*, Routledge, 2006, p. 312.
6. Devlin M. *Op. cit.*, p. 7.
7. Slade G., *The State on the Streets: the changing landscape of policing in Georgia*, în *Caucasus Analytical Digest* No. 26, 26 April 2011, p. 6.
8. Totuși, guvernul georgian nu a implementat nici un plan de reîncadrare în câmpul muncii al polițiștilor disponibilizați. În anul 2008, în toila crizei financiare și a

- războiului cu Federația Rusă (luna august) mulți foști colaboratori MAI organizau proteste anti-Saacașvili în Tbilisi.
9. Dilip K., *World Police Encyclopedia*. - Routledge, 2006, p. 312.
 10. Mitagvaria G., *Policing and police reform in Georgia*. În: *Organized Crime and Corruption in Georgia*, Rutledge, 2007, p. 101.
 11. Devlin M. Op. cit., p. 9.
 12. Darchiashvili David. *Security Sector Reform in Georgia, 2004-2007* (Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development, 2008, p. 31.
 13. Datele cercetării „Georgia crime survey” realizate de către Ministerul Justiției georgian în 2010. http://www.justice.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=681
 14. <http://news.point.md/ro/social/reforma-politziei-dupa-model-georgian>
 15. Kupatadze A. Similar events, Different Outcomes: accounting for Diverging corruption patterns in post- revolution Georgia and Ukraine. În: *Caucasus Analytical Digest*, 2011, No. 26, p. 2.
 16. http://www.kyrgyznews.com/readarticle.php?article_id=2752
 17. Caucasus Research Resource Centers. 2010 “Caucasus Barometer”.
 18. <http://cpi.transparency.org/cpi2011/>
 19. <http://www.heritage.org/index/heatmap>
 20. Corso M. The Business climate and anti-corruption measures in Georgia, în *Caucasus Analytical Digest* No. 26, 26 April 2011, p. 10.
 21. E suficient să ne aducem aminte despre caracteristica organelor de forță în sursele mediatice, dar și în rândurile populației după evenimentele din aprilie 2009.
 22. <http://www.m.timpul.md/arhiva/stiri/?c=t&v=tudor+balitchi>
 23. <http://www.border.gov.md/links/istoria.php>
 24. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312733>
 25. <http://unimedia.info/stiri/permalink-52824.html>
 26. <http://unimedia.info/stiri/doc-societatea-civila-nefunctionarea-cna-si-cni-este-iresponsabilitatea-clasei-politice-53285.html>
 27. Pîntea I. Necesitatea, oportunitățile și provocările procesului de reformare a Serviciului de Informații și Securitate. Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2012.
 28. <http://mai.gov.md/content/9143>
 29. http://www.voceabasarabiei.net/index.php?option=com_content&task=view&id=23202&Itemid=1908
 30. <http://www.eurotv.md/stire-reguli-noi-pentru-politisti- ceea-ce-inseamna-ca-li-se-ofera-un-termen-de-proba-de-6-luni>.
 31. <http://trm.md/ro/social/angajatii-politiei-rutiere-nemultumiti-de-reevaluare-pot-depune-contestatii-la-mai/>
 32. http://www.voceabasarabiei.net/index.php?option=com_content&task=view&id=24512&Itemid=1911
 33. Batu Kutelia, care a realizat dizolvarea Ministerului Securității Naționale, și Shota Utiashvili la MAI.
 34. <http://m.protv.md/stiri/international/ramane-sau-nu-la-putere-presedintele-saakashvili-georgienii-au.html>

PROBLEME SOCIALE ȘI DE INTEGRARE ALE TINERETULUI ÎN CÎMPUL MUNCII

Corina SAVIȚCHI, *doctorandă,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

Today's young people are the active population in the future. Level and the integration of young people in society is essential for their future in Moldova. Job seeking is essential for social integration. In Moldova, however this is compounded by the fact that the young population is declining and many young people choose to go abroad for work. Unemployment among young people remains highest in comparison to other age groups and is increasing in recent years.

Piața forței de muncă s-a schimbat dramatic în ultimii ani, odată cu declanșarea crizei economice mondiale. Șomajul în rândul persoanelor aflate la început de drum în carieră devine o problemă tot mai gravă la nivel global. Numărul tinerilor care au dificultăți în intrarea pe piața muncii și în posedarea unei cariere durabile este în creștere în aproape toate regiunile lumii. Tinerii care doresc să intre în viața activă se confruntă cu numeroase dificultăți, mai ales că în majoritatea societăților contemporane, atât dezvoltate, cât și în curs de dezvoltare, aceștia reprezintă o categorie a populației aflată în situație de risc. A depăși pierderea locului de muncă într-o perioadă de recesiune economică și a înfrunța o perioadă de șomaj care decurge automat din pierderea locului de muncă reprezintă o situație dificilă pentru tineretul Republicii Moldova. Pentru unii tineri, a fi șomer, chiar la începutul vieții active, nu pare să aibă decât un efect temporar asupra perspectivelor ulterioare de carieră și asupra poziției sociale, dar, pentru cei defavorizați care nu au dobândit cunoștințele de bază, un eșec produs odată cu prima lor experiență pe piața muncii este adesea extrem de dificil. Pentru trimestrul III al anului 2012 rata șomajului în rândul tinerilor (15-29 ani) este de 10,0%, mai ridicată decât în trimestrul II (7,5 %) al aceluiași an.

Studiile superioare uneori nu mai sunt de elită, ci s-au transformat într-un fenomen de masă, și în acest caz este problematic de a estima ponderea celor care își doresc studii calitative, precum și a celor care își doresc doar o diplomă care ar prezenta o specializare la „modă”. Limitări de vîrstă practic nu există, iar universitățile au devenit importante receptoare ale transferurilor valutare ale migranților moldoveni. În prezent, oricine poate deveni student, dacă are dorință și posibilitate financiară.

Statisticile demonstrează că în anul 2012 au absolvit instituții superioare

de învățământ 26 730 de persoane, mai puțini cu 1058 persoane comparativ cu anul 2011. După absolvirea învățământului superior, numeroși tineri își schimbă statutul social pe piața muncii. Ei vin cu entuziasm destul de pronunțat din instituțiile de învățământ, însă se confruntă cu imposibilitatea angajării datorită lipsei locurilor de muncă vacante sau refuzul agenților economici de a angaja persoane tinere fără experiență. Drept consecință a acestui fapt, unii tineri ajung într-o stare de „panică”, care durează în timp și care afectează chiar și psihicul acestuia.

Pentru a îndeplini așteptările și cerințele angajatorilor trebuie ca aceștia să fie implicați direct în stabilirea standardelor educaționale. Curriculumul universitar poate fi elaborat în conformitate cu necesitățile și cerințele pieței, dacă există o colaborare productivă între instituțiile de învățământ și întreprinderi. Instituțiile de învățământ trebuie să se afle în direct cu întreprinderii și sistematic să afle de ce au nevoie angajați. Acestea ar realiza o analiză a pieței locale și necesitățile pieței le-ar putea trece în curriculumul de studii la disciplinele de specialitate. În plus, companiile ar trebui să ofere locuri pentru practica studenților în baza unui contract încheiat între instituție și angajator. Ministerul Educației poate semna un acord cu Ministerul Economiei, care ar încuraja și ar sprijini acest lucru.

Astfel, perioada cea mai dificilă în viața tinerilor o reprezintă intervalul de timp de la finalizarea studiilor până la încadrarea în câmpul muncii[1]. Prelungirea perioadei de căutare a unui loc de muncă aduce persoanele tinere într-o stare de criză psihologică de durată și de pierdere a oricărei soluții de menținere a existenței. „Respingerea tinerilor de la participarea activă la viața economică înainte chiar de a avea experiența unui loc de muncă poate determina deformarea atitudinii tinerilor față de muncă, și, în cele din urmă, față de societate”[2]. E lucru cert că pe durata primilor luni de activitate profesională tinerii angajați se află într-o stare de incertitudine, nefiind siguri de aptitudinile, abilitățile și cunoștințele lor profesionale. Perioada de probă oferită tinerilor angajați reprezintă încă o presiune care acționează asupra psihicului tânărului angajat, neștiind dacă va fi sau nu acceptat de angajator la sfârșitul perioadei în cauză. Mulți tineri angajați nu reușesc să se integreze la noul loc de muncă, fapt ce-i determină să plece din instituția respectivă. Diferența de experiență dintre tinerii angajați și angajații cu o vîrstă mai mare poate duce la apariția unor neînțelegeri, care, până la urmă, cei dintâi au de suferit, sau să plece din organizație sau să accepte valorile impuse de ceilalți. În caz de eșec, ei merg pînă la a se retrage de pe piața muncii pentru o lungă perioadă de timp sau la a-și relua studiile, înainte de a-și găsi un loc de muncă care să le ofere perspective de carieră și o anumită stabilitate, mai ales economică.

Deși angajatorii se orientează, în special, spre persoane tinere, există, totuși, unele lacune în această privință din cauza lipsei de experiență a angajaților potențiali. Un absolvent poate avea cunoștințe teoretice considerabile, dar fără aplicabilitate practică a acestora. O altă problemă destul de alarmantă este și decalajul mare dintre cunoștințele profesionale obținute și cele solicitate de către angajatori. Tinerii absolvenți nu cunosc în ce măsură cunoștințele și abilitățile profesionale însușite pe durata studiilor vor fi utile pentru exercitarea obligațiilor de muncă, lucru constatat chiar de la începutul activității profesionale de către tinerii angajați.

De sistemul de învățământ este legat și faptul că angajatorii sunt nevoiți să suporte cheltuieli pentru pregătirea inițială a tinerilor specialiști. Angajatorii constată discrepanța mare între cunoștințele teoretice ale tânărului față de minimumul necesar pentru poziția la care tânărul a aplicat. Calitatea studiilor în Moldova este nesatisfăcătoare, iar tinerii specialiști, după obținerea unei diplome sau certificatului de absolvire, nu au abilitățile pe care le așteaptă angajatorul. Deși este adevărat că într-o economie de piață angajatorii sunt disponibili să investească în tineri, în Moldova aceste cheltuieli sunt prea mari pentru companiile autohtone și nejustificate din punctul de vedere al afacerii, mai ales atunci când oferta pieței de muncă este atât de mare. Este mult mai puțin costisitor pentru o companie să aștepte momentul potrivit pentru a angaja un specialist cu experiență decât să investească într-un tânăr.

Un factor important ce determină nivelul de motivație a muncii angajaților tinerilor îl reprezintă remunerarea. Acordarea facilităților la prima angajare – adaos salarial, scutire de la plata contribuțiilor sociale pentru o perioadă de timp, beneficii la obținerea creditelor, scutirea întreprinderilor de la plata contribuțiilor sociale pentru tinerii angajați pentru primii ani de muncă sunt acele soluții care ar completa acele deficiențe legate de salariizare.

Salariul constituie și un criteriu foarte important care orientează tinerii în alegerea profesiei sau meseriei, fapt ce duce ulterior la dezechilibre pe piața muncii, deoarece se pregătesc prea mulți specialiști într-un domeniu și prea puțini în altul, drept consecință pieței muncii i se oferă specialiști insuficient calificați. Aici, o parte din vină îi revine și sistemului instructiv – educațional, care, uneori, nu informează în prealabil tinerii despre oferta profesiilor, iar programele curriculare nu sunt stabilite în strânsă legătură cu situația de pe piața forței de muncă. Aceasta ne demonstrează faptul că, pe alocuri, instituțiile de învățământ nu organizează programe de orientare profesională pentru tinerii care se află în ultimii ani de studii.

Criza economică care a dus la înrăutățirea nivelului de trai, la reducerea

veniturilor reale ale populației a impus o mare parte din populația aptă de muncă să emigreze peste hotare în căutarea unui loc de muncă mai avantajos. Numărul persoanelor tinere plecate peste hotare este în continuă creștere și se datorează „intensificării proceselor migraționiste din țară, precum și lipsei unor perspective mai atractive” [3] în încadrarea tinerilor în câmpul muncii. În general, migrația a dus la scăderea ponderii populației tinere din țara noastră. [4]

Factorii principali care au determinat intensificarea migrației au fost: veniturile mici și necesitățile financiare crescînde pentru consumul final, lipsa locurilor de muncă, sărăcia și criza economică generală, care îi impune pe tineri să plece peste hotare în speranța de a găsi un loc de muncă mai sigur și de a construi un trai decent. Exportul forței de muncă poate soluționa rapid problemele ce țin de ocupare și șomaj. Statul nu mai cheltuie bani pentru reinstruirea și recalificarea șomerilor, acordarea indemnizațiilor de șomaj. Avantajele moldovenilor plecați peste hotare sunt că ei fac o adevărată școală a relațiilor de piață și de business.

O mare problemă ar fi revenirea migranților în țară, lucru care ar avea efecte dăunătoare asupra nivelului șomajului printre tineri, deoarece ei vor continua să suporte dezavantajele de pe piața muncii (asociate cu lipsa experienței și cu neîncrederea angajatorilor), fiind nevoiți să concureze, în același timp, cu migranții mai experimentați care revin în țară.

Stimularea tinerilor plecați la muncă în străinătate pentru revenirea în țară statul ar putea să o realizeze prin următoarele măsuri: creșterea salariilor prin perfecționarea sistemului existent de salarizare, aplicarea diferitor forme noi de salarizare ținînd cont de experiența mondială, inclusiv europeană (sistem de beneficii, aplicarea pachetelor de acordare a serviciilor sociale, inclusiv pentru alimentația angajaților, facilități pentru inițierea afacerilor, formare/reformare profesională, facilități pentru familii). Pentru îmbunătățirea situației în domeniu, unica soluție constă în crearea condițiilor optime pentru a face mai atractivă rămânerea în țară a populației și, în special, a tineretului.

În această ordine de idei, este necesar de menționat că piața muncii reflectă clar structura reală a economiei naționale, sistemul de instruire și educație și formarea profesională, tendințele principale în ceea ce privește dinamica evoluției populației țării, mobilitatea forței de muncă, rata șomajului și mărimea investițiilor în capitalul uman. Totodată, ea posedă o sensibilitate sporită vizavi de deciziile ce se iau pe celelalte piețe, și de aceea trebuie să fie flexibilă la schimbările ce pot interveni.

Așadar, principala problemă a includerii tineretului în câmpul muncii reprezintă deficitul de locuri de muncă atractive, remunerarea slabă și

lipsa perspectivei de realizare profesională preferată. Acestea sunt cauzele primordiale ce determină majoritatea tinerilor din Republica Moldova, care se confruntă cu fenomenul șomajului, să emigreze peste hotare. În aceste condiții, unica soluție de redresare a situației existente în țară este asanarea cât mai de curînd a economiei naționale, capabilă să creeze pe viitor locuri de muncă atractive, productive și durabile pentru generația tînăra a republicii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bîrcă A. Situația tinerilor pe piața muncii. Chișinău, 2008, p. 5.
2. Stupcan A. Protecția socială a tinerilor în legislația românească și europeană. În: Revista română de sociologie, anul X, 1999, nr. 3-4, p. 343.
3. Bîrcă A. Op. cit., p. 96.
4. Ancheta forței de Muncă. Biroul Național de Statistică. Chișinău, 2012.

CONSIDERAȚII ASUPRA STRATEGIILOR ORGANELOR SECURITĂȚII STATULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIVIND COMBATAREA TERORISMULUI INTERNAȚIONAL

Tatiana BUSUNCIAN, *doctorandă,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

This article analyzes the process of elaboration and implementation at a national level of a viable politic son preventing and combating terrorism in all its forms and manifestations. Being part of the context generated by the measures on combating terrorism initiated by the international community, the Republic of Moldova formulated legislative and administrative measures based on the political, social and economic actuality, as well as on specific character of threats and vulnerabilities towards security, freedom and national values.

At the same time, taking into account the perspectives of the harmonization of the national legislation at European and international standards within preventing and combating terrorism in accordance with the provisions of the Republic of Moldova – European Union Action Plan and of the Individual Partnership Action Plan (IPAP) Republic of Moldova – NATO, we analyzed the strategies of the Republic of Moldova State Security Services which imply the creation of an extensive and unique legal framework, that would correspond to the requirements imposed by the evolution of the terrorism phenomenon at the global level.

Majoritatea statelor lumii manifestă îngrijorare pentru redefinirea strategiei lor de securitate în condițiile amplificării fenomenului terorismului. Deși este greu de acceptat de către lumea civilizată, fenomenul terorismului a devenit o realitate cu implicații globale greu de prevenit și gestionat. Noua dimensiune este definită de depășirea oricăror granițe, impuse în comunicare pentru a servi unui scop mai important decât al apărării cetățenilor și drepturilor acestora în cadrul unui stat. Terorismul nu se mai prezintă doar ca un gest criminal mărunț produs în disperare de cauză la o anumită evoluție a sistemului social. Acum el s-a consacrat ca o acțiune îndreptată împotriva ordinii de drept, deosebit de violentă, desfășurată în afara și contra normelor internaționale.

Politica națională de securitate a oricărui stat de drept reprezintă un element necesar în cadrul național de politici. Această politică poate fi determinată și exprimată printr-un document cuprinzător sau în mai multe documente sectoriale. Documentul respectiv reflectă principalele obiective de securitate ale statului (ceea ce deseori este definit ca “interesele securității naționale”), determină acțiunile care se impun pentru protejarea și asigura-

rea acestor interese și principiile fundamentale de care se conduce statul în politica de asigurare a securității sale naționale, determină amenințările și vulnerabilitățile care afectează securitatea națională, principalele metode de neutralizare ale acestora, mijloacele și resursele care urmează a fi utilizate în acest scop.

Analiza conținutului strategiilor de securitate ale diferitor state, a impactului realizat de aceste strategii pe plan intern și pe plan extern, precum și a proceselor de implementare ale acestora permite identificarea unor caracteristici, practici și experiențe care urmează a fi luate în considerare în procesul de elaborare a unui asemenea document complex de importanță strategică.

Experiența ultimilor ani arată că nu putem avea dezvoltare fără securitate și securitate fără dezvoltare. De la sfârșitul „războiului rece” asistăm la o intensificare și extindere substanțială a conceptului de securitate. Procesul democratizării sectorului de securitate constituie una dintre cele mai importante condiții ale reducerii insecurității, asigurării consolidării democrației și buneii guvernări. La începutul secolului al XXI-lea, aproape două treimi din țările lumii sunt democratice și, în aceste circumstanțe, consolidarea democrației și reforma sectorului de securitate reprezintă și continuă să fie probleme-cheie ale procesului de tranziție de la totalitarism la democrație în majoritatea societăților din sud-estul Europei. Cu certitudine, nevoia stringentă de democratizare a relațiilor civil-militare și stabilirea normelor, procedurilor, mecanismelor, instituțiilor și culturii care garantează responsabilitatea liderilor aleși nu reprezintă un proces rapid și de scurtă durată.

Majoritatea statelor din regiunea Europei de Sud-Est s-au alăturat coaliției internaționale antiteroriste. Republica Moldova, la fel, și-a arătat disponibilitatea și a purces la o colaborare concretă, împreună cu toate părțile interesate de combaterea fenomenului terorismului.

Prin urmare, reconfigurarea relațiilor dintre componentele specifice ale securității, precum și înțelegerea proceselor din sfera securității mondiale și europene obligă statul să își readapteze strategia proprie la evoluțiile mediului de securitate, integrând-o într-o viziune sistemică mai largă, pentru a-și spori capacitatea de contracarare a amenințărilor și vulnerabilităților ce pot afecta interesele Republicii Moldova.

Îndeplinindu-și angajamentele comunitare în combaterea terorismului, Republica Moldova a elaborat și implementat la nivel național o politică activă privind prevenirea și combaterea terorismului în toate formele și manifestările acestuia. Mecanismul realizării acestei politici se întemeiază pe principii definitorii cum ar fi: a) legalitate; b) prioritatea măsurilor de prevenire a terorismului; c) inevitabilitatea pedepsei pentru săvârșirea unui act terorist; d) îmbinarea metodelor publice și secrete de combatere a tero-

rismului; e) folosirea în complex a măsurilor de profilaxie, juridice, politice și social-economice; f) prioritatea protejării drepturilor persoanelor puse în pericol de un act terorist și minimizarea pierderilor de vieți omenești; g) cedări minime în fața teroristului; h) dirijare unipersonală a forțelor și mijloacelor antrenate în desfășurarea operațiilor antiteroriste; i) publicitate minimă a procedurilor tehnice, a tacticii de desfășurare a operațiilor antiteroriste și a componenței participanților la aceste operațiuni [1, p. 7-13].

Potrivit art. 13 din Legea privind organele securității statului, sistemul organelor securității statului este format din Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Poliția de Frontieră a MAI și Serviciul Vamal, care își desfășoară activitatea în conformitate cu legile respective, precum și din instituțiile de învățământ și alte instituții și organizații nemilitarizate ale organelor securității statului [24].

Astfel, prezența unui ansamblu larg de autorități cu atribuții de asigurare a securității naționale impune necesitatea coordonării activității acestora în scopul preîntâmpinării și contracarării eventualelor pericole de ordin intern și extern. Autoritățile care desfășoară activitate de combatere a terorismului: Președintele Republicii Moldova coordonează întreaga activitate de combatere a terorismului; Guvernul Republicii Moldova este principala autoritate responsabilă de organizarea activității de combatere a terorismului și de asigurarea acesteia cu forțele, mijloacele și resursele necesare; Serviciului de Informații și Securitate ca autoritate națională desfășoară nemijlocit activitatea de combatere a terorismului; Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova este abilitat cu dirijarea, coordonarea și realizarea măsurilor de combatere a terorismului [24].

De rând cu organele enunțate, în legea respectivă, în Republica Moldova mai există și alte autorități care, conform legilor speciale, au atribuții la subiectul în cauză, inclusiv: Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor, Procuratura Generală, Serviciul Protecției Civile și Situațiilor Excepționale al MAI, Departamentul Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției ș.a. [24].

Armonizarea legislației naționale la standardele internaționale și europene în domeniul prevenirii și combaterii terorismului constituie una din prioritățile de bază ale Republicii Moldova, determinate în programele naționale privind implementarea Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană și a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO [1, p. 7-13].

Cu referire la aspectul internațional în domeniul combaterii terorismului menționăm că legislația națională prevede următoarele: a) Republica Moldova, în conformitate cu tratatele internaționale la care este parte, colabo-

reață cu organele de drept și serviciile speciale ale altor state, precum și cu organizațiile internaționale, care activează în acest domeniu; b) În interesul asigurării securității persoanei, societății și statului Republica Moldova urmărește pe teritoriul său persoanele implicate în acțiuni teroriste, inclusiv în cazurile în care actele teroriste au fost planificate ori săvârșite în afara teritoriului său, dar au adus daune țării, precum și în alte cazuri, prevăzute de tratatele internaționale, la care Republica Moldova este parte; c) În caz de necesitate Republica Moldova, în conformitate cu tratatele internaționale la care este parte, poate solicita, în mod stabilit, asistența necesară din partea altor state la desfășurarea acțiunilor de eliberare a ostaticilor, precum și poate participa la astfel de acțiuni [1, p. 7-13].

Astfel, la combaterea terorismului în limitele împuternicirilor lor, stabilite prin acte legislative și alte acte normative participă la fel și autoritățile publice locale. Iar la activități de prevenire, depistare și curmare a activității teroriste pot participa, în limitele împuternicirilor lor, și alte autorități ale administrației publice, în modul stabilit de Guvern [1, p. 7-13]

Punând la bază principiul de dirijare unipersonală a forțelor și mijloacelor antrenate în desfășurarea operațiilor antiteroriste și în temeiul art. 6 alineatul (4) al Legii cu privire la combaterea terorismului [18] prin Hotărârea Guvernului din 13 noiembrie 2006 [11], se creează Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate. Printre sarcinile de bază ale Centrului au fost stipulate: coordonarea tehnică a măsurilor de prevenire și combatere a terorismului, desfășurate de către autoritățile publice competente; analiza mersului realizării măsurilor antiteroriste; evaluarea forțelor antrenate în realizarea politicii antiteroriste naționale și înaintarea propunerilor privind ajustarea lor la condițiile reale, la fel aprecierea factorilor de risc, acordarea de asistență autorităților publice și alte abilități nu mai puțin importante [1, p. 7-13].

O importanță semnificativă o are Concepția Securității Naționale (CSN). Proiectul CSN a Republicii Moldova a fost elaborat de Comisia instituită prin Decretul Președintelui Republicii Moldova din 22 decembrie 2005 [7] și constituie un document politic, care reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova, definește obiectivul politicii statului și liniile directorii în domeniul securității naționale, valorile și principiile general-umane ce urmează a fi promovate și protejate de stat, și reconfirmă ireversibilitatea cursului de integrare europeană a țării. Imperativul adoptării unei noi Concepții a fost generat de schimbările dinamice care au apărut pe plan național, regional și internațional în domeniul securității statului și care au determinat epuizarea efectelor juridice ale Concepției Securității Naționale, aprobată prin

Hotărârea Parlamentului din 15 mai 1995 [10]. În pofida caracterului său echilibrat din punct de vedere juridic, Concepția din 1995, pe fundalul noilor amenințări și vulnerabilități la adresa securității, inclusiv a terorismului internațional, nu mai putea asigura aplicarea eficientă în practică a unui șir de prevederi constituționale.

Prin urmare, a apărut necesitatea elaborării prezentului Proiect CSN care pornea de la imperativul caracterului multidimensional al securității naționale, al intereselor naționale ale Republicii Moldova, obiectivelor politicii externe și de securitate ale statului, complexității amenințărilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale, plasării persoanelor-cetățenilor și a drepturilor omului în centrul obiectivelor de asigurare a securității naționale, instituirii și lansării capacităților de planificare strategică în domeniul securității naționale, dezvoltării componente civile a sectorului de securitate, consolidării controlului civil asupra forțelor armate și instituțiilor de forță, precum și perfecționării capacităților operaționale ale forțelor armate și instituțiilor de forță. La 8 mai 2008, Parlamentul Republicii Moldova a votat în primă lectură proiectul noii CSN [22]. Principiul de bază al acestei Concepții este statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, prevedere care accentuează că Republica Moldova nu este parte și nici nu va intra în blocuri militare, nu va participa la acțiuni militare și nu va admite prezența pe teritoriul său a unor trupe militare și armamente străine. Concomitent, CSN prevede foarte clar obiectivele securității naționale a Republicii Moldova, și anume, asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinea constituțională, dezvoltarea democratică, securitatea internă și consolidarea statalității Republicii Moldova.

La elaborarea documentului a fost luată în calcul experiența mai multor state (Republica Estonia, Republica Letonia, Republica Lituania, Ungaria, Georgia, Republica Polonă, Macedonia fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Republica Bulgaria, Republica Cehă), concepțiile și viziunile conceptuale de securitate ale unor state neutre (Republica Finlanda, Republica Austria, Regatul Suediei), precum și studiile unor centre de cercetări specializate din Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, SUA și Canada. Noua CSN este mai evoluată decât cea precedentă (1995) și are drept obiective securitatea umană și individuală, societatea, cetățenii, adică securitatea societală, nu numai a statului, cum era stipulat în concepția anterioară.

Analizând Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova, am ajuns la concluzia că aprobarea acesteia oferă șansa începutului unei faze calitativ noi în politica de securitate și apărare a Republicii Moldova, inițierii și implementării unor reforme adecvate în sectorul de securitate și apărare în

conformitate cu practicile și standardele europene, inclusiv modernizării cadrului juridic. În opinia noastră, implementarea eficientă a Strategiei Securității Naționale este un obiectiv de importanță majoră pentru securitatea națională. Iar realizarea corectă și completă a acestui deziderat trebuie începută de la reformarea organului în sarcina căruia sunt puse [9].

În pofida unor lacune din conținutul Strategiei, documentul este unul extrem de necesar, iar identificarea resurselor administrative și financiare se va dovedi vitală pentru buna implementare a sa. Documentul nu abordează într-o manieră profundă problemele de securitate a Republicii Moldova și nici nu oferă o viziune clară cu privire la asigurarea securității naționale. Mai mult ca atât, conflictul transnistrean și prezența militară străină nu sunt abordate ca fiind provocări majore pentru securitatea națională a țării. Trebuie de remarcat, de asemenea, că politica de securitate este una de factură orizontală, așa încât toate autoritățile publice ale statului și organizațiile societății civile trebuie informate cu privire la esența și mecanismul de realizare a Strategiei [16, p. 7-19].

Prin urmare, monitorizarea activităților și rezultatelor obținute trebuie evaluate semestrial, în comun cu experții din centrele de cercetare neguvernamentale, și, în caz de nevoie, este necesar a introduce schimbări operative în activitățile de contracarare a amenințărilor și vulnerabilităților apărute la un moment dat. La fel, considerăm că, pentru o evaluare mai obiectivă a problemelor de securitate este oportun a propune următoarea ierarhizare a amenințărilor și vulnerabilităților la care este expusă Republica Moldova la momentul actual [33, 167 p.].

Mai mult decât atât, din cuprinsul Concepției și Strategiei lipsesc elemente și mijloace de protejare. Lipsește absolut planificarea, inclusiv zona resurselor sau a calendarului securizării societății. Cert este faptul că concepția lansează un mesaj politic așteptat de la Republica Moldova de către Uniunea Europeană și partenerii occidentali și consfințește ireversibilitatea cursului de transformare a țării noastre într-un stat de drept, democratic, european. Adoptarea noii Concepții constituie, totodată, un obiectiv prevăzut de Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (obiectiv 2.1.1, implicit 1.1.3 și 1.5.1), ce are drept scop perfecționarea bazei politico-juridice a sistemului de securitate națională și apărare a Republicii Moldova, necesară pentru realizarea reformelor corespunzătoare a acestui sector [26, p. 88-93]. Punctul forte al oricărei concepții antiteroriste îl constituie capacitatea forțelor cu destinație specială de a îndeplini prompt și eficient misiunile ce le revin pentru stoparea activităților cu caracter terorist, în caz de necesitate.

De asemenea, autoritățile ar trebui să valorifice la maximum oportuni-

tățile oferite de IPAP, prin intermediul căruia poate fi susținută material și logistic reforma sectorului de securitate și apărare. Apartenența la IPAP demonstrează identitatea proeuropeană de securitate și contribuie la dezvoltarea, pe piața internă, a unui cadru viabil de securitate. Mai mult ca atât, IPAP a fost inclus în planul Executiv 2009-2013 pentru a deveni furnizor de securitate prin participarea activă la Programul European pentru Securitate și Apărare. Astfel, IPAP reprezintă o oportunitate unică pentru modernizarea sistemului de securitate națională. Prin urmare, datorită extinderii sale, asistența oferită poate fi concepută pentru a face față nevoilor specifice unui partener, fiind un mecanism de lucru care permite măsurarea progreselor și adaptarea programelor. Atingerea obiectivelor – iată un viitor european pentru Republica Moldova, pilonul viitoarelor încercări de colaborare pentru dezvoltarea sistemului de securitate națională Republica Moldova-NATO.

Prin urmare, Strategia Securității Naționale reprezintă documentul de temelie pentru realizarea reformei în domeniul de securitate. Evidențiind importanța acțiunilor pe plan intern și extern în promovarea intereselor naționale și în asigurarea securității naționale, Strategia stipulează că un element central în această direcție este oferit de procesul de integrare europeană a Republicii Moldova [33, 167 p.].

Elaborarea actelor legislative are loc nemijlocit cu concursul reprezentanților organelor securității statului. Conlucrarea cu instituțiile centrale de specialitate constituie una dintre cele mai importante forme de colaborare, deoarece prin intermediul acestor acțiuni se realizează sarcinile puterii executive în două sau mai multe ramuri ale administrației publice. Conexiunea pe orizontală își găsește reflectare în unele măsuri organizatorice întreprinse de către serviciile speciale, de comun acord cu reprezentanții organelor centrale de specialitate [5, p. 115-118].

În acest context, trebuie să specificăm încă o problemă ce este examinată de către organele legislative ale Republicii Moldova: implementarea legislației antiteroriste în conformitate cu standardele internaționale. Din această poziție este important să asociem terorismul, în cadrul legislației Republicii Moldova, cu un număr de crime împotriva securității lumii și a celei umane cu toate consecințele legale reieșite de aici, incluzând nefolosirea termenului de prescripție, care este important în condițiile când terorismul și-a însușit un caracter internațional iar numărul victimelor atacurilor teroriste este atât de mare. Și acest lucru este deosebit de important în zilele noastre, când găsim în spatele terorismului agresiunea militară a unor țări împotriva altora, voalând subiecții reali ai acestui fel de agresiune. În așa cazuri, acuzațiile cad asupra organizațiilor sociale de natură religioasă sau de alt caracter extre-

mist, cu toate că liderii acestor organizații sunt pregătiți de serviciile speciale ale diferitor țări și sunt de asemenea controlați de ele. Este important să se facă o diferență între terorismul real și „quasi terrorism”, în spatele cărora găsim alte crime și mai periculoase împotriva umanității și a lumii întregi [2, p. 41-50].

Astfel, lupta cu terorismul, care include prevenirea ca direcție principală, trebuie să fie începută într-o fază timpurie, iar situațiile teroriste menționate în legislație trebuie revizuite într-un timp și spațiu mai larg decât situațiile particulare de minare, explozii ale clădirilor și construcțiilor, luarea ostati-cilor etc. Din acest punct de vedere, o importanță majoră are expertiza criminală a proiectelor social-economice transformatoriale și a diferitor acte normative. Acest lucru ne-ar putea ajuta să evităm dezvoltarea situațiilor care ar putea determina terorismul sau alte modalități criminale de soluționare a problemelor.

În așa situații, o mare importanță o are colaborarea internațională. Această colaborare trebuie să aibă ca bază elaborarea unor documente și acțiuni specifice de către specialiștii cu un nivel înalt de profesionalism [4, p. 373-385]. Rezolvarea problemei combaterii terorismului în vederea respectării drepturilor omului, și în special dreptul la viață, este una din situațiile cele mai problematice, care sunt foarte stringente astăzi. În cazul terorismului, toți indivizii au dreptul să trăiască: teroriștii și victimele lor și participanții la operațiunea contra-teroristă. Este admisibil să limităm drepturile și interesele legale ale teroriștilor în scopul asigurării drepturilor și intereselor legale ale victimelor lor. Articolul 3 din Legea cu privire la combaterea terorismului [13] prevede că operația contra-teroristă este orientată spre asigurarea apărării drepturilor omului și spre minimalizarea pierderii vieților umane.

Luând în considerație situația socială și politică creată în Republica Moldova, precum și schimbările globale care au loc în lume, putem vorbi cu siguranță despre o amenințare clară a terorismului și a evoluției sale. Proce-sele care au loc în lume arată că există o intensificare și o creștere a relațiilor și a fuziunilor de organizații teroriste și grupări ale crimei organizate. Este mai evidentă existența planurilor, scopurilor și metodelor de acțiuni comune în așa domenii ca: comerțul cu arme, comerțul cu muniții și explozive, comerțul cu droguri, migrația ilegală și spălarea banilor.

Fără crearea unei baze legale efective în lupta împotriva terorismului și a crimei organizate în general nu există nici o posibilitate de a asigura stabilitatea și ireversibilitatea rezultatului. Împreună cu această Decizie specială a Guvernului Republicii Moldova, a fost stabilită ordinea efectuării reabilitării sociale a oamenilor care au avut de suferit în urma actelor teroriste [6].

În opinia autorului, se merită de menționat faptul că viitorul serviciilor

speciale nu țin de aspectul tehnologic în sine. În prezent totul depinde de cunoștințe și de procesul în care noi planificăm, organizăm, manevrăm și ne instruiem în scopul de a produce acea valoare informațională efectivă și analitică pentru îmbunătățirea procesului național și internațional de luare a deciziilor. Este necesară unificarea eforturilor mediului academic cu centrele de cercetare națională, cu analiștii/profioniștii din serviciile speciale ale Republicii Moldova pentru valorificarea oportunității de reformare a acestora.

Marea provocare pentru viitorul Moldovei reprezintă crearea unei mentalități corespunzătoare actorilor politici și sociali, care vor contribui la urgentarea procesului de implementare a unei culturi politice cu adevărat democratice. Acest fapt va permite efectuarea unei reforme adevărate a sectorului de securitate în conformitate cu normele și principiile Uniunii Europene [25, 15 p]. Greșelile făcute în faza inițială a reformelor democratice au scăzut capacitățile instituțiilor de aplicare a legii precum și reglementarea de stat și monitorizarea, în acest fel provocând diminuarea rolului statului și scăderea eficienței acestuia în soluționarea problemelor de securitate. Dezvoltarea transparenței crescânde, împreună cu cele mai bune practici ale țărilor cu tradiții democratice de lungă durată, pot contribui cu adevărat la democratizarea acestui sector [3, p. 76-85].

Deși sectorul de securitate a Republicii Moldova a trecut prin mai multe etape de constituire. În această ordine de idei, începând cu anul 1994 s-a creat Serviciul de Securitate al Președintelui Republicii Moldova, un serviciu special, independent, în subordinea Președintelui Republicii Moldova, mai târziu, în anul 1998 a fost instituit Serviciul Protecție și Pază de Stat, cu subordonare Guvernului Republicii Moldova, ulterior în anul 2008 Serviciul de Protecție și Pază de Stat trece din nou în subordinea directă a Președintelui Republicii Moldova [19].

În 2000, Departamentul Trupelor de Grăniceri a fost retras din componența Ministerului Securității Naționale al Republicii Moldova (din noiembrie 1999 reorganizat în Serviciul de Informații și Securitate) [23] și restructurat într-o structură independentă. Din iulie 2012 Serviciul Grăniceri [20] este reorganizat în Poliția de Frontieră [21] și transmis în subordinea Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Ulterior s-a parcurs o fază nouă, demilitarizarea Serviciului de Informații și Securitate. Astfel, activitatea serviciului constituie o structură viabilă, aptă să depisteze, preîntâmpine și contracareze orice acțiune care, din punct de vedere legislativ, prezintă un anumit pericol pentru securitatea statului, societate sau persoană. Reieșind din obiectivele și funcțiile stabilite de conducerea de vârf a republicii, SIS își orientează activitatea în direcția depistării oportune a oricăror acțiuni,

săvârșite atât în teritoriul țării, cât și din străinătate, care pot submina stabilitatea, suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, afectând interesele ei politice, economice și defensive.

Prin urmare, scopul serviciilor speciale este anihilarea și privarea grupărilor teroriste internaționale de surse de finanțare. Sursele de finanțare a grupărilor teroriste prezintă un prim obiectiv pentru serviciile speciale în depistarea și anihilarea acestora. Eficiența (magnitudinea) actelor teroriste pot fi săvârșite numai cu sume importante de bani. De aceea primul obiectiv în descoperirea, identificarea și anihilarea surselor de finanțare a terorismului este de o importanță majoră. Autoritățile Republicii Moldova au dat o importanță deosebită acestui subiect și la 15 septembrie 2003, în cadrul Centrului Național Anticorupție (CNA), a fost instituită unitatea autonomă – Serviciul Prevenire și Combatere a Spălării Banilor (SPCSB) [18]. Luând în considerare necesitatea promovării unei politici unitare din partea instituțiilor abilitate în vederea prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului, necesitatea eficientizării mecanismelor relevante, precum și ponderea pe care o manifestă fenomenele în cauză, se impune imperativ o reacție strategică clară, prin adoptarea de către guvern a Strategiei Naționale de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului și Planului de Acțiuni [12] întru implementarea acesteia. Prin urmare, la 16 ianuarie 2013, Guvernul Republicii Moldova a examinat și aprobat proiectul de hotărâre a Parlamentului cu privire la aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului pentru anii 2013-2017 și Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia [28]. Scopul de bază al acestui document pentru următorii 5 ani este identificarea și reducerea vulnerabilității sectoarelor financiar-bancare și nebancale față de riscul spălării banilor și finanțării terorismului. Documentul stabilește patru obiective strategice în domeniu: consolidarea sistemului de prevenire; optimizarea regimului de combatere; asigurarea cooperării naționale și internaționale; asigurarea transparenței și feedbackului privind măsurile de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului. Pentru realizarea obiectivelor propuse toate acțiunile au fost separate prin prisma măsurilor legislative, măsurilor instituționale și măsurilor de implementare. Pentru fiecare acțiune este prevăzut termen de realizare, autoritatea responsabilă, indicatorii de monitorizare și rezultatul de implementare [7].

În scopul îndeplinirii atribuțiilor sale legale, SPCSB colaborează cu întregul sistem de instituții și entități raportoare implicate în prevenirea și combaterea spălării banilor, inclusiv cu organele neguvernamentale. Serviciul Prevenire și Combatere a Spălării Banilor a semnat acorduri de colaborare

interinstituțională cu: Procuratura Generală, Banca Națională a Moldovei, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate, Curtea de conturi, Serviciul Vamal și Comisia Națională a Pieții Financiare [29].

Una din activitățile prioritare ale SPCSB este stabilirea și aprofundarea colaborării bilaterale cu alte servicii similare din străinătate, precum, și cu organismele internaționale de profil. Serviciul participă activ la eforturile internaționale de combatere a spălării banilor și finanțării terorismului. În ultimii ani, SPCSB a înregistrat progrese la capitolul „extinderea colaborării cu instituțiile internaționale de profil”. În vederea intensificării schimbului de informații, au fost semnate acorduri bilaterale în domeniul prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului cu autoritățile similare din San Marino, Israel, Serbia, Bahamas, Republica Franceză, Monaco, Muntenegru, Africa de Sud și altele. Actualmente, Serviciul dispune de 39 de memorandumuri semnate cu serviciile similare ale altor țări [31, p. 31].

În principiu, țările posedă un nivel diferit de dezvoltare, inclusiv sisteme autohtone de combatere a spălării banilor și finanțării terorismului (CSB/CFT). Totodată, experiența practică și evoluția multidimensională a metodelor și mijloacelor de combatere a spălării banilor și finanțării terorismului a permis obținerea unor standarde general unice, care, odată implementate, contribuie la edificarea unui sistem CSB/CFT eficient.

Mai mult ca atât, în vederea creșterii eficacității măsurilor de prevenire și combatere a acestor fraude, serviciile specializate ale mai multor state au fondat organizații regionale și internaționale care promovează aceleași politici, standarde și ajutor reciproc în combaterea spălării banilor, finanțării terorismului și crimelor predicate acestora. Anume aceste premize au stat la baza politicii colaborării internaționale a SPCSB în domeniul CSB/CFT, odată cu crearea acestuia (15 septembrie 2003) [18].

Problemele ulterioare ar putea apărea fiind cauzate de particularități instituționale și culturale. În timp ce activitatea serviciilor speciale se axează în mod special pe prevenire, organele de aplicare a legii au drept scop reacția. Mandatul lor este mai dificil datorită unei dileme contextuale și mai mari — celei între libertate și securitate.

Luând în considerație faptul că societatea civilă, mass-media și cercurile academice implicate în studierea strategiilor, reformelor în domeniul sectorului de securitate și apărare sunt într-un număr limitat, atăuoritățile ce expertizează legile în domeniul respectiv sunt și mai puține. În opinia autorului, insuficiența cercetărilor în domeniul prevenirii și combaterii terorismului, eventual, atrage după sine o experiență săracă în domeniu și în consecință deficiența identificării și implementării soluțiilor adecvate în cazurile concrete. Situația în cauză impune intensificarea cercetărilor practi-

co-științifice în domeniu, fiind utilizată experiența avansată a specialiștilor din domeniu pentru crearea bazei tehnico-științifice în vederea prevenirii și combaterii actelor de terorism.

Totodată este benefic de menționat și partea bună a lucrurilor ce țin de faptul că securitatea națională este asigurată nu doar prin eforturile Serviciului de Informații și Securitate. Există o contribuție comună a tuturor structurilor și instituțiilor de forță, după cum s-a menționat anterior. Acest obiectiv poate și este realizat doar în cadrul unui mecanism bine echilibrat de conlucrare între toate instituțiile și structurile de stat. Astfel, SIS este în stare să riposteze în fața amenințărilor și vulnerabilităților parvenite în adresa statului Republica Moldova. În regim de lucru se petrec deseori sedințe comune la diferite niveluri, se elaborează și se implementează planuri comune de acțiuni în diferite domenii, se realizează operațiuni comune. Ca rezultat al acestora sporește eficacitatea activității organelor securității statului. Unele operațiuni ale SIS de ultimă oră sunt elaborate și implementate în comun cu aceste organe [14].

În funcție de caracterul actului terorist și de competențele autorităților abilitate să combată terorismul, printr-o decizie a directorului SIS, ministrului Afacerilor Interne, procurorului general, șefului Serviciului de Protecție și Pază de Stat, se întreprind măsuri de formare a unui grup operativ cu specialiști din diferite domenii pentru dirijarea operațiunilor antiteroriste [15].

După cum s-a menționat mai sus, în Republica Moldova există mai multe autorități publice cu atribuții în domeniul asigurării securității naționale, fiecare din ele dispunând de o competență și structură strict stabilită prin legislația în vigoare. O interacțiune mai eficientă în acest domeniu ar contribui considerabil la soluționarea problemelor de importanță majoră pentru securitatea națională și internațională. Ineficient se realizează schimbul de informații dintre structurile abilitate în domeniul asigurării securității naționale la nivel național, regional și internațional. Problema persistă nu doar în Republica Moldova, ci și în alte state, unde atribuțiile privind asigurarea securității naționale revine unui șir de ministere, instituții, departamente. Astfel, dispersarea cadrelor responsabile de realizarea securității naționale duce spre utilizarea lor extrem de irațională, ce influențează negativ calitatea activității desfășurate.

În acest context, în luna mai anul 2011, Prim-ministrul a convocat în ședință conducerea Ministerului Afacerilor Interne, Procuraturii Generale, Serviciului de Informații și Securitate, Centrului Național Anticorupție, discuția axându-se pe situația criminogenă din țară și acțiunile ce urmează a fi întreprinse pentru combaterea criminalității și asigurarea ordinii publice. Premierul s-a arătat îngrijorat de situația criminogenă din ultima perioadă

și a solicitat urgentarea acțiunilor în scopul identificării persoanelor care se fac vinovate de comiterea infracțiunilor și a atras atenția asupra necesității efectuării unor măsuri de prevenire și profilaxie și a reiterat necesitatea conlucrării eficiente a structurilor responsabile.

O realizare majoră a anului 2011 a fost elaborarea „Directivei de acțiuni antiteroriste”, în baza căreia acționează toate marile unități (unitățile și subunitățile) militare desemnate la participarea în acțiunile antiteroriste. Directiva este elaborată în conformitate cu legislația în vigoare [18] și a fost întocmit planul de estimare a pericolelor la obiectivele de importanță majoră a Armatei Naționale și, totodată, au fost verificate unitățile și instituțiile militare în acest sens [23].

În articolul 4 al Legii cu privire la combaterea terorismului [18] este prezentată poziția principală a Republicii Moldova referitoare la necesitatea de a accentua conlucrarea și ajutorul reciproc al statelor și diferitelor organizații în domeniul activității teroriste. Prin această prevedere se menționează că statul nostru, bazându-se pe principiile internaționale în domeniu, este deschis colaborării cu organele de ocrotire a normelor de drept și serviciile speciale ale altor state, precum și cu organizațiile internaționale în competența cărora intră lupta împotriva terorismului. De asemenea, prin includerea prevederii respective se remarcă necesitatea utilizării multilaterale a experienței internaționale în lupta împotriva acestui fenomen, crearea unui mecanism eficient de combatere a terorismului internațional, blocarea surselor a posibilelor canale ale traficului de armament și substanțe explozive atât în interiorul țării, cât și a „importului” din țările străine [27, 98 p].

În general, combaterea terorismului, din punct de vedere juridic, se bazează pe tratatele internaționale care, de fapt reprezintă, temelia juridică al colaborării internaționale în acest domeniu, precum și reglementarea unanim și pe deplin acceptată de către statele semnatare.

Astfel, conform Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea metodologiei de determinare a vulnerabilității obiectivelor de importanță vitală și a celor ce prezintă pericol sporit în caz de eventuale acte teroriste sau altor infracțiuni cu caracter terorist pe teritoriul Republicii Moldova a fost constituit grupul de lucru, care este responsabil să determine toate obiectivele la care se referă respectiva Hotărâre, și să înainteze propunerile de rigoare Centrului Antiterorist al SIS al Republicii Moldovei până la finele lunii februarie 2012. Astfel, în cadrul grupului au fost desemnate persoane de contact ce țin legătura permanentă cu Centrul Antiterorist al SIS al Republicii Moldova [30].

În concluzie de menționat, din perspectivă politică, UE și NATO poate susține Moldova în Reformarea Consiliului Suprem de Securitate (pentru a-i spori rolul în calitate de autoritate națională de coordonare în sectorul de

securitate și apărare), în implementarea Strategiei Securității Naționale, în elaborarea Strategiei Militare Naționale și Analiza Strategică a Apărării, dar și în vederea sporirii controlului democratic al Forțelor Armate.

Aspectul combaterii terorismului, identificarea factorilor generatori ai acestui fenomen constituie o chestie de importanță atât națională, cât și internațională, necesitând o soluționare imediată. Din acest motiv, considerăm oportună perfecționarea neîntârziată, în caz de necesitate, a legislației ce ține de domeniul vizat, atrăgând la această activitate și societatea civilă [1, p. 7-13].

La momentul actual se impune elaborarea unor principii de colaborare în combaterea terorismului dintre instituțiile statale și business, dintre instituțiile statale și societatea civilă (ne referim, în special, la organizațiile neguvernamentale). Un capitol aparte îl poate constitui colaborarea dintre instituțiile statale și presă. Scopul primordial este de a mobiliza toate forțele și mijloacele din societate la soluționarea în comun a sarcinii de depistare, prevenire și contracarare a terorismului, de acționat în așa fel ca această sarcină să nu fie privită doar ca una ce ține de serviciile speciale și instituțiile de menținere a ordinii publice [1, p. 7-13].

În aceeași ordine de idei, organele securității statului din Republicii Moldova pledează pentru punerea accentului pe prevenirea manifestărilor teroriste și apoi pe contracararea lor. În acest context vom menționa doar câteva dintre sarcinile majore comune, care, după părerea noastră, stau în fața autorităților publice abilitate cu prevenirea și combaterea terorismului și a societății civile: propagarea în societate a valorilor posibil mai puțin apreciate astăzi, cum ar fi patriotismul, conștiința civică și vigilența, ce ar putea deveni pârghii importante în procesul cultivării la populație a sentimentului de respingere a ideilor extremist-teroriste; demascarea, prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, a caracterului distructiv al terorismului; familiarizarea populației cu eventualele consecințe negative ale antrenării indivizilor în acțiuni teroriste sau altor infracțiuni ce afectează securitatea statului.

Pentru eficientizarea activității de prevenire și combatere a terorismului e necesar permanent de ajustat cadrul normativ național la standardele internaționale, trebuie instruiți specialiști/analști competenți cu abilități specifice și capacități de reacție rapidă pentru a corespunde exigențelor internaționale. Eficientizarea colaborării în domeniul serviciilor speciale presupune un proces destul de cuprinzător și complex, ce implică întrebuintarea unei game largi de măsuri de ordin decizional, organizatoric, de acțiune, tehnic, logistic, financiar, educațional și altele, ce vizează crearea celor mai favorabile condiții, astfel încât obiectivele și scopurile comune ale serviciilor speciale să fie realizate la timp, cu efortul uman și material cât mai mic posibil. Evi-

dent că procesul de eficientizare a colaborării în domeniul serviciilor speciale este dependent de criteriile de performanță. Această dependență ține atât de necesitatea luării celei mai potrivite decizii cu privire la acțiunea în comun, cât și din nevoia de a determina efectele acesteia, rezultând practic modalitatea prin care, indirect, ele contribuie la creșterea eficienței.

Astfel, analiza cadrului normativ al Republicii Moldova care conține anumite strategii a serviciilor speciale privind combaterea terorismului a făcut posibilă concluzia absenței unei strategii unitare care ar conduce la abordări departamentale, naționale sau internaționale. Prin urmare, lipsa unor strategii viabile în vederea colaborării, cooperării, conlucrării și a schimbului de informații dintre serviciile speciale ale Republicii Moldova și serviciile speciale ale altor state fac ineficiente eforturile de identificare a soluțiilor adecvate.

În contextul celor menționate, procesul de eficientizare a colaborării în domeniul serviciilor speciale presupune executarea evaluării pe toate etapele acțiunii, inclusiv și pe fiecare participant în parte. Prin urmare, evaluarea trebuie să pornească atât de la scopurile acțiunii în sine, cât și de la rolul și locul domeniului serviciilor speciale în cadrul organelor securității statului.

Deși Republica Moldova până în prezent nu a fost afectată direct de terorism, aceasta nu trebuie să inspire încrederea în invincibilitatea societății sau a statului față de acest fenomen extrem de nociv. Într-o lume complexă, dinamică și conflictuală, aflată în plin proces de globalizare, înțelegerea profundă a tendințelor majore de evoluție a mediului de securitate și a modului în care fiecare țară are șansa să devină parte activă a acestui proces constituie o condiție esențială a progresului și prosperității.

Cunoașterea, înțelegerea și evaluarea corectă a particularităților terorismului ca formă de manifestare va contribui la diminuarea consecințelor negative de proporție. În afară de aceasta, cunoașterea profundă a cauzelor și condițiilor terorismului, a tendințelor acestuia, a organizațiilor și grupărilor teroriste etc., va facilita elaborarea unor planuri de acțiune concrete orientate spre neadmiterea apariției, instituirii și dezvoltării terorismului în țara noastră [32, p. 3-7].

Din punctul de vedere al valorilor și principiilor democratice, alinierea Republicii Moldova la politicile europene teoretic este posibilă. Legislația Republicii Moldova, dar și activitatea actorilor politici este orientată spre asigurarea păcii, securității și a drepturilor omului – principii fundamentale ale UE. În același timp, în opinia autorului, succesul reformelor susținute de UE depinde, în primul rând, de eforturile consecvente și sistemice ale Republicii Moldova de a le implementa. Aceste circumstanțe ar trebui să ne orienteze și demonstreze că pentru a avansa în interconectarea propriei securități naționale cu cea a UE, Republica Moldova ar trebui să se angajeze în

elaborarea și realizarea unor măsuri de durată, viabile ce vizează interesele actuale și viitoare ale comunității.

Pentru eficientizarea strategiilor de combatere a terorismului este necesară studierea permanentă a amenințărilor și vulnerabilităților terorismului, identificarea și monitorizarea acestora, elaborarea și implementarea măsurilor de protecție a persoanelor, a obiectivelor de importanță pentru stat, a locurilor defectuoase pentru atentatele teroriste, prevenirea infiltrării și desfășurării activității de orce gen pe teritoriul Republicii Moldova, a grupărilor teroriste, filierelor acestora sau a susținătorilor ideilor teroriste și extremiste. În acest sens, este de menționat faptul că, de o importanță deosebită este studierea practicii internaționale și aplicarea rezultatelor eficace în activitatea serviciilor speciale și a organelor de ocrotire a normelor de drept.

Prin urmare, indentificarea unor strategii viabile în vederea colaborării, conclucrării și a schimbului de experiență dintre factorii de decizie ai Republicii Moldova va contribui considerabil la implementarea unei politici naționale antiteroriste. Acest fapt va permite Republicii Moldova să se racordeze la standardele internaționale privind combaterea terorismului.

În concluzie menționăm, instituirea unei strategii eficiente constituie un obiectiv major pentru fiecare stat în parte și pentru comunitatea internațională în ansamblu. De aceea, conceptul de securitate este definit într-o serie de instrumente juridice. Analizând actele normative care conțin anumite strategii ale organelor securității statului privind combaterea terorismului, am ajuns la concluzia că este absentă o strategie unitară care ar conduce la abordări sectoriale, departamentale sau naționale.

Reieșind din cele expuse, putem menționa că reforma sectorului de securitate este departe de a fi finalizată, rămân încă foarte multe lucruri de făcut. Se poate de menționat, că multe activități privind reforma serviciilor speciale sunt în proces de desfășurare în sectorul de securitate, apărare, poliție, justiție. Suntem într-o criză ce ține de pregătirea multidisciplinară a ofițerilor de informații pe profil contraterorist, care, pe lângă cunoașterea unor limbi străine, a culturii și mentalității orientale, vor trebui să aibă și o specializare puternică în domeniul IT. Pregătirea unor echipe de analiști de informații și ofițeri operativi cu o nouă gândire și percepție capabili să cuprindă simultan două lumi și două realități. Astfel de schimbări implică modificări atât în politicile de selecție, cât și în programele de instruire a cadrelor. Pentru a putea face o monitorizare bună, pentru a reacționa prompt la orșice fel de amenințare este nevoie de o flexibilitate legislativă, organizațională, metodică și tehnologică.

Realizând totalmente imperativul combaterii terorismului, țara noastră este parte a coaliției antiteroriste globale și susține eforturile comunității

internaționale în contracararea fenomenului, acest lucru fiind confirmat de Parlamentul Republicii Moldova în anul 2001, imediat după comiterea atacurilor teroriste din Statele Unite ale Americii. Extinderea terorismului global datorită desființării structurii bipolare a sistemului relațiilor internaționale și adaptarea cu succes la transformările din economia internațională a creat noi probleme care generează insecuritate și dezechilibrează viața normală a societății, sfidând ordinea de drept la nivel național și internațional. Găsirea instrumentelor și mecanismelor care duc la o colaborare, cooperare și conlucrare efectivă dintre serviciile speciale/comunitățile de informații la nivel internațional reprezintă un element necesar și eficient. Așadar, odată cu creșterea necesității diminuării acestui flagel a devenit necesară și elaborarea unor seturi de instrumente și mecanisme noi pentru rezolvarea acestei probleme stringente.

Astfel, având în vedere nenumăratele abordări ale sintagmelor securitate și mediul de securitate, considerăm că obținerea unei strategii comune reprezintă o necesitate obiectivă, care însă nu poate fi atinsă, decât prin conștientizarea faptului că multe dintre actualele provocări sunt rezultatul existenței unor amenințări și vulnerabilități comune ce necesită soluții de aceeași natură. Acest lucru presupune ca demersul de identificare a schimbărilor din mediul de securitate să se constituie într-o analiză riguroasă a problematicii existente în jurul securității, delimitată și fundamentată pe certitudinea existenței a trei constante în mediul internațional: statul, ca actor principal, starea de anarhie, prin lipsa unui guvern mondial, și puterea, sub toate aspectele ei.

Din aceste considerente, necesitatea de a elabora politici și strategii de perspectivă coerente în scopul asigurării securității naționale dictează necesitatea reorganizării sistemului securității naționale a Republicii Moldova într-un asemenea mod care este sensibil la nevoile naționale și care poate rezista la provocările fenomenului terorismului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Benchechi M. Interacțiunea autorităților publice abilitate cu privire la combaterea terorismului: aspecte de cooperare interdepartamentală. // *Moldoscopia. Revistă științifică trimestrială*. Chișinău: USM, 2009, nr.2 (XLV), p. 7-13.
2. Busuncian T. Colaborarea organelor securității statului a Republicii Moldova în combaterea terorismului pe plan interdepartamental și internațional. // *Arhitectura securității în vecinătatea estică a UE: provocări și realități*. Chișinău: Cuvîntul-ABC, 2011, p. 41-50.
3. Busuncian T. Democratizarea sectorului de securitate – o necesitate a noilor societăți democratice. În: *Politicile de vecinătate ale NATO și UE – Noi dimensiuni pentru cooperarea regională* // Tezele seminarului internațional. Chișinău: Centrul Pro Marshall din Republica Moldova, 2007, p. 76-85.

4. Busuncian T. Terorismul și crima organizată // *Criminalistica la începutul mileniului trei: constatări, tendințe, perspective / Tezele simpozionului internațional Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova ș. a., 2005, p. 373-385.*
5. Caraman I. Implementarea politicilor de securitate națională: Cooperarea Intera-genții // *Politicile de vecinătate ale NATO și UE – Noi dimensiuni pentru cooperarea regională / Tezele seminarului internațional. – Chișinău: Centrul Pro Marshall din Republica Moldova, 2007, p. 115-118.*
6. Decizia Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Regulilor de realizare a reabilității sociale a oamenilor care au suferit ca rezultat al actului terorist. nr. 873 din 08 iulie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.07.2002, nr. 103-105 (art nr. 997).*
7. Decretul Președintelui Republicii Moldova privind constituirea Comisiei pentru elaborarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova nr. 374-IV din 22 decembrie 2005. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.12.2005, nr. 176-181 [online]*
8. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=290381> (vizitat 12.02.2013).
9. Guvernul Republicii Moldova. Pagina oficială. Comunicat de presă. Prim-ministrul Vlad Filat a prezidat astăzi ședința Cabinetului de Miniștri [online] <http://www.gov.md/libview.php?l=ro&idc=436&id=5985> (vizitat la 12.02.2013).
10. Hotărârea pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, 15.07.2011, nr. 153 din // *Monitorul Oficial nr. 170-175, din 14.10.2011. [online] http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340510&lang=1* (vizitat la 12.02.2013).
11. Hotărârea Parlamentului cu privire la aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova și la formarea Consiliului coordonator pentru elaborarea proiectelor de legi și altor acte normative care vor reglementa construcția, pregătirea și folosirea Forțelor Armate. nr. 445-XIII din 5 mai 1995. // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.06.1995, nr. 35/399. [online] http://www.old.army.md/legi/Conceptia_securitatii.htm* (vizitat 12.02.2013).
12. Hotărârea Guvernului privind Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate, 13.11.2006, nr. 1295. // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 17.11.2006, nr. 178-180. [online] http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=318410* (vizitat 12.02.2013).
13. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului și Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului. Nr. 632 din 05 iunie 2007. // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.06.2007, nr. 82-85 (art. Nr: 668).*
14. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la instituirea Serviciului de Protecție și Pază de Stat. nr. 216 din 26 februarie 1998. // *Monitorul Oficial al Republicii, 09.04.1998, nr. 30. [online] http://lex.justice.md/md/300209/* (vizitat 12.02.2013).
15. Interviuul domnului Artur Reșetnicov acordat ziarului „Moldova Suverană”. – Chișinău, 2008. <http://sis.md/md/publicati/2559/1/3537/> (vizitat 12.02.2013).
16. Interviu cu Valeriu Furdui, director adjunct al Serviciului de Informații și Securitate al RM. Edificarea și promovarea unei noi culturi de securitate în Republica Moldova. – Chișinău, 2010. <http://www.sis.md/md/publicati/2559/1/4016/> (vizitat 12.02.2013).
17. Iovu A. *Strategia Securității naționale. Recomandări pentru procesul de implementare / Institutul de Politici Publice, – Chișinău, 2011, p. 7-19.*

18. Lege cu privire la Poliția de Frontieră. nr. 283 din 28.12.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.04.2012, nr. 76-80. [online] <http://lex.justice.md/md/342897/> (vizitat 12.02.2013).
19. Lege cu privire la combaterea terorismului. nr. 539-XV din 12 octombrie 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 06.12.2001, nr. 147-149 (art nr: 1163). <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312844> (vizitat 12.02.2013).
20. Lege cu privire la Serviciul de Protecție și Pază de Stat. Nr. 1457-XIII din 28.01.98. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.02.1998, nr. 12-13. Legea cu privire la Serviciul Grăniceri nr. 162 din 13.07.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.10.2007, nr. 157-160. [online] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325348> (vizitat 12.02.2013).
21. Legea cu privire la Poliția de Frontieră nr. 283 din 28.12.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.04.2012, nr. 76-80. Data intrării în vigoare : 01.07.2012, [online] <http://lex.justice.md/md/342897/> (vizitat 12.02.2013).
22. Legea pentru aprobarea concepției securității naționale a Republicii Moldova. nr. 112 din 22 mai 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 03.06.2008, nr. 97-98, art. 357. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=328010> (vizitat 12.02.2013).
23. Legea privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. nr. 753 din 23.12.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 31.12.1999, nr. 156. [online] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311721> (vizitat 12.02.2013).
24. Legea Republicii Moldova privind organele securității statului nr. 619 din 31.10. 1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 13.02.1997, nr. 10. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311701> (vizitat 12.02.2013).
25. Micewski E. ș. a. Civilian and democratic control of Armed Forces in South East Europe: an analysis of the Stability Pact Self-Assessment Studies. – Berlin: Nomos, 2005. (Chapter 7). 15 p.
26. Osmochescu N. Combaterea terorismului internațional // Materialele Conferinței Internaționale. Chișinău: Institutul Muncii, 2002, p.88-93.
27. Pleșca R., Sili V. Legea cu privire la combaterea terorismului nr. 539-XV din 12.10.2001. Comentariu (cu modificări și completări până la 21.01.2009). – Chișinău, 2009, 98 p.
28. Proiectul de hotărâre a Parlamentului cu privire la aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului pentru anii 2013-2017 și Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. 16.01.2013 [online] http://www.gov.md/public/files/ordinea_de_zi/16012013/Intr06.pdf (vizitat 12.02.2013).
29. Raport anual 2011. Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor. – Chișinău, 2012. [online] http://www.ccecc.md/Sites/cccec_md/Uploads/raport_2011.08B2C7AE64AA43C98A8417D9EA95C263.pdf (vizitat 12.02.2013).
30. Raport de Implementare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (IPAP) (Ianuarie 2011 – Ianuarie 2012). Chișinău, 2011.
31. Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor. Raport pentru 2010, 2011. p. 31 [online] http://www.ccecc.md/Sites/cccec_md/Uploads/Raportul%20de%20activitatea%20a%20SPCSB%20pentru%20anul%202010.A08DD068A6340D68D3CF1572C0DCAFF.pdf (vizitat 12.02.2013).
32. Sili V., Pleșca R. Terorismul și unele particularități de contracarare a acestuia. Chișinău, 2010, p. 3-7.
33. Varzari V. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană. Teză de doctor în politologie. Chișinău, 2012, 167 p.

TEORIA ACTOR-REȚEA

Ruxanda KREKELER, *doctorandă,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Summary

The Actor – Network – Theory (ANT), also known as enrolment theory or the sociology of translation, emerged during the mid 1980s, primarily with the work of Bruno Latour, Michel Callon and John Law. ANT is a conceptual frame for exposing collective sociotechnical processes, whose spokespersons have paid particular attention to science and technologists activity. ANT privileges neither natural (realism) nor cultural (social constructivism) accounts of scientific production, asserting instead that science is a process of heterogeneous engineering in which the social, technical, conceptual and textual are puzzled together and transformed (or translated).

ANT tries to explain how material – semiotic networks come together to act as a whole. The clusters of actors involved in creating meaning are both material and semiotic. These networks are potentially transient, existing in a constant making and re – making. This means that relations need to be repeatedly “performed” or the network will dissolve.

Teoria actor-rețea își propune să explice inovațiile științifice și tehnice. Potrivit acestei teorii, trebuie să se renunțe la diferențierea între societate și natură și între societate și tehnică. Este o teorie poststructuralistă, care vrea să o rupă cu dualismul natură și cultură. Teoria actor-rețea nu pornește de la faptul că tehnica și realitatea sunt construite social. Mai degrabă pornește de la faptul că tehnica/natura și socialul în cadrul unei rețele își conferă reciproc trăsături și potențiale de acțiune. Obiectele sociale, tehnice și naturale nu sunt atrase pentru a explica, ci drept explicând societatea; este observată așadar influența lor asupra societății. Dezvoltarea științei și a tehnicii nu este provocată nici de factori naturali sau tehnici, nici de factori sociali. La această observație s-ar putea ajunge de abia ulterior.

Teoria a devenit cunoscută deoarece ea, spre deosebire de alte teorii sociale, nu consideră socialul drept ceea ce apare între oameni, ci scoate în evidență implicarea entităților nonumane. Metoda poate fi numită și „material-semiotică“. Aceasta înseamnă că ea relevă relațiile existente atât material (între obiecte), cât și semiotic (între concepte). Teoria pornește de la faptul că multe relații sunt atât materiale, cât și semiotice. De exemplu, spațiul de interacțiune al unei universități cuprinde studenți, profesori, idei, precum și tehnologii, de exemplu, scaune, mese, table, laptopuri și obiecte de scris. Împreună ele formează o rețea unică numită ”Universitate”.

Teoria actor-rețea încearcă să explice cum se constituie rețelele materio-semiotice, pentru a acționa ca un tot întreg (de exemplu, Universitatea este atât o rețea, cât și un actor, și pentru anumite scopuri ea acționează ca entitate unică). Ca aspect parțial al acestui fapt, teoria actor-rețea ia în considerație strategii explicite care servesc la integrarea diferitor elemente într-o rețea, pentru ca în exterior acestea să compară drept un tot întreg coerent. Potrivit teoriei actor-rețea, astfel de rețele-actor sunt de scurtă durată. Ele se află într-o continuă devenire și recreare. Aceasta înseamnă că anumite relații trebuie să fie executate repetat, altfel rețeaua ar dispărea (în cazul nostru studenții trebuie să se prezinte zilnic la orele oferite de profesori și calculatoarele trebuie să rămână în utilizare etc.). De asemenea, se presupune că rețelele de relații în sine n-ar fi coerente și în realitate pot da naștere la conflicte (de exemplu, ar putea exista o relație tensionată între studenți și profesori sau să apară incompatibilități de calculatoare). Așadar, relațiile sociale sunt în permanentă schimbare și trebuie executate mereu.

Teoria actor-rețea este o abordare în cercetarea tehnologiei și a științei și a fost elaborată și continuată de Michel Callon, Bruno Latour și John Law. Originile sale se regăsesc în studiile de laborator, care, cu ajutorul metodelor etnografice, își propuneau să explice cota-parte a factorilor sociali în procesul de construcție a faptelor științifice. Întrebarea de bază a teoriei actor-rețea suna astfel : Ce mecanisme duc la încheierea unei controversă științifice atunci când nu ar mai putea fi făcută responsabilă verificarea empirică a ipotezelor științifice? Într-o situație nesigură, în care statutul pretențiilor științifice este discutabil, cum poate o teorie să se impună drept valabilă sau, în termenii teoriei actor-rețea, cum ajunge știința la o reprezentare stabilă? [3,11] (Reprezentare înseamnă aici exprimarea în numele altora). Răspunsul, un pic simplificat, la această întrebare ar fi cam așa : fiecare reprezentare este susținută de o rețea de puncte locale care sunt așa reorganizate, reconstruite, construite, încât aici, în aceste locuri, poate fi dovedită valabilitatea reprezentării. Ea se referă numai la aceste puncte locale, dar apare ca un act universal. [3,13]

Inițial în studiile TAR (teoria actor-rețea) în prim-plan se aflau, în special, procese ale formării cunoștințelor științifice (ale științelor naturii) și ale construcției tehnice, apoi cercetările s-au extins și asupra chestiunii privind condițiile consolidării structurilor sociale și, în legătură cu aceasta, interdependența dintre formarea de cunoștințe științifice, construcție tehnică și reprezentări ale realității. Ținând cont de importanța științei și tehnicii pentru definirea și reorganizarea realului, în special în scrierile teoretice de modernizare ale lui Bruno Latour, TAR a ajuns la teza că succesul științei și tehnicii în Occident s-a bazat pe separarea conceptuală dintre ”natură” și

”societate”. Acest succes ascunde în sine și un potențial distructiv: extinderea, avantajată de această separare, a rețelelor științifico-tehnice ar duce la distrugerea acelei așa-numite ”naturi” și a societății, de care este deosebită atât în sens conceptual, cât și real.

Separarea între „natură” și „societate” ar fi un construct care întunecă totodată procesul de construcție, care tocmai definește și provoacă aceste domenii. [3,13] Efectul este că dezvoltarea științei și a tehnicii apare ca un proces al progresului, necesar și liniar, care se sustrage obiectării din partea societății. ”Rețelele” de entități țesute de știință și tehnică, datorate separării umane dintre ”natură” și ”societate”, nu sunt în continuare puse la îndoială, pentru că apar drept o urmare directă a unei ”naturi” sau ”societăți” transcendente și nu ca rezultat al practicilor umane sau nonumane. Rețelele se pot extinde nestingherit. Construcția și controlul produselor științei și tehnicii se află în mâna câtorva experți, consecințele acestor produse afectându-i adeseori pe mulți oameni.

Constructivismul TAR

TAR dorește să urmărească originea acestei asimetrii (de exemplu, cea dintre „experți” și „amatori” sau entitățile în sine), și să facă astfel procesele camuflate din nou accesibile pentru procesele de negociere democratice, examinând procesele respective de construcție a rețelelor și entităților care duc la stabilirea acestor asimetrii. În acest caz, conceptul de constructivism al TAR trebuie deosebit de abordările social-constructiviste. Declarațiile sunt adevărate și construcțiile tehnice sunt durabile, deoarece ele sunt făcute, respectiv construite, similar lumii și lumea le este asemănătoare. Faptul că o declarație, o ”representare” este recunoscută drept ”adevărată” nu depinde doar de consensul social pe care îl evidențiază perspectiva social-constructivistă. Astfel, reprezentările sunt bine stabilizate și răspândite în societate, deoarece acestea sunt ancorate în ”lucruri materiale” și încorporate în competențe, fiind și corectate de acestea – declarațiile relativ stabile necesită într-o oarecare măsură și un consens cu manifestarea lucrurilor.

Reprezentarea și reprezentatul nu pot fi separate net ca două moduri distincte care nu se influențează reciproc, de fapt ele sunt două părți ale aceleiași monede. Astfel, în procesul de constituire nu converg numai elemente sociale și cognitive / discursive, ci, de asemenea, cele materiale. Cu toate acestea, în discursul despre întruparea în lucrurile materiale se ascunde o capcană: delimitarea între elementele sociale, fizice și cognitive / discursive include tocmai separarea care trebuie depășită a unei lumi sociale, pe de o parte, și o lume materială externă sau naturală, pe de altă parte. Pentru a evita această capcană, TAR vorbește pricipial despre ”actanți” atunci când –

în terminologia ”modernă” – tematizează forme materiale, sociale și discursive. Acum acestea nu mai sunt pur și simplu date, presupuse drept „non-sociale”, ci ele devin însele participanți activi în discursul privind natura lumii, statutul lor fiind, de asemenea, negociabil.[3,15] Conceptul de ”rețea eterogenă” trebuie să sublinieze împletirea strânsă dintre actanți. O trăsătură esențială a rețelelor eterogene este că în constituirea lor nu este vorba de o simpla adunare sau aranjament al entităților, repectiv al actanților deja stabiliți. Mai degrabă entitățile sunt transformate prin includerea lor în rețea, se poate de spus, de asemenea, acestea sunt de abia produse ca entități discrete caracterizate prin anumite trăsături. Conceptul de translare desemnează procesul de constituire a rețelei, în cadrul căruia sunt negociate rolurile și proprietățile individuale ale actanților.[1,55] În timpul acestui proces de negociere – potrivit TAR timpurii –, potențialele de acțiune specifice ale entităților succesive se realiază unul la altul. Acest lucru îi permite inginerului de rețea, savantului, să vorbească în numele lor. El le poate reprezenta, deoarece acestea acționează doar ca un ”unul”. Figura constructorului de rețea a dispărut din evoluția ulterioară a TAR, deoarece ea îi atribuia unui singur actant principala performanță de constituire. Mai târziu a fost scos în evidență potențialul activ al tuturor actanților implicați, care se apropie reciproc într-un proces comun de negocieri și stabilizări. Dar a rămas ideea că în reprezentarea multora prin unul, la capătul unui proces lung apar trăsăturile (reduse mai mult la anumite posibilități) actanților, de parcă ar fi fost ”întotdeauna așa” și niciodată altfel.

Ca să nu se creeze impresia că actorii unei rețele pot fi doar oamenii, componentele unei rețele, după cum am mai menționat, au fost numite actanți. Tratarea egală conceptuală a oamenilor și non-oamenilor este una dintre cele mai provocatoare teze ale TAR. În receptarea sa a apărut o neînțelegere, precum că nu ar fi nici o diferență semnificativă între oameni și non-oameni. Conceptul de actant vrea doar să asigure libertatea de prejudecăți a investigației, ea vrea să scape de presupuneri care împiedică observarea adecvată, pentru a putea observa aceste procese referindu-se la trăsătura ”om” sau ”material”.

Natura și societatea nu mai pot fi considerate ca dimensiuni absolute: există doar colective naturi / culturi, în care conviețuiesc actanții, anterior menționați ca ”sociali”. Astfel, există diferite naturi /culturi, fiecare dintre ele având o idee diferită despre ceea ce este real și ceea ce este dezirabil. Aceste naturi / culturi sunt înconjurate de spațiul întunecat al lumii din afară, care unește toate acele ființe non-umane care încă nu au fost incluse în colectiv. Obiectul nu mai apare doar ca un obiect material, ci este încorporat într-o rețea de relații, și, astfel, ca un „cvasi-obiect”, este mai diferit decât

un simplu organism. [1,70] Pe de altă parte, omul nu mai apare liber și cu o voință puternică, dar este implicat într-o rețea de relații. Acesta ocupă o poziție de mediere între "oameni", "lucruri" și "colectiv" ca un tot întreg. Această concepție este destinată nu numai să-l recunoască pe celălalt în alteritatea sa, ci să construiască și o relație cu el. Acestuia nu îi sunt prescrise anumite moduri de a fi. Știința și tehnologia trebuie să fie "democratizate".

Mai jos vom prezenta două studii de caz ale teoriei actor-rețea, cu scopul de a oferi o primă impresie privind modul ei de abordare. Apoi vom schița bazele conceptuale ale demersului.

Priviri de ansamblu asupra lumii străine a actanților

Următoarele două studii de caz sunt selectate dintr-un șir de publicații, pentru că au jucat un rol deosebit în calitate de texte programatice în discuțiile în jurul teoriei actor-rețea. Textele necesită două explicații terminologice: actori sau actanți în TAR sunt considerate "toate entitățile care reușesc mai mult sau mai puțin să definească și să construiască o lume plină de alte entități, cu propria lor istorie, identitate și interrelații". [2, 14-46] Această activitate este numită "translare" (translation). Translări sunt, la nivel general, toate definițiile identității, proprietăților și comportamentului unor entități menite să stabilească legături între ele pentru a forma rețele.

Despre midii și oameni

În Golful St. Brieuc, la începutul anilor '70, a scăzut semnificativ stocul de scoici din cauza pescuitului excesiv și a dușmanilor naturali. La acel moment, în cadrul unei vizite de informare în Japonia, trei cercetători francezi au luat cunoștință de o tehnică prin care acolo se reușește cultivarea expresă a unor specii de scoici: larvele midiilor sunt plasate în colectoare care plutesc în mare, cresc protejate de prădători și apoi sunt depuse la fundul mării. Procesul de transferare a acestei forme de cultivare a speciilor de scoici (*pecten maximus*) la St. Brieuc este reconstruit de Callon ca un proces de translare, în decursul căruia, prin redefinirea identității și a intereselor actorilor implicați, între ei apare o rețea de conexiuni reciproce. [2, 135] Acest proces de translare este inițiat de cei trei cercetători. Primul pas constă în definirea scoicilor, pescarilor și colegilor cercetători drept actanți, în interesul cărora se află fixarea (ancorarea) larvelor de midii în colectoare. Ei susțin: "Dacă doriți ca scoicile să supraviețuiască (indiferent de faptul ce mecanisme explică acest impuls), dacă colegii lor cercetători speră să-și extindă cunoștințele în acest domeniu (indiferent de motivație), dacă pescarii speră să-și apere interesele lor economice pe termen lung (indiferent de motivele lor), atunci ei trebuie să cunoască, în primul rând, răspunsul la întrebarea: Cum se fixează scoicile? Și, în al doilea rând, să admită că alianța lor, în cazul acestei chestiuni, poate să le fie de folos fiecăruia dintre ei". [2, 149]

Realizarea acestei rețele, inițial ipotetice, de alianțe(enrolment) depinde de faptul dacă actorii implicați vor prelua într-adevăr rolurile atribuite.[2, 150-151] În procesul de enrolment, cei trei cercetători trebuie să poarte "cele mai lungi și mai dificile negocieri cu scoicile". Larvele midiilor nu sunt neapărat "dornice de a se fixa în colectoare". În primul rând, cei trei cercetători trebuie să excludă un număr de elemente care se opun "alianțelor pe care vor să le creeze cercetătorii cu scoicile": prădători, paraziți, turiști care vor lovi colectoarele, curenții maritimi care provoacă turbulențe etc." A negocia cu scoicile înseamnă a negocia cu curenții maritimi", cu paraziții etc. Și aceasta încă nu este totul. Pentru a face larvele să renunțe la "refuzul lor" de se fixa și să "accepte" colectorul ca adăpost, cei trei cercetători trebuie să fie gata de "orice fel de concesie", în ceea ce privește materialul din care sunt fabricate colectoarele sau înălțimea de la fundul mării la care sunt suspendate. În cele din urmă, este găsit un *modus vivendi*, în condițiile când "larvele în mod semnificativ se vor fixa". [2, 158]

Cu toate acestea, cei trei cercetători nu pot decide singuri ce anume servește drept dovadă empirică semnificativă pentru ipoteza științifică, că Pecten Maximus în stadiul lor larvar se fixează. Aici sunt implicați colegii lor cercetători ca un alt grup de actori. Având în vedere succesul diferit al experimentului de fixare, această teză inițial va fi pusă la îndoială de comunitatea științifică. Pentru înrolarea colegilor cercetători, procesul de negociere celor trei cercetători cu scoicile se dovedește a fi important. El îi convinge de faptul că fixarea larvelor nu a avut loc întâmplător, respectiv, nu întâmplător au fost plasate în anumite colectoare. Înrolarea pescarilor nu este problematică. Rolul pe care-l au de viitori beneficiari economici ai rețelei pentru cultivarea scoicilor va fi preluat de ei fără necesitatea de a negocia. "Acest exemplu", spune Callon, "arată că definirea și distribuția de roluri (scoici care se fixează, pescari care sunt convinși că colectoarele pot ajuta la regenerarea golfului, colegii care cred în fixare) sunt rezultatul negocierilor multilaterale, în timpul cărora este determinată și pusă la încercare identitatea actorilor." [2,159]

Problema închiderii ușilor

Într-o zi rece de februarie, după cum raportează Latour, pe ușa de intrare a Centrului de Istorie a Științei și Tehnologiei din Paris putea fi citită următoarea notiță scrisă de mână:

"Portarul este în grevă. În numele lui Dumnezeu, închideți vă rog ușa!". Această fuziune de relații industriale, religie, publicitate și tehnologie" este tipul "încurcăturilor tehnico-sociale", pe care le descrie teoria actor-rețea în exemple cum ar fi cel cu portarul. Ușile există pentru a menține închise camere sau clădiri și totodată pentru a putea intra sau ieși. În acest scop, avem nevoie nu numai de o ușă, care poate fi mișcată pe balamalele sale. Ea

implică și utilizatori disciplinați, care închid ușile în spatele lor. Cu toate acestea, dacă ne vom uita la numărul imens de lucrări, modificări, anunțuri și acuzații ... referitoare la închiderea ușilor (cel puțin mai la nord de latitudinea 45), este clar că o astfel de disciplină nu este evidentă. O alternativă este delegarea activității de închidere a ușii unui actor uman special, unui portar sau ușier. [2, 238] Avantajul este că acum trebuie disciplinat un singur om, iar ceilalți pot fi lăsați în pace cu comportamente lor deviante. ... O ființă non-umană (balamalele) și un om (ușierul) au rezolvat dilema gaură / perete. Dar această soluție are și ea problemele sale: ea generează costuri, pe care și le pot permite numai hotelurile mari și, ”în cazul în care tipul acesta nu este de încredere, atunci se rupe întregul lanț. Dacă el adoarme în timpul lucrului sau începe să se plimbe încolo-încoace, nimic nu i se poate opune răului: ușa rămâne deschisă”. [2, 240] În acest moment există o altă alternativă: înlocuirea persoanelor nesigure printr-o ușă automată, ”printr-o persoană non-umană delegată de noi, a cărei singură funcție constă în deschiderea și închiderea ușii”. Avantajul acestei soluții este că acum avem de disciplinat doar unele ființe non-umane: ”Un non-uman (balamalele) și în continuare alt non-uman (dispozitivul de închidere a ușii) au rezolvat dilema perete / gaură.” [2, 243]

Cu toate acestea, ușile care se închid automat au capcanele lor: ”Fiecare om are experiențe cu vreo ușă, la care mecanismul era strâns atât de puternic, încât ușa i se trântea drept în nas.” Astfel de dispozitive de închidere ”joacă rolul unor ușieri foarte grosolani, needucați și relativ năuci”. Ei prevăd pentru utilizatori un anumit model de comportament: prin astfel de uși trebuie de trecut repede și nu ar trebui de mers imediat în spatele altei persoane. Apar culturi locale de utilizare, iar vizitatorii externi, care nu știu acest lucru, riscă să se aleagă cu nasul plin de sânge. Aici adăugarea a încă unui non-uman poate fi de folos, ”a unui piston hidraulic care își ia energia ingenios de la vizitatorii care deschid ușa, o rețin un anumit timp, ca apoi s-o lase ușor, cu acea determinare inexorabilă, pe care o cunoaștem la majordomii englezi bine-educați.” Dar și ușa hidraulică exercită ”o selecție neplăcută a anumitor grupuri de populație”, deoarece dispozitivul ”are nevoie de forța unui adult sănătos, pentru a putea stoca suficientă energie pentru închiderea ușii”. Acest exemplu ar putea fi depănat mai departe. S-ar putea recurge la deschizătoare de uși cu senzor și la amortizoare asemănătoare celor de la centrele comerciale. [2, 246]

Dar ceea ce-l interesează pe Latour ar trebui deja să fie clar în acest moment. Stabilirea unui actant asupra unui scenariu, a unui rol sau comportament (însciere) poate produce anumite premise pentru comportamentul altor actanți (presriere) și invers. Atribuțiile reciproce de comportament

și de așteptări vor fi astfel schimbate reciproc între actanții umani și non-umani, care interzice delimitarea netă dintre factorii sociali și tehnici: în calitate de ușier politicos sau stângac ”închizătorul automat, ... este cu totul ”antropomorf”, la fel cum, invers, noi, ca utilizatori suntem formați, deși într-o măsură foarte mică a existenței noastre, de ”închizători non-umani –”. [2, 251]

Bazele conceptuale ale teoriei actor-rețea

La prima vedere, trăsătura cea mai izbitoare a studiilor de caz este limba-ju neobișnuit al descrierii: scoicile sunt numite actori cu care trebuie de purtat negocieri, ușile automate joacă rolul ușierilor grosolani sau bine educați etc. Strategia terminologică a lui Callon și Latour, aflată la baza acestui caz, spune: ”Noi folosim orice termen aplicabil umanilor și pentru non-umani.” [2, 75] O a doua strategie terminologică constă în adaptarea conceptelor din semiotică (teoria semnelor), care, de asemenea, sunt folosite fără discrimina-re pentru a descrie evenimente sociale, tehnice sau naturale. Aici se in-clud termenii ”actant”, ”traducere”, ”scenariu”, ”inscripție”, ”prescripție” etc. Ambele strategii terminologice servesc aceluiași scop: este vorba despre sta-bilirea unui *vocabular simetric*, din ”concepte hibride care șterg diferențierile dintre conceptele cu adevărat sociale și cele centrate pe oameni și repertoriile cu adevărat naturale și cele centrate pe obiect.” [1, 142-172]

Tendența de a ”evita termenii care prefigurează o distincție între tehnic și social” este derivată direct din teza centrală a teoriei actorului-rețea: în analiza proceselor de știință și dezvoltare tehnologică factorii sociali, tehnici și naturali trebuie tratați în mod egal ca variabile dependente. Este inadmi-sibil de a considera drept dat unul dintre acești factori, pentru a-i explica cu ajutorul lui pe ceilalți. De aceea, trebuie ocolite și astfel de presupuneri referitoare la statutul și modul de funcționare a entitățile respective, care se găesc în vocabularul obișnuit sau de specialitate. Această teză centrală se bazează în esență pe două argumente: în context teoretico-metodologic, te-oria actor-rețea se prezintă drept o continuare consecventă și o *radicalizare a demersului social-constructivist* în cercetarea științei și tehnicii. Sub aspect empiric, ea pretinde să poată avansa, într-un mod care îi rămâne inaccesibil observatorului care pornește de la diferențierile tradiționale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Latour Bruno. *Eine neue Soziologie für eine neue Gesellschaft Einführung in die Akteur – Netzwerk – Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2010.
2. Bellingier Andrea, Krieger David J. *ANThology: ein einführendes Handbuch zur Akteur – Netzwerk – Theorie*. Bielefeld :Traskript Verlag, 2006.
3. Voss Martin, Peuker Birgit. *Verschwindet die Natur? Die Akteur – Netzwerk – Theorie in der umweltsoziologischen Diskussion*. Bielefeld: Traskript Verlag 2006.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СТРАТИФИКАЦИИ В МОЛДОВЕ

Елена БОБКОВА,
доктор социологических наук,
ПГУ им. Т.Г. Шевченко, г.Тирасполь

В декабре прошлого года Отел социологии ИЕИПН провел научно-практическую конференцию на тему: «Процесс социальной стратификации в Республике Молдова». На этом научном форуме были представлены результаты первого этапа социологических исследований по проблемам стратификации в молдавском селе. Тема, предложенная для обсуждения, вызвала большой интерес у ученых из многих учебных заведений Молдовы, а также гостей из Румынии и Украины.

По материалам исследований в Институте Европейской Интеграции и Политических Наук АН РМ вышла монография: "Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe". Некоторые материалы, которые по различным причинам не вошли в эту публикацию, мы представляем сегодня в журнале.

Общественные перемены в Восточных районах Молдовы характеризовались как специфическими, так и общими тенденциями постсоциалистического развития. Общим является то, что элементы будущей социальной структуры постсоветских государств формировались на фундаменте старых социальных отношений. Три основные группы населения – рабочие, служащие и крестьяне составляли социально-классовую структуру Советского Союза. Марксистская дифференциация общества по критерию «отношения к средствам производства» определялась жестким определением статуса личности и социальных групп. Лидирующее положение в социальной структуре занимали рабочий класс и крестьянство, интеллигенции отводилось место межклассовой «прослойки». В то же время стратификация советского общества представляется довольно условной, ведь процесс мобильности был весьма активным.

В социологии выделяют три основных типа социальной структуры.

Первая. Модель демократического, открытого общества, опирающаяся на поддержку мощного среднего класса. Схема распределения социальных слоев в ней напоминает овал с развитой центральной частью (средние слои), относительно невысокими полюсами высшего класса (имущественной элитой) и группами беднейших слоев.

Вторая. Модель социальной структуры слабо развитого, но опирающегося на рыночную основу общества, имеет вид треугольника с во-

гнутыми сторонами (широкое основание, в котором расположены беднейшие слои), напоминающего Эйфелеву башню.

Третья. Модель расслоения социалистических обществ напоминает «раздавленную пирамиду», сильно сплюснутый треугольник с широким основанием, большую часть площади которого занимает слой «трудящихся», а вершину – номенклатура. Среднего класса практически нет.

Перемены последних лет изменили структуру общества прежде всего в массовом сознании. Анализ статусных представлений респондентов показывает, что общество в массовых представлениях стало «многоярусным», потеряв былую гомогенность и благополучность. Как показывают исследования радикальные преобразования структуры приднестровского общества возможны в условиях последовательной, системной эволюции институтов власти и собственности. В данных кризисных условиях его развития размытость границ между стратами становится основанием для появления множества «пограничных» групп с противоречивым статусом.

Формирование структуры либерального рынка в регионе Приднестровья идет медленными темпами. Социальная поляризация настолько велика, что люди, располагающие средним уровнем доходов составляют весьма незначительную долю населения.

Основой экономической стратификации выступает постоянно усиливающаяся дифференциация доходов. Данные негосударственной социологической службы «Новый Век» позволяют нам обрисовать профиль стратификации основанный на субъективных оценках приднестровцев. Профиль неравенства действительно выглядит как пирамида с широким основанием, подавляющее большинство которого относит себя к среднему классу.

Так, нижняя часть которого около 6% – люди с очень низким уровнем дохода. Те, кто определяют уровень доходов как «выше среднего» – 5%, «средний» – 54% и «ниже среднего» – 33%, т.е. такой уровень, который позволяет людям «держаться на плаву»¹. Это, в большинстве своем, респонденты трудоспособного возраста, работающие на государственных и частных предприятиях производственной и непромышленной сфер. Несмотря на то, что основная масса опрошенных отнесла себя к среднему классу, мы определим их в так называемый «базовый слой», так как по материальному благополучию приднестровскому среднему классу далеко до западных стандартов. Но по

¹ Отчет о социологическом опросе на тему «Уровень и качество жизни населения 2012 г.», 1200 человек в пяти восточных районах республики.

уровню образования, престижности профессии, уважению окружающих, этот слой вполне соответствует критериям среднего класса.

«Венчают пирамиду» – 2% представителей экономически благополучных слоев общества – крупные предприниматели, бизнесмены, работники частных фирм.

Данные анкетирования Службы «Новый Век» позволяют говорить о интенсивных процессах дифференциации и разнонаправленной мобильности. Так, доля тех, кто считает, что сохранил свои позиции в обществе неизменными, колеблется в среднем на отметке 44%. В настоящее время почти 2/3 респондентов полагают, что их статус изменился. И в данном контексте необходимо отметить, что доля тех, кто считает, что это процесс протекает для них негативную сторону, почти на половину больше, чем доля респондентов указывающих на изменения в позитивную сторону. Практически не обнаруживается разницы в ответах представителей различных половых групп, в отличие от возраста, который заставляет респондентов иначе воспринимать действительность. Причем наиболее «радужная» действительность представляется, тем, принадлежит к средней возрастной группе. Сегодня можно осторожно говорить об определенных оптимистических настроениях в общественном сознании. Налицо возрастающая адаптация населения к существующим социально-экономическим условиям. Прослеживается тенденция к активизации персональной, личной ответственности за свое благосостояние.

Результаты социологических опросов показывают, что приднестровское общество, хоть и с большими сложностями, но постепенно адаптируется к рыночным условиям развития социума.

К ВОПРОСУ О СООТНОШЕНИИ НЕКОТОРЫХ ПОНЯТИЙ ТЕОРИИ ЭЛИТ

Ольга ЛЕОНТЬЕВА, преподаватель,
ПГУ им. Т.Г.Шевченко, г. Тirasполь

Вопрос о дефинициях и соотношении ключевых понятий теории элит имеет не только сугубо научное, но и практическое значение. Дело в том, что в научной литературе отсутствует единый терминологический подход к основополагающим понятиям в данной сфере – «элите», «правлящему классу», «политическому классу», «политической элите» и др. Справедливо отмечается, что переизбыточность терминов ведет только к путанице.

В данной работе мы исходим из того, что элита – это совокупность персон, занимающих позиции в формальных институтах политического класса государства, что позволяет им принимать решения, касающиеся всего общества, или влиять на принятие (непринятие) таких решений, а также распределять основные общественные ресурсы. Элита – это верхняя страта политического класса.

Попытки сформулировать теоретические основы политики основываются, как правило, на двух базовых подходах. В соответствии с первым подходом политика отражает существование различных слоев и развивается благодаря крупным социальным силам (классам); в соответствии со вторым – политика по своей сути не зависит от этих социальных сил. В рамках первого подхода акцент в теоретических исследованиях делается на социальной дифференциации в соответствии с марксистской традицией; в рамках второго – на политической иерархии в традиции Г.Моска и В.Парето. Первый подход связан преимущественно с политическим поведением масс или неэлитных социальных групп, второй – политических элит и лидеров.

При этом западными авторами обращается внимание на «эфемерный характер» формирования единой основы для объяснения и анализа политических процессов, который «усугубляется существованием метатеоретических, эвристических и методологических белых пятен»¹. В российской научной литературе больше внимания уделяется вопросам соотношения феномена элиты с фактом социально-классовой дифференциации, а также делается попытка «не противопоставлять феномен элиты классовой дифференциации или подме-

¹ Ашин Г.К. Элитология: история, теория, современность. М.: МГИМО – Университет, 2010, с. 233.

нять последнюю, а определить его как существенный элемент такой дифференциации».²

Господствующий класс не может осуществлять свое господство в своей целостности, в своей совокупности. Его интерес как правящего класса осознается и выражается прежде всего наиболее активной его частью, который опирается на определенную организацию – государственный аппарат, политическую партию и т.п. Ту часть господствующего класса, которая непосредственно руководит обществом, и можно именовать политической элитой. К политической элите можно также отнести наиболее авторитетных, влиятельных и политически активных членов правящего класса, включая слой политических функционеров этого класса, интеллектуалов, вырабатывающих политическую идеологию класса, т.е. людей, которые непосредственно принимают политические решения.

При этом вряд ли можно согласиться с мнением о том, что «элита – единая правящая группа общества; если элита не правит, значит, это не элита»³. Ключевым элементом в данном случае является принадлежность тех или иных лиц к правящему классу и их возможность влиять на принятие решений и (или) формирование общественного мнения через различные институты, включая политические партии и СМИ. Поэтому вполне возможны ситуации, когда лица остаются в числе представителей политической элиты, но при этом не являются ее правящей частью. Например, оппозиционные партии во многих странах СНГ и ЕС.

Признавая, что элита выражает интересы правящего политического класса, мы не можем отождествлять эти категории. Это было бы отождествлением сущности процесса политического господства с механизмом его осуществления.

Политический класс неоднороден: внутри себя он имеет группы, различающиеся функциями, характером деятельности, объемом властных полномочий, способами рекрутации и пр. Его структура зависит от политической системы, действующей в настоящее время, и меняется всякий раз, когда она реформируется. Безусловно, в любом государстве политический класс институционализирован, и его в известной степени можно признать матрицей государственной корпорации. Однако вряд ли в полной мере обоснованно утверждать, что индивид, становясь членом политического класса, занимает государ-

² Ашин Г.К. Элитология: история, теория, современность. М.: МГИМО - Университет, 2010, с. 233.

³ Крыштановская О. Анатомия российской элиты. М.: Захаров, 2005, с. 74.

ственную должность. Такое занятие должности и означает для него вступление в класс. Как отмечалось выше, политический класс неоднороден, поэтому было бы неверно сводить его функции исключительно к государственному механизму.

Неверным было бы отождествлять понятия «политический класс» и «правлящий класс». С одной стороны, в правящий класс входят и другие, не политические структурные элементы: экономическая, культурная и прочие элиты. С другой стороны, политический класс включает не только властвующую группу, но и оппозицию. Именно этим терминам отдавал предпочтения Г. Моска по сравнению с «элитой».

Соотношение правящего класса и правящей элиты как общего и частного не исключает относительной к самостоятельности элиты по отношению к классу, особенно в условиях равновесия различных социальных сил. Значительная доля этой самостоятельности существует и при отсутствии такого равновесия.

Относительная самостоятельность элиты по отношению к господствующему классу связана с различием интересов разных слоев этого класса. По мнению Г.К. Ашина, «у элиты есть возможность не только лавировать между интересами различных групп и слоев правящего класса, но порой даже принимать решения, против которых выступает большинство представителей этого класса».⁴ Иногда различия в интересах между категориями элит также приводит к противоречиям внутри правящего класса, что подтверждает неоднородность базового понятия «элита». К примеру, на протяжении 2010-2011 годов сохранялись серьезные разногласия между экономической и политической элитой Приднестровья по вопросу о возобновлении транзитного железнодорожного сообщения через восточные районы Молдовы: руководство таможенных органов настаивало на выполнении всего комплекса требований действующего местного законодательства, в то время как бизнес-элита (крупнейший экспортеры и перевозчики) исходили из возможности поиска компромиссных решений, возобновления транзита на благо улучшения экономической ситуации в регионе.

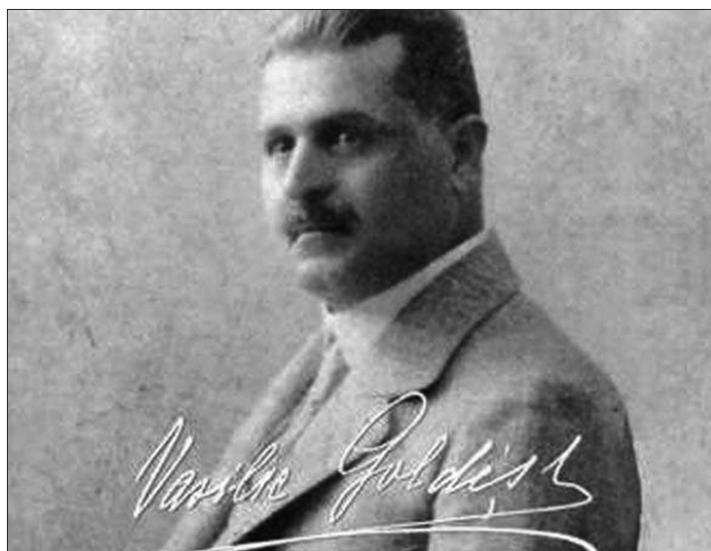
Следует также учитывать и то обстоятельство, что политическая элита может формироваться и за счет рекрутирования отдельных представителей других слоев населения, помимо правящего класса. Это в определенной мере расширяет социальную базу самой элиты, подтверждая наличие системных взаимосвязей между различными категориями теории элит.

⁴ Ашин Г. К. Элитология: история, теория, современность. М.: МГИМО – Университет, 2010, с. 233.

MOȘTENIRE

CULTURA, CIVILIZAȚIA ȘI REPERELE UNIVERSAL-AXIOLOGICE - MOTIVE DE GÂNDIRE CREATIVĂ ȘI ACTIVITATE POLITICĂ A LUI VASILE GOLDIȘ*

Marțian IOVAN, *profesor universitar, doctor,
Universitatea de Vest din Arad, România*

In this article, the author analyzes the existing connections between the philosophy, axiological landmarks and practical activity in politics, society, culture and spirituality maintained by Vasile Goldiș. Goldiș' philosophy on history, culture, civilization, the role of beliefs in human societies, and the role of value systems in the life of human communities had a guiding role for the 1918 Great Union mastermind in all of the great political and administrative decisions he made, but also in his scholarly activities as a writer or scientific researcher. The value system guiding human life, based on truth, justice, solidarity, respect for human and ethnic rights, is assumed by this original scholar and philosopher from a broad perspective on the philosophy of history and culture, thus excluding suppositions according to which his view on the future of state, international institutions and humanity was utopian.

* **Goldiș, Vasile** (1862–1934, n. Mociria, azi sat. Lunca Teuzului, jud. Arad), om politic și publicist român. Membru de onoare al Academiei Române (1919). Unul dintre conducătorii Partidului Național Român din Transilvania; susținător al ideii de participare activă a partidului la viața politică.

Activitatea social-politică și culturală desfășurată de Vasile Goldiș* în etapele vieții sale a fost analizată de mulți istorici, publiciști și oameni de cultură, fiind scoase în evidență, prioritar, rolul de corifeu al pregătirii și desfășurării Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, 1 Decembrie 1918, în formularea Hotărârii de Unire a Transilvaniei cu România și a altor documente politice privind desăvârșirea statului național unitar român, continuând cu celelalte ipostaze ale omului politic și cărturarului: de lider politic, ministru, coordonator al dezvoltării culturii, Președinte al Societății Astra (1923-1932), de om al condeului etc. A fost subliniat, de către mulți istorici, publiciști și biografi, „rolul său de primă mărime ca luptător cu cuvântul și condeul pentru drepturile și dreptatea poporului român, rolul său inegalabil în momentele cruciale ale luptei de emancipare politică”[1] a românilor până în anul 1918, iar apoi contribuția sa la consolidarea și dezvoltarea statului român în perioada interbelică. Pentru aceste realizări practice, pentru activitatea de promotor al valorilor politice și culturale în sensul emancipării neamului românesc, Vasile Goldiș a ocupat definitiv un binemeritat loc în Panteonul marilor bărbați politici, de “părinte al Patriei” și al națiunii române.

Întreaga activitate, deciziile majore luate la maturitate, discursurile și preocupările concrete ale lui Vasile Goldiș au fost coordonate de o viziune unitară asupra existenței, vieții, istoriei, societății, cunoașterii și valorilor. Din analiza scrierilor sale rezultă că Goldiș este creatorul și aderentul cu toată convingerea sa la un sistem de gândire și de filosofie original și foarte cuprinzător. Aproape că fiecare discurs al său, fiecare articol sau scriere face trimitere sau se încadrează într-o viziune de ansamblu asupra domeniului de referință și într-un principial referențial axiologic. Operele unor mari gânditori clasici (Platon, Aristotel, Hobbes, Kant, Puffendorf, Hegel, Rousseau etc.) și contemporani (Mill, Carlyle, Spencer, Renan, Bouglé, Le Bon, Nae Ionescu, Russell, Poincaré, Ratzenhofer, Gusti, Kautsky, Durkheim, Romier, Münsterberg etc.) sunt valorificate ca resurse spirituale în proiectarea propriilor opțiuni, decizii și atitudini care urmau a fi luate în diferite contexte politice și culturale, după cum le cereau evenimentele istorice în derulare.

În acest articol vom urmări să dezlegăm legăturile dintre concepția filozofică a lui Goldiș, valorile la care a aderat și care au inspirat, orientat și direcționat faptele sale de lider politic, demnitar, militant pentru progresul economic, social, cultural și spiritual al țării sale în deplină pace și dreaptă conviețuire cu celelalte popoare, pe de-o parte, și activitatea sa creativă, de militant și cărturar, pe de alta parte.

*Conceptele de societate, cultură, civilizație și valori
în viziunea lui Vasile Goldiș*

Ca filozof al istoriei, Goldiș susține că societatea omenească, privită în ansamblul ei, se manifestă precum un organism viu, aflat în continuă dezvoltare și progres. Societatea tinde permanent spre desăvârșire; evoluția istorică a societății este reglată de legi obiective, firești, așa cum rezultă din cercetările științifice ale istoricilor, sociologilor și oamenilor de cultură. Profesiunea de credință mărturisită de Goldiș constă în: “Eu socot că supremul scop al omenirii este crearea de situații în care individul să se simtă bucuros că trăiește și gata să aducă în orice moment orice jertfă pentru acele condiții despre care crede că îi procură lui și semenilor săi acea bucurie de a trăi” [2].

Convingerea intimă a lui Goldiș privind dezvoltarea neconținută a “organismelor sociale omenești” se bazează pe următoarele adevăruri generale: în primul rând, Goldiș identifică trei factori principali care determină viața omenească. Acțiunea acestora se împletește cu condiții secundare, adesea întâmplătoare, rezultând seria infinită de formațiuni sociale și de trepte de progres pe care se situează fiecare. Acești factori sunt “raportul dintre om și natură, raportul dintre om și om, raportul dintre om și absolut” [3]. Cei trei factori se influențează reciproc rezultând gradul de civilizație, de progres al fiecărei formațiuni sociale, prin raportare la scopul suprem al omenirii. Civilizația umană constă în rezultatul acțiunii corelate a celor trei tipuri de raporturi asupra vieții sociale.

Privită din perspectiva istorică, civilizația umană va progresa în continuare prin creșterea neîncetată a capacităților tehnice, științifice, a experienței oamenilor de a exploata în mod util și rezonabil natura pentru a-și produce toate cele necesare reproducerii vieții. În al doilea rând, raporturile dintre om și om se dezvoltă gradual de-a lungul veacurilor în sensul reducerii exploatării omului de către om, al afirmării dreptății, binelui pentru toți oamenii. Prin urmare, orice împiedicare a eforturilor de cercetare științifică, a muncii intelectuale, de cunoaștere, creație, inovare și descoperire urmează să frâneze progresul, să vicieze realizarea scopurilor finale ale societății. Efecte asemănătoare va produce și majorarea exploatării omului prin om.

Al treilea factor, raportul dintre om și absolut, nu este deloc secundar, ci extrem de important pentru dezvoltarea istorică a societății umane. Aceasta pentru că sufletul omenesc cere limpezirea raportului său cu absolutul, cu infinitul, cu cauza inițială și cea finală.

Intelectul omenesc, rațiunea, experiența vieții, cercetarea științifică, creația culturală și materială nu sunt capabile să soluționeze aceste raporturi. De aceea, relația omului cu absolutul exclude intervențiile rațiunii și inteligenței, făcând loc credinței spre a se avânta în domeniul inexperimentabil

al absolutului. “Pentru aceea credința, susținea Goldiș, care întotdeauna este religioasă, are asupra sufletului omenesc și astfel asupra vieții omenești putere diriguitoare incomparabil mai covârșitoare decât adevărurile câștigate prin rațiune și experiența vieții în domeniul raportului dintre om și natură și acela dintre om și om” [4]. Rezultă că religia, credințele au primat și vor prima întotdeauna față de celelalte resorturi motrice ale activităților desfășurate de oameni în eforturile lor de a-și dezvolta civilizația. Toate epocile de progres, de mari transformări sociale demonstrează acest rol al religiei și, mai ales, atunci când viața religioasă a acționat în armonie cu ceilalți doi factori.

Civilizațiile sunt rodul muncii oamenilor, al societăților. Omul este o ființă socială așa cum susținea Aristotel. Având un astfel de statut, civilizația îl specializează pe fiecare om, îi determină individualitatea și-i limitează libertatea. Expresie a organismului social, civilizația este reglată de legile firești, de forțe diriguitoare care determină și canalizează acțiunile oamenilor. Omul urcă pe scara civilizației în măsura în care învață și respectă imperati-vele legilor obiective, se adaptează limitărilor impuse de organismul social și acceptă restrângerea individualității sale. Pentru Goldiș, națiunea este etapa recentă a civilizației, iar ideea națională are forța cea mai civilizatoare în stadiul actual al progresului omenirii [5]. A frâna ideea națională, sufletul național întemeiat pe sentimentele de solidaritate a românilor înseamnă a te întoarce la barbarie, pentru că opusul civilizației este barbaria.

Civilizațiile evoluează și, uneori, progresează, fiind reglate de cultură, de valori. Printre valorile cele mai importante ce ghidează civilizațiile sunt “libertatea credinței, a gândirii, mai presus de toate cea națională” [6], dreptatea, adevărul și iubirea hristică a aproapelui. Progresând, organismele sociale au urcat pe scara civilizației, asimilând noi capacități și mijloace ce ușurează viața omului pe Pământ și noi metode, măsuri și tehnici de conducere a oamenilor ce sunt menite să mărească siguranța acestora în procesul de conviețuire împreună. Prin urmare, cultura și civilizația se împletesc, se completează.

Dar ce este cultura, după Goldiș? Cultura este constituită din situația existentă a raporturilor dintre om și natură, om și om, om și absolut. Cultura materială, ca parte a culturii în ansamblu, constă în raporturile dintre om și natură; cultura socială constă în situația reală a raporturilor dintre om și om, iar cultura morală privește raportul dintre om și absolut în contextul organismului social. Cele trei forme ale culturii se împletesc în diferite modalități; uneori primează o formă asupra celorlalte două, putând avea efecte dăunătoare în unele situații sau benefice, în altele. Idealul este ca cele trei forme de cultură să interacționeze în mod armonios și în concordanță cu valorile diriguitoare pentru a tinde spre țelul final, care este fericirea omenirii.

Valorile călăuzitoare pentru cele trei forme de cultură sunt adevărul (în cadrul culturii materiale), dreptatea (pentru cultura socială) și iubirea, care îl apropie pe om de om (cultura morală). Pe măsură ce cultura se va dezvolta sub lumina reperelor valorice se va întemeia solidaritatea umană, pacea și fericirea ca ținte supreme în dezvoltarea organismelor sociale.

Cultura, susține Goldiș, este un element activ al evoluției sociale: cultura materială determină relațiile oamenilor cu natura-omul urmărind să devină mai liber, mai puternic, să se elibereze de sub robia naturii; cultura socială sau politică determină raporturile oamenilor în societate și relațiile popoarelor, instituțiilor întreolaltă - omul se eliberează treptat de sub robia oamenilor, de sub sclavie, iar prin cultura morală se întărește solidaritatea oamenilor în jurul acelorași valori și scopuri. În esență, civilizarea este rezultatul culturii politice (sociale). Opusul civilizației este barbaria, iar opusul culturii este ignoranța. În evoluția organismelor sociale, cultura și civilizația se împletesc. Cultura, de regulă, stimulează dezvoltarea civilizației, dar au fost atâtea situații în istorie când cultura a servit ca instrument al barbariei, sporind cruzimea în desfășurarea conflictelor între oameni sau popoare. Prin urmare, cultura și barbaria pot să coexiste, în timp ce civilizația și barbaria se exclud. Eșecurile activităților în plan social și politic pot fi contracarate de cultură. Cultura, prin conținutul și logica ei, trebuie să se opună barbariei. Cultura - ca suport al civilizației, generează un altfel de progres decât cel din natură. În timp ce natura progresează prin suprimarea celor slabi, societatea, dimpotrivă, progresează prin ocrotirea celor slabi și nevoiași. Deci, sâmburele civilizației îl constituie solidarizarea oamenilor, diminuarea contrastelor sociale, ocrotirea celor slabi tinzându-se treptat spre mai multă dreptate în organismul social, spre întărirea solidarității între oameni și între generații.

În lumina acestor concepte și explicații, a crezului și concepției filozofice despre societate, om, cultură și valori ale lui Goldiș, pot fi mai bine intuite soluțiile, pot fi mai temeinic fundamentate deciziile, programele politice, modurile de acțiune ale liderilor politici în contextele socioeconomice și culturale concrete. El însuși susține că "în lumina acestor adevăruri se pot întrezări soluțiile firești ale celor mai multe probleme care bat azi la poarta gândirii și a iubirii noastre de neam și de omenire. Organismele sociale, semințiile, națiunile ori statele care nu se pot adapta eternei legi a civilizației se ofilesc, se osifică, decad ori chiar se desființează" [7]. Luând în considerare orientarea filozofică, axiologică și etică a lui Goldiș, viitorii exegeți, biografi, scriitorii care se vor apleca asupra operei sale teoretice și practice și care vor evalua meritele activității sale politice, culturale sau cărturărești

vor putea înțelege și demonstra în profunzime și cu întemeierea necesară valoarea contribuțiilor lui Vasile Goldiș la dezvoltarea culturii și civilizației românești.

Concepția filozofică și sistemul valorilor de referință pentru realizarea progresului l-au călăuzit pe Goldiș în întreaga sa activitate de militant de frunte pe plan politic, de organizator și realizator de evenimente politice, culturale și spirituale, de cercetător și scriitor. De exemplu, în concordanță cu viziunea sa generală, el susținea în preajma Unirii de la 1918 că statul nostru își va păstra caracterul său de stat național-creștin în cadrul căruia “creștința în Dumnezeu și morala creștină vor fi cei dintâi doi stâlpi pe care se va zidi România Mare. În noul Stat Român va trebui să consacram principiul muncii ca măsurătoare a valorilor morale....Din creștința în Dumnezeu, din morala creștinească, din muncă și cruțare va răsări adevărata cultură a poporului nostru, care nu este altceva, decât exploatarea rațională a naturii și a tuturor puterilor ei, în folosul omului” [8]. Viziunii filozofice și valorilor de referință luate în considerare pentru rezolvarea unei probleme practice, Goldiș le asociază argumente preluate, în general, din științe și întregite de justificări de ordin etic și spiritual. Cultura sa universală, erudiția, practicarea multiculturalismului specific Europei Centrale, cunoștințele vaste de istorie universală, drept, administrație și religie, faptul că era la curent cu temele și curentele de gândire din aceste domenii i-au dat posibilitatea lui Goldiș să argumenteze nu numai necesitatea unor direcții, căi și metode de acțiune, ci, în același timp, să găsească și să formeze resursele umane potrivite. În acest sens, a valorificat cu abilitate concepția privind raportul dintre mulțimi-elite politice și lideri, rolul intelectualilor ca apostoli ai idealurilor de progres cultural și dezvoltare statală sau de pedagogi sociali, precum și viziunea filozofică asupra istoriei și culturii.

Până la Marea Unire din 1918, dar și în perioada interbelică, Vasile Goldiș s-a afirmat ca o personalitate constructivă și creativă, ca un gânditor original creștin-social, așezând la baza progresului social valorile și ordinea creștină, morală și spirituală. Cultura și civilizația politică-socială, materială, experiențele oamenilor și popoarelor se dezvoltă pe un plan secundar depinzând de ordinea valorilor morale-religioase, care dețin primatul. Goldiș, scria Vasile Popeangă, “a așezat la baza relațiilor sociale dintre oameni iubirea propovăduită de învățătura creștină și a înțeles libertatea ca autodeterminare conștientă făcută cu scopul nobil de a nu aduce știrbire drepturilor semenului nostru. A extins beneficiile libertății și dreptății de la relațiile interindividuale la raporturile dintre națiuni...” [9]. Concepția sa filozofică despre om, societate, natură, cultură și civilizație are un rol direcțional

asemănător și atunci când își exprimă poziția, convingerile privind relațiile internaționale, globalizarea și viitorul națiunilor, universalizarea culturii și pacea mondială.

Universalizarea culturii și a valorilor – resursă pentru globalizare, edificarea civilizației planetare și a statului mondial

Reflectând asupra raporturilor dintre dinamica valorilor și culturilor în cadrul dezvoltării organismelor sociale, Goldiș susține ideea că „toți marii cugetători ai omenirii au convenit a constata că răul cel mai groaznic pentru speța umană este războiul” [10] – antipodul valorilor sau expresia sintetică a barbariei. De asemenea, s-ar putea organiza o mare bibliotecă cu operele tipărite în cursul veacurilor privind binecuvântarea păcii universale între oameni și popoare. Însă astăzi (adică în perioada interbelică) omenirea a ajuns într-un nou stadiu care poartă pecetea mondializării relațiilor dintre națiuni, a făuririi unei economii universale pornindu-se de la constatarea afirmării unui nou spirit al istoriei care aduce la ordinea zilei solidarizarea oamenilor și popoarelor în jurul valorilor universale – în primul rând iubirea aproapelui, binele umanității, pacea, dreptatea pentru toți.

„Omenirea – scria Goldiș, se apropie de o nouă etapă a civilizației sale urmărind raționalizarea muncii universale, pentru ca și cel mai umil frate al nostru în umanitate să poată găsi răgazul util spre a se bucura” [11] de viață. În aceste condiții, eforturile oamenilor și popoarelor, a tuturor organismelor sociale de a înfăptui solidarizarea universală pentru mai multă dreptate, libertate, adevăr – izvorâte din iubirea omului de către om, se pregătesc de sărbătoarea cea mare a înfrățirii.

Într-o astfel de civilizație a universalului, în cadrul căreia cea europeană (apuseană) este doar un prim pas, primează libertatea credințelor, a gândirii – la nivelul indivizilor și comunităților (mai presus de toate fiind cea națională), dreptatea și adevărul. Cultura este cea care micșorează posibilitățile înrobirii și ale exploatării celor care o posedă. Forța civilizatorică a politicii în cadrul noii ordini sociale și instituționale este direct proporțională cu gradul în care cultura este asimilată de mase; progresul culturii reprezintă suportul pentru dezvoltarea civilizației. Dar afirmarea noii civilizații nu se realizează brusc, ci într-un timp istoric, treaptă cu treaptă, reclamând numeroase jertfe. Lupta împotriva ignoranței și barbariei pare a fi fără sfârșit, un element constitutiv al destinului omenirii. Credințele religioase joacă rolul de coloană vertebrală în construirea noii civilizații în general, iar civilizația europeană se întemeiază pe solidaritatea și pe tradițiile creștine ale europenilor, în particular. Prin urmare, dezvoltarea și răspândirea culturii, edu-

cația trebuie ca împreună să pregătească individul pentru serviciul necesar comunității.

Edificarea unei civilizații a universalului, iar în perspectivă a unui stat universal (altfel structurat decât Societatea Națiunilor), implică o nouă așezare a ordinii morale. Acest proces istoric nu poate fi realizat nici pe baze individualiste (liberale), nici pe baze socialiste (comuniste), ci printr-o nouă organizare a producției, a circulației și distribuirii bunurilor materiale pentru toți, prin dezvoltarea cooperării între națiuni, ca premisă pentru garantarea păcii și siguranței oamenilor, a națiunilor. Calea de realizare a noii civilizații este una preponderent spirituală, culturală, în respect pentru drepturile omului și ale popoarelor. „Nu vreo putere politică și nici vreo anumită clasă, ci dreptatea să domnească în lume. Iată dezideratul veșnic al civilizației care se realizează treptat prin multe suferințe și mult sânge în cursul mileniilor” [12]. Organizarea universală bazată pe solidaritatea popoarelor și națiunilor – urmată de întemeierea unui stat mondial, ar fi unicul remediu împotriva declanșării războaielor, unicul garant al dreptății în viața internațională și temeiul instituțional pentru garantarea drepturilor omului și ale popoarelor.

Spiritul vremii de acum, crede Goldiș, impune încercarea de organizare universală a omenirii în corelare cu întruparea statului mondial. Statul universal, revendicat de conștiința tot mai impunătoare a solidarității umane, nu va desființa națiunile, nici drepturile indivizilor, ci „va asigura și unora și altora deplinătatea posibilităților de afirmare prin ființa lor specifică, în interesul tuturor. Statul universal, prin eliberarea desăvârșită a științei, va stăpâni în măsură crescândă natura și prin luminarea desăvârșită a conștiinței va fi stăpânit de binele tuturor” [13]. Statul acesta va desființa inegalitatea instituțională dintre oameni. În funcționarea sa, religia va fi suprema valoare coordonatoare alături de valorile universal recunoscute ale culturii; educația, formarea cetățenilor vor fi făcute instituțional. Aspirațiile fiecărui om și fiecărui popor, ale fiecărui stat și națiuni vor fi reglate de cultură. Oamenii doresc în mod natural să fie liberi și ca nimeni să nu le facă nedreptate. Toți oamenii, toate popoarele și instituțiile cer dreptate pentru ei înșiși. Dar având o cultură superioară, fiecare va înțelege că nu poți face altuia dreptate „decât numai renunțând la o parte a libertății tale. Dreptatea se face între oameni jertfind fiecare ceva din libertatea sa, din binele său. Pierderea unei părți din libertatea ta, adică din ceea ce crezi că e bine pentru tine, din egoismul tău, o simți dureros. Pentru aceea se face atât de greu dreptate în lume, pentru aceea oamenii se măcelăresc unii pe alții, vrând fiecare numai pentru sine dreptatea” [14]. Însă gradul sporit de cultură, împreună cu iu-

birea aproapelui specifică moralei creștine, vor motiva oamenii să-și facă de bunăvoie dreptate și să-și respecte reciproc libertățile personale.

Prin realizarea statului universal nu se va încheia istoria omenirii. Cu siguranță vor apărea noi probleme, întrucât spiritul omenesc este perfectibil la infinit. Gradul de mulțumire a oamenilor pe Pământ va evolua în funcție de modul în care vor fi asigurate libertățile omului și dreptatea. „Neamurile lumii vor fi fericite, susține Goldiș, în măsura în care va stăpâni între ele libertatea și dreptatea. Atunci numai va înceta nevoia războirii oamenilor între ei și când iubirea va stăpâni lumea, cuvântul Domnului:”Eu sunt pacea lumii și pacea mea o dau vouă”, trup se va face” [15].

În lumina acestei concepții filozofice, Goldiș a redactat Hotărârile Adunării Naționale a românilor din Ardeal și Banat, în 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia. Printre aceste hotărâri, cea de-a IV-a are următorul conținut:” Adunarea Națională dă expresie dorinței sale ca Congresul de pace să înfăptuiască comunitatea națiunilor libere în așa chip ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru reglarea raporturilor internaționale” [16]. Astfel, prin viziunea sa privind dezvoltarea și progresul societății, prin ideile sale politice, prin cultura sa europeană și universală care i-au călăuzit activitatea politico-socială, Vasile Goldiș a dat rezonanțe europene programului politic și strategiilor pe care le-a elaborat. A fost un gânditor european, deschis permanent către universalitate. Toate discursurile sale, toate intervențiile în parlamentele de la Budapesta și București, în calitate de deputat, demonstrează formația sa europeană, capacitatea de a lansa demersuri politice fezabile privind viitorul Europei, ca parte egal îndreptățită cu celelalte formațiuni internaționale în cadrul edificării civilizației mondiale. Goldiș a fost o personalitate extrem de activă în primele trei decenii ale secolului al XX-lea, recunoscută în cancelariile europene și de peste Oceanul Atlantic, în mediile politice, diplomatice, culturale, jurnalistice și științifice, care a contribuit la reclădirea Europei, secondându-l pe Nicolae Titulescu într-un anumit moment, pe bazele trainice ale dreptului internațional, ale drepturilor națiunilor la autodeterminare, libertate, progres social, fericire și democrație.

Aflându-ne la cea de-a 150-a aniversare de la nașterea eminentului cărturar și om politic român, putem conchide că întreaga sa gândire și activitate complexă dedicată poporului său și binelui popoarelor europene s-a desfășurat în spiritul larg al culturii europene și universale, al creștinismului și al unui sistem filosofic propriu de gândire – ghidat de reperle valorice ale culturii universale. Dar trebuie luate în considerare, așa cum scria Gheorghe Șora, și “semnificațiile, valoarea pe care le-au dobândit ideile și activitatea

sa de dincolo de spațiul românesc. Nu e o exagerare să afirmăm că talentul, contribuțiile lui de publicist, orator, om politic, de teoretician” [17] au fost apreciate de contemporanii săi din străinătate (ca, de pildă, din Ungaria, Austria, Germania, Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, Turcia, Polonia, Italia, Franța, Rusia, Anglia, SUA, Elveția, Norvegia, Egipt, Vatican etc.).

Aderența lui Goldiș la valorile universale ale culturii europene, nedespărțirea de principii directe rezultate din viziunea sa asupra societății, dezvoltării formațiunilor sociale, elaborarea multor concepte extrem de cuprinzătoare (de exemplu: stat mondial, civilizație europeană, egala îndreptățire a tuturor neamurilor, organizarea unitară a umanității, dreptatea socială, ordinea morală internațională, comuniunea națiunilor libere etc.) ridică întrebarea dacă concepția filosofică, doctrina politică și referențialul valoric ale lui Goldiș nu sunt utopice, nu sunt „literatură moartă”?

Răspunsul la această întrebare este simplu: marele gânditor a fost luminat de principii, concepte, idei globale călăuzitoare, paradigme de gândire, de o viziune filosofică asupra istoriei, societății și culturii care au izvorât din realități, din contexte istorice concrete și mai important, aceste generalizări, aflate mai presus de oamenii individuali, evenimentele trecătoare, faptele întâmplătoare, sunt corelate cu concretizări logice, teoretice, cu aplicații în spațiul empiric și cu evaluări ale activităților concrete desfășurate de oameni, instituții, organizații sau mulțimi. Gânditorul Goldiș cercetează manifestările social-politice și culturale concrete prin raportare la idei universale, la valori, urmărind să decodifice legile obiective și cauzele complexe care guvernează procesele istorice concrete. De asemenea, valorizările axiologice aplicate diferitelor activități politice, culturale sau unor programe de acțiuni le face din perspectiva concepției filosofice și sistemului de valori pe care le-a promovat în mod concret. Goldiș a fost pe deplin conștient de cele două planuri ale gândirii sale: cel teoretico-filosofic, axiologic și cel empiric, izvorât direct din practică; a utilizat deliberat metodele de cunoaștere specifice filosofiei, științelor și metodelor de conducere și organizare, de convingere și comunicare. Dar, în întreaga sa operă teoretică și practică, a situat mai presus de toate principiile, viziunea dătătoare de orientare, ordinea valorică ce i-au permis să înțeleagă și să evalueze mai bine, mai profund și corect diferitele manifestări concrete, individuale din societate, politică, cultură, științe și arte. În ultima sa scriere își mărturisea credința adâncă și nestrămutată pe durata vieții sale, aceea că „hotărârile de la Alba Iulia vor rămâne pe veci o glorie a Adunării Naționale de la 1 Decembrie 1918, fiindcă prin ele se proclamă principiile eterne și infailibile ale dreptății, ale

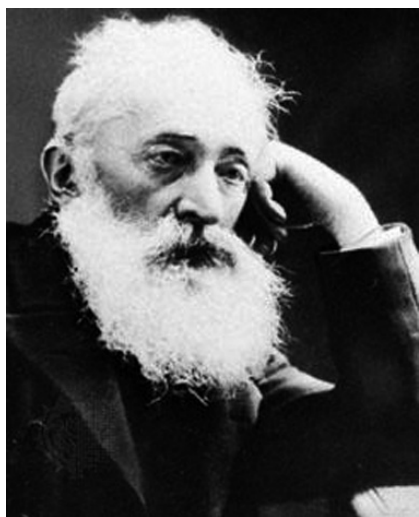
libertății și ale păcii de totdeauna în lume” [18]. Rezultă din acest articol cât de strânsă a fost legătura dintre credință, principii, valori și viziunea filosofică – elementele principale ale arhitecturii unei personalități istorice, având o recunoaștere europeană și universală, pe de o parte, și proiectele politico-sociale, activitatea de militant național și european ale lui Vasile Goldiș, pe de altă parte [19].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Pascu Ștefan. “Introducere”. În: Vasile Goldiș. Scrieri social-politice și literare. Ediție îngrijită de Mircea Popa și Mihai Șora. București: Editura Facla, 1976, p.5.
2. Goldiș Vasile. “Societatea de mâine”, 1924, nr. 3, anul I, p.1.
3. *Idem*.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. Goldiș Vasile. Politică și cultură. În: Transilvania, 1929, p.969.
7. *Ibidem*.
8. Goldiș Vasile. Disciplina și solidaritatea partidului. În: Românul, 1919, nr.100, anul VIII, 2 sept., p.1.
9. Popeangă Vasile. Omul politic Vasile Goldiș în anii postbelici. În: Vasile Goldiș. Politică și cultură (1919-1934). Arad, 1993, p.22.
10. “Societatea Națiunilor și Marea Adunare de la Alba Iulia”. În: Hotarul, 1933, nr.7, anul I, p.1.
11. *Idem*.
12. Goldiș Vasile. Statul universal. În: Observatorul politic și social, 1930, nr. 9, anul I, p.1.
13. *Ibidem*.
14. Goldiș Vasile. Nașterea adevărului. În: Știrea, 1932, nr. 246, anul II, p. 1.
15. *Idem*.
16. Goldiș Vasile. Societatea Națiunilor și Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia. În: Hotarul, 1933, nr. 7, anul I, p. 1.
17. Șora Gheorghe. O viață de om așa cum a fost. Timișoara: Editura Helicon, 1993.
18. Goldiș Vasile. *Ibidem*.
19. Iovan Marțian. Crezul și concepția filosofică ale lui Vasile Goldiș. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2006, pp. 7-58.

EVENIMENTE

RACORDĂRI SPIRITUALE LA UNIVERSUL HAȘDEEAN

(1838–1907)

Intenția de a ne pronunța pe marginea operei vieții celui care a ajuns să practice o multitudine de domenii și să realizeze atâtea, încât pe lângă faptul că rămâi fascinat de complexitatea, profunzimea, inteligența sensibilă și extrem permeabilă față de problemele cele mai angoasante și contradictorii ale timpului – B.P. Hașdeu, opera căruia în niciun fel nu te îndeamnă la căutarea explicațiilor pentru surprinzătoarea celebritate a autorului, ne determină să constatăm că acesta a fost omul despre care este imposibil să scrii convențional, or va rămâne în istorie ca o personalitate enciclopedi-

că care a dominat prin vocația universalității a doua jumătate a secolului XIX-lea. Intelectual de elită și patriot consacrat, Hașdeu în permanență a fost preocupat de evenimentele, problemele ce periclita viața social-spirituală românească, simultan evitând sagace să-și sincronizeze opiniile, concepțiile cu cele general acceptate, fapt care a determinat de-a lungul anilor ca numele său să fie în centrul atenției.

Frecventarea codurilor creației hașdeene, susținută de interesul constant vizavi de opera vieții sale, permite cu certitudine să relevăm noi aspecte, idei rămase în anonimat, la fel ca și noi valențe ale personalității celui ce a desfășurat o copleșitoare activitate pe parcursul anilor, astfel oferindu-ne o diversitate de posibile deschideri în spațiul literar, publicistic, istoric, juridic, politic, cultural, estetic și, de ce nu, moral, sau pur și simplu să confirmăm o dată în plus jocul lui perfect în acest spectacol social – intelectual.

Sistematizarea datelor despre travaliul spiritual al lui Hașdeu ne îndeamnă să elucidăm că o retrospectivă asupra secolului al XIX-lea nu ne deconspiră nicio altă personalitate a culturii noastre care a stârnit fascinația și pasiunea pe care le-a prilejuit gânditorul opiniei publice, criticilor, adversarilor ideatici. O explicație, mai precis argumente în acest sens, ne pot servi, pe de o parte, vulcanicul caracter, incapacitatea acceptării benevole a

prizonieratului amorf, a tăcerii confortabile, pe de altă parte, însuși contextul social-istoric, spiritualitatea românească în ansamblul ei era la ora sincronizării cu lumea mare, afișând programe ambițioase, simultan invitând la deschideri multiple și, cu siguranță, la reconstituiri asupra caracterului progresist al mersului înainte.

Azi, la o distanță mai mare de un secol de la trecerea în neființă a înțeleptului filosof, filolog, istoric, bibliolog și 175 de ani de la nașterea lui, ne rămâne să păstrăm, valorificăm, asimilăm tot ce a făcut și a realizat acesta de-a lungul prodigioasei vieți și activități, or anume prin aportul personal al lui Hașdeu, subliniem, tezaurul spiritual românesc capătă mai multă profunzime și caracter. Rămasă în egală măsură actuală și modernă de-a lungul a zece decenii, opera lui Hașdeu reprezintă subiect de inspirație și emoție spirituală, temă de investigație și problemă de polemică...

La 175 de ani de la nașterea exegetului, opera, creația, de altfel ca și în permanență, constituie epicentrul pentru mai multe evenimente și manifestări culturale din spațiul românesc și nu numai. În acest șir de evenimente se înscrie și Conferința științifică *Semnificația filosofică a operei lui Bogdan Petriceicu Hașdeu*, organizată de Sectorul Filozofie al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM, Biblioteca Științifică Centrală "Andrei Lupan" și Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, Catedra Filozofie, Istorie și Metodologia Cercetării, care s-a desfășurat pe data de 26 februarie 2013 în sala de ședințe a Bibliotecii Centrale a AȘM.

În cuvântul de salut adresat participanților forului științific la care replicăm, directorul IIEȘP, dr. hab. în științe juridice V. Cușnir, a subliniat și faptul că interesul, cercetarea creației hașdeene are capacitatea de a releva fațete noi ale plurității recunoscute a personalității cărturarului, simultan, oferă deschideri de noi perspective ale prezenței calitative și cantitative a preocupărilor acestuia. Convins că talentul enciclopedicei personalități s-a distribuit într-o uimitoare multitudine dimensională, inclusiv în cea juridică, dr. hab.V. Cușnir a accentuat că atenția și actualizarea constantă a operei compatriotului nostru este absolut argumentată și în egală măsură necesară, deoarece aceasta permite să se scoată din anonimat segmente ale creației încă puțin valorificate, idei care rămân nu numai originale, dar viabile și valabile chiar și pentru realitățile secolului al XXI-lea.

Sentimentul necesității imperioase a unui redemaraj concentrat pe cercetarea și promovarea operei lui Hașdeu cu lejeritate poate fi dedus și din raportul dr. hab. în politologie V. Juc – *B.P.Hașdeu despre evoluția progresului social-istoric*, care, în discursul său, a subliniat că, pe lângă faptul că compatriotul nostru a fost o figură emblematică în istoria patrimoniului

cultural-național, rămâne și un promotor consecvent al creației înaintașilor culturii naționale. Opera sa filosofico-istorică cunoaște două etape, a remarcat V.Juc, prima fiind ancorată pe tradiționalismul propriu gândirii românești, ce include glorificarea faptelor strămoșilor și providențialismul funcțiilor domnitorilor, pe când cea de-a doua se caracterizează printr-o abordare critică a conexiunilor pe trilaterală ”natural – social – uman”, în calitate de suport conceptual având elaborările lui G. Vico și H. Spencer. Fără a se detașa de la subiectul dezbaterii, raportorul a mai subliniat că B.P. Hașdeu, în permanență, s-a pronunțat în favoarea progresului social-istoric în formă ciclică, paradigmă care, de fapt, cu suplețe se înscrie în spiritul timpului, dat fiind că teoria lui G. Vico și-a lăsat amprenta meritorie în gândirea filosofico-istorică din epoca modernă.

Mizând pe o ilustrare convingătoare, dr. hab. în filosofie Gh. Bobână în raportul *Filosofia istoriei în opera lui Bogdan Petriceicu Hașdeu*, prin maniera îmbinării rigorilor demonstrației teoretice cu o susținută companie de eficiență critică, a elucidat că exegetul, în mod incontestabil, nu numai prin contribuția sa la teoria și filosofia istoriei poate fi plasat alături de A.D. Xenopol, N. Iorga, V. Pârvan. Inventariind aportul personal al lui Hașdeu la proliferarea și fundamentarea filosofiei istoriei, raportorul a consemnat că apariția faimoasei teorii a triadei metodologice a fost determinată de carențele de ordin metodologic și critic pe care cercetătorul le atestă la capitolul istoriografie. Aflat sub incidența teoriei evoluționiste a lui Darwin și a celei ciclice a lui Vico, Hașdeu ajunge la realizarea unui model al istoriei lumii ce deconspiră același caracter ciclic a subliniat prof. Gh. Bobână, consemnând simultan că istoriograful stăruia în speculațiile sale și asupra necesității cultivării orizontului interdisciplinar la cercetarea istoriei, cât și a obligației eventualului cercetător de a se interconecta în demersul asupra corelației dintre analiză și sinteză.

Incursiunile hașdeene în orizontul spațiului filosofiei istoriei au finalizat și prin încercarea de fundamentare a statutului istoriei ca și știință, deși în acest caz gânditorul își adoptă maniera pozitivistă în interpretarea elementelor ce conferă caracter științific disciplinei desemnate. Preambălând frontierele ce includ arealul problematic frecventat de Hașdeu în procesul elaborării și realizării lucrării *Istoria critică a românilor*, dr. hab. Gh. Bobână a evidențiat și alte aspecte ce capătă dezvoltare în calitate de momente constitutive ale nucleului teoretic ce grefează concepția filosofiei istoriei avansată de reputatul cercetător:

- existența factorilor obiectivi în istorie;
- ponderea naturii asupra evoluției istorice;

- rolul personalității în istorie;
- ideea de progres istoric și relația ei cu naționalismul.

Pe final de concluzie a raportului său, prof. univ. Gh. Bobână a pledat pentru oportunitatea cercetării operelor înaintașilor noștri, inclusiv a lui Hașdeu, cât și pentru importanța elaborării unor strategii mai eficace de promovare, mediatizare a rezultatelor obținute în acest sens în rândurile tineretului studios și nu numai.

Alte reconstituiri, ce vizează aspecte social-morale, ale preocupărilor eminentului literat și publicist au fost prezentate și în raportul dr. în filosofie L. Troianowski – *Toleranța – dimensiune inedită în abordările lui B.P. Hașdeu*. Ancorat în problematica enunțată, raportorul a subliniat că toleranța constituie o temă care n-a fost străină creației și, indubitabil, intereselor lui Hașdeu, astfel o întâlnim atât în abordări comune cu alte aspecte sau în calitate de subiect central, ca de exemplu în studiul *Istoria toleranței religioase în România*, lucrare care vede lumina zilei în ziarul *Românul* (1868) și are drept obiectiv elucidarea faptului că poporul românesc, înzestrat de însăși natura cu spiritul cel mai străin bigotismului, a fost în permanență loial, fără nicio excepție, cu reprezentanții tuturor riturilor care habitau în spațiul românesc.

Avizând participanții la conferință despre momentul, problema delicată ce a impulsionat scrierea acestui studiu de către Hașdeu, raportorul a apreciat promptitudinea cu care gânditorul s-a inclus în competiția realizării studiului, op ce-i consemnează nu numai favoarea gândurilor, dar și superioritatea indulgentă și, mai ales, severă, a convingerii că e de datoria imperativă a oricărui român, cu atât mai mult a unui istoric și publicist de a demonstra prin lumina faptelor autentice realitatea secularei toleranțe religioase a strămoșilor și părinților noștri.

În raport s-a mai consemnat că, oferindu-se să cerceteze problema respectivă, în scopul unei comprehensiuni mai clare a situației, Hașdeu radiografiază o întreagă galerie de aspecte menite să fie prezentate în calitate de testimoniu cititorilor, astfel cercetătorul enunță că poporul român nicicând n-a dat dovadă de fanatism religios; că conaționali noștri nu numai că n-au avut de suferit de pe urma plăgii disidentismului, dar n-a fost nevoit nici să trăiască calvarul disensiunilor de ordin religios înregistrat de puritanismul britanic și protestantismul francez.

Repudiind cu vehemență ideea despre atitudinea neloială, selectivă cu privire la anumite rituri împărtășite de compatrioții săi, în scopul contracarării tendințelor de a i se imputa lucruri ce nu au nicio tangențialitate cu realitatea, B.P. Hașdeu, în cadrul a șapte capitole ale studiului, în care prin intermediul materialului istoric documentar demonstrează că atacurile

denigratoare la adresa imaginii spirituale a patriei sunt pur și simplu nefondate, deoarece:

- românii nicicând în decursul istoriei n-au făcut deosebire între greci și barbari, evrei și păgâni, cărturari și vulgari etc.;
- nu s-au certat pentru subtilități de teologie;
- n-au îngenuncheat în fața abuzului clerical;
- n-au cunoscut convulsiile bigotismului;
- n-au persecutat pe cei de o altă credință.

În concluzie, raportorul a subliniat că poziția civică a lui B.P. Hașdeu nici pe departe nu poate fi interpretată ca fluctuantă, or rigiditatea cu care-și reziza raționamentele și concluziile nu poate fi percepută ca convențională, iar delimitările și disocierile tranșante la care apelează autorul urmăresc un singur scop –confirmarea convingerii că intoleranța religioasă n-are tangențe și nu-și găsește expresie în spiritul românesc.

În același areal problematic se înscrie și raportul prezentat de dr. hab. în filosofie A. Pascaru – *Forme incipiente de interdisciplinaritate la Bogdan Petriceicu Hașdeu*, care a subliniat că conferința științifică desemnată este nu numai o continuare a activităților în cadrul proiectului *Moștenire*, ce se desfășoară cu efortul constant a colaboratorilor sectorului, începând cu 1956, dar mai este o încercare de a aduce prin prisma reverberațiilor spirituale în circuitul academic opera înaintașilor noștri. În aceeași ordine de idei, raportorul a constatat că pe lângă faptul că opera exegetului se înscrie într-un registru cu complexă problematică ce evidențiază un incontestabil caracter interdisciplinar, investigarea modelului B.P. Hașdeu rămâne imperioasă în special din perspectiva deschiderii pentru cunoașterea științifică, mai ales în condițiile în care pozitivismul încerca să se lipsească de valoarea raționamentului filosofic, înglobînd atît necesitatea fundamentării argumentelor pe rezultatele obținute de alte discipline, interdependența dintre științele fizice și sociologice, cît și interacțiunea dintre legile acestor domenii.

Alte laturi complementare și imanente operei lui Bogdan Petriceicu Hașdeu au fost abordate în dezbateri de către dr. în filosofie R. Ciobanu, cercetătorii științifici N. Bodeanu, A. Perciun și A. Cosmescu. Participanții la conferință au apreciat la superlativ și efortul studenților de la primul an al Facultății de Litere C. Guzun și C. Dicusar, care și-au expus un șir de meditații și concluzii cu privire la problema elementului satiric propriu creației dramatice a lui Hașdeu.

Conferința științifică *Semnificația filosofică a operei lui Bogdan Petriceicu Hașdeu* constituie nu numai o tentativă de a pune, mai precis a menține, în circuitul valoric național opera creației eminentului exeget, dar și o

Racordări spirituale la universul hașdeean

contribuție palpabilă la aprofundarea conceptului despre rolul și locul lui B.P. Hașdeu în tezaurul spiritual românesc. Fără a eluda latura emoțională, subliniem că itinerarul științific, publicistic, filosofic și literar parcurs de prodigiosul înaintaș ne oferă șansa nu numai de a ne contagia de spiritul hașdeean, dar și a pătrunde în consubstanțialitatea veridică și pluridimensională a acelor segmente care-l reprezintă pe conaționalul nostru ca pe un promotor înflăcărat al valorilor tradiționale și al identității naționale.

Lidia TROIANOWSKI,
doctor în filosofie,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Tipărit la "**Tipografia-Sirius**" SRL
Chişinău, str. A. Lăpuşeanu, 2; Tel.: 022 23 23 52